

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ

Кафедра психології діяльності в особливих умовах

**НАУКА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ
РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА: ІСТОРИЧНЕ
СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН**

**Матеріали
Всеукраїнської науково–практичної конференції
молодих вчених**

14 листопада 2024 року

Харків 2024

Наука в соціокультурному розвитку людства: історичне становлення і сучасний стан: Матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції молодих вчених. – Х.: Національний університет цивільного захисту України, 2024. – 314 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції молодих вчених «Наука в соціокультурному розвитку людства: історичне становлення і сучасний стан», присвячені актуальним проблемам філософських, історичних, культурологічних, педагогічних, політичних, соціологічних наук, пов'язаним з історією та сучасним станом науки. Збірник призначено для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти, науковців.

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 101.123

АНТИЧНІСТЬ – ПЕРШОДЖЕРЕЛО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА НАУКИ

*Баланда А.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л.І., доктор філософських наук, професор*

Античність – це період в історії, що охоплює культурний та науковий розвиток стародавньої Греції та Риму. Античність стала базою для формування західної культури, і її вплив відчувається в багатьох аспектах нашого життя, від філософії до мистецтва, від політики до літератури.

Філософія античності знаменує собою період зародження раціонального мислення, яке стало основою для подальшого розвитку природознавчої і гуманітарної науки. Філософи, такі як Сократ, Платон та Арістотель, запровадили концепції, які досі в певній мірі керують нашим життям. Сократ підкреслював важливість самопізнання, тоді як Платон сформулював ідею ідеальних форм, а Арістотель започаткував систематичний підхід до різних наук, включаючи біологію і фізику.

Біля джерел античності стояла фізична та математична наука. Евклід, Архімед та Піфагор заклали основи геометрії та тригонометрії, що стало важливим інструментом у подальшому розвитку цивілізації. Література античності є надзвичайно багатою та різноманітною. Епоси, такі як "Іліада" та "Одіссея" Гомера, показують не лише розуміння людської природи, а й ставлення до етики та моралі. Трагедії Софокла, Евріпіда та Есхіла досліджують глибокі людські емоції та конфлікти, закладаючи основи драматургії.

Мистецтво античності, зокрема скульптура та архітектура, вражає своєю майстерністю та досконалістю. Наприклад, Давид Мікеланджело, відображає бажання ідеалізувати людську форму, в той час як архітектурні пам'ятники Парфенона є свідченням інженерної майстерності та естетичної гармонії.

Античні політичні теорії та системи управління мали значний вплив на формування сучасних політичних структур. Древня Греція, зокрема Афіни, стала колыскою демократії. Плани Арістотеля а також римське право, визначили основи правових систем, які використовуються і сьогодні.

Античність також формувала соціальні структури, поняття громадянства та участі в політичному житті, що стало імпульсом для

розвитку ідей про права людини та соціальної справедливості. Вплив античності на сучасну культуру важко переоцінити. Ми вивчаємо античні тексти, захоплюємося міфологією Гомера в певній мірі керуємося політичними ідеями тих часів, і є у захваті від справедливості і гармонії співіснування міст–полісів тих часів.

Отже, античність є не лише історичною епохою, але й витоком, з якого черпали натхнення багато поколінь. Її культурні, філософські та наукові досягнення змінили світобачення та стали основою для подальшого розвитку цивілізації. Вивчення античності дозволяє нам краще розуміти нашу сучасність і шукати шляхи для подальшого розвитку майбутнього.

УДК 94

РОЗВИТОК НАУКИ В ЯПОНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Бойченко П., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

Система вищої освіти Японії веде свій початок з часів реставрації Мейдзі. Перший на Японських островах державний університет був створений у 1877 році у місті Токіо. У нього на правах коледжів включили гуманітарну і медичну школи. У формуванні університету взяв участь запрошений із США радник з вищої освіти Д. Мюррей. У Токійському університеті за прикладом США були створені чотири факультети: природничонауковий, медичний, юридичний, літературний. Кожен факультет поділявся на секції. Навчання в університеті тривало вісім років (чотири – у підготовчій школі і 4 роки на самому факультеті).

В Японії у 1918 році було затверджено положення про вищу освіту. Визначається мета і завдання університетської підготовки. Серед останніх було: всебічно розвивати особистість студентів та виховувати в них дух патріотизму. В університетах створюються нові факультети: економічний, торгівельний, сільськогосподарський, інженерний. Вперше створюються науково–дослідні секції, аспірантура терміном на три роки (медична – 4 роки). Економічна ситуація у світі та бажання вивести країну до лідируючих держав світу спонукало японський уряд приділяти велику увагу науці та вищій освіті. У 2010 році у Японії 40% випускників середніх шкіл навчалися у закладах вищої освіти, переважно в університетах. Кількість студентів становила понад два мільйони осіб. Абітурієнти приватних закладів вищої освіти роблять вступні грошові внески. Ставши

студентами, вони оплачують лекції, користування навчальним устаткуванням .

Сучасний японський університет першої категорії звичайно складається з десяти факультетів (загальноосвітній, юридичний, інженерний, природничо–науковий, сільськогосподарський, літературний, економічний, педагогічний, медичний, фармакологічний). Сама структура університету сприяє просуванню науки та освіти на передові позиції. Загальноосвітня частина навчання домінує на всіх факультетах. Реформа освіти націлена на подальше удосконалення усіх ланок системи, торкнулася і вищої освіти, але не змінила поглядів на роль загального розвитку студентів. Система вищої освіти Японії містить у собі: університети повного циклу (4 роки); прискореного циклу (2 роки); технічні інститути; професійні коледжі

Інститут «студента–дослідника» (кенкюсей). Це означає, що студент, який поставив перед собою мету отримання наукового ступеня, має можливість займатися дослідницькою роботою в обраній ним конкретній царині знань від 0,5 до 1–го академічного року. Студенти–дослідники поділяються на три групи: ті, що мають намір домогтися наукового результату у стінах університету у процесі доповнення (додатку) до основної 4–річної освіти; ті, що продовжують навчання у іншому університеті за згодою з тим університетом, де вивчали основний курс; студенти–іноземці, які готуються до складання вступних іспитів до університету терміном до 2–х років.

Реформа освіти в Японії була націлена на подальше удосконалення усіх ланок освіти. Наслідком були заходи з поглиблення спеціалізації у сфері вищої освіти. Саме випускники цих ЗВО становлять інтелектуальну еліту японської економіки. Крім того, вища освіта Японії є одним з основних важелів державної політики. Вища освіта є стимулом трудової активності населення країни. Принцип домінування загальної освіти дає можливість японським підприємцям забезпечувати себе такими кадрами, що здатні упевнено вирішувати поточні завдання виробництва, швидко адаптуватися до нових технологій і вести активний пошук методів підвищення економічної ефективності.

Система вищої освіти Японії містить у собі: університети повного циклу (4 роки навчання); університети прискореного циклу (2 роки); технічні інститути та професійні коледжі. Термін навчання у магістратурі – 2 роки, докторантурі – 5 років. В університетах прискореного циклу 60% студентів складають дівчата. Вони спеціалізуються переважно на економіці, літературі, іноземних мовах, педагогіці, соціальному захисті. Прийом іноземних студентів. Прийом іноземних студентів здійснюється на тих же засадах, що і японських абітурієнтів. Претендент повинен надати документ про те, що він

провчився 12 років у своїй країні. Стосовно України, це означає, що він має закінчити школу, потім відучитися ще рік або в коледжі, або на підготовчих курсах в інституті. Вік має бути не молодше 18 років. До навчання допускаються і ті, хто склав іспити за програмами Abitur, International Baccalavreate, інше. Іноземні абітурієнти зобов'язані здати загальноосвітній іспит. Для гуманітаріїв це передбачає перевірку математики, історії, англійської мови. Для природничонаукових спеціальностей це передбачає питання з математики, фізики, хімії, біології та англійської мови. Однак найважливішими є тести з японської мови, які проводить Асоціація міжнародної освіти у 31 країні світу. Іспит нараховує 3 блоки: перевірку знання ієрогліфів і лексики; сприйняття мови вголос; читанні і перевірка знань з граматики .

Плата за навчання в японських вузах для іноземних студентів складає за рік від 380 ти ієн у державних вузах до 900 ти ієн у приватних вузах (1 долар дорівнює 122 ієнам). Найдорожче коштує навчання з економіки, медицини, філології, педагогіки. Витрати на проживання складають 9–12 тисяч ієн за рік у залежності від міста, у якому розташований ЗВО. 80% іноземців навчаються у Японії за свій рахунок. Іншим виплачуються різні види стипендій. Вони можуть претендувати на урядову стипендію, стипендію асоціації міжнародної освіти, стипендії в рамках програм «Міжнародне взаєморозуміння», стажувань.

У Японії прихильники домінування загальної освіти домоглися переваг. Передові, найбільш престижні японські університети відрізняються від інших тим, що дають своїм випускникам глибоку загальноосвітню підготовку. Цим особливо відомі найстаріші Токійській і Кіотський університети. Саме випускники цих університетів становлять інтелектуальну еліту японської економіки. Промислові компанії надають перевагу найму випускникам ЗВО із загальною, усебічною, ніж зі спеціалізованою освітою. Для компаній важливі навички роботи працівника, але важливіше його здатність до подальшого навчання, здатність пристосовуватися до потреб компанії. Особливістю науки та вищої освіти Японії є розгляд її як одного з основних важелів державної політики. Концепція науки та вищої освіти – це стимул трудової активності населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козаков В.А. Освіта країн світу. 2010. ст.61–63. Розділ «Японія».
2. Савранчук Л. Структура та рівні вищої освіти Японії // Часопис соціально–економічної географії. Вип. 18 (1). 2015. 142–146.

**ФЕНОМЕН «ОСТГОТСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ» ТА ЙОГО
ВПЛИВ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ КУЛЬТУРУ РАНЬОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ**

*Курганов Р.І., Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Найперше піднесення культури в добу раннього Середньовіччя пов'язують з роками правління короля Теодоріха (493–526), що отримало назву «Остготського Відродження». Цей період являє собою пожвавлення культурного життя в гото–римській Італії, насамперед відзначається досягненнями в філософії й педагогічній теорії [4, 38].

Серед структурних елементів культурного центру в королівстві, які стали традиційними для середньовіччя варто відзначити: бібліотеки – сховище книг і рукописів; скрипторії – майстерні письма для поширення рукописів, що використовувались для потреб монастиря та на продаж, а також школи – навчальні заклади [1, 47].

Більша частина збережених готських книг, що стосуються аріанського віровчення, були створені в Італії VI століття. Серед них – Веронський кодекс, який містить проповідь аріанських єпископів та створений близько 500 року. Також збереглися коментарі до євангелій від Іоанна та Луки, а також літургійні календарі аріан. Найвідоміший із остготських манускриптів – Срібний кодекс, що містить переклад Біблії готською мовою [1, 48].

Яскравими представниками «остготського відродження» являються закликані королем Теодоріхом на державну службу видатні представники римської інтелігенції, серед яких найвизначнішими є постаті філософа, математика, механіка, поета і теоретика музики Северина Боеція (бл. 480–525). А також його тестя – історика Сіммаха, який, «наслідуючи своїх предків, написав сім книг римської історії» [3, 39]

Боецій створив низку теологічних християнських трактатів, переклав з грецької на латину праці Платона, Аристотеля, Порфірія, Евкліда, Птолемея та Архімеда. До своїх двадцяти років він вже встиг написати на класичній латині «Повчання» – підручники, що дійшли до нас з арифметики та музики, проте не збереглися «Повчання» з географії та астрономії [3, 49–50]

З ім'ям визначного представника римської аристократії – Флавія Кассіодора (бл. 487 – бл. 578) пов'язане авторство навчального компендію – «Настанови в науках божественних та світських», а також

заснування на півдні Італії «Віваріуму», школи–монастиря, де як правило переписувалися стародавні рукописи та була зібрана унікальна бібліотека.

Освіченість, як виявляється, не була прерогативою людей суто римського походження. Нам відомі також імена вчених–готів, філософів, географів, які також працювали при дворі Теодоріха, – Атанарида, Хельдебода та Маркоміра. Праці яких до нас, на жаль, не дійшли [2, 51]

Отже, роки правління Теодоріха (493–526) ознаменували період культурного відродження, відомого як «Остготське відродження». Воно характеризувалося поживленням філософських і педагогічних традицій, заснуванням бібліотек, скрипторіїв та шкіл. Видатні римські та готські інтелектуали зробили визначний внесок у подальший розвиток філософії, теології та освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Burns T. The History of the Ostrogoths. Indiana, 1984.
2. Staab F. Ostrogothic Geographers at the Court of Theoderic the Great: A Study of Some Sources of the Anonymous Cosmographer of Ravenna. Viator. Bd. 7. 1976.
3. Уколова В.И. «Последний римлянин» Боэций. М., 1987, 163
4. Цебрій І.В. Ідейно–художні напрями в культурному житті країн Західної Європи в добу Середньовіччя: Посібник для студентів історичних факультетів та вчителів історії. Полтава: ПДПУ 2014, 38

УДК 7.026:347.78

JEREMY MAX FINER'S POST DIGITAL PRACTICING

*Осіння І.О. Національний університет цивільного захисту України
НК – Рябініна О.В., доктор філо наук, професор*

Jeremy Max Finer is an English composer (born 1955). He took a joint degree in computing and sociology and settled in London, where he founded rock band *The Pogues*. He has worked in a variety of fields, including photography, film, experimental and popular music and installation. Primarily a banjoist with the Pogues, he occasionally played other instruments including mandola, saxophone, and the guitar. During that time he also appeared on MacGowan's solo album *The Snake* and The Levellers' self-titled release; he continued working as a musician and composer after leaving The Pogues.

Finer's landmark project in post digital art practice is *Long player* composed for the signing Tibetan cups playing by 6 musicians. On 1 January 2000, the Finer-composed *Long player* was started; this is designed

to last 1000 years without ever repeating itself, and as currently implemented exists in both computer-generated and live versions. *Long player* represents a convergence of many of his concerns, particularly those relating to systems, and extremes of scale in both time and space.

Finer as Artist in Residence at the Astrophysics Sub-department of the University of Oxford making a number of works including two sculptural observatories. The more famous of the two is *Landscape*, the second is *The Centre of the Universe*. In July 2005, Finer won the PRS Foundation New Music Award on the basis of his proposal to build a device that will automatically "compose" a song of indeterminate length by harnessing the creative force of the weather:

"The countryside is shot through with holes in the ground; wells, shafts, fissures, bunkers, ventilation holes. In this piece of music the venue is a deep shaft in which there will be placed, at different heights, bowls of different sizes and tunings pivoted about their center of gravity, the instruments. The players, the drips of water, will strike the bowls, ringing them like bells. As they fill with water their timbres will change, and the delicate equilibrium of their pivots will cause them to sway slightly, modulating the tones. Amplification will be facilitated by a tube rising up from within the shaft, into a brass horn twenty feet above the surface. Akin to the bamboo tube in the Sui-kink Tsu, the horn not only amplifies the sounds but forms a sculptural object, a focus in the landscape." The work was installed in King's Wood near Challock, Kent over the summer of 2006.

He is working on a number of new projects continuing his interest in long-term sustainability and the reconfiguring of older technologies including a camera obscura featuring innovative 360-degree projection system and Supercomputer.

LIST OF REFERENCES

1. Score of a hole in the ground. URL <http://www.scoreforaholeinthe-ground.org/>
2. Long Player Homepage. URL <https://longplayer.org/>

УДК 930

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

*Сміян А.О., Харківський національний педагогічний університет імені
Г. Сковороди
НК – Чернікова І.В. кандидат історичних наук, доцент*

Життя на планеті Земля, з'явилося приблизно 3,7 мільярди років тому. За цей час людство пережило декілька періодів становлення.

Періодизація відіграє одну з головних ролей в історичній науці, адже вона дозволяє систематизувати та аналізувати минулі події за відповідними ознаками. Сучасна періодизація людства є результатом наполегливості і праці різних науковців. Зараз ми розділяємо нашу історію на 5 періодів: Первісне суспільство, Античність, Середньовіччя, Новий час, Новітній час. Періодизація пройшла досить довгу історію становлення, від давніх часів до сьогодення, кожного століття ця тема набувала все більшої зацікавленості у науковців.

Виникнення протодержав зумовило основу для початку виділення окремих подій, адже до них суспільство поділяло їх за природними циклами. Одним з перших, хто зумовив періодизацію суспільства був грецький мислитель Геосід, який порушив питання зміни людського покоління та його деградацію. За його висновком людство поділялося на такі категорії: "золотий", "срібний", "бронзовий", "героїчний" та "залізний" віки. Поет припускав, що спочатку існувало найпрекрасніше золоте покоління людей, подібних до богів, які проживали в мирі та злагоді. Проте вже срібне покоління було іншим. Надто погордливе, воно навіть відмовлялося від своїх богів. Йому на зміну прийшло грізне покоління людей–воїнів, закутих у бронзу, вони розпочали криваві війни. На короткий час поліпшилося життя у вік героїв, людей–напівбогів, але він виявився недовгостроковим. Згодом, в наслідок війни за спадщину царя Едіпа, загинули могутні герої Греції. Гесіод відносить себе до залізного покоління. Аврелій Августин або як його називали католицькі богослови Блаженний, написав трактат “Про град Божий” де розділив історію на шість періодів. З яких перші 5 пов’язані з старозавітною історією. Шостий період починається з першого пришествя Ісуса Христа. Він закінчиться “другим пришествям” страшним судом, коли настане кінець усієї світової історії .

Починаючи з Відродження, а саме з XV століття, гуманісти того часу почали поділяти світ на три періоди: "давній" (античність), "середній" (середні віки) і "новий" ("відродження" античних традицій).. Зараз не можливо встановити хто саме запропонував такий розподіл та коли він з’явився, але така періодизація була присутня у працях гуманістів: Флавіо Бйондо та Крістофа Келлера, а також Франческо Петрарка, який поклав в основу періодизації великі культурні зрушення. Після гуманістів Відродження періодизація історії людства продовжила розвиватися. Важливий внесок у подальше розуміння історичних епох зробили мислителі епохи Просвітництва. Одним із провідних представників цього періоду був італійський філософ Джамбаттіста Віко. Він запропонував виділяти 3 епохи: божественну, героїчну, людську . Вік богів (дитинство) – теократично–патріархальний період, де влада і право вважалися божественними. Вік героїв (юність) – аристократична республіка, де закони захищали

інтереси правлячих, а право належало привілейованим меншинам. Вік людей (зрілість) – період розвитку свободи, юридичної рівності і загального блага. Право поширюється на всіх людей, закріплюючи три основи: власність, свободу та захист.

Кінець XIX і початок XX ст. ознаменувалися значними науковими відкриттями. Завдяки німецькому філософу Карлу Марксу та його прихильникам популярності набула теорія суспільно–економічних формацій, яка виокремлює 5 періодів: первіснообщинний, рабовласницький, феодальний, капіталістичний та соціалістичний. Марксистська теорія мала величезний вплив на історіографію, особливо в СРСР та країнах соціалістичного блоку. У XX столітті виникає поняття "індустріальної" і "постіндустріальної" епох, які акцентують увагу на переході від суспільства, заснованого на важкій промисловості, до економіки, де головну роль відіграють знання, технології та інформації.

Сучасна періодизація світу залишається динамічною концепцією, яка постійно вдосконалюється завдяки внеску багатьох науковців із різних галузей. Голландський хімік Пауль Крутцен запропонував ідею нового періоду– антропоцен. Він з'явився внаслідок активного впливу людини на екосистеми планети, що в свою чергу зумовило створення нового етапу в історії Землі. З досліджень П. Крутцен, антропоцен охоплює промислову революцію, глобальне забруднення та зміни клімату, що впливає на майбутнє.

Отже, історична періодизація пройшла довгий шлях розвитку від перших спроб філософів античності до сучасних наукових підходів. Будь–яка періодизація залежить від критеріїв, за якими вона здійснюється. Кожна періодизація є гіпотезою, яка або приймається іншими дослідниками, або замінюється більш прийнятною для них, але служить вихідним пунктом для впорядкування всього історичного матеріалу за обраними критеріями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інститут Історії України. Періодизація в історії. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Periodyzatsiia_istorii Дата звернення 07.09.2024

2. Вклад джамбаттіста віко та чезаре беккарія у розвиток політичної думки в Італії. реферат. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/16377/> (дата звернення: 09.09.2024).

3. Геосід Біографія. URL: https://tvory.net.ua/zarubizhna_literatura/biografii/gesiod.html. Дата звернення 07.09.2024

4. Українська філософія. Філософія середньовіччя: вчення Августина Блаженного. URL:

<http://philosophy.srv.if.ua/філософія.середньовіччя/вчення.августина.бл>
аженого Дата звернення 09.09.2024

5. Nature. The human epoch. URL:
<https://www.nature.com/articles/473254a> Дата звернення 10.09.2024

СЕКЦІЯ 1. ФЕНОМЕН НАУКИ: ФІЛОСОФСЬКІ, СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНІ, СУСПІЛЬНО–ПОЛІТИЧНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ.

УДК 101.123

МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ПРООБРАЗ АНТИЧНОЇ СОФІСТИКИ

*Алексєєв О.Р., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л. І., доктор філософських наук, професор*

Маніпуляції супроводжують людство з давніх часів, змінюючи лише свої форми та інструменти у залежності від історичних і культурних умов. Одним із важливих етапів розвитку маніпуляцій як явища можна вважати античну софістику. Софісти, знаючи свою риторичну майстерність та здатність впливати на думку людей, стали не просто викладачами риторики, але й основоположниками практик, які можна назвати прообразами сучасних маніпуляцій [1, 15].

Софісти античності діяли в умовах розвитку демократії в стародавній Греції, де здатність переконувати маси мала величезне значення. Ораторське мистецтво ставало інструментом влади, оскільки переконання аудиторії в правильності її точки зору означало отримання переваги в судових процесах або політичних дебатах. Софісти навчались не лише тому, як знайти істину, а й як аргументувати свої погляди таким чином, щоб переконати будь-кого у будь-чому. Це навчання, засноване на швидких мовних прийомах, часто виходило за межі моральності та етики, наближаючись до маніпуляцій.

Маніпуляція – це процес, у якому інформація чи факти надаються вигідно для маніпулятора з метою впливу на поведінку чи мислення іншої людини. У той час як у філософії призначено пошук істини, маніпуляція зосереджена на досягненні власних цілей, часто за рахунок приховування або викривлення істини [2, 72]. У цьому контексті софісти, хоча й не завжди відверто маніпулювали, розробили методи, які дозволяли змінювати хід думок аудиторії, навіть якщо їхні аргументи не були відповідно обґрунтованими.

Більше того, софісти підкреслювали відносність істини, вважаючи, що вона залежить від обставин, поглядів і позицій кожної людини [3, 102]. Такий релятивізм відкривав величезні можливості для маніпулювання свідомістю людей. Оскільки якщо істина суб'єктивна, то й переконати аудиторію в чомусь, що вигідне оратору, ставало значно легше. У сучасному світі маніпуляції часто ґрунтуються на

схожому принципі: подача часткових фактів, гра на емоціях або відволікання від суті питання – усе це використовувалося ще античними софістами.

Незважаючи на це, не можна заперечувати, що софісти зробили великий внесок у розвиток риторики й філософії. Вони показали, як сила слова здатна впливати на суспільство та формувати громадську думку. Проте їхній підхід до використання риторичних технік без прив'язки до моральних принципів заклав основи для розвитку тих комунікативних стратегій, що сьогодні називаються аморальністю [4, 183].

Отже, софістика античності – це не просто філософський рух або школа риторики, а передусім початок розвитку певних технік у комунікативному процесі. Використання софізмів, відносність істини та майстерність переконання, що не завжди спираються на моральні чи логічні аргументи, створили основу для сучасних маніпуляцій у політиці, рекламі та медіа. Як тоді, так і сьогодні, маніпуляція – це спосіб впливу на свідомість людини, і антична софістика може бути розглянута як один із перших проявів цього складного соціального феномена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Платон Platon, *Œuvres complètes* / за ред. L. Brisson. Париж: 2008. IX. 517 ISBN 978–2–08–121810–9.

2. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 ISBN 966–500–022–5.

3. Горгій // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 ISBN 966–531–128–X.

4. Яценко Софістика. Київ: ТОВ «Сік Груп Україна», 2016. 208 ISBN 978–617–7092–95–6.

УДК 94 «16»

НАУКА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

*Балюк Ю.І., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І.М., кандидат історичних наук, доцент*

Наука – це складна багатовимірна система. Вона є підґрунтям цивілізаційного розвитку. Це цілісна система, яка водночас представляє розмаїтий світ людських знань про природу, соціум та власне про себе. Наукове дослідження є також сферою самореалізації людини.

Історія народження й розвитку науки налічує багато тисяч років.

Як своєрідна форма пізнання – специфічний тип духовного виробництва і соціальний інститут – наука виникла в Європі, в Новий час, у XVI–XVII ст. В античний і середньовічний періоди існували лише елементи, передумови науки, але не сама наука. Причина такого положення, зрозуміло, корениться в тих реальних суспільно–історичних, соціокультурних чинниках, які ще не створили об'єктивних умов для формування власне науки [2, 17].

Велику роль у розвитку науки відіграла епоха Відродження, оскільки в Західній Європі відбулися зміни у всіх сферах життя людини – в області філософської думки, в літературі, в області художньої творчості, в науковому та релігійному аспектах, в соціально–політичних уявленнях, що підготувало наукову революцію XVII століття [3, 105].

XV–XVI ст. – епоха Відродження, зоря нової Європи. Особливо яскраву роль зіграла в цей час Італія, яка мала найбільш передовий культурою в Європі.

Саме поняття «гуманізм», що характеризує прагнення цієї епохи, означає пріоритет гуманітарної освіти. Дійсно, Ренесанс можна вважати періодом інтенсивного становлення соціогуманітарного пізнання. Діячами Ренесансу була відкрита історія як така. Саме поняття гуманітарної освіченості (що включає знання мов, історії, літератури, мистецтва і т.п.) прийшло до нас з тих часів. Серед відомих діячів Відродження – Л. Альберті, Л. Бруні, Л. Валла, М. Фічіно та ін.

В епоху Відродження, наука, у тому числі і біологічні знання, перебувала розчиненою в загальній культурі. Природничонаукове знання сприймалося, перш за все, з погляду соціальноекономічних, ідеологічних і етичних цінностей. Інтелектуальним ядром епохи Відродження була зміна відношення до природи, початковим пунктом і основою якого стало звернення до культурної спадщини античності. І ось чому. Інформаційно–технологічною основою прогресу природничо–наукових знань в період Ренесансу став винахід у 1445 р. І. Гуттенбергом книгодрукування [4, 3].

З другої половини XV ст., в епоху Відродження, починається період значного розвитку природознавства як науки, початок якого характеризується нагромадженням значного фактичного матеріалу про природу, отриманого експериментальними дослідженнями. Серед тих, хто безпосередньо підготовляли народження науки, були Микола Кузанський, ідеї якого вплинули на Джордано Бруно, Леонардо да Вінчі, Микола Коперник, Галілео Галілей, Йоганн Кеплер. Геоцентрична система побудови світу, створена Птоломеєм у II ст, замінюється геліоцентричною, винайденою М. Коперником, Г. Галілеєм [2, 19].

У своєму ставленні до навколишнього світу людина не могла вже спиратися тільки на віру в Бога тому змушена була розраховувати на свій розум. Гуманізм Відродження сприяв утвердженню в Європі віротерпимості, свободи наукового пошуку [3, 112].

Але, мабуть, головним досягненням епохи Ренесансу стала сама допитлива дослідницька активність, загальна діяльна установка мислителів, що контрастувала з консервативним, розміреним укладом Середньовіччя.

Період розвитку науки, під час якого старі наукові уявлення замінюються частково або повністю новими, з'являються нові теоретичні передумови, методи, матеріальні засоби, оцінки та інтерпретації, які повністю несумісні зі старими уявленнями називають революцією в науці. Революційні процеси в науці, що пройшли в XVI–XIX століттях, привели до корінної зміни поглядів на навколишній світ [2, 19].

Наукова революція XVI–XVII ст. займає період приблизно в 140 років: з 1543 року (публікація роботи Миколи Коперника «Про обертання небесних сфер») по 1687 г. (робота Ісаака Ньютона «Математичні початки натуральної філософії»).

Сучасні принципи наукового мислення не виникли одномоментно. Нове природознавство визрівало довго і поступово. Химерне співіснування нового і старого, піднесеність духу, часом доходить до екзальтації, характерні для науки цього періоду так само, як і для її сучасника – стилю бароко в мистецтві.

Перша наукова революція (XVII–XVIII ст.). У цей період відбулося становлення класичного природознавства. Головною вимогою до науки було досягнення чистої об'єктивності знання. Наука швидко набувала престижу й авторитетності. Наприкінці XVIII ст. перша наукова революція переросла у промислову революцію, наслідком якої була розбудова капіталістичного індустріального суспільства й індустріальної цивілізації. У XIX ст. наука зазнала істотних змін: механіка втратила монополію на тлумачення загальнонаукової картини світу, зміцніли позиції біології, хімії, геології; змінився стиль наукового мислення, у якому важливого значення набула ідея розвитку. Постійно зростав її суспільний авторитет і престиж [2, 20].

Велику роль в становленні і розвитку науки зіграла освіта. Початком нової освіти стало відкриття інженерних шкіл: у Франції була відкрита Школа мостів і доріг; Школа військових інженерів; Паризька політехнічна школа.

Наука поступово набуває статусу продуктивної сили, а також соціальної, і тієї, що регулює управління різноманітними соціальними процесами. Систематичне застосування наукових знань у виробництві призводить до технічних, а потім і науково–технічних революцій, що

змінює ставлення людини до природи і системи виробництва. У зв'язку з падінням впливу церкви перешкод для розвитку науки більше не було [3, 131]

Отже, можна зробити висновок, що розвиток науки в період Ренесансу і Нового часу став важливим етапом в історії людської цивілізації, що визначив її подальший інтелектуальний прогрес. У цей період наукова думка зазнала докорінних змін, які заклали основу для сучасної науки. Ренесанс і Новий час стали не лише періодами інтелектуального прориву, а й змінили саму природу наукового пізнання, утвердивши науку як невід'ємну частину культурного і соціального життя людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія науки : підручник / І. Добронравова, Л. І. Сидоренко, В. Л. Чуйко та ін. ; за ред. І. Добронравової. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2018. – 255 с

2. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. – Тернопіль, 2014. – 272 с

3. Мельник О. О. Історія науки і техніки: Навчальний посібник / О. О. Мельник, О. І. Лобода. – Мелітополь: ФО–Одноріг Т. В., 2018. – 304

4. Пилипчук О. Я. Становлення та розвиток природничо наукового знання в епоху Відродження[Електронний ресурс] / О. Я. Пилипчук // Питання історії науки і техніки журн. / Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України, Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури. – Київ, 2016. – № 3. – 3–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pint_2016_3_3

УДК 101.123

ФІЛОСОФ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО МИСЛЕННЯ

*Басюра К.Д., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л. І., доктор філософських наук, професор*

Однією із найвиразніших ознак людини є її спроможність мислити, аналізувати інформацію, вдосконалювати своє бачення світу, гармонійно й обдуманно з ним взаємодіяти. Ця здатність людини до пізнання світу довкола себе і усвідомлення себе в ньому реалізовувалася протягом всієї історії людства у різних культурах. Мислення є фундаментальним поняттям у концептуальних системах

знання філософів минулого та сьогодення. Ще в античній філософії відбувається відокремлення мислення від чуттєвого пізнання.

Філософська галузь знань з'являється з одного боку, як нагальна потреба окремо взятої людини (бо вона хоче бути щасливою), так і суспільства в цілому. Це означає, що виникнення філософії має соціокультурну зумовленість. Соціокультурна зумовленість філософії привела до того, що філософський тип мислення з'являється насамперед, як необхідність масштабного бачення дійсності. Масштабне бачення дійсності означає, що філософський тип мислення – це визначення місця, ролі і значення людини у світі або прояв співвідношення між людьми і світом, це погляд на те, на своєму чи чужому місці у світі вона знаходиться [1, 28].

Проаналізувавши ми можемо виділити такі аспекти:

- філософське мислення має дуже широкий рівень узагальнення (категорії, принципи), що виходить за межі буття та небуття;

- є формою людського самоусвідомлення з точки зору людини, її життєвого вибору; – філософське мислення може окреслювати дійсність не такою, яка вона є, а такою, якою вона повинна бути;

- виступає одночасно як мисленням про реальність, так і мисленням про саме мислення;

- виявляється взаємопов'язаним, логічно послідовним, аргументованим та обгрунтованим;

- філософське мислення завжди намагається поставити та розв'язати доленосні, абстрактні проблеми людського буття;

- є рефлексією людини, тобто погляд на себе з боку, крізь призму своїх цінностей та інтересів [2, 91].

Цілком зрозуміло, що мислення людини постійно змінюється, удосконалюючись від однієї історичної епохи до іншої. Причому в процесі цієї зміни мислення впливає як на епоху, так і на процес життєдіяльності людини.

Ми з вами живемо в час, коли за вікном виє сирена та лунають вибухи і у всіх на устах страшне слово війна. Звісно це все впливає на наше мислення, думки та спосіб життя. Виходячи з розуміння війни як моменту історії, як способу вирішення існуючих для даного регіону протиріч, філософи різних часів намагалися визначити причини, сутність та смисл війни. Та обставина, що війна і застосування крайніх, збройних “аргументів” у боротьбі інтересів являє собою емпіричну даність життя, пов'язану з політикою та зі всіма сферами суспільства, вже на буденному рівні усвідомлення сприймається як невід'ємний аспект реальності [3, 8].

Специфіка філософського ставлення до війни полягає в намаганні дійти до розуміння її природи і сутності як такої, досягнути її

укоріненість у загальній системі світобудови, що не дається безпосередньому чуттєвому спостереженню, відкриваючись теоретичному умозору. Відтак, від духовного озброєння різних культурно–історичних епох, від їхнього загального тлумачення буття, суспільства, людини, від розвинутого пізнавального знаряддя залежатиме і можлива множина пояснень політики і війни, котра створена певним народом в певні часи.

Кожен із нас, коли чує слово «війна», уявляє собі кровопролиття, втрати та шкоду, яку вона приносить. Війна – це найгірше, на що здатна людина; це найгірший спосіб вирішення конфлікту, бо за ним йдуть тільки вбивства, людське горе, руйнування, скалічені долі, сльози матерів, діти–сироти. Загиблі воїни більше не зможуть насолоджуватися красою природи, не почують співу птахів, не побачать своїх рідних.

Таким чином, мислення є досвідом буття, що змушує змінюватися та перероджуватися. Кожне життя можна інтерпретувати певною точкою зору на світ, а людина постає в цьому процесі осмислення як «орган» осягнення істини, що одержує тим самим життєвий вимір. Повнота бачення, суджень і оцінок додає нам відчуття повноти життя та поглиблює розуміння світу. Поглиблюючи мислення, ми даємо своєму внутрішньому світу можливість стати багатшим, повнішим, змістовнішим. Але працювати над цим не може хтось ззовні, лише ми особисто. Філософське мислення позбавлене будь–яких рамок та обмежень. Воно не піддається повторенню. Можна лише наблизитися до глибинних ідей осягнення істини того чи іншого філософа, але ідентично відтворити їх не є реальним. Тому необхідно завжди пам'ятати про неповторність кожного філософа та унікальність його думок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія науки: підручник /О. П. Сидоренко, Корлюк, О. А. Коваленко, Т. В. Розова та ін. ; за ред. О. П. Сидоренка. Одеса: Одеський державний аграрний університет, 2020. – 230
2. Тішко Л., Щєпова Д. Філософський аспект мислення // ГРАНІ. Том 24, № 3, 2021. 94 – 97.
3. Ситник Г.П. Філософія війни та миру. Курс лекцій. Київ: КНУ, 20023. 247

НАУКОВИЙ МЕТОД: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗНАЧЕННЯ

*Батіна Н.Ю., Національний університет цивільного захисту України
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Науковий метод – це система логічних та методологічних правил, які вчені використовують для дослідження природи, отримання нових знань та встановлення закономірностей. Цей метод дозволяє систематизувати та аналізувати інформацію, формулювати гіпотези, проводити експерименти та перевіряти їхню достовірність.

Науковий метод ґрунтується на декількох основних принципах, які допомагають забезпечити об'єктивність та достовірність наукових досліджень. Основні принципи наукового методу включають:

1. Емпіричність: Науковий метод базується на спостереженнях, експериментах та фактичних даних. Всі висновки повинні ґрунтуватися на спостереженнях, які можна перевірити емпірично.

2. Систематичність: Наукове дослідження повинно бути систематичним та логічно побудованим. Дослідження повинно включати чітко визначені етапи, методи та процедури.

3. Об'єктивність: Науковий метод передбачає об'єктивний підхід до досліджень, що означає, що результати мають бути незалежними від особистих уподобань, поглядів чи припущень дослідника.

4. Повторюваність: Результати наукових досліджень повинні бути повторно відтворюваними і перевірюваними іншими дослідниками для підтвердження їхньої достовірності.

5. Логічність: Науковий метод вимагає використання логічних механізмів та аргументації для формулювання гіпотез, висновків та теорій.

6. Критичність: Науковий метод передбачає критичний погляд на результати досліджень, здатність аналізувати їх і шукати альтернативні пояснення.

Зазначені принципи допомагають забезпечити об'єктивність, достовірність та систематичність у наукових дослідженнях.

Науковий метод у філософії може бути представлений різними підходами та методологіями, зокрема:

1. Логічний метод: цей підхід передбачає використання логіки та раціонального мислення для аналізу та обґрунтування філософських позицій.

2. Критичний метод: за допомогою цього підходу філософи критично аналізують існуючі теорії та концепції, виявляють їхні слабкі та сильні сторони, а також шукають альтернативні підходи.

3. Генетичний метод: цей підхід передбачає вивчення історичного розвитку філософських ідей та концепцій, щоб зрозуміти їх походження та еволюцію.

4. Феноменологічний метод: за допомогою цього підходу філософи досліджують явища та явлення без урахування попередніх уявлень чи концепцій, спрямовуючись на безпосереднє сприйняття реальності.

Такі різноманітні підходи до наукового методу в філософії допомагають фахівцям вивчати та розуміти основні проблеми та питання людського існування, засновані на логіці, розумовому аналізу та критичному мисленню. У філософії науки поняття "метод" і "методологія" мають важливе значення, оскільки вони визначають способи дослідження і розуміння філософських та наукових проблем.

УДК 316:09

КОНЦЕПТИ ДУШІ, СВОБОДИ ТА ВОЛІ У НАУКОВО– ТЕОРЕТИЧНОМУ ДОСВІДІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

*Бистрай Я.В., Національний юридичний університет України імені
Ярослава Мудрого
НК – Коваленко І.І., канд. філо наук, доцент*

Григорій Сковорода будує свій власний життєвий світ, ґрунтуючись на речах, очевидних для його «внутрішньої людини», а також на великому скарбі світу символів, альтернативного щодо «мирської» культури, – на «світі Біблії». Пробудження від духовного сну, від життя звичайного, мирського, до життя вищого, духовного – сенс духовних вправ Сковороди. Важливо також, що філософ бачить світ ідеальних смислів як те, де Бог перебуває мов «все у всьому». Ідеальне – це сфера, де Царство Боже вже прийшло, де обожнення вже відбулося і де обожнення передчувається для всього реального. Душа людини аналогічно до смислів Писання теж ідеальна, і людина несе в собі цю душу як іскру Божу, як таку, що її здійснено всередині ідеальності. Тіло є втіленням задуму Бога про людину в реальності. Душа ж – втілення в ідеальності. Душа тому «споріднена» Богові. «Сродна» як розум – Уму, як дух – Духові, як духовне життя – Духовному Життєві. Ця спорідненість душі Богові настільки близька, що виникає навіть спокуса бачити в душі частинку Бога. Проте душа людини – не частинка Бога, бо вона – вільна. Саме свобода душі дає змогу відчувати різницю між ідеальністю Бога і його думок та ідеальністю душі. Виявляється, що може бути ідеальність створена, і це є душа.

Проте хоч би якою близькою і спорідненою була душа щодо Бога, свобода створює нескінченний проміжок між Творцем і створеною душею, між вільним Художником Богом та вільним художником людиною. Навіть без будь-якого гріха і тілесності людина – це інше, ніж Бог. Інше, але нескінченно подібне Богові. Звідси, з цієї нескінченної подоби, впевненість у нескінченному таланті кожної людини.

Для Сковороди стан присутності Бога в душі, а душі у Бозі – це екстаз, радість сердечна, невпинна подяка, блаженство і повна задоволеність. Специфіка Сковороди в його впевненості, що обожнення легко доступне для людини. Достатньо тільки відректися від світу, відійти від марнот, відмовитися від пристрастей, почати жити життям внутрішньої людини.

Для Сковороди принципово важлива відсутність у його роздумах філософії культу. Сковорода не бажає навіть бачити ідеальну невидиму Церкву у власній онтології. Тим паче в цьому вченні немає місця для реальної церкви. Душа є самотньою перед Богом. Її життєвий світ – не церква, а тільки Біблія. Але Біблія не є для Сковороди джерелом будь-яких певних тверджень, які були б теологією Одкровення або ж догматикою. Сковорода – за повністю алегоричне прочитання Біблії. Сковорода вважає істинним тільки алегоричний сенс Біблії, буквальний же сенс вважає лише «слідами» на шляху до вищого сенсу. Сковорода радикально стверджує: «Всеї Библии предмет Сам только один Бог. Тут ей конец до послѣдней черты. Без Его она и лжива, и дурна, и вредна, а с Ним вкуснѣе и прекраснѣе всѣх невѣст».

Душа за допомоги Біблії біжить з низин Содому в гори небесного Єрусалиму подібно до сімейства Лота. Оглядатися на все мирське не можна: дружина Лотова, яка озирнулася і скам'яніла, для Сковороди є образ усякого, хто звертає свою увагу на буквальний сенс Біблії.

За Сковородою, душа як розумна і вольова вільна особистість має центром своєї істоти спрямованість до Бога як Блага. Для Сковороди ця духовно-розумна воля до Блага-Бога є інстинктом людського ества. Інстинктом, який треба відкрити і якому треба слідувати. Цей вищий інстинкт є вогнем любові тварі до Творця, устремлінням життя до Життя, розуму – до Першого Пізнаючого, волі – до Першого Бажаючого. Пізнати цю спрямованість у собі і є пізнати себе, пізнати справжню природу своєї душі.

Слідування цьому вищому інстинктові дає людині справжню свободу. Людина стає незалежною від обставин, пристрастей, від «світу». Сковорода повелів на своєму надгробку написати: «Світ ловив мене, але не спіймав». Ця свобода втечі єдиної душі до Єдиного Бога можлива завдяки простому послуху своїй внутрішній духовній

природі. Реалізація цього інстинкту дає щастя. Людина покликана до цієї діяльності, мов птах до польоту. І саме щастя людини – у цьому польоті, у самій цій діяльності. Свобода не має іншої мети, ніж власне самої свободи. Для звичайної людини життя є бурхливим морем, перебувати в якому – нещастя. Для людини, що виконує природне призначення, в цьому морі плавати – щастя, позаяк ця діяльність є природною, мов плавання для риби. Риба, коли пливе, не помічає всього цього бурхливого моря і не страшисться його. Вона пливе, поглинена діяльністю плавання. Згідно зі Сковородою, в цьому і є вища свобода – пройти через море життя, не помічаючи його, живучи Вищим Життям. Через світ проходячи, мов через прозоре середовище.

У цьому своєму вченні Сковорода близький до стоїцизму. Жити у світі, не помічаючи світу, не даючи пристрастям світу впіймати себе, – ось свобода, ось ідеал, ось природне покликання людини. Слідування вищому духовному інстинкту дає змогу завжди стояти вище обставин життя, вище випадків у світі.

Коли людина знає своє інстинктивне розумно-вольове устремління до Бога, то вона осягає також і духовний сенс Біблії, вільно проникаючи крізь букву до духу. Саме таке пізнання споглядальним розумом виявляється природним. Все вказує на Бога для чистого устремління розуму і волі, для не по в'язаного міркуваннями розуму, для люблячого серця, для вдячної Богові уяви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олексюк В.І. Християнська основа української філософії: вибрані твори. – Київ: Соборна Україна, 1996. 236

2. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. – Київ: Майстерня Білецьких, 2007. 256

УДК 321.011.5

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І ДЕМОКРАТІЯ

*Бисьмак Д.Ю., Державний біотехнологічний університет
НК – Воронянський О.В., канд. іст. наук, професор*

Стратегічна мета розбудови української держави, яка передбачає її національну реалізацію, була пріоритетом для всіх президентів і урядів незалежної України. Проте, протягом двадцяти років державотворення, країна опинилася в стані економічного колапсу, демографічної катастрофи та політичної нестабільності. Це викликає питання про правильність визначення стратегічної мети розвитку держави та адекватність розробленої парадигми, що лежить в основі

цієї мети. Метою даної доповіді є аналіз цієї проблеми з точки зору класичної теорії політичних систем.

Принцип національної держави та суверенітет нації

Принцип національної держави ґрунтується на ідеї суверенітету нації. У сучасній світовій політичній науці поняття «нація» розглядається не в етнічно-примордіалістському, а в державницько-політичному контексті як асоціація громадян. Таким чином, національна держава є структурою, через яку асоціація громадян – її «співзасновники» та «співвласники» – реалізує свій суверенітет.

Реалізація суверенітету та політичні системи

Реалізація суверенітету пов'язана із здійсненням владних дій, що намагаються забезпечити панування або, принаймні, домінування суб'єкта влади. З точки зору теорії політичних систем, кінцевою метою цих дій є забезпечення пільгового доступу до ресурсів і цінностей, що перебувають у власності суспільства. У межах суспільства це передбачає конкурентну боротьбу між різними угрупованнями, соціальними групами та класами, що ускладнює об'єднання всього суспільства як єдиного суверена.

Концентрація ресурсів та ефективність державної влади

Для успішного реалізації державної влади, її суб'єкт має створити певний рівень концентрації ресурсів влади, достатній для довгострокового вирішального впливу на процес прийняття державних рішень і, в оптимальному випадку, для контролю над цим процесом. Теоретично, в державі національного типу, де сувереном є вся нація, має реалізовуватися принцип об'єднання владних ресурсів усіх громадян на основі суспільної інтеграції. Це можливе лише за умови рівномірного розподілу ресурсів серед громадян.

Реальні умови в Україні

Однак в реальних умовах таку концентрацію ресурсів забезпечують потужні інфраструктури «бізнес-імперій», як транснаціональних, так і національних. Їх власники, представляючи меншість населення, володіють ресурсами, що багаторазово перевищують сукупний ресурс всіх інших членів суспільства. Це призводить до того, що реальними суб'єктами формування політичної еліти, в тому числі і правлячої, стають бізнес-еліти, які контролюють виборчий процес і здійснюють реальну владу над суспільством через великі корпорації та державний механізм.

Сучасні виклики та перспективи

У сьогоднішній Україні мета побудови національної держави зводиться владними елітами не до реалізації суверенітету асоціацією громадян, а до мобілізації нації на виконання розпоряджень держави, якою керують угруповання з достатньою концентрацією ресурсів. Для більшості громадян, які фактично відсторонені від впливу на процес прийняття політичних рішень, актуалізується демократична концепція

національного суверенітету. Ця концепція спрямована на усунення нерівності в доступі до суспільних ресурсів і цінностей. На нашу думку, саме така парадигма є найбільш перспективною для подальшої розробки стратегії демократичного транзиту України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 2. – №. 1–18. – 37–47.
2. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284
3. Моїсєєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Комунікаційна діяльність в структурі соціально–комунікаційного знання. – 2017.
4. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.
5. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.
6. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post–industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

УДК 159.962

ВПЛИВ МЕДІА НА ПСИХІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Веретеннікова Л.В., студентка

*НК – Гонтаренко Л. О., кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Медіа стали частиною життя майже кожної людини, мого в тому числі. Уявити світ без них ми не можемо, хоча це є відносно новим способом комунікації. Технологія, яка розроблена для зближення людей і спрощення їх комунікації на відстані, може призвести до того, що ви не будете спілкуватися віч–на–віч. Також інтернет–мережі загострюють проблеми з психічним здоров'ям, та можуть сприяти негативному впливу на психіку людини.

Медіа формують уявлення та стереотипи людей шляхом представлення ситуацій чи подій. Всім легше виставляти у стрічку свої досягнення, а не невдачі. Люди знецінюють свої досягнення, порівнюючи їх з іншими. Це призводить до зниження самооцінки,

негативних думок і бажання робити щось лише тому, щоб похвалитися в мережах.

Синдром втрачених можливостей існує довше, ніж соц–мережі. А такі сайти, як: Facebook та Instagram – загострюють відчуття того, що інші розважаються, живуть краще, ніж ми. Думка про те, що ми втрачаємо певні речі, може вплинути на власну самооцінку, спровокувати тривогу та підштовхнути більше використовувати інтернет–мережі, подібно до залежності.

Маски та фільтри в Instagram, TikTok чи Snapchat можуть здатися веселими, але вони викривлюють зовнішність. Приховати використання подібних речей дуже легко, а от відрізнити справжню світліну від редагованої –ні. І хоча люди вже починають розуміти що в медіа не є правдою, іноді дуже легко потрапити в пастку, яку створили фільтри між реальністю та зображенням. Ідеали краси, нав'язані суспільством, дуже легко транслювати через медіа. І чим більше люди споживають такий контент, тим більше звертають увагу на невідповідність картинки та реальності, що згодом може привести до згубних наслідків.

В сучасному суспільстві проблеми з живою комунікацією. Із появою різноманітних месенджерів та електронної пошти люди перестали часто використовувати старі телефонні дзвінки, адже можна написати повідомлення й не говорити наживо.

Таким чином треба використовувати соціальні мережі більш безпечно для себе. Проводити більше часу офлайн. Є багато способів провести вільний час або зробити якусь справу швидше, якщо не відволікатися на соцмережі. Книжки, час із собою, прогулянки, заняття спортом–усе це може стати альтернативою гортання стрічки соц–мережі.

Живе спілкування є найкращім відчуттям справжніх емоцій. Для того щоб бути щасливими та здоровими, нам потрібна особиста присутність інших людей. У найкращому вигляді інтернет–медіа є чудовим інструментом для полегшення зв'язків у реальному житті. Але якщо ми дозволили віртуальним мережам замінити справжню дружбу у житті, є способи створити відносини з людьми, не покладаючись на соціальні мережі.

Сила волі – вичерпний ресурс, тому наприкінці дня, коли ми втомлені, контроль може послаблюватися. Можна застосувати програми, які допомагають відслідковувати й контролювати кількість проведеного в соціальних мережах часу. Важливо враховувати, що реакція на соціальні мережі може варіювати в залежності від особистих характеристик, досвіду та контексту сприйняття. Єдиним виходом є критичне ставлення до інформації, що надходить до нас, та її вміле використання.

Отже, медіа впливає на психіку і не завжди добре. В соціальних мережах люди знецінюють свої досягнення, порівнюючи їх з іншими. Це може призвести до зниження самооцінки та поганого настрою. Люди майже не спілкуються реально, а живе спілкування є найкращим відчуттям справжніх емоцій. Тому, для того щоб бути щасливим та здоровим, нам потрібна особиста присутність інших людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вплив медіа на психіку людини: Центр САПС – Medium. URL: <https://medium.com/@centerSAPS> (дата звернення: 13.11.2024).

2. Донченко Е. Концепція соціальної психіки суспільства // Філософська та соціологічна думка. – № 1 – 2 – 125.

УДК 316.722

ЦІННІСНА СВІДОМІСТЬ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО ІНДУСТРІАЛЬНИХ СУСПІЛЬСТВ

*Воронянський Ю.О., Харківський національний педагогічний
університет імені Г. Сковороди
НК – Безрук О.О., канд. політ. наук, доцент*

В Україні за останні тридцять років ми переживаємо складний період, пов'язаний із затяжною кризою ціннісної свідомості. Традиційні для аграрного та індустріального суспільств колективістські цінності, які не відповідають сучасним реаліям, втратили свою актуальність. Нові ж цінності, що відповідають сучасним цивілізаційним стандартам постіндустріалізму, ще не набули широкого визнання. Однак більшість українців не відчуває потреби адаптувати ці нові стандарти до свого життя, що свідчить про глибокі соціальні та культурні зрушення. Розуміння цих змін потребує детального аналізу процесів формування та трансформації ціннісної свідомості. Це не статичний процес, а динамічний, який змінюється разом з етапами цивілізаційного розвитку.

Кожна цивілізаційна епоха супроводжується змінами у способах формування ціннісних уявлень. Наприклад, соціальна психологія традиційних суспільств базувалися на стабільних культурних нормах, де цінності передавалися через соціальні ритуали та звичаї. У таких суспільствах цінності були чітко визначені і передавалися з покоління в покоління через імперативні норми, що забезпечували стабільність соціальної поведінки. Перехід до індустріального суспільства приніс з собою кардинальні зміни. Оскільки через розрив старих соціальних

зв'язків особистість уже не мала можливості спиратися на старі традиції; їй доводилося формувати нові цінності в умовах швидких соціальних і економічних змін. Індустріальне суспільство забезпечило більше свободи, але також створило нові виклики. Люди були змушені самостійно визначати свої цінності, оскільки традиційні моделі соціальної поведінки стали менш актуальними. Цей перехід до нових умов призвів до появи раціоналізованого підходу до формування цінностей. Замість звичних традиційних норм, люди почали орієнтуватися на утилітарні розрахунки і економічні міркування. Це відображено в етиці утилітаризму, де моральні рішення сприймаються як оцінка «плюсів» і «мінусів». Людина стала стикається з численними соціальними ситуаціями, які потребують вибору серед різних альтернатив.

У індустріальному суспільстві з'явилася нова форма ціннісної свідомості, що більше нагадує раціоналізовану систему. Люди почали більше опиратися на утилітарні розрахунки, що відобразилося в етиці, яка розглядає моральні рішення як підрахунок переваг і недоліків. Це означає, що індивідуальна свідомість має бути гнучкою, здатною враховувати різні соціальні і правові альтернативи та пристосовуватися до змінюваних умов.

Проте, індустріальне суспільство також приносить свої виклики. В умовах техногенної цивілізації людина часто стає частиною великої системи, де її індивідуальність може бути підірвана раціональним плануванням та організацією суспільства. Це створює нову форму «квазі-суб'єктності», де свобода волевиявлення може втрачати свою цінність. Люди можуть відчувати, що їхня свобода є обмеженою, оскільки вони пристосовуються до системи, що диктує їм способи життя.

Індустріальне суспільство також сприяло розширенню індивідуальних можливостей, але водночас створило нові форми соціальної організації, де індивід може відчувати себе частиною великої системи. Це створило ситуацію, коли свобода волевиявлення може сприйматися як менш значуща, адже люди часто адаптуються до встановлених систем і організацій. Тому цивілізаційні зміни також супроводжуються трансформацією соціальних структур. Традиційні групові ідентичності втрачають свою значимість, а нові форми соціальної ідентифікації поступово набирають популярності. Зокрема, зникають класові та професійні межі, і люди стають менш пов'язаними з групами, в яких народилися.

Таким чином, аналіз ціннісної свідомості в контексті цивілізаційних змін допомагає зрозуміти, як соціально-історичний розвиток впливає на формування індивідуальних і колективних цінностей. Це знання є важливим для формування адекватних

соціальних стратегій та політик, які можуть ефективно враховувати нові умови і виклики сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безрук О. О. Адаптація у контексті соціальної мобільності в сучасному суспільстві: теоретичний аспект //Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер.: Соціологічні науки. – 2012. – №. 15, № 1–2. – 47–53.

2. Безрук О. О. Політична участь в контексті процесів політичної мобільності //Гілея: науковий вісник. – 2014. – №. 86. – 363–366.

3. Денисенко І. Д. Модернізація України в контексті сучасних політичних досліджень та соціальних практик / І. Д. Денисенко // Вісник СевНТУ. Серія : Політологія. – Севастополь : СевНТУ, 2011. – Вип. 123. – 83–86.

4. Денисенко І. Д. Соціальні мережі в контексті соціокультурного підходу: евристичний потенціал дослідження. – 2013.

5. Денисенко І. Д. Методологія політичних досліджень у сучасному науковому дискурсі: стратегії вдосконалення //Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2019. – Т. 2. – №. 12. – 74–81.

УДК 340.37

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

*Вятковський В.Р., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент*

Актуальною на сьогоднішній день уявляється проблема узгодженості постнекласичного світобачення прогресивної молоді та професійного догматично–правового світогляду окремих її представників, а саме майбутніх фахівців права. Проблематичним є поєднання свідомої ініціативності вільних громадян із традиційним позитивістським праворозумінням, на якому ще ґрунтується юридична освіта. Серед студентської юридичної спільноти все частіше помічається пасивність, безініціативність, творча інертність. Зароджуючись на перших курсах і дозріваючи згодом, аморфність блокує потенціал і стремління молодих правників. Це дає привід вважати, що одна з особливостей юридичної освіти – перетворення юнаків із активно діючих громадян з власною позицією на пасивних

правозастосовників. Тому метою даного дослідження є загострення питання значимості й доцільності парадигми правового позитивізму в юридичному освітньому процесі.

Дослідники вважають, що саме аксіологічність і догматичність академічної інформації в юридичних вишах має значний вплив у формуванні студентської пасивності. Відомий вислів “закон є закон” означає те, що існує право повинно прийматись безумовно, і питання про те, яким воно має бути, не ставиться [1, 8]. Часто використовуючись для виправдання сумнівних судових рішень, дана фраза відображає некритичне ставлення до позитивного права як потенційно істинного. В свою чергу, проблема об’єктивності й виправданості результатів правозастосування не постає, адже відповідні юридичні рішення й дії виступають як справедливі тільки через те, що ґрунтуються на відповідних нормативно-правових актах [2, 102].

З позиції позитивізму закон вважається апріорі справедливим через те, що це “закон”, без критичної його оцінки крізь призму моралі та ситуативної доцільності. У правовій сфері дилема між тим, “як є” і “як повинно бути” проявляється у формі взаємозв’язку та взаємоузгодження суцього та належного. Таким чином, належне (справедливість) виводиться із суцього (закону). Проте виведення належного із суцього є логічною помилкою. Між “є” і “має бути” проходить глибока межа, що відокремлює бажане від дійсного, мету від результату.

Слід віддати належне широкому дослідженню практики застосування прецедентів у вітчизняній системі юридичної освіти. Система судочинства передбачає застосування раніше знайдених у спірних ситуаціях правових рішень без звернення до основоположних принципів права. Це дозволяє простежити своєрідний рух по колу: висновки, до яких приходять юристи, мають ґрунтуватись на правових прецедентах, які, в свою чергу, теж обґрунтовуються посиланням на юридичні прецеденти. За такого підходу немає ні «кінцевого пункту», ні абсолютних цінностей, ні можливості поставити під сумнів таке розуміння правової ситуації з погляду її обумовленості соціальністю, політикою, мораллю тощо.

Виходячи із розмежування суцього і належного, можна виділити два теоретичні рівні юридичної науки: загальну теорію правової системи та загальну теорію правової дійсності. Так, регулятивні, структурні та аксіологічні властивості права та правових явищ, що складають діюче право, становитимуть предмет вивчення загальної теорії правової системи, у той час як предметом загальної теорії правової дійсності виступатимуть юридичні аспекти буття об’єктів правового регулювання.

Певні юридичні школи сьогодні розглядають студента–юриста як потенційну ходячу енциклопедію правових знань, а не зацікавлену людину, що мислить критично і здатна звернутися до того морального фундаменту, на якому базується право, з яким воно тісно переплетене.

Доречно звернути увагу на масштабне дослідження двадцяти дев'яти австралійських юридичних шкіл, де найрозповсюдженішими способами оцінювання знань студентів були тести і письмові доповіді [3, 106]. Дане дослідження показало, наскільки це неефективний варіант перевірки знань, хоча практична і теоретична цінність тестів – це тема окремої дискусії. Сучасна юридична наука має відшукати той баланс, за допомогою якого студент зможе засвоїти інформаційну правову базу, а також оволодіти навичками критичного мислення і творчого аналізу права, навчитися “мислити як юрист”. За словами Маргарет Торнтон [4, 657], до юридичної освіти повсюдно потрібно впроваджувати написання дослідних есе з їх творчим та критичним потенціалом.

Акцент на запроваджені нових методів навчання та оцінювання знань студентів шляхом інтерактивності й творчої реалізації кожного студента, диференціація типів навчальних занять, трансформація предметно–курсової системи – це предмет дидактики юридичної освіти, що дозволила б майбутнім фахівцям права набути глибоких знань, вдосконалити свій творчий потенціал, застосувати його на практиці та самореалізуватись.

Отже, як висновок слід зазначити, що традиційна юридична освіта, яка досі просякнута апологією закону й духом правового позитивізму, усе частіше виявляє власну невідповідність новітній картині світу та відчуває труднощі у поясненні й регуляції правової реальності. У той час як класична юридична гносеологія та система освітніх методів посилюють її недоліки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Richard John Neuhaus. Law and the Rightness of Things. Valparaiso University Law Review. 1979. Vol. 14. Issue 1. P. 1–14.
2. Nicola Palmer, Phil Clark, Danielle Granville. Critical Perspectives in Transitional Justice. Intersentia. 2012. Vol. 8. P. 502.
3. Julian Laurens, Alex Steel, Anna Huggins. “Works well with others”: examining the different types of small group learning approaches and their implications for law student learning outcomes. Journal of the Australasian Law Teachers Association. 2013. Vol. 6(1). P. 101–112.
4. Margaret Thornton. The Law School, the Market and the New Knowledge Economy. German Law Journal. 2009. Vol. 10. № 6–7. P. 641–668.

ЕКОНОМІЧНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

*Гаранжа В., Державний біотехнологічний університет
НК – Моїсєєва Н. І., доктор економічних наук, професор*

Національна безпека є ключовим елементом життя кожної держави. Вона визначається багатьма чинниками та охоплює різні сфери, але її основна мета – забезпечення захисту країни, її громадян та інтересів.

Національна безпека – це стан стабільності, що гарантує захист національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона включає:

- **Військову безпеку:** забезпечення обороноздатності та захист території від зовнішніх загроз.
- **Економічну безпеку:** стабільність економіки та запобігання кризам.
- **Політичну безпеку:** підтримання політичної стабільності.
- **Інформаційну безпеку:** захист від інформаційних атак.
- **Соціальну та гуманітарну безпеку:** забезпечення добробуту та прав громадян.

Національна безпека критична для стабільності та розвитку будь-якої країни. Її нестача може призвести до серйозних загроз, таких як війни, економічні кризи та соціальні конфлікти.

Сучасний світ стикається з новими викликами, такими як кібератаки, зміни клімату, пандемії та тероризм. Через це національна безпека потребує постійної адаптації та інновацій.

Економічний суверенітет є важливою складовою національної безпеки, оскільки забезпечує контроль над власною економікою без впливу інших держав чи організацій. Він охоплює:

- **Монетарний суверенітет:** контроль над валютою та монетарною політикою.
- **Фіскальний суверенітет:** управління податковою політикою та державним бюджетом.
- **Торговий суверенітет:** регулювання зовнішньої торгівлі та мит.
- **Інвестиційний суверенітет:** контроль над внутрішніми та іноземними інвестиціями.
- **Політика ресурсів:** ефективне управління природними ресурсами.

Економічний суверенітет сприяє стійкості країни до криз, незалежності у прийнятті рішень, безпеці постачання ресурсів і захисту від економічних атак, таких як санкції. Для його забезпечення важливі такі заходи:

1. Розвиток внутрішніх ринків.
2. Диверсифікація економіки.
3. Розширення торговельних відносин.
4. Фінансова стабільність.
5. Контроль за іноземними інвестиціями.
6. Сировинна та енергетична безпека.
7. Формування фінансових резервів.

Економічний суверенітет є ключовим для національної безпеки та успішного розвитку країни на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. №. 9.
2. Воронянський О. В. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284
3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropskypoliticky a pravnidiskurz.* – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – 205–209.
4. Воронянський, О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві / О. В. Воронянський // *Сучасне суспільство.* – 2020. – Вип. 2 (18). – 37–47.
5. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г.Пилипенко // *Сучасне суспільство.* – 2013. – Випуск 1. – 120–128.
6. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.
7. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post-industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

АНТИЧНІ ФІЗИКИ ТА ПРОБЛЕМА БУДОВИ КОСМОСУ

*Гаркуша , Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л. І., доктор філо наук, професор*

Антична філософія, що зародилася в Давній Греції, стала основою західної наукової думки. Філософи античності намагалися зрозуміти природу світу, його складові та принципи, які керують його існуванням. Робота присвячена основним поглядам античних натурфілософів, яких називали фізиками, їхнім теоріям та впливу на подальший розвиток науки [1, 5].

До античних фізиків належить, перш за все, Фале Він вважається першим філософом, який намагався пояснити природу без міфологічних уявлень. Фалес стверджував, що основним елементом всього суцього є вода. У своїй роботі "Про природу" Фалес зазначав, що "все живе походить з води". Ця теза стала основою для подальших роздумів про елементи природи [2, 45].

Анаксимандр, будучи учнем Фалеса, розробив концепцію апейрону, що вважав первісною сутністю, з якої виникають всі елементи. У трактаті "Про природу" Анаксимандр описує апейрон як "безмежне", що породжує інші елементи через процеси протилежності [1, 67]. Його ідеї про циклічність і гармонію в природі стали важливими для філософської природознавчої думки.

Наступним на арену серед античних фізиків заступає Геракліт. Він представив концепцію постійної зміни в природі. Філософ вважав, що "все тече" і що основною сутністю матерії є вогонь. У своїх фрагментах Геракліт стверджує, що зміни є єдиною постійною основою в природі, і ця ідея про динамічний характер буття стала головним чинником для подальшого розвитку філософії [3, 112].

Демокріт розробив теорію атомів, вважаючи, що все складається з невидимих частинок – атомів. У своїх працях він зазначав, що атоми постійно рухаються в порожнечі, і їх комбінації створюють різноманіття речей у світі. Його концепція атомізму стала основою для подальшого розвитку сучасної фізики та матеріалістичного підходу до вивчення природи.

Античні фізики заклали основи для розвитку матеріалістичної науки та природознавства. Їхні погляди на будову світу, починаючи від елементів до концепцій руху і змін, стали основою для подальших відкриттів і теорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк, І. В. (2010). "Історія античної філософії". Київ: Видавництво «Либідь», 67.
2. Ковальчук, А. І. (2015). "Філософія античності". Львів: Видавництво Львівського національного університету, 123.
3. Скакун, О. М. (2008). "Основи філософії". Харків: Видавництво "Фоліо", 112.
4. Філоненко, В. І. (2017). "Антична філософія: традиції та інновації". Київ: Видавництво «Наукова думка», 89.
5. Шевченко, О. В. (2012). "Філософська думка античності". Одеса: Астропринт, 54.

УДК 130.2

ПРОБЛЕМА ВИЩИХ ЦІННОСТЕЙ У ГУМАНІЗМІ ПРОСВІТНИЦТВА Й ПОСТГУМАНІЗМІ СУЧАСНОГО РИНКОВОГО КАПІТАЛІЗМУ

*Гнілуша К.І., Національний юридичний університет України імені
Ярослава Мудрого
НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент*

Аксіологічна проблема ієрархії цінностей у філософії різних епох залишається актуальною саме тому, що дозволяє нам здійснити аналіз певних тенденцій та закономірностей в історії суспільних поглядів. З часів Просвітництва і до епохи метамодерну розуміння вищих цінностей та їх критерії значно змінилися. У зв'язку з цим, сутність гуманізму пройшла суттєву еволюцію.

В епоху Просвітництва співвідношення людини та світу стало складнішим, ніж у попередні часи. У XVII ст. філософи зробили акцент на розумній природі людини, зокрема її спроможності мислити. Класичний гуманізм підносив саму людину як вищу цінність, визнавав значимість її саморозвитку. Також зв'язок гуманізму і Просвітництва полягає у єдиному філософсько-антропологічному підґрунті. Просвітницький гуманізм особливої ваги надавав рівності у спроможності жити гідно, розвиватись індивідуально й колективно. Крім того, він мав і політичний аспект, прагнучи до суспільних умов, які могли б забезпечити людську гідність, повагу, визнання та здатність до "життєвого авторства" [1, 10–12].

Аксіологічна шкала вибудовувалася у кореляції з релігійно-моральною ієрархією цінностей, віддаючи перевагу колективному над індивідуальним, універсальним можливостям розуму і свободній волі над суб'єктивною чуттєвістю і фатальністю долі. Так, на думку Б. Спінози, індивід є втіленням загальнолюдської природи, носієм

“природи розуму”, а зважаючи на те, що люди живуть “під керівництвом розуму”, вони схожі, отже, вище благо спільне. Ф. Бекон, у свою чергу, осмислював людину та її щастя через розвиток науки, техніки і панування її над природою [2, 39–41].

Проте сучасний французький філософ М. Фуко, навпаки, бачить між Просвітництвом і гуманізмом не ідентичність, а напругу. У праці “Що таке Просвітництво?” він наголошує на залежності гуманізму XVIII–XIX століть від релігійних, наукових і політичних концепцій людини. За його словами, постмодернізм, у свій час, протиставив класичному гуманізму принцип самокритики й постійного автономного самотворення суб’єкта [3, 45–46].

Плюралістичність і суперечливість розуміння гуманізму привели к початку XXI століття до появи понять “постгуманізм” і “трансгуманізм”, адже гуманізм сучасного ринкового капіталізму, біополітики й глобалізації зазнав настільки суттєвого змістовного перезавантаження, що не може зберігати свою традиційну назву. Теперішній розвиток наукової думки обумовив розгляд людини не з позиції вищої природної істоти, а з позиції можливої та необхідної її еволюції, за рахунок подальшого вдосконалення за допомогою технологій [4, 165].

Постгуманізм сам по собі, полягає в осмисленні досягнень і подальших спрямувань науки, визнанні змін становища людини задля усунення страждань, посилення різноаспектних її можливостей, як фізичних, так і психічних, розумових [4, 171]. Серед цінностей постгуманізму сучасного ринкового капіталізму виокремлюють наступні: раціональний індивідуалізм, критичне мислення, відкритість і комунікація, орієнтація на майбутнє, прагматизм, ринкові принципи корисності, привабливості й доцільності, науковість, плюралізм ідеологій та пропозицій, турбота про благополуччя, комфорт, насолода і задоволення, мобільність, поліідентичність, турбота про тіло й середовище присутності. Сама традиція постгуманізму по суті спирається на ідеї конструктивізму й прагматизму, паралельно з цим руйнуються принципи духовного антропоцентризму, які були ґрунтом традиційного гуманізму й науки. Більше того, філософія постмодерну з її критикою раціональності, досить скептично ставиться до технократизму і його цінностей [5, 78].

Програмно нова техно–ідеологія втілюється в “The Posthuman Manifesto” (2003), котрий починається з наступних позицій:

Наразі є зрозумілим, що люди вже не найважливіша річ у всьому всесвіті. Це те, що гуманістам ще доведеться прийняти. Усі технологічні процеси суспільства спрямовані на трансформування соціуму, яким ми його знаємо зараз [5, 104].

Проте не звертаючи уваги на кардинальні відмінності, фундаментальні гуманістичні просвітницькі цінності пройшли кризу

століття і ще зберігають свою опозиційність постгуманізму. Сучасний суспільний лад відповідає “техніко–науковому капіталізму”, де традиційний ліберальний гуманістичний суб’єкт переживає радикальні економічні, політичні, соціальні та духовні трансформації. Це не тільки перетворення суб’єкта на дедалі все більш утилітарну, цинічну фігуру “споживача”, а й зростання його залежності від процесів цифрової технологізації [5, 81].

Таким чином, гуманізм пройшов тривалий шлях розвитку і змін у його сутності, розумінні та визначенні. Гуманізм епохи Просвітництва характеризується піднесенням людини як вищої цінності, її розуму зокрема, та суб’єктивності оціночних понять. У той час як постгуманізм сучасного ринкового капіталізму спрямований на прагматичні, скептичні, егоцентричні цінності, орієнтовані на автономізованого суб’єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Werthner H., Ghezzi C., Kramer J. et al. Introduction to Digital Humanism. Switzerland: Springer, 2024. 631 p.
2. Підлісний М. М., Шубін В. І. Філософія цінностей: історія і сучасність: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2017. 177
3. Зарва В. А. Просвітництво: тлумачення, витоки, сутність. Слово і Ча 2009. № 4. 43–52.
4. Огорокова В. В. Образ нової соціальної реальності постмодерну та форми його моделювання. Одеса: ВМВ, 2018. 288
5. Herbrechter S. Posthumanism: A Critical Analysis. New York: Bloomsbury Academic, 2013. 240 p.

УДК 658.382

ОХОРОНА ПРАЦІ ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

*Горишев Д.М., Національний університет цивільного захисту України
НК – Рябініна О.В., доктор філо наук, професор*

Наукові дослідження з охорони праці скеровані до розробки правових, економічних, організаційно–технічних, санітарно–гігієнічних та лікувально–профілактичних заходів з збереження здоров’я і працездатності працівника в процесі праці. Наукова складова охорони праці визначає основи реалізації проєктів, що розробляються.

Господарська діяльність, крім корисності для суспільства і економічної доцільності, має запобігати негативним впливам на життя та здоров’я її учасників; уникати їх травматизму, профзахворювань, втрати працездатності, смерті. Проте будь–яка діяльність в сучасних умовах потенційно небезпечна. Охорона праці забезпечує умови праці,

які б виключали можливість дії на працюючих небезпек і шкідливих факторів. Так, за чинним законодавством власник підприємства зобов'язаний забезпечити технічне обладнання всіх робочих місць і створювати умови праці відповідно до нормативних актів. В науковому вжитку деінде ототожнені поняття безпеки праці і охорони праці, але існує різниця. Охорона праці – це забезпечення безпеки працівників при виконанні трудової діяльності, профілактика профзахворювань, організація відпочинку і харчування працівників під час робочої перерви, забезпечення їх необхідним спецодягом та засобами гігієни, соціальні пільги та гарантії. Закон України «Про охорону праці» визначає положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя та здоров'я у процесі праця, її безпечні і здорові умови, регулює відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює порядок організації охорони праці. Наукова категорія «безпека» у законодавстві України за відсутності правової дефініції поняття «безпека праці» і «право працівників на безпеку» викликає неоднозначне тлумачення. Безпека праці – це умови праці, що виключають вплив небезпечних і шкідливих чинників. Належний стан безпеки праці підтримується шляхом запобігання захворюванням, травматизму та виникненню аварій; комплекс технічних, організаційних, охоронних, санітарно-гігієнічних засобів, заходів з забезпечення здорових і безпечних умов праці в масштабі суб'єкта господарювання та на кожному робочому місці.

Висновок. Мета охорони праці – збереження життя і здоров'я працівників у процесі праці. Безпека праці ширше поняття, оскільки включає в себе належний стан трудових і корпоративних ресурсів суб'єкта господарювання за оптимальних умов праці. Економічною сутністю безпеки праці є недопустимість втрат при господарюванні, запобігання виробничого травматизму і профзахворювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону праці. Закон України /Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – ст. 668
2. Амелічева Л. Проблеми формальної визначеності права працівника на безпеку праці. /Л.Амелічева // Трудове право. – 2010. – № 10. – 87–93.
3. Горностаї О.Б., Мірус О.Л. Високий рівень культури безпеки праці як фактор зменшення виробничого травматизму /О.Б.Горностаї, О.Л. Мірус //Вісник ЛДУ БЖД – 2010. – № 4. – 100 – 105
4. Заюнов І.В. Безпека праці – умова збереження та розвитку трудового потенціалу України /І.В. Заюнов. // Економіка промисловості. – 2008. – № 4. – 189 – 197.

УДК 101.123

ФІЛОСОФІЯ І СВІТОГЛЯД В ЧАСИ ВІЙНИ

*Демент Д.М., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л. І., доктор філософських наук, професор*

Філософія як наука про фундаментальні питання буття, знання і моралі завжди відігравала важливу роль у формуванні світогляду людини. Особливо гостро це проявляється у періоди кризи, таких як війни, коли людина стикається з найскладнішими питаннями сенсу життя, справедливості, моралі, добра і зла. У такі часи світогляд і філософські переконання не тільки формуються, але й піддаються серйозним випробуванням, змушуючи людей переосмислювати свої цінності та позиції щодо життя, людської природи та суспільства. Незважаючи на актуальність цієї теми, деякі питання залишилися поза увагою дослідників.

Війна радикально змінює світогляд як окремої людини, так і суспільства цілком. Вона висвітлює такі аспекти людського існування, які в мирний час залишаються на периферії нашої уваги. Світогляд під час війни зазнає трансформації, оскільки людина змушена переглядати своє ставлення до таких понять, як життя і смерть, патріотизм, жертва, людські стосунки та моральна відповідальність. Війна ставить перед людьми складні моральні дилеми, часто зводячи їх вибір до боротьби між добром і злом.

Однією з головних проблем війни є проблема насильства і його виправданості.[1, 327] Філософські вчення, такі як пацифізм або концепція "справедливої війни", мають на меті дати відповідь на питання про те, чи може війна бути морально виправданою і в яких випадках. Пацифісти стверджують, що насильство ніколи не може бути виправданим, незалежно від обставин, тоді як прихильники "справедливої війни" вважають, що у випадках захисту життя, свободи і гідності нації війна може бути морально правомірною. [2, 386]

Війна також піднімає питання про природу людського буття. Вона демонструє подвійність людської природи, здатної як до найбільшого героїзму і самопожертви, так і до найжорстокішого насильства. Ця подвійність породжує глибоке філософське осмислення людини, її здатності до добра і зла, а також того, що формує нашу моральну ідентичність.[3, 83]

Філософія під час війни стає засобом осмислення цього жорстокого і трагічного досвіду. Вона пропонує людині глибше розуміння причин конфлікту, людських страждань та шляхів до їх подолання. Військові конфлікти завжди супроводжувалися філософськими роздумами про мир, справедливість і майбутнє людства. Деякі мислителі писали про війну як про екзистенційну кризу, яка ставить під сумнів сенс людського існування і вимушує людину робити вибір у складних і трагічних обставинах.

У таких умовах філософія допомагає людям зберігати надію і бачити перспективи майбутнього, навіть коли реальність наповнена хаосом і насильством. Вона дозволяє критично осмислювати ситуацію, знаходити раціональні відповіді на емоційно насичені події, а також шукати шляхи до примирення і відновлення. Філософські концепції, зокрема, пов'язані з гуманізмом, акцентують на необхідності збереження людяності навіть у найгірших обставинах.

Філософія під час війни не лише допомагає краще зрозуміти теперішні події, але й впливає на формування поствоєнного світогляду. У контексті відновлення суспільства після конфліктів постає питання колективної відповідальності, відбудови ідентичності та моральної справедливості. Філософія тут відіграє ключову роль, адже вона допомагає суспільству визначити майбутній шлях розвитку, осмислити уроки минулого і знайти нові форми співіснування.

Війна є екстремальною ситуацією, яка радикально змінює світогляд як окремої людини, так і суспільства. У таких умовах філософія виконує надважливу функцію: вона допомагає осмислити жорстокі реалії війни, шукати моральні орієнтири і зберігати надію на майбутнє. Тому філософське осмислення війни є не тільки важливим інтелектуальним завданням, але й необхідним кроком на шляху до подолання наслідків будь-якого військового конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арндт Х. Банальність зла: Ейхман у Єрусалимі / Г. Арндт. Харків: Віват, 2018. 450
2. Вальцер М. Справедливі та несправедливі війни / М. Вальцер. – Київ: Основи, 2004. 456
3. Франкль В. Людина в пошуках сенсу / В. Франкль – Київ: Книги ХХІ, 2021. 192

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ ТА ЗГУРТУВАННЯ

*Єна П.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Гонтаренко Л.О., к. психол. наук, доцент*

Війна та окупація завдають серйозних психологічних травм підліткам, які переживають цей досвід у період активного формування особистості. Відновлення психічного здоров'я цих підлітків є надзвичайно важливим для їхнього майбутнього розвитку та соціальної адаптації. Підлітки на деокупованих територіях потребують не тільки емоційної підтримки, а й навчання новим стратегіям виживання в умовах соціальної нестабільності.

Навчання новим психологічним та соціальним навичкам є невід'ємною частиною реабілітаційного процесу. Підлітки повинні вчитися саморегуляції, конструктивного вирішення конфліктів і подолання стресових ситуацій.

Використання освітніх програм у процесі реабілітації допомагає підліткам освоювати нові методи психологічного виживання, що сприяє розвитку резилієнтності.

Соціальна підтримка і згуртування підлітків через групові заходи та взаємодію з однолітками сприяють їхньому психологічному відновленню. Наприклад, створення груп підтримки або проведення спільних тренінгів дозволяють підліткам відчувати себе частиною спільноти та зменшити почуття ізоляції.

Групові програми з арт-терапії, спортивні заходи та психологічні тренінги є ефективними методами згуртування підлітків на деокупованих територіях.

Емоційна та соціальна підтримка від близьких, друзів і спеціалістів допомагає підліткам краще справлятися з наслідками травмуючих подій. Це середовище надає відчуття стабільності та безпеки, що є критично важливим для нормалізації психічного стану.

Важливу роль також відіграє залучення державних та громадських організацій до розробки програм реабілітації підлітків на деокупованих територіях. Психологічне відновлення підлітків на деокупованих територіях є складним та багатоетапним процесом, що вимагає інтегрованого підходу. Згуртування підлітків через групові заходи та навчальні програми сприяє їхній соціалізації та емоційному відновленню. Особливе значення в цьому процесі має соціальна підтримка, яка включає емоційну, інформаційну та практичну

допомогу, що дозволяє підліткам адаптуватися до нових умов життя після війни. Залучення державних та громадських організацій до розробки й реалізації реабілітаційних програм є необхідним для створення стійкого фундаменту для відновлення психічного здоров'я молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of Europe. Psychosocial support for children and adolescents during and after war. 2022.

2. Garmezy N. Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist* 34(4), 1991.

3. Masten A. S. & Reed M.–G. J. Resilience in development. Oxford University Press, 2002.

4. Harms L. *Understanding Trauma and Resilience*. Palgrave Macmillan, 2008.

УДК 316.334.3

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ

*Єсауленко В.В, Державний біотехнологічний університет
НК – Воронянський О.В., канд. іст. наук, професор*

Дослідження політичних інститутів є критично важливим для розуміння їх ролі в суспільстві та ефективності управлінських систем. Теорія неолібералізму підкреслює важливість відповідних політичних інститутів для забезпечення розвитку будь-якої країни. Зокрема, концепція демократичного транзиту стверджує, що правильні політичні інститути є ключем до переходу від авторитаризму до стабільної демократії, що в свою чергу повинно принести процвітання. Проте, спроби інтеграції таких інститутів в українську політичну систему показали їхню непридатність для вирішення завдань демократизації.

Замість того, щоб забезпечити розвиток демократії, західні інститути часто виявляються неефективними в українських умовах. Це не через непрофесійність політичних еліт, а через те, що ці інститути не відповідають реальній політичній реальності. Наприклад, часті зміни в законодавстві і виборчій системі, а також маніпуляції з ресурсами, що виходять за межі громадського контролю, свідчать про адаптацію еліт до нових умов, а не про ефективне використання західних моделей.

В сучасному суспільстві, де існують численні суперечливі інтереси, забезпечення стабільності є важливим завданням. Політичні інститути повинні регулювати політичну поведінку і прийняття рішень через встановлені норми і правила. Політичне життя часто є результатом компромісу, що формується не тільки добровільно, але й через примус, відповідно до розстановки сил і кінцевих цілей.

Теорія політичних систем вказує, що основним рушійним фактором є боротьба за ресурси. Політичні еліти мають інтерес до ресурсів, і суспільні групи представляють інтерес для них лише тоді, коли від їхніх дій залежить доступ до ресурсів. У постіндустріальному суспільстві, де капітал накопичується через фінансові операції, ця проблема стає ще гострішою.

Перерозподіл ресурсів відбувається через політичну владу і часто супроводжується примусом. Успіх у боротьбі за ресурси залежить від двох факторів: здатності сконцентрувати ресурси і здатності подавити опір. Ті, хто контролює ресурси, отримують економічну ренту, що перевищує прибутки від звичайної економічної діяльності. Політичні інститути закріплюють статус-кво, що підтримує панівне становище деяких акторів або забезпечує участь тимчасово усунутих груп у процесі прийняття рішень.

Коли політична система перебуває в стані нестійкої рівноваги, еліти, що отримують ренту від влади, витрачають частину цієї ренти на легітимацію свого статусу перед суспільством. В умовах нестабільності, політичні інститути служать для підтримки рівноваги і мінімізації витрат на протистояння. Саме через ці інститути забезпечується легітимність влади і підтримується існуючий порядок.

Політичні інститути не є нейтральними або абстрактними утвореннями; вони служать інтересам тих, хто їх створює і контролює. Як зазначає Дуглас Норт, інститути створюються для обслуговування інтересів тих, хто має вплив на їх формування. Це означає, що інститути часто відображають інтереси вузьких груп, а не загального блага.

Важливо розуміти, що політичні інститути завжди відображають конкретні політико-економічні відносини в певному суспільстві. Перенесення інститутів з одного соціального контексту в інший може призвести до втрати їх ефективності або до значних змін, які змінюють їх сутність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О.В. Еволюція системи державної влади в сучасній Україні в контексті концепції патронально-клієнтарних відносин [Електронний ресурс] / О.В. Воронянський. // Державне будівництво –2012 –№1 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_6.

2. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284

3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropskypoliticky a pravnidiskurz.* – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – 205–209.

4. Воронянський, О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві / О. В. Воронянський // *Сучасне суспільство.*– 2020.– Вип. 2 (18).– 37–47.

5. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // *Сучасне суспільство.* – 2013. – Випуск 1. – 120–128.

6. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.

7. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post-industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

УДК 159.9

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

*Змієвська А.Ю., Національний університет цивільного захисту
України*

*Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Розвиток дитини значною мірою залежить від її соціального оточення, яке формує її особистість, соціальні навички та світогляд. Взаємодія з сім'єю, однолітками, вихователями та соціальними групами має ключовий вплив на емоційний, когнітивний та поведінковий розвиток на різних етапах життя дитини.

Сім'я є ключовим елементом у формуванні особистості дитини. Стиль виховання батьків безпосередньо впливає на емоційний та когнітивний розвиток дитини. Наприклад, авторитарний стиль може спричинити тривожність і знижену самооцінку, тоді як демократичний стиль сприяє розвитку самостійності та емоційної стійкості. Важливими аспектами є також емоційна підтримка та прив'язаність до батьків, що забезпечують почуття безпеки і стабільності у дитини.

В дошкільному віку починається період, коли дитина починає активно взаємодіяти з іншими дітьми, що сприяє розвитку комунікативних навичок та емоційного інтелекту. У цей період дитячий садок відіграє важливу роль у формуванні норм поведінки та

соціальних правил. Діти вчаться працювати в команді, підтримувати один одного, розвивають почуття емпатії та співпраці.

Коли вже дитина піде до школи вона почне сприймати вчителів і однокласників як моделі соціальної поведінки. Взаємодія з ними розвиває соціальні навички та впливає на формування академічної мотивації і самооцінки. Позитивне середовище сприяє підвищенню впевненості у собі та заохочує до досягнень, тоді як негативне може призвести до відчуття відчуженості та зниження навчальної мотивації.

У підлітковому віці участь у соціальних групах, таких як спортивні або культурні колективи, сприяє формуванню ідентичності підлітків. Хобі та спілкування з однолітками допомагають знайти своє місце у суспільстві та формують соціальні навички. Друзі часто стають важливими моделями для прийняття рішень і поведінки підлітка.

Традиції та звичаї певної культури служать основою для формування моральних цінностей і поведінки дитини. Культурне середовище забезпечує передавання соціальних норм від старшого покоління до молодшого, сприяючи збереженню колективної ідентичності. Виховання поваги до інших культур і толерантності сприяє гармонійному співіснуванню у багатокультурному суспільстві.

Чого не можна сказати про агресивне середовище, таке як конфлікти або насильство в родині чи суспільстві, яке може мати серйозні наслідки для психічного здоров'я дитини. Діти, що стають свідками або жертвами насильства, часто страждають від тривожності, депресії або навіть агресивної поведінки. Одним із методів захисту дітей від негативного впливу агресивного середовища є забезпечення психологічної підтримки та сприятливого сімейного середовища.

Висновок Вплив соціального середовища на розвиток дитини є комплексним і багатограним. Воно не лише формує її характер і особистісні риси, а й визначає майбутні успіхи в соціальній адаптації, професійній діяльності та міжособистісних стосунках. Дитина, яка зростає у підтримуючому середовищі, де розвиваються цінності поваги, довіри та взаємодопомоги, має більше шансів вирости емоційно стабільною, соціально відповідальною та впевненою в собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціалізація дітей дошкільного віку – Комунальний заклад "Заклад дошкільної освіти (ясла–садок) № 279 Харківської міської ради". Головна – Комунальний заклад "Заклад дошкільної освіти (ясла–садок) № 279 Харківської міської ради".

URL: http://dnz279.edu.kh.ua/navchaljno_vihovnij_proces/robota_psihologichnoi_sluzhbi/socializaciya_ditej_doshkilnoggo_viku/ (дата звернення: 13.08.2024).

2. Вплив родинного середовища на психологію дитини в українській сімейній динаміці – основні фактори та важливі аспекти. Psychologist. URL: <https://psychologist.com.ua/vpliv-rodinnogo-seredovisha-na-psixologiyu-ditini-osnovni-faktori-vazhlivi-aspekti-ukrainskoi-simejnoi-dinamiki/> (дата звернення: 10.10.2024).

УДК 37.014

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

*Караваєв М., Національний університет цивільного захисту
України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій призводить до революційних змін у багатьох сферах діяльності закладів вищої освіти.

В організації сучасного навчального процесу збільшується вплив дистанційних технологій, феномен яких полягає в можливості одночасно задовольняти вимоги як здобувача вищої освіти, так і навчального закладу. Можливості вищих навчальних закладів, які окрім традиційного підходу до навчання, працюють тепер і онлайн, не обмежуються площею або кількістю місць в аудиторіях, а у студентів, багато з яких поєднують навчання з роботою, відпадає необхідність у аудиторних заняттях та з'являється можливість отримання більшої кількості знань та компетенцій за рахунок більш гнучкого використання навчального часу. Також для багатьох здобувачів дистанційне навчання стало єдиною можливістю отримання освіти, оскільки проблема доступу до вищої освіти в Україні пов'язана не тільки з фінансовими обмеженнями сімей, але й з неможливістю відвідування занять через бойові дії, які до того ж викликали значну внутрішню міграцію.

Особливо актуальною для закладів вищої освіти стає нова ідеологія, відповідно до якої не студент приходить до університету, а університет приходить до студента. Ця модель відкритої освіти передбачає відсутність обмежень у вступі до освітнього закладу, розробці індивідуального навчального плану, місця та часу навчання [1, 25]. Реалізуючи нову навчальну парадигму, яка передбачає академічну свободу всіх учасників навчання, здобувачі вищої освіти отримують можливість самостійно формувати свою навчальну траєкторію за допомогою кредитної системи. В свою чергу, кредитна система потребує розробки нового покоління навчальних стандартів та їх постійного вдосконалення. Перехід до асинхронного планування

навчального процесу, в рамках якого кожен студент навчається згідно з індивідуальним навчальним планом, потребує докорінної перебудови всієї системи управління навчанням [2, 10].

Таким чином, нові сучасні потреби ринку праці змушують вищі навчальні заклади розробляти нові концепції свого розвитку, втілювати інновації, аналізувати конкурентні переваги і виробляти стратегію, яка зможе забезпечити сталий та гармонічний розвиток на майбутнє. Це можливо лише за умови збалансованості планів розвитку та доступних ресурсів. Сучасні заклади вищої освіти постали перед необхідністю переходу до стратегічного планування і стратегічного управління своєю діяльністю. Життєздатним буде лише той заклад вищої освіти, в основу філософії якого покладено прагнення до змін та самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриляк І. Ідеї становлення освітніх інновацій в сучасній Україні. Молодий вчений. 2018. № 3.1 (55.1). 23–26.
2. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. Макаренка, 2020. 444

УДК 001.8

ОСНОВНІ МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*Киба А., Національний університет цивільного захисту
України
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Накопичення наукових фактів у процесі дослідження – це творчий процес, в основі якого завжди лежить задум ученого, його ідея, гіпотеза, концепція. Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми приводять до необхідності її вивчення у системі координат, що задається різними рівнями методології науки.

Методологія – вчення про правила мислення при створенні теорії науки. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Методологія виконує такі функції:

– визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;

– направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково–дослідницька мета;

– забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; – допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;

– створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко–аналітичний інструмент наукового пізнання. етодологія – вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності – має чотирирівневу структуру.

Нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, конкретно–наукові принципи, що лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань.

Загальнонаукова методологія використовується в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь–яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, спричиняє критичний перегляд прийнятого досі понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається.

– До загальнонаукових принципів дослідження належать: історичний, термінологічний, функціональний, системний, когнітивний (пізнавальний), моделювання та ін.

Сучасне науково–теоретичне мислення прагне проникнути у сутність явищ і процесів, що вивчаються. Це можливо за умови цілісного підходу до об'єкта вивчення, розгляду його у виникненні та розвитку.

Загальнонаукові методи використовуються в теоретичних і емпіричних дослідженнях. До них належать: аналіз і синтез; індукція і дедукція; аналогія і моделювання; абстрагування і конкретизація; системний аналіз.

Індукція – це процес судження, котрий досягає висновку що при наявному стані знань є напевно істинний, але не гарантує його. Індуктивний висновок може бути спростований або узагальнений при наявності додаткових фактів.

Дедукція – це процес виведення висновку що гарантовано слідує, якщо вихідні припущення істинні та вивід на їх підставі є чинним. Висновок повинен базуватись виключно на основі попередньо наведених доказів, та не повинен містити нової інформації про предмет що досліджується. Дедукція була вперше описана у працях Давньогрецьких філософів, таких як Арістотель.

Аналіз – це розчленування предмета пізнання, абстрагування його окремих сторін. Метод дослідження, який включає в себе

вивчення предмета за допомогою мисленого або практичного розчленування його на складові елементи (частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення). Кожна із виділених частин аналізується окремо у межах єдиного цілого. Протилежне – синтез.

Відносно новим загальнонауковим методом є інформаційний підхід, суть якого полягає в тому, що при вивченні будь-якого об'єкта, процесу чи явища в природі чи суспільстві перш за все, виявляються найхарактерніші для нього інформаційні аспекти.

В основі інформаційного підходу лежить принцип інформаційності, згідно з яким:

- інформація є універсальною, фундаментальною категорією;
- практично всі процеси та явища мають інформаційну основу;
- інформація є носієм змісту всіх процесів, що відбуваються в природі та суспільстві;
- всі існуючі в природі та суспільстві взаємозв'язки мають інформаційний характер;

Моделювання – подання різноманітних характеристик поведінки фізичної чи абстрактної системи за допомогою іншої системи. За його допомогою вивчаються ті процеси і явища, що не піддаються безпосередньому вивченню. Метод моделювання зарекомендував себе як ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ та процесів за допомогою моделі (концептуальної, вербальної, математичної, графічної, фізичної тощо).

Отже, багато загальнонаукових методів використовуються в теоретичних і емпіричних дослідженнях. Вибір конкретних методів дослідження диктується характером фактичного матеріалу, умовами і метою конкретного дослідження. В одній і тій же науковій галузі може бути кілька методик (комплексів методів), які постійно вдосконалюються під час наукової роботи.

УДК 37.01

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

*Кирилова Ю.Є., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент

На сучасному етапі розвитку освіти виникають та загострюються проблеми, які пов'язані з умінням особистості створювати та підтримувати психологічну безпеку та комфортність у соціальній, навчальній сферах і в соціальній взаємодії, що формує навчальне середовище.

В широкому сенсі поняття «середовище» можна пояснити факторами внутрішніми та зовнішніми. Внутрішні фактори – це фізичне та психічне здоров'я людини, її спадковість тощо. Фактори зовнішні – це оточуюче природне, соціальне, техногенне середовище. Важливе значення для безпеки людини у різні періоди її розвитку складає також й освітнє середовище. Це відносно нове поняття. Інтерпретацію поняття «освітнє середовище» знаходимо в зарубіжних джерелах та наукових школах. Це праці К. Маклафіна, К. Ріда, Д. Дж. Гібсона та інших. Ними було виділено різновиди освітнього середовища. В загальному вигляді – це освітнє середовище, що розвиває, психологічно безпечне середовище, екологічно безпечне освітнє середовище, інформаційно безпечне середовище, здоров'язберігаюче освітнє середовище, фізично безпечне освітнє середовище та інші.

Освітнє середовище є частиною соціокультурного середовища та визначається дослідниками як комплекс спеціально організованих психолого–педагогічних умов, в результаті взаємодії з якими відбувається розвиток та становлення особистості. Психологічна безпека та комфортність освітнього середовища визначаються таким станом оточуючого середовища, де відсутнє будь–яке насильство, де існує можливість довірчого спілкування, де створено умови для психологічного здоров'я всіх його учасників, де забезпечено умови для психологічної та психічної безпеки кожної особистості. Психологічна безпека особистості – це її спроможність зберігати стійкість в середовищі навіть з негативними зовнішніми та внутрішніми впливами, можливість їм впевнено протистояти в кожній життєвій ситуації. Тому дуже важливо мінімізувати негативні наслідки в освітньому середовищі, коли вони вже існують. В таких ситуаціях необхідні сучасні та своєчасні психологічна, соціальна, медична та інші види допомоги. Ця робота повинна бути направленою на профілактику рецидивів та їх негативних наслідків [2, 13].

Таким чином, психологічна безпека учнів, здобувачів вищої освіти та викладачів може розглядатися як захищеність їхнього життя, здоров'я, прав і свобод, честі та гідності. Тоді безпека освітнього середовища може трактуватися як продовження психологічної безпеки всіх учасників учбово–виховного процесу, а також як захист громадського порядку та спокою в суспільстві, його духовних цінностей, прав і свобод всіх закладів освіти та їх нормальної та конструктивної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gibson, J.J. *Reasons for Realism: Selected essays of James J. Gibson*, E. Reed & R. Jones. NJ: Lawrence Erlbaum, 1982.

2. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення: спецкурс для слухачів очно–дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. Київ, 2018. 24

УДК 340.155

ОСНОВНІ МОДЕЛІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

*Коваленко А.А., Державний біотехнологічний університет
НК – Моїсєєва Н. І., доктор економічних наук, професор*

Доповідь присвячена описанню різних концепцій та підходи до аналізу процесів демократизації та демократичного транзиту, які розвивались у політичній науці. Основні напрямки та механізми подальшого розвитку українського суспільства є предметом досліджень як українських, так і західних учених. Інтерес науковців з одного боку зосереджений на створенні теоретичної конструкції, яка найбільш адекватно відображає особливості демократизації українського суспільства, а з іншого – на всебічному аналізі соціально–політичних практик цього процесу, які вже представлені у світовому досвіді демократичних перетворень.

Аналіз сучасної соціально–політичної літератури, присвяченої цій темі, свідчить про те, що концепція «демократичний транзит» поки що не отримала загальноприйнятого і чітко визначеного тлумачення ні в західній, ні в українській політичній науці.

Згідно з поглядами однієї групи українських політологів, термін «демократичний транзит» позначає процес перетворення посттоталітарних суспільств з метою створення політичної демократії. «Транзит» у цьому контексті є шляхом до мети, який може включати як прямі і гладкі ділянки, так і нерівні або тупикові сегменти.

Інша група дослідників вважає, що демократичний транзит є політичним процесом, що відбувається в рамках існуючого правового поля держави і супроводжується руйнуванням інститутів старого політичного режиму, а також створенням і зміцненням широкої мережі демократичних інститутів.

Основні напрями та механізми подальшого розвитку українського суспільства детально розглядаються через призму теорій, що пропонують різні інтерпретації демократичних перетворень. Концепція демократичного транзиту описує перехід від авторитарного

або тоталітарного режиму до демократії. Основні варіанти її подаються нижче.

Хвилі демократизації (Хантінгтон): Це концепція, яка описує періоди, коли спостерігається значна кількість переходів до демократії в певний проміжок часу, а також зворотні тенденції.

Структурний підхід (Ліпсет, Г. Алмонд, Верба і інші): Наголошує на соціально–економічних і культурних умовах, які можуть сприяти або перешкоджати демократизації.

Стадіалізм (Ф. Закарія, Р. Каплан і інші): Запропонував концепцію, що не всі країни готові до швидкої демократизації і що процес може потребувати більше часу і певної послідовності.

Модель К. Оффе та Т. Кузьо: Включає чотири етапи: встановлення політичної демократії, функціонування ринкової економіки, національна державність та формування політичної нації.

Особливості українського контексту: Відзначені проблеми і виклики, які ускладнюють демократичний транзит в Україні, такі як розрив зв'язків між громадськістю та політичною елітою, олігархізація, ідеологічна криза, відсутність чіткої політичної концепції і формування маргінального положення в геополітичному контексті.

Українське суспільство на даний момент знаходиться на початковому етапі другої фази системної трансформації, і процес демократизації ще не завершений. Загалом, процеси демократизації в Україні є складними і багатограними, і їх ефективність залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, які потребують подальшого дослідження і глибокого аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безрук О. О. Адаптація у контексті соціальної мобільності в сучасному суспільстві: теоретичний аспект //Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер.: Соціологічні науки. – 2012. – №. 15, № 1–2. – 47–53.

2. Безрук О. О. Політична участь в контексті процесів політичної мобільності //Гілея: науковий вісник. – 2014. – №. 86. – 363–366.

3. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 2. – № 1–18. – 37–47.

4. Денисенко І. Д. Модернізація України в контексті сучасних політичних досліджень та соціальних практик / І. Д. Денисенко // Вісник СевНТУ. Серія : Політологія. – Севастополь : СевНТУ, 2011. – Вип. 123. – 83–86.

5. Денисенко І. Д. Соціальні мережі в контексті соціокультурного підходу: евристичний потенціал дослідження. – 2013.

6. Денисенко І. Д. Методологія політичних досліджень у сучасному науковому дискурсі: стратегії вдосконалення // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2019. – Т. 2. – №. 12. – 74–81.

7. Моїсеєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Комунікаційна діяльність в структурі соціально–комунікаційного знання. – 2017.

8. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.

УДК 371.15

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАУКОВОГО ЕТОСУ

*Коваленко О., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Етос науки є важливим аспектом вивчення наукової діяльності, який підкреслює культурні, соціальні та історичні впливи на розвиток науки. Етос науки стосується аналізу того, як етнічні, національні і культурні фактори впливають на розвиток наукових знань, практик та інституцій. Розглядаючи цей аспект, можна краще зрозуміти, як наука формується і розвивається у різних культурах і суспільствах.

Одним із найвизначніших наукових теоретиків у цій області був Р. Мертон, який суттєво вплинув на розвиток соціологічної науки та популяризував поняття "етос". Роберт Кінг Мертон (1910–2003) – видатний американський соціолог, робота якого охоплює різноманітні аспекти соціології, включаючи теорію аномії, соціальну структуру та функції, а також соціологію науки. Мертон створив концепцію "етос науки", яка описує ідеальні норми та цінності, що регулюють діяльність вчених і наукових установ.

Р. Мертон виокремив принципи, які, на його думку, складають основу етосу науки:

- Універсалізм: наукові історії повинні оцінюватися незалежно від особистості чи соціального статусу їхнього автора. Критерії оцінки наукових робіт повинні бути об'єктивними і універсальними;

- Скептицизм: науковий підхід ґрунтується на критичному ставленні до будь-яких тверджень та гіпотез, а також на пошуку доказів і спростуванні непідтверджених теорій;

- Організованість: науковий пошук повинен бути впорядкованим і дисциплінованим, включаючи методiku дослідження та вивчення;

- Солідарність (коммунизм): наукова спільнота повинна підтримувати колективні зусилля та співпрацю для досягнення спільних цілей;

- Автономія: наука має бути вільною від зовнішнього втручання та впливу, для забезпечення незалежності дослідників і об'єктивності результатів досліджень.

Сформульовані Р. Мертоном принципи наукового етосу не вичерпують усієї глибини морально–етичних проблем науки. У подальших дослідженнях соціологів науки було наголошено, що в реальній науковій діяльності зазначені принципи можна модифікувати і навіть замінювати альтернативними. Так, американський соціолог І. Мітрофф, ґрунтуючись на матеріалі проведених ним досліджень, доводить, що в комунікаціях наукового співтовариства в конкретних ситуаціях ефективними є регулятори, альтернативні тим, які визначив Р. Мертон. Зокрема, принцип універсалізму, що передбачає оцінку наукових результатів відповідно до об'єктивних критеріїв, у реальній практиці можуть порушувати: оцінки ученими результатів своїх колег завжди є особистісними, емоційно забарвленими. До власних ідей дослідник найчастіше не ставиться критично, як це передбачає принцип організованого скептицизму, а відстоює їх, навіть коли наукове співтовариство виявляє скептичне ставлення до отриманих результатів.

Американський соціолог науки М. Малкей наголошує на можливостях різної інтерпретації поглядів Р. Мертона й І. Мітроффа. Для першого підходу характерне проголошення неповноти виділених Р. Мертоном компонентів системи інституційних цінностей науки, для другого – скептицизм щодо самого існування таких універсальних цінностей [1, 104].

Визнаючи слушність окремих критичних зауважень на адресу концепції Р. Мертона, водночас варто зазначити: науковий етос можна розглядати як комплекс ідеальних регулятивів, які не тільки допомагають ученим орієнтуватися в повсякденних проблемах наукового життя, а й становлять своєрідний вектор дослідження і життя самого дослідника. З тієї обставини, що окремі науковці в конкретних ситуаціях не дотримуються загальних принципів наукового етосу, не випливає, що ці принципи загалом є зайвими та непотрібними: адже відхилення від ціннісних норм не знецінює необхідності самих цінностей. Крім того, значення концепції Р. Мертона полягає в можливості обмеження в сучасних наукових дослідженнях „сваволі суб'єкта”, характерної для епістемологічного анархізму.

НАУКОВО–ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПРАВОВОГО ДОСВІДУ ЗА ЧАСІВ ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

*Котляр Є.Т., Національний юридичний університет України імені
Ярослава Мудрого
НК – Коваленко І.І., канд. філо наук, доцент*

Підтримання спадковості є ключовим у змісті поняття традиції. Інакше кажучи, правова традиція – це система зв'язків правового сьогодення з правовим минулим, причому з допомоги такої системи відбуваються певний вибір, стереотипізація досвіду та передача правових стереотипів, які згодом знову відтворюються.

Цікаво, що правові звичаї вважалися чим–то визначеним ще до прийняття християнства на Русі, адже язичництво не заперечує божественного походження Всесвіту, людини, суспільства. Однак з прийняттям християнства розуміння розширюється: влада від Бога, княжа влада мають божественне походження, а князь – миропомазаник. А якщо влада має божественне походження, добиватися її насильницьким шляхом неможливо – це супротив сумління, проти правил, є грішним. Православ'я проклинає тих, хто йде до влади насильницьким шляхом, проти волі Бога. У цьому великий смисл православ'я, без якого важко зрозуміти наслідки усобиць, княжих розбратів, неоголошеної війни всіх проти всіх, якою була просякнута язичницька Русь.

Однак, як уявляється, традиція, і передусім правова, є мінливою та прагне враховувати фактор суб'єктивної інтерпретації. Тому зміни, що відбуваються з традицією, розглядаються як прирощення нових елементів правової культури на тлі тих елементів, які залишаються незмінними. Так, наприклад, не вдалося відразу зжити язичницьке випробування водою та залізом, що набуло вигляд тортур. Для цього прийшлося привнести у свідомість держави, правників, творців карних наказів тощо православну моральність. Це означає, що формувалось таке розуміння правди, справедливості, яке виключало насилля як метод вирішення суперечок. Крім, хіба що, кровної помсти, яка протрималась доволі довго, поки право різко не виступило проти цього в особі Володимира Мономаха. Звичаї та традиції зливались з поняттям закону, а законом звався звичай, зафіксований на папері. Той факт, що язичницька Русь жила за традиціями та звичаями, неможна протиставляти православ'ю. Навпаки, православ'я потім ці звичаї освятило, зміцнило. Однак дещо, звичайно, й змінилося, передусім певні язичницькі обряди та звичаї. Наприклад, у період язичництва

панувало своєрідне розуміння Божого суду. Вважалося, що право завжди на боці переможника. Спірні питання вирішувались мечем. І коли князь виборював собі престол, не рахуючись з законом, то він виступав як язичник. Православ'я ж це заперечувало. Проте такий звичай закріпився надовго, наприклад, у дуелях, які проіснували впритул до ХХ століття.

Слід також визнати, що зазвичай традиції мають ідеологічний зміст і що уявлення про минуле можуть змінюватись залежно від інтерпретації. Відтак правове минуле, що ми його сприймаємо, є пластичним і може ретроспективно перетворюватися людьми з сьогодення. Можна, наприклад, дорікати Петру першому за надмірний раціоналізм, згідно з яким все темне та неосвічене має бути знищене, вижите, витиснене, у тому числі й із застосуванням сили. На практиці це здійснювалось і під час революції початку ХХ століття, а також протягом колективізації. Раціоналістичний погляд на історію в своїй основі є атеїстичним, практично завжди веде до виправдання насилля та розглядає право у безпосередньому зв'язку із силовими структурами. З іншого боку, ультранаціоналістичні рухи часто змінюють обличчя традиції, на відродження якої претендують. Тому слід розрізняти реальну та імагінативну традиційність та обов'язкового враховувати це при вивченні правової традиції як такої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісна В. Вплив суспільного устрою на право Київської Русі. Прикарпатський юридичний вісник, 2017, вип. 6 (21), 26–29.

2. Антологія української юридичної думки: в 6 т. / заг. ред. Ю. Шемшученко, упоряд. І.Б. Усенко; Київ: Юрид. книга, 2002. Т. 3. 2003. 470

УДК 342.5

РОЗПОДІЛ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ДЕРЖАВНИМИ І МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЄС: СИСТЕМНІ ВИКЛИКИ

*Кривошея Б.О., Державний біотехнологічний університет
НК – Воронянський О.В., канд. іст. наук, професор*

В сучасному світі механізм розподілу функцій між центральними і місцевими органами державного управління стає дедалі складнішим. У країнах Європейського Союзу спостерігається чітка тенденція до делегування більше функцій у сфері соціального забезпечення та підтримки соціальної інфраструктури місцевим

органам влади. Це супроводжується розширенням їхніх прав і бюджетних можливостей для ефективного виконання рішень.

Сьогодні всі країни ЄС відходять від кейнсіанської моделі державного регулювання економіки, яка передбачала централізоване довготермінове планування та перерозподіл ресурсів на соціальні потреби в масштабах всієї країни. В результаті цього держава більше не є єдиним механізмом перерозподілу суспільних ресурсів. Раніше централізовані державні чиновники втратили монопольний статус у розподілі ресурсів і тепер виконують роль арбітрів у боротьбі за ці ресурси. У сучасних умовах значно зросла роль неурядових груп, таких як бізнес-імперії і фінансово-банківські групи, які використовують адміністративно-економічні механізми для перерозподілу ресурсів.

Зміна в системі перерозподілу ресурсів призвела до нової конфігурації співвідношення сил між різними суб'єктами, які змагаються за доступ до суспільних ресурсів. Це зміщення в структурі владних відносин закріплено інституційно через перехід до системи децентралізованого управління. У результаті, разом із традиційним розмежуванням гілок влади, з'явилося розподілення влади за територіальною ознакою. Важливою рисою децентралізації є визнання територіальних органів влади як володільців реальних владних повноважень, а не лише управлінських функцій, що надає їм новий статус у системі публічної влади.

Проте в реальному житті, хоча легітимність влади місцевого самоврядування формально походить від територіальної громади, на практиці вигоди від рішень, ухвалених на місцевому рівні, часто отримують ресурсо-забезпечені групи. Ці групи мають значний вплив на прийняття рішень на свою користь, що впливає на модель децентралізації в різних країнах. Співвідношення сил між цими групами визначає конкретні моделі інституційного оформлення децентралізації.

Отже, не існує єдиної моделі децентралізації, яка була б придатна для всіх країн. Кожна країна розробляє свою модель, що відображає національні, територіальні та політичні особливості. Основними факторами, які впливають на формування децентралізованих систем розподілу владних повноважень, є:

1. Розстановка сил між ресурсозабезпеченими суб'єктами в боротьбі за доступ до суспільних ресурсів.

2. Стійкість інституційного закріплення певної моделі розподілу владних повноважень, яка відповідає попередній розстановці сил.

3. Можливість бюджетного забезпечення для реалізації рішень органів місцевої влади.

4. Легітимність сприйняття прав органів місцевої та загальнонаціональної влади територіальними громадами на прийняття рішень.

Таким чином, питання розподілу владних повноважень між державними і місцевими органами влади є надзвичайно важливим і складним, оскільки від його вирішення залежить ефективність управління на всіх рівнях і забезпечення справедливого доступу до ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 2. – № 1–18. – 37–47.

2. Воронянський О. В. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284

3. Моїсеєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Комунікаційна діяльність в структурі соціально–комунікаційного знання. – 2017.

4. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.

5. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.

6. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post–industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

УДК 001/008

ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ НАУКИ

*Курочкін О., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Підвищення ролі науки в суспільстві, зростання її соціального престижу ставить високі вимоги до знань про науку. В сучасних умовах ці вимоги стрімко зростають, стимулюючи поглиблення досліджень сфери науки в більш повному обсязі, в єдності всіх її сторін. Такий аналіз науки передбачає звернення до її виникнення і розвитку.

Становлення науки пов'язане з таким ступенем розвитку людського суспільства, коли був нагромаджений певний мінімум

наукових знань і здійснювалась передача їх у різних видах практичної діяльності.

У Стародавній Греції в VI ст. до н.е. наука (насамперед математика) існує вже як форма теоретичної свідомості. Античні греки, хоч і спирались на пізнавальний досвід древніх цивілізацій Сходу, однак математичні знання сприймали вже не як сукупність правил числення і розрахунку, а як особливого роду ідеальне буття.

Характеристику науки вперше було дано Аристотелем. Він розглядає науку як особливу форму знання – знання заради самого знання – і в досягненні його бачить вищу мету людської діяльності.

Подальший розвиток наукових знань призвів до синтезу органічного поєднання теоретичних і емпіричних методів дослідження. Такий тип наукового пізнання характерний для науки Нового часу.

Лише у XVIII ст. завершився процес відокремлення від єдиного наукового знання таких важливих галузей природничих наук, як фізика, хімія, математика, біологія та інші. Більш чітко почав визначатися і предмет філософії.

На межі XVIII і XIX ст. під впливом французької буржуазної революції зародилася нова концепція, яка нерозривно пов'язала прогрес науки з суспільним прогресом. Родоначальником цієї концепції став французький просвітитель, філософ та політичний діяч буржуазної революції Ж.А. Кондорсе.

Розвиток науки в сучасному суспільстві спричиняє "вертикальну" інтеграцію науки – тенденцію до все більшого зближення науки з практикою, а в зв'язку з цим – до зближення між фундаментальними і прикладними науками. Відбуваються суттєві зміни в науці як системі знання, поглиблюються процеси диференціації та інтеграції наукового знання.

Важливим стимулом розвитку наук і їх інтеграції є практична суспільно–виробнича діяльність людей. Наука як система знання виступає в той же час і як тип діяльності, пов'язаний з перетворенням світу. Таким чином, інтегративні тенденції породжуються і потребами соціально–економічного характеру.

Розвиток будь–якої галузі науки має чотири фази. Перша фаза є латентною, вона починається з виникнення "зародкових" робіт, роль яких встановлюється, звичайно, тільки при подальшому історичному аналізі. Друга фаза – період початкового оформлення і розвитку ідей.

Наука як соціальний інститут є організацією не тільки людей, що займаються науковою діяльністю, а й організацією її матеріально–технічної бази. Люди, професійно зайняті науковою діяльністю, і матеріальні засоби здійснення цієї діяльності є тими елементами, які необхідно організувати в соціальний інститут

У сучасних умовах наука все більше перетворюється із засобу технічного прогресу, в органічну частину соціального і культурного розвитку, що охоплює не лише ставлення людини до природи, а й її ставлення до інших людей і до самої себе. Тут поєднуються технологічні, культурні та гуманістичні потенції науки.

Наука все більше перетворюється в своєрідний епіцентр культури, дедалі активніше впливає на подальший її розвиток і одночасно є складовою частиною, необхідною передумовою розвитку самої людини.

Наука для людини – лише така гуманістична орієнтація створює основу для оцінки науки з точки зору її впливу на людину, підпорядкування її іманентних цілей загальній меті соціального розвитку, в яких реалізація сутнісних сил людини стає самоціллю. Тому виникає питання не лише про цінності наукової істини, а й про її ціну, причому "точкою відліку" тут знову є людина.

Все це дає підстави зробити висновок про те, що наука, спрямована на розвиток сутнісних сил людини, є феноменом культури. Звідси орієнтир науки на розвиток людини, її творчих здібностей, культури мислення. Наука тим самим є явищем величезного культурного значення, що докорінно змінює всю систему людських зв'язків з природою і людини з людиною.

Складний і взаємозалежний характер сучасного суспільного розвитку обумовлює зміни не лише в змісті, а й у структурі пізнання, виникнення його нових напрямків і рівнів. З'являються особливі напрямки досліджень, які виступають міждисциплінарними, комплексними як за характером, так і за використаними засобами.

УДК 316.77:629.33:504.06

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ ЯК НАУКОВИЙ ПРОРИВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

*Кучеренко А.В., Державний біотехнологічний університет
НК – Підгородецька І.Ю., канд.філол.наук, доцент*

Науково–технічний прогрес суттєво змінює сучасний світ, а електромобілі є одним із яскравих прикладів того, як наука впливає на соціокультурний поступ людства. Стрімкий розвиток електротранспорту став можливим завдяки досягненням у галузі енергетики, матеріалознавства та інформаційних технологій. Електромобілі не лише змінюють автомобільну промисловість, а й впливають на соціальну структуру, економіку та екологічну свідомість суспільства. Цей процес має глибоке коріння в історії наукових

відкриттів і технологічної еволюції, а сьогодні він набирає нових обертів завдяки сучасним досягненням.

Важливою віхою на шляху до масового впровадження електромобілів стали відкриття в галузі батарей. Літій-іонні батареї, що мають високу щільність енергії, дозволяють сучасним електромобілям долати великі відстані без додаткової підзарядки. Технології швидкої зарядки сприяють тому, що використання електромобілів стає дедалі зручнішим. Ці наукові досягнення формують новий ландшафт у транспортній сфері, підвищуючи соціальну мобільність та екологічну свідомість.

Наукові дослідження в галузі електродвигунів дозволили створити двигуни з високим коефіцієнтом корисної дії. Завдяки зменшенню споживання енергії та підвищенню ефективності роботи, електромобілі стають більш доступними для широкого загалу, що впливає на структуру транспортних систем та спосіб життя людей у різних соціокультурних середовищах.

Розвиток зарядної інфраструктури та впровадження електромобілів сприяє формуванню нових екологічних стандартів у містах. Зростає попит на більш чисті та безпечні транспортні засоби, що мінімізують вуглецевий слід і допомагають у боротьбі з глобальним потеплінням. Це підвищує рівень екологічної свідомості населення, сприяючи появі нових соціальних норм і культурних пріоритетів.

Наукові досягнення у сфері електромобільного транспорту сприяють формуванню нової державної політики, яка стимулює розвиток галузі. В Україні вже введено низку ініціатив, що передбачають фінансові пільги для покупців електромобілів (скасування мита), спрощення процедури сертифікації, розвиток інфраструктури заряджувальних пристроїв, створення державної програми з електрифікації автомобільного транспорту та динамічного зростання кількості електричних авто на дорогах [1, 21]. Це сприяє підвищенню рівня використання електромобілів та впровадженню екологічно чистих технологій

Розширення мережі електромобільної інфраструктури та популяризація екологічного транспорту позитивно впливають на розвиток місцевої економіки, створюючи нові робочі місця у сферах обслуговування, виробництва та досліджень. Науково обґрунтовані технології зарядки та обслуговування електромобілів стають важливою складовою сучасних міських планів і політики сталого розвитку.

Отже, електромобільність як науковий феномен має потужний соціокультурний вплив на розвиток суспільства. Наука сприяє не лише технічному прогресу, а й змінює спосіб життя, екологічні погляди та соціальні пріоритети економічні моделі та державну політику, що

виводить суспільство на новий рівень екологічної відповідальності й технологічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гірін В., Гірін І.В. Сучасний стан електромобільного транспорту та його перспективи в Україні. Гірничий вісник, вип. 102, 2017. 21–25.

УДК 159.9

АГРЕСІЯ ТА АГРЕСИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Ланіна І.Д., студентка

*НК – Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Агресія та агресивність особистості – це явища, з якими кожен стикався в певний момент свого життя, незалежно від обставин. Важливо зрозуміти, як людина виявляє агресію та наскільки глибоко вкорінена агресивність у її характері. Агресія – це не лише фізичне насильство, вона може проявлятися у словах, діях або навіть емоціях. Відчуття роздратування, гніву чи незадоволення можуть стати початком агресивної поведінки. Це природна реакція на ситуації, коли людина відчуває загрозу або несправедливість.

Агресія проявляється у різних формах і має безліч способів вираження, що робить її складним феноменом, який потребує детального вивчення. Психологи класифікують агресію на кілька основних типів, зокрема пряму і непряму, а також вербальну і фізичну. Пряма агресія характеризується відкритими атаками на конкретний об'єкт, де агресор прямо висловлює свої негативні емоції чи дії. Натомість непряма агресія може бути більш прихованою і складною, виявляючись, наприклад, у формі маніпуляцій, обмови або ненавмисного завдання шкоди. Таке різноманіття форм агресії вказує на те, що вона може мати різні причини та наслідки, що важливо враховувати для її адекватного розуміння і управління в соціальних взаємодіях.

Агресивність можна вважати рисою характеру, яка полягає у схильності до ворожих чи руйнівних дій. Ця риса може бути результатом різних факторів, зокрема генетичних, соціальних чи психологічних. Люди з високим рівнем агресивності можуть виявляти такі тенденції навіть у спокійних ситуаціях, що може призводити до труднощів у взаємодії з оточуючими та впливати на їхнє соціальне життя.

Знання про агресію важливе не лише для психології, а й для соціальних наук, оскільки воно дозволяє глибше зрозуміти механізми, що стоять за людською поведінкою. Це знання допомагає нам розкрити причини, чому певні конфлікти виникають, а також розробити ефективні

стратегії для їх уникнення або розв'язання. Наприклад, вивчення соціальних, культурних та економічних факторів, що сприяють агресії, може дати змогу запобігати насильства у різних контекстах.

Зменшення агресії в суспільстві можливе через освіту, яка включає не лише академічні знання, а й виховання навичок емоційного інтелекту. Цей підхід дозволяє людям розуміти свої почуття, а також емоції інших, що веде до більшої чутливості у стосунках. Розвиток навичок вирішення конфліктів, зокрема переговорів і компромісу, може суттєво знизити напруженість і агресію в різних соціальних ситуаціях. Таким чином, комплексний підхід до вивчення агресії не лише збагачує нашу наукову базу, а й має практичне значення для побудови більш мирного та згуртованого суспільства.

Агресія часто є відповіддю на внутрішні конфлікти або зовнішній тиск, але агресивність може виникати через внутрішні психологічні механізми. Наприклад, якщо людина не може знайти інші способи вирішення своїх проблем або вираження емоцій, вона може вдаватися до агресії. Однак, для того щоб навчитися контролювати свою агресивність, необхідно усвідомити її джерела. Це може бути низька самооцінка, невпевненість або страх, які людина намагається компенсувати через агресивну поведінку.

Зниження рівня агресії та розвиток конструктивних способів вирішення конфліктів є важливими елементами формування гармонійної особистості. Психологічні техніки самоконтролю, такі як медитація, дихальні вправи та усвідомленість, сприяють усвідомленню власних емоцій і допомагають виявляти їх корені. Здатність виявляти емпатію, розуміти почуття інших, створює міцніші зв'язки в стосунках і зменшує ймовірність конфліктів. Розвиток таких якостей, як стриманість та емоційна гнучкість, дозволяє людині краще адаптуватися до змін і обставин, значно зменшуючи потребу у вираженні агресії та покращуючи якість життя. Це не лише сприяє особистісному зростанню, але й формує більш доброзичливе та підтримуюче суспільство.

Отже, агресія є невід'ємною частиною людської природи. Важливо розуміти різницю між природною реакцією на подразники, яка може бути інстинктивною, і агресивністю як рисою характеру, що формує спосіб взаємодії з оточенням. Вміння керувати агресією, усвідомлювати свої емоції та працювати над зниженням агресивних проявів – це ключ до більш мирного і збалансованого життя. Таке усвідомлення не лише покращує особисті стосунки, але й сприяє загальному злагоді в суспільстві, дозволяючи людям взаємодіяти без страху конфліктів та насильства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володарська Н.Д., Когут О.О. Прояви агресії як психологічний захист особистості в кризових ситуаціях. *Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools*, 2017.
2. Вальчук Ю.В. Психологія агресивної поведінки сучасних підлітків: діагностично–корекційний аспект. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2022.
3. Агресія та агресивна поведінка як психічний стан та особистісна властивість. URAN, 2019.
4. Психологія агресії, насильства і травми. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2015.

УДК 519.237.8

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕОРІЇ КЛАСТЕРІВ

*Литвинов А.О., здобувач наукового ступеня доктора філософії
з публічного управління та адміністрування,
ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Історія організації виробництва у світі свідчить про те, що як економічна агломерація взаємопов'язаних між собою підприємств, розташованих на одній території, кластер відомий ще з XVIII ст. Тоді їх діяльність практично не була пов'язана з розвитком ринкової форми господарства, відбувався перехід від реміснично–мануфактурного до великого фабрично–заводського виробництва, ручна праця заміщувалась машинною, на виробництві все частіше використовували інноваційні технології, притаманні тому часу. Поступово утворювались своєрідні економічні й торгівельні ланцюги, що з'єднували різні території, формувалась економічна спільність населення, встановлювались економічні правила та зв'язки.

З появою кластерів як нової форми виробництва зароджувалась і теорія їх розвитку. Зокрема, наприкінці XIX – у XX ст. в центрі уваги світової наукової спільноти все частіше стають проблеми регіональної політики, економічного зростання та співробітництва, інтеграції виробництва задля отримання значного економічного ефекту. Починає закладатися теоретичний фундамент економічної конкуренції, кооперації та кластеризації. Вперше про зовнішню економію від концентрації виробничих секторів в одному промисловому районі, зосередження у ньому різних груп спеціалізованих постачальників і клієнтів описав у своїй роботі англійський економіст А. Маршалл. Пізніше, він розробив концепцію індустріальних районів, яка стала прототипом концепції кластерів. Ідея базувалась на виділенні

однорідних і пов'язаних між собою виробництв, зосереджених на обмеженій території, на якій проживає населення, зайняте більшою мірою на середніх чи малих підприємствах, або специфічній галузі промисловості чи мають відношення до неї. Зазначено, що робітники індустріального району об'єднані загальною культурою, що включає технічні аспекти та формує стабільну мережу неформально організованих соціальних взаємозв'язків. Вперше науковцем було порушене проблемне питання галузевих агломерацій та промислових районів, а також розглянуті їх специфічні географічні особливості, а також визначені фактори економії від утворення індустріальних районів, а саме: об'єднання спеціалізованої робочої сили; швидкість впровадження нових ідей; розвиток спеціалізованих постачальників товарів і послуг. Перелічені фактори створюють всередині індустріального району особливу локальну промислову атмосферу, що в цілому стимулює розвиток виробництва. Таким чином, А. Маршаллом вперше були описані моделі мережевого розвитку виробничого процесу, однак, він не зміг пояснити першопричину утворень індустріальних районів.

Ідеї, описані А. Маршаллом у своїх наукових працях, надихнули інших дослідників на нові пошуки. Зокрема, одним з його послідовників став італійський вчений Дж. Бекаттіні. У 60-х рр. ХХ ст. він побачив приховану силу центрів промислової спеціалізації, що складались з багатьох малих фірм і були вбудовані в соціокультурні відносини на місцевому рівні. Він став першим, хто визнав цінність людських істот у місці й часі їх економічного та соціально життя. Науковець розвив теорію індустріальних районів, спираючись на досвід італійських промислових округів. За визначенням Дж. Бекаттіні, промисловий округ – це «соціо-територіальна спільність, що характеризується активною присутністю як населення, так і підприємств на одному природно- та історично обмеженому просторі». У таких округах спостерігається тенденція до об'єднання суспільства та фірми. Отже, якщо у А. Маршалла при визначенні індустріального району було використано галузевий (виробничий) підхід, в основу якого покладено промислові взаємозв'язки та взаємовідносини, то Дж. Бекаттіні застосував соціально-економічний підхід, що базується на допущенні вбудовування мереж фірм у локальну соціальну систему певної території.

Фактори підвищення інноваційної активності економічних систем (модернізацію ринкової структури, конкурентний розвиток) розглянуті у наукових працях Й. Шумпетера, Р. Нельсона, Уінтера та ін. Зокрема, Й. Шумпетер розглянув економічне новаторство як функцію індивідів – підприємців та вважав, що вони зобов'язані проводити модернізацію виробництва, використовуючи нові технології або нові способи виробництва, відкриваючи нові сировинні

джерела/матеріали чи нові ринки. Він зазначив, що впровадження нововведень у виробничий процес на практиці відбувається ривками (скачками), однак, коли передовий підприємець долає технологічні й фінансові труднощі та відкриває нові шляхи до отримання прибутків, то відразу за ним поспішають й інші, що призводить до деякого, хоча й нетривалого, економічного ефекту. Р. Нельсон і Уінтер побудували еволюційну теорію економічних змін (ділової поведінки), заснованої на біологічній концепції природного відбору. Вони заперечують максимізацію прибутку й ринкової рівноваги, оскільки вважають їх неефективними в аналізі технологічних інновацій й конкуренції між фірмами. Вчені розробили та запропонували більш узгоджені та потужні моделі динаміки конкурентоспроможних фірм в умовах економічного зростання та технологічних змін. Вважається, що їхня теорія має важливі наслідки для економіки добробуту та державної промислової політики. В цілому, запропонована вченими теорія є практично новим відкриттям в соціально-економічній психології.

Одним з перших про економічні кластери як деяку критичну масу, що сконцентрована в одному місті, та яка досягла незвичайного конкурентного успіху в певних сферах, заговорив визнаний сьогодні у світі фахівець з економічної конкуренції, професор Гарвардської школи бізнесу М. Портер. У 1998 р. науковець ввів поняття «кластер» та спочатку розглядав його як «географічні концентрації взаємопов'язаних компаній та установ у певній галузі». Вчений вважає, що у більш широкому плані кластери представляють новий спосіб мислення про місцезнаходження, що кидає виклик більшій частині загальноприйнятої думки про те, як мають бути налаштовані компанії та як можуть сприяти їх конкурентному успіху, а також як можуть сприяти уряди країн економічному розвитку і процвітання. Описуючи кластерні політики й стратегії країн/регіонів/компаній учений застерігає, що кластери не є унікальними, навпаки, вони дуже типові, їх стійкі конкурентні переваги в глобальній економіці залежать від місцевих речей (знань, стосунків, мотивації), з якими не можуть зрівнятися віддаленні їх суперники. Кластери представляють своєрідну нову просторову організаційну форму між ринками та ієрархіями або вертикальною інтеграцією. Він дозволяє створити локально сконцентрований ринок праці, залучити продавців і споживачів товарів, зменшити вартість одиниці продукції та технічної послуги, наданої членам кластерного утворення, однак, без потужної конкуренції кластер зазнає краху. Таким чином М. Портер заклав основи концепції розвитку кластерів.

Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що теоретичну основу розвитку кластерів складають уявлення про них як про об'єкт наукового дослідження. Наукові здобутки закладають теоретичну основу для практичного підтвердження факту ефективності кластерного утворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Marshal A. Principles of Economics. Great Minds Series. London: Macmillan, 1890.
2. Becattini G. The Marshallian industrial district as a socio-economic notion / Industrial districts and inter-firm cooperation in Italy; Edited by F. Pyke, G. Becattini, W. Sengenberger. Geneva: ILO, 1991. P. 37–51.
3. Schumpeter J. A. History of Economic Analysis. London: George Allen and Unwin, 1954. 1312 p.
4. Nelson R. R., Winter S. G. An Evolutionary Theory of Economic Change. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982. 454 p.
5. Porter M. E. Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review. 1998. Is. 76 (6). P. 77–90.

УДК 316.776

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ НА ПОШИРЕННЯ СТЕРЕОТИПІВ ТА МІФІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

*Лукашевський А.Б., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НК – Фрадкіна Н.В., кандидат філософських наук, доцент*

Стрімкий розвиток та широке впровадження генеративного штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові можливості, але водночас створює серйозні ризики закріплення та поширення упереджень і стереотипів у суспільстві. Дослідження показують, що генеративні ШІ схильні відтворювати гендерні, расові та етнічні стереотипи, які вже існують у людському суспільстві. При генерації зображень для високооплачуваних професій ШІ частіше зображує чоловіків, а для низькооплачуваних – жінок. Аналогічно, люди зі світлішою шкірою частіше з'являються на зображеннях престижних професій. При візуалізації різних національностей ШІ тяжіє до відтворення стереотипних уявлень, збіднюючи культурне різноманіття.

Ці проблеми значною мірою зумовлені особливостями навчальних даних та принципами роботи алгоритмів генеративного ШІ. Моделі навчаються на великих масивах даних з Інтернету, які вже містять людські упередження та стереотипи. Алгоритми, шукаючи закономірності в цих даних, часто відкидають нетипові приклади на користь доміантних тенденцій, тим самим посилюючи наявні стереотипи [1, 2]. Великі мовні моделі, такі як GPT-3, навчаються на обмеженому наборі даних, який представляє лише частку від усього розмаїття світових ідей та знань. Наприклад, датасет GPT-3 включає більш ніж 410 мільярдів токенів з різних джерел з Інтернету (зокрема,

Вікіпедії) [3]. Це означає, що ШІ може представляти лише обмежений, потенційно однобокий погляд на різні ситуації та проблеми, що може призвести до поширення неповної або викривленої інформації.

Генеративний ШІ здатний не лише відтворювати, але й посилювати наявні стереотипи, створюючи своєрідний "ефект луни" в інформаційному просторі. Це особливо небезпечно в контексті соціальних медіа та інтернет-комунікацій, де генеративні моделі все частіше використовуються для створення контенту. Неконтрольоване поширення стереотипних уявлень через ці канали може призвести до закріплення упереджень у суспільній свідомості та поглиблення соціальної нерівності.

Проблема упереджень у генеративному ШІ – це не просто технічне питання, а складна соціально-етична проблема. Вона вимагає міждисциплінарного підходу та співпраці технічних фахівців, соціологів та психологів для розробки комплексних стратегій її подолання.

Отже, хоча генеративний ШІ має значний потенціал для покращення багатьох аспектів нашого життя, ми повинні бути пильними щодо ризиків поширення міфів та стереотипів через ці технології. Лише співпраця відповідних фахівців та контроль використання нових технологій допоможе застосувати нові технології на користь суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mortimer V. Biases and Stereotypes in Generative AI. ILab NYU. URL: <https://www.ilab.sps.nyu.edu/post/biases-and-stereotypes-in-generative-ai> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Caliskan, A., Bryson, J., & Narayanan, A. (2017). Semantics derived automatically from language corpora contain human-like biases. *Science*, 356, 183–186.
3. Cooper K. OpenAI GPT-3: Everything You Need to Know. Springboard. URL: <https://www.springboard.com/blog/data-science/machine-learning-gpt-3-open-ai/> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Fang X., Che S., Mao M., Zhang H., Zhao M., Zhao X. Bias of AI-generated content: an examination of news produced by large language models // *Scientific Reports*. 2024. Vol. 14. P. 5224. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-55686-2>.

**ТОМАС ГОББС ТА ТЕОРІЯ СУВЕРЕНІТЕТУ:
ВІД СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ДО ВЛАДАРІЮВАННЯ**

*Майхровський А., Державний біотехнологічний університет
НК – Бондар Н.О., канд. іст. наук, доцент*

Томас Гоббс, впливовий англійський політичний мислитель XVII століття, розробив концепцію суспільного договору, яка служить основою для розуміння держави та її функціонування. Згідно з його теорією, для забезпечення виконання суспільного договору та покарання його порушників необхідно створити спеціальний механізм. Цей механізм у формі держави або суверена, який може бути одиничним або колективним правителем, виступає як гарантія реалізації умов договору.

Гоббс прагнув подолати протиріччя між сутністю державної влади як соціального інституту і владою індивідуального правителя. Він відмовився від концепції прямого договору між народом і правителем, запропонувавши натомість ідею суспільного договору, згідно з якою індивіди передають свої права державі в обмін на гарантії безпеки.

Таким чином, згідно з Гоббсом, суверенітет належить не народу або правителю, а самій державі, яка є результатом суспільного договору, а не його стороною. Народ, передаючи свою владу суверену, не мав раніше суспільної влади, тому і не існувало природного права народу на владарювання. Члени суспільства, що бажають дотримуватись умов суспільного договору, визнають владу суверена для припинення внутрішніх конфліктів і підтримання порядку. Гоббс визнає тільки один договір, за яким кожен член суспільства погоджується підкорятися загальному уряду, на відміну від двох договорів, які пропонувала теорія природного права.

На думку Гоббса, держава утворюється тоді, коли велика кількість осіб укладає угоду про те, що для підтримання миру і захисту один від одного, кожен визнає дії та рішення особи або групи осіб, яким більшість надає право представляти всіх, незалежно від особистих переваг. У цьому випадку вся публічна влада концентрується в руках суверена, який перебуває над суспільством, яке без нього лишається простим натовпом.

Перехід від сакрального джерела суверенітету (Бог) до раціонально обґрунтованого джерела (воля народу) супроводжувався також аналізом меж суверенітету. Гоббс підкреслював, що хоча влада суверена формально не обмежена, в реальності вона не є абсолютною.

По–перше, ця влада обмежена межами держави, де суверен здійснює свою владарювання. По–друге, всередині держави суверен не має абсолютної свободи у визначенні основних завдань державної влади, оскільки ці завдання включають забезпечення миру, захист приватної власності, заохочення торгівлі, ремесел і мистецтв. По–третє, у випадках, коли публічна свобода є недостатньою, вона компенсується свободою в приватній сфері, що захищена суспільним договором.

Отже, Гоббс розглядав суверена як представника народу і суверенітет як механізм представництва суспільства. Водночас, Гоббс визнавав, що суверен, маючи владу і виступаючи як верховний правитель і арбітр, підноситься над суспільством, заміщаючи його волю своєю власною. Таким чином, верховна влада розглядається Гоббсом як власність суверена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284

2. Воронянський О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. №. 9.

3. Гоббс Т. Левіафан: Пер. з англ – К.; Дух і Літера, 2000.– 606

4. Калініченко В. В., Воронянський О. В., Калініченко В. В. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. Х.: Оберіг, 2016. 440 с.

5. Моїсєєва Н. І. Соціально–комунікаційна діяльність як історико–суспільна практика. Х.: ХНТУСГ, 2015. 392

УДК 811.161.2:81'27:316.7:378.147

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*Малихін В.А., Державний біотехнологічний університет
НК – Тихоненко О.В., канд.філол.наук, доцент*

Нині, коли в Україні активно розвивається професійна освіта, особливого значення набуває питання викладання української мови за професійним спрямуванням. Це зумовлено і потребами ринку праці і загальною тенденцією до підвищення мовної культури в суспільстві. Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним

спрямуванням» покликана забезпечити майбутніх фахівців необхідними навичками для професійного спілкування, грамотного оформлення документації та володіння мовою в різних професійних сферах.

Схарактеризуємо культурологічний аспект феномену української мови за професійним спрямуванням.

Українська мова є основним елементом національної ідентичності. Мова є носієм національної культури, цінностей і традицій. У професійному середовищі українська мова сприяє зміцненню національної ідентичності, виступаючи символом незалежності та самобутності українського народу.

Українська мова відіграє важливу роль у культурній дипломатії. Поширення української мови за професійним спрямуванням на міжнародному рівні сприяє формуванню позитивного іміджу України. Використання української в міжнародних організаціях, наукових конференціях та бізнес-форумах зміцнює її статус і популяризує національну культуру.

Українська мова відображає професійну етику, не лише знання та компетентність фахівців, але й етичні та моральні стандарти, які є частиною культурної спадщини. Коректне використання професійної термінології українською мовою формує високий рівень професійної комунікації та взаємоповаги.

Розвиток та вдосконалення української професійної термінології є важливим культурним процесом, що сприяє збагаченню національної мови. Термінологічні інновації відображають еволюцію культури та науки, інтегруючи міжнародний досвід і зберігаючи національну ідентичність.

Українська мова за професійним спрямуванням реагує на соціокультурні трансформації в суспільстві. Глобалізація, цифровізація та соціальні зміни впливають на виникнення нових мовних форм і стилів, які відображають сучасні культурні процеси.

Українська мова за професійним спрямуванням балансує між збереженням традиційних мовних норм і впровадженням нових термінів та понять, що виникають у відповідь на сучасні технологічні та культурні виклики. Це дозволяє мові залишатися динамічною і пристосованою до нових умов, не втрачаючи свого національного коріння.

Мова є інструментом культурної трансляції. Українська мова в різних галузях виконує функцію передачі культурних смислів між поколіннями і різними соціальними групами. Використання мови в навчанні та професійній діяльності зберігає зв'язок між традиціями та сучасними практиками, передаючи культурний досвід через професійні комунікації.

Важливою є культурологічна роль мови у формуванні національної еліти. Мова відіграє ключову роль у вихованні нової генерації науковців, фахівців та управлінців, які здатні представляти українську культуру на міжнародному рівні. Мовна грамотність у професійній сфері сприяє формуванню національної еліти, яка підтримує культурні традиції та водночас відкривається для нових ідей.

Мова є чинником об'єднання професійної спільноти. Використання української мови у професійному середовищі допомагає формувати єдність і спільну культурну ідентичність серед фахівців різних галузей. Мова сприяє налагодженню ефективної комунікації, взаємодії та співпраці між різними професійними колами, що є важливим для соціальної згуртованості.

Виклики та перспективи розвитку української мови за професійним спрямуванням полягають у тому, що мова продовжує розвиватися в умовах активної глобалізації та збільшення впливу інших мов, особливо англійської. Однак зусилля, спрямовані на підтримку та популяризацію української мови, дозволяють зберегти її культурну унікальність та забезпечити подальше збагачення мовного простору новими професійними термінами й поняттями.

Викладене вище розкриває культурологічний аспект феномену української мови за професійним спрямуванням, підкреслюючи її роль у збереженні та розвитку національної культури через професійну діяльність і комунікацію.

УДК 004.9

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ НАУКОВОГО РОЗВИТКУ В ХХІ СТОЛІТТІ

*Марченко М.М., Державний біотехнологічний університет
НК – Варнаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент*

Цифровізація стала невід'ємною частиною сучасного суспільства, і її вплив на науку є безпрецедентним. З розвитком технологій змінилися не тільки методи проведення досліджень, а й сам підхід до виробництва знань. Ця зміна не обмежується лише технічними аспектами, а також глибоко зачіпає соціокультурний контекст науки. Як зазначав філософ Мартін Гайдеггер, технологія не є нейтральним інструментом, вона змінює саму суть людського існування, а отже, і спосіб, у який ми розуміємо науку та її роль у суспільстві. Цей вплив цифровізації можна простежити через кілька ключових аспектів, включаючи доступ до знань, наукову співпрацю, демократизацію науки та вплив на формування громадської думки.

По–перше, цифрові технології докорінно змінили доступ до наукових знань. Раніше наукові праці та результати досліджень були переважно доступні лише через обмежену кількість друкованих видань або через закриті академічні бази даних. Проте з появою відкритого доступу до наукових ресурсів, таких як PubMed, ArXiv або Google Scholar, інформація стала набагато доступнішою для всіх, хто цікавиться наукою. Це стосується як професійних дослідників, так і широкої громадськості. Як наголошує Мануель Кастельс у своїй праці "The Rise of the Network Society", інформаційна ера відкрила нові можливості для виробництва, розповсюдження та споживання знань, зробивши науковий процес більш прозорим і відкритим для глобальної спільноти. Цей аспект цифровізації має значний вплив на академічні установи, які повинні адаптуватися до нових умов, де традиційні методи публікації й комунікації втрачають свою монополію на розповсюдження знань.

Крім того, цифровізація відкрила нові можливості для наукової співпраці. Традиційно дослідницькі групи були обмежені територіально та працювали переважно в рамках національних чи регіональних академічних інститутів. Однак завдяки розвитку інтернету та цифрових платформ дослідники можуть тепер легко співпрацювати в глобальному масштабі, незалежно від місця свого перебування. Як зазначає Мері Чайко у своїй роботі "Superconnected", сучасні технології зробили науку більш інтердисциплінарною і міжнародною, дозволяючи обмінюватися ідеями та результатами досліджень у реальному часі. Віртуальні дослідницькі групи, онлайн–конференції, платформи для спільного використання даних, такі як GitHub, стали невід'ємною частиною сучасного наукового процесу. Це перетворює наукову діяльність на більш колективне та інтегроване підприємство, де інновації створюються в результаті взаємодії різних дисциплін і культур.

Цифровізація також сприяла демократизації науки, залучаючи до наукового процесу звичайних громадян. Громадянська наука (citizen science) стала популярним явищем у цифрову епоху, де люди, які не є професійними науковцями, можуть долучатися до дослідницьких проєктів і робити свій внесок у науку. Завдяки цифровим платформам, що дозволяють збирати, аналізувати та обмінюватися даними, такі проєкти стали можливими у масштабах, які раніше були немислимі. Джон Дьюї, відомий філософ і прихильник демократії, підкреслював важливість участі громадян у різних сферах суспільного життя, включаючи науку. Сучасні технології дозволяють реалізувати цю ідею на практиці. Проте варто зазначити, що цей процес не позбавлений викликів. Проблеми, пов'язані з якістю даних, етикою досліджень та нерівністю в доступі до технологій, залишаються актуальними і вимагають уваги.

Останнім аспектом впливу цифровізації на науку є формування громадської думки через медіа. Сучасні цифрові медіа стали основним джерелом інформації для багатьох людей. Як зауважує Жан Бодрійяр, медіа створюють нову реальність, де межа між фактом і його відображенням стає розмитою. У контексті науки це означає, що цифрові платформи можуть як сприяти поширенню наукових знань, так і дезінформації. Популярні блоги, соціальні мережі та відеоканали впливають на те, як суспільство сприймає наукові відкриття та виклики. Без належного контролю за якістю інформації це може призвести до поширення псевдонауки або викривленого розуміння наукових досягнень.

Загалом, цифровізація має глибокий вплив на науку та суспільство. Вона відкриває нові можливості для доступу до знань, наукової співпраці, демократизації науки та формування громадської думки. Однак вона також ставить перед нами нові виклики, які потребують ретельного аналізу та осмислення. Як зауважував Мартін Гайдеггер, технологія не є нейтральною – вона формує наше розуміння світу та змінює саму суть людського буття. Тому важливо, щоб наука та суспільство були готові до цих змін і могли критично оцінювати як позитивні, так і негативні аспекти цифровізації. У майбутньому необхідно прагнути до того, щоб цифрові технології сприяли не лише технічному прогресу, а й збереженню гуманістичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Heidegger, M. (1954). *The Question Concerning Technology*.
2. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Wiley–Blackwell.
3. Chayko, M. (2020). *Superconnected: The internet, digital media, and techno–social life*. SAGE Publications.
4. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. Macmillan.
5. Baudrillard, J. (1981). *Simulacra and Simulation*. Semiotext(e).

УДК 159.98

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мацкеплішвілі О.О., Національний університет цивільного захисту України

НК – Гонтаренко Л.О., к.психол.н., доцент

Актуальність теми обумовлена зростаючою кількістю дітей, які потребують психологічної допомоги після конфліктів. Останні

дослідження акцентують на необхідності комплексного підходу до реабілітації дітей, включаючи не лише психологічну підтримку, а й соціалізацію. Важливими є дослідження, які підкреслюють різноманітні аспекти психічного здоров'я дітей в умовах конфлікту, зокрема, ефективність освітніх та психологічних програм, а також культурних і соціальних ініціатив, спрямованих на їх відновлення. Публікації в цій галузі намагаються висвітлити ключові проблеми і надати рекомендації для покращення ситуації.

Дослідження Коваленка фокусується на інтеграції дітей у нове середовище, акцентуючи на впливі культурних відмінностей на їхній психологічний стан. Мамедова аналізує фактори стресу і їхній вплив на психічне здоров'я, пропонуючи шляхи психологічної підтримки. Петренко вивчає роль мовної адаптації, підкреслюючи, що мовні бар'єри ускладнюють інтеграцію, впливаючи на самооцінку і соціальні зв'язки. Сидоренко досліджує, як економічні труднощі негативно позначаються на добробуті дітей, а Яковлева акцентує на важливості психологічної підтримки для подолання травм. Загалом, література свідчить про комплексність викликів, з якими стикаються діти з деокупованих територій, і підкреслює необхідність міждисциплінарних підходів до їхньої підтримки та соціалізації.

Метою статті є детальний аналіз викликів і перспектив, з якими стикаються діти з деокупованих територій у процесі психологічної підтримки та соціалізації. Це включає оцінку існуючих проблем, вивчення ефективності різних підходів до їх вирішення і розробку рекомендацій, які можуть допомогти покращити їх відновлення і інтеграцію в суспільство.

Для досягнення мети роботи були використані кілька методів дослідження. Першим етапом було проведення аналізу літератури та існуючих досліджень щодо впливу воєнних дій на психічне здоров'я дітей. Це включало огляд наукових публікацій, що висвітлюють основні проблеми і потреби дітей у постконфліктних умовах. Другим етапом був огляд освітніх та психологічних програм, що застосовуються для підтримки дітей в умовах постконфліктного відновлення. Для збору даних також проводились інтерв'ю з фахівцями, які працюють з дітьми, що пережили конфлікти, що дозволило отримати інформацію про реальні практики та випадки.

Діти, які переживають воєнні конфлікти та деокупацію територій, часто піддаються інтенсивному стресу через небезпеку, руйнування, втрату близьких та інші травмуючі фактори. Воєнні дії можуть призводити до розвитку тривожних розладів, зниження когнітивних функцій, порушення соціалізації, довгострокових психічних розладів, порушень здатності до емоційної регуляції та інше. Мешканці деокупованих територій часто стикаються з

труднощами в адаптації до нових умов, що може мати тривалий негативний вплив на їх психічне здоров'я та соціальну інтеграцію.

Воєнні конфлікти і деокупація територій створюють серйозні психологічні та соціальні проблеми для дітей, які пережили ці події. Після повернення на деокуповані території, діти часто стикаються з численними труднощами, що стосуються їхньої адаптації до нових умов життя. Це може мати тривалий негативний вплив на їх психічне здоров'я та соціальну інтеграцію. Воєнні дії залишають значний слід у психіці дітей, порушуючи їхню емоційну стабільність і ускладнюючи процеси соціалізації в нових умовах.

Розробка і впровадження комплексних психологічних програм є важливим кроком у підтримці дітей з деокупованих територій. Такі програми включають терапевтичні та соціально-педагогічні компоненти, спрямовані на відновлення психічного здоров'я та соціалізацію. Не менш важливим є подальше створення інтегрованих освітніх програм, що сприяють адаптації дітей до нових умов життя та їх соціалізації. Активне залучення культури і мистецтва може бути ефективним засобом для психологічної реабілітації і соціальної інтеграції. Окрім цього, розвиток соціальних ініціатив і державних програм, які забезпечують фінансування і ресурсну підтримку для організацій, що займаються реабілітацією дітей, є критично важливим для успішного вирішення цих проблем.

Таким чином діти, які пережили воєнні конфлікти і деокупацію, стикаються з численними психологічними та соціальними викликами, які потребують комплексного підходу до їхньої підтримки та реабілітації. Цю тему визначає зростаюча кількість дітей, які потребують психологічної підтримки, а також необхідністю інтеграції освітніх, культурних та соціальних ініціатив для сприяння їхній адаптації. Розробка і впровадження комплексних психологічних програм, а також активне залучення культури і мистецтва є важливими складовими процесу реабілітації. Подальші дослідження необхідні для оцінки ефективності існуючих програм і стратегій психологічної підтримки дітей з деокупованих територій. Важливо розвивати нові підходи та інноваційні методи, включаючи міждисциплінарні підходи і міжнародний досвід. Перспективи дослідження зосереджені на інтеграції нових технологій і культурних ініціатив, які можуть суттєво покращити якість життя дітей, що пережили конфлікти, та їх інтеграцію в мирне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко, Соціально-культурна адаптація дітей з деокупованих територій. Журнал соціальної роботи. 2021. 47
2. Мамедова, І. Психологічний стрес і адаптація дітей в умовах конфлікту. Вісник психічного здоров'я. 2022. 36

ВПЛИВ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Маюк А.А., Національний університет цивільного захисту України
НК – Гонтаренко Л.О., канд. псих. наук, доцент*

Актуальність теми: В епоху інформаційних технологій і соціальних мереж питання популяризації науки набуває особливої гостроти. Молодь, як найбільш активна частина суспільства в цифровому просторі, відіграє ключову роль у цьому процесі. Ця тема дозволяє розглянути проблему з різних сторін, включаючи соціологічний, психологічний та технологічний аспекти. Вона дозволяє не лише підвищити рівень наукової грамотності населення, а й стимулювати інтерес до наукової діяльності серед молоді. Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективних стратегій популяризації науки в Україні.

Мета: Проаналізувати сучасний стан наукових комунікацій у формуванні ментального здоров'я громадянського суспільства в Україні, визначити основні соціокультурні виклики та оцінити їх роль.

Наукові комунікації – це процес передачі наукової інформації від науковців до широкої аудиторії. Вони відіграють ключову роль у формуванні світогляду, цінностей та поведінки суспільства. Наукові комунікації не лише інформують, але й впливають на психічне здоров'я індивідуумів та суспільства загалом, впливають не тільки на розуміння світу, а й на емоційне благополуччя. Основними каналами наукової комунікації є мас-медіа (телебачення, радіо, газети, журнали), соціальні мережі (Facebook, X, Instagram, YouTube), наукові блоги та веб-сайти, наукові конференції та семінари, а також популяризаторські книги та статті. Ці канали дозволяють донести наукову інформацію до широкого кола людей, сприяючи поширенню знань та підвищенню обізнаності з різних питань.

Дестигматизація психічних захворювань є важливим аспектом наукових комунікацій. Поширення достовірної інформації допомагає розвіяти міфи та стереотипи про психічні захворювання, сприяючи розумінню їхніх причин та проявів. Позитивні приклади людей, які успішно подолали психічні проблеми, можуть надихнути інших і зменшити страх звернення за допомогою. Наукові комунікації також сприяють формуванню більш толерантного ставлення до психічних захворювань у суспільстві, що є важливим кроком до створення інклюзивного середовища для всіх.

Профілактика психічних розладів є важливим напрямком у сфері ментального здоров'я. Наукові дослідження допомагають ідентифікувати фактори, які можуть сприяти розвитку психічних розладів, і поширення цієї інформації дозволяє людям вживати заходів для їх запобігання. Пропаганда здорового способу життя, який включає фізичну активність, збалансоване харчування та достатній сон, також є ефективним засобом профілактики. Надання практичних порад щодо управління стресом, розвитку емоційної інтелігенції та побудови міцних соціальних зв'язків доповнює комплекс заходів, спрямованих на збереження ментального здоров'я.

Підвищення обізнаності про доступні методи лікування психічних розладів є важливим аспектом наукової комунікації. Наукові дослідження дозволяють розповісти про сучасні методи діагностики та лікування різних психічних розладів, допомагаючи людям зробити обґрунтований вибір. Популяризація різних видів терапії, медикаментозного лікування, а також онлайн-ресурсів та мобільних додатків для підтримки ментального здоров'я сприяє зниженню страху перед лікуванням та розширенню доступу до професійної допомоги. Поширення інформації про те, як проходить лікування, допомагає подолати бар'єри, які заважають людям звернутися за допомогою.

Формування психологічної культури суспільства передбачає розвиток емоційної інтелігенції, що дозволяє людям краще розуміти свої емоції та ефективно ними керувати. Наукові комунікації сприяють підвищенню рівня толерантності та інклюзивності в суспільстві, формуючи позитивне ставлення до різноманітності та особливостей кожної людини. Важливим аспектом є формування позитивного ставлення до психологічної допомоги, що сприяє зняттю стигми та заохочує людей звертатися за підтримкою у разі потреби.

Виклики та перспективи розвитку наукових комунікацій у сфері ментального здоров'я пов'язані з поширенням дезінформації, що вимагає критичного ставлення до інформації з різних джерел. Недостатнє фінансування наукових досліджень гальмує розвиток цієї галузі, тому важливо збільшити інвестиції в науку та популяризацію її результатів. Сучасні реалії вимагають розробки нових форматів наукової комунікації, адаптованих до цифрових технологій, таких як соціальні мережі та блоги. Відсутність єдиної стратегії популяризації знань про ментальне здоров'я та недостатня доступність наукової інформації для широкої аудиторії є додатковими викликами, які потребують вирішення.

Висновок: Наукові комунікації відіграють важливу роль у формуванні ментального здоров'я суспільства. Вони сприяють дестигматизації, профілактиці, підвищенню обізнаності та формуванню психологічної культури. Однак, для досягнення

максимального ефекту необхідно подолати існуючі бар'єри та розвивати нові форми наукової комунікації.

Можливі напрямки подальших досліджень: Вплив соціальних мереж на формування ставлення до психічних захворювань. Ефективність різних форматів наукової комунікації в галузі ментального здоров'я. Роль наукових комунікацій у формуванні культури самопомоги. Вплив наукових комунікацій на політику у сфері психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слабкий Г.О., Миронюк В.І. Качала Л.О. (2017). Система громадського здоров'я: бачення Всесвітньої організації охорони здоров'я. Основні оперативні функції громадського здоров'я та їх зміст, Здоров'я нації. 2017. №3. – 24–31, 365, <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28921>

2. Bauer, M. W. (2003). Science communication and society. *Nature*, 421(6923), 446–447 (дослідження про те, як суспільство сприймає науку, які фактори впливають на наукову грамотність та довіру до науки)

3. Maibach, E. P., & Slovic, P. (2011). Trust, knowledge, and anti-vaccine attitudes: An integrative review. *Health communication*, 26(6), 535–551 (комунікації в галузі охорони здоров'я, розуміння того, як наукова інформація про здоров'я впливає на поведінку людей.)

УДК 122

ТІЛО І ТІЛЕСНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

*Мельник К.О., Національний юридичний університет України імені
Ярослава Мудрого
НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент*

Про актуальність проблеми тілесності свідчить цінність людської індивідуальності в сучасному світі й загострене сприйняття всього, що пов'язане з особистісним самовираженням, у той час як тіло являє собою одну із його форм. Інтерес до тілесності пожвавився на межі ХХ – ХХІ століть і був зумовлений суттєвими змінами у науковій, соціальній, екологічній, економічній та інших сферах буття людини. Проте на перший план ідея тілесності вийшла в умовах сучасної техногенної цивілізації, віртуального простору й онлайн-присутності. Тотальність інформаційного впливу на буття людини робить можливим розгляд феномену тілесності у різних соціокультурних аспектах.

Одним з головних визначень філософії тілесності є подолання дуалізму душі і тіла, оскільки поняття тілесності відрізняється від матеріального тіла. Тілесність – це категорія, яка долає цю бінарну опозицію. Тілесність не протистоїть душі та свідомості людини і не зводиться до фізіологічної природи. Тіло людини становить утворення, що не може бути теоретично проаналізованим без перетворення його в об'єкт. Згідно постмодерністському трактуванню, в тілесності немає нічого спільного з власне тілом. Тобто, це образ тіла, в якому ніщо не репрезентовано.

Дискусійним є питання про відмінність двох категорій – «присутність» і «наявність» – що в рівній мірі характеризують буття агента. Цифрові можливості моментального дистанційного доступу до інформації, знань, ресурсів, товарів, послуг та фінансів створюють у людини відчуття абсолютної вседозволеності та безмежної можливості для самореалізації. Постає важлива проблема розшарування буття на симулятивне буття тілесності в інформаційній реальності та фізичне буття тіла всередині подій життя. Цілком достатньо постмодерністської деконструкції, щоб розвести ці два онтологічних виміри – дві локації: присутність і наявність. Бути «присутнім» можна навіть віртуально, це гарантовано свідомістю, у той час як «наявність», що вже позбавлена семантичної оболонки, є можливою лише завдяки участі тіла як такого. З наявності починається перформанс. Метамодерністські реалії дистанціюють одне від одного *буття-в-тілі*, як біологічну натуру в об'єктивному світі, та *буття-в-значенні*, як семантичну натуру в інформаційному середовищі проживання. У той час як наявність акцентує на фізичності й матеріальності, присутність передбачає просторово-тілесний вимір, який включає в себе як віртуальну чуттєву тілесність, так і безпосередньо біосоціальне тіло. Тіло – наявне, тілесність – присутня.

Філософія тілесності у різній мірі поєднує тіло й свідомість, тим самим демонструючи їх вікове протистояння. Свідомість людини завжди тілесно локалізована й формується не з конструкції «я думаю», а з конструкції «я можу». Таким чином, під тілесністю ми маємо на увазі не конкретне фізичне тіло, а онтологічну категорію, яка визначає спосіб буття людини в світі. Тіло людини – це особливий феномен, який лежить в основі нашого досвіду і вибудовує наше ставлення до світу, до самого себе і до інших. Ми не можемо відкинути фізичну природу людського тіла, але тілесність повинна осмислюватись нами як існування цілісної істоти, чия душа перебуває в єдності з тілом. Ми завжди поза межами інших тіл і всередині власного. Отже, «тілесність» хоча й дещо наближується до поняття «тіло», але не припиняє знаходитись в опозиції до нього.

У неоматеріалізмі біологічне тіло стало об'єктом підвищеного дослідницького інтересу, нарівні з феноменом натовпу, зібрання,

гендеризму, самоексплуатації та комодифікації людського тіла, акціонізму, перформансу, флешмобу та різних тілесних практик. Ця тенденція корелює з актуальною теорією трансгуманізму, перформативного суб'єктивізму, біополітики та бурхливим розвитком соматичних прав людини.

Тіло відділяється від символічної мови, нарративу, симуляції й виступає самостійним засобом вираження. Речі, тіла, жести, ситуації, акції «говорять» самі за себе, позбавлені супровідного коментаря автора, міфологічного контексту. Це слід розцінювати як закономірну реакцію на надмірну віртуалізацію й засилля тілесності над тілом у повсякденній реальності, що призвело до поспішної реанімації натуральності та автентичності в усіх сферах життя. Яскравими прикладами відродження тіла та актуалізації автентичності є популярна творчість сучасних художників в жанрі хепенінг, реді-мейд, енвайронмент, ассамбляж, інсталяція, акція або перформанс, тобто мистецтво дії; а також аматорські практики самовираження й комунікації, що популярні в соціальних мережах і відеохостингу та мають форму меседжів, лайфхаків, челенджів, в тому числі публічні акти соціально-правового й політичного характеру у вигляді флешмобів, смартмобів, соціомобів, політмобів, демонстрацій і монстрацій тощо.

Феномен тілесності знаходить сьогодні своє втілення у багатьох актуальних тенденціях. Так, сучасний капіталізм давно перейшов від експлуатації до самоексплуатації, до появи людей-фірм, активність яких зведена до того, щоб витягти з себе, свого життя, тіла, розуму, часу якомога більше прибутку. Особистість стає підприємством для самої себе, розглядає себе як робочу силу і як постійний капітал, що вимагає безперервного відтворення, модернізації, розширення та утилізації. Отже, виявляються абсолютно виправданими постійні інвестиції у власний «людський капітал», як то курси підвищення кваліфікації, оздоровчі заходи, тренінги, курси англійської, ментальної математики, пластична хірургія тощо. На думку французького філософа А. Горца, майбутнє належить самопідприємцям. Самопродаж поширюється на всі сфери життя. Прояви такої комерціалізації та продуктивності тіла є особливо виразними у відеоблогерстві, модельному бізнесі, спорті, шоубізнесі, кіноіндустрії, косметологічному сервісі, донорстві, сурогатному материнстві тощо.

Отже, сучасний суб'єкт позиціонує себе не за допомогою мови, а завдяки присутності чи наявності, через дію або бездіяльність. Мовні акти заміщені фізичними актами самовираження. На зміну апології тексту прийшов триумф соматички, а на зміну динаміці нарративу – динаміка об'єктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мелякова Ю, Коваленко И. Семиотика жеста: перформативний концептуалізм. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія. 2021. № 2(49). 40–65.

2. Горц А. Нематериальное. Знание, стоимость, капитал. 2010. URL: <https://finbook.news/book-kapital/nematerialnoe-znanie-stoimost.html> (дата звернення: 22.05.2022).

УДК 001.6

КЛАСИЧНИЙ, НЕКЛАСИЧНИЙ ТА ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ЕТАПИ РОЗВИТКУ НАУКИ

*Міхеева В.В., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Згідно з етапами розвитку теорії пізнання, до яких належать класичний, некласичний та постнекласичний типи, класифікується сама наука. Але кожна класифікація є дещо умовною.

Типи наукової раціональності:

– класичний тип – центрує увагу тільки на об'єкт і виносить за думки усе, що стосується суб'єкта та засобів діяльності;

– некласичний тип – ідея відносності об'єктів до засобів і операцій діяльності, прояснення цих засобів і операцій створює істинне знання про об'єкт;

– постнекласичний тип – співвідносить об'єкт не тільки з засобами, а й з ціннісно-цільовими структурами діяльності.

Наука класичного періоду розпочинається в Європі, досягає найвищого розквіту в працях І. Ньютона і закінчується революцією у фізиці наприкінці XIX – на початку XX ст. Основною рисою класичної науки є те, що знання носить об'єктивний характер, а сам шлях до їх накопичення і відкриття суб'єктивний. Класична наука має особистісно-світоглядну орієнтацію. Для класичної науки характерне поєднання теоретичних і емпіричних методів дослідження. Основна мета класичної науки формування загального уявлення про світ і місце в ньому людини.

Класичну науку і дисциплінарну складають ідеали, норми наукового мислення, відповідна наукова картина світу, а також філософські ідеї та категорії, на яких вона ґрунтується. Заміна будь-якої частини з цих засад становить наукову революцію, що і відбулося на початку XX ст. і спричинило розвиток некласичної науки.

Класична раціональність пов'язана з такими способами досягнення дійсності, при яких людина повністю виключається з системи пізнання. Класична раціональність орієнтована на об'єктивувати пізнання дійсності, при якому вплив людини на пізнавальний процес не враховується. Класична раціоналістична парадигма розглядає науку як абсолютне знання, що існує поза будь-якого соціального і культурного контексту.

Класична наукова раціональність – лише одна з можливостей втілення розуму. Посткласична філософія продемонструвала, що розум покоїться на "нерозумний", а логіка на «не-логіці», що розум – лише засіб існування філософії, але не її єдина мета.

Некласичний період розпочинається з виникнення термодинаміки. Якщо в класичній науці закони і сам предмет вважали незмінними, позачасовими і позапросторовими, то термодинаміка довела: предмет дослідження і знання про нього мінливі, нестійкі. .

Некласична раціональність пов'язана з усвідомленням того, що неможливо виключити вплив людини і його пізнавальних засобів на процес пізнання, проте в парадигмі некласичної раціональності як і раніше не усвідомлюється обумовленість наукового пізнання світоглядом.

Період некласичної науки асоціюється з критичним ставленням до досягнень класичного етапу її розвитку, а ставлення постнекласичної науки до класичної спадщини спрямовується на збереження і переусвідомлення досягнень свого попередника. Саме таке ставлення реалізується у математичному природознавстві, для освоєння нелінійних процесів самоорганізації, витлумачених як становлення нового цілого.

Постнекласична раціональність пов'язана з розумінням того, що цінності вченого нерозривно пов'язані з характером його досліджень. Людина впливає на результати пізнання тому, що слід певним цінностям. Таким чином, в постнекласичній парадигмі усвідомлюється зв'язок пізнання і науки з культурою, тлумачення цінностей стає передумовою отримання об'єктивних знань про світ. Для постнекласичної науки характерно розвиток міждисциплінарних комплексних досліджень і гуманітарних наук, які спрямовані на саму науку і її проблеми, скільки на позанауковий контекст, тобто на вирішення економічних, соціальних, політичних і культурних завдань. Сучасна некласична наука розглядає світ як змінюється ціле, закони якого єдині на всіх рівнях. Наука з ціннісно-нейтрального знання перетворюється в ціннісно-орієнтоване досягнення світу, яке передбачає, що етичні, естетичні та інші норми вплетені в тканину наукового дослідження і багато в чому його визначають.

Очевидно, що кожен наступний тип раціональності заперечує попередній, але лише позначає його межі і проблеми. Зараз наука

перебуває на постнекласичній стадії розвитку, і з певністю можна сказати, що на зміну постнекласичної науці згодом прийдуть інші форми. Наукове знання носить історичний характер, воно змінюється разом з розвитком культури, тому слід говорити не про зникнення або вмирання науки, а про її трансформації. Можливо, ми стоїмо на порозі нової наукової революції, наслідком якої стане радикальна зміна наших уявлень про світ, новий прорив людського духу. Осмислення нової науки і нової раціональності – те, чим займається сучасна філософія.

Раціональність реалізує себе не тільки в науці, а й у філософії, мистецтві і повсякденному житті, в них теж є місце для творчості розуму. Тому в сучасній філософії йдеться не тільки про раціональності, скільки про творчу розумність людини, про її здатність до вільної дії, до породження нового в повсякденному житті, в мистецтві, науці і в самій філософії.

На цьому тлі все частіше звучать заяви про смерть науки і філософії, про те, що у них немає майбутнього. Водночас різного роду "нові" знання, не будучи такими за своєю природою, маскуються під науку і нову філософію. Але розквіт квазінаукового знання означає лише, що одна система міфів змінюється іншою, це не альтернатива науці чи філософії.

УДК 070:32.019.5]+316.653

ВПЛИВ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ДУМКИ СОЦІУМУ ПРО НАУКУ

*Молчанова К.К., Харківський національний педагогічний університет
імені Г. Сковороди
НК – Лупаренко Є., доктор педагогічних наук, професор*

Наразі в освітній системі через наявність великої кількості інформації та джерел її отримання все більшої значущості набуває інформація наукового характеру. Наукові здобутки визначають прогрес людства в цілому. Для того, щоб відбувався прогрес у суспільстві, люди мають бути ознайомленими з розвитком наукових досягнень, невинно здобувати нову інформацію про навколишній світ і нові здобутки різних наук та вибудовувати життєвий шлях, орієнтуючись на розвиток світу. Тож важливого значення також набуває процес популяризації науки.

Наукова комунікація є визначальною у формуванні методів, за допомогою яких будуть поширені знання, а також співпраці та розвитку людей. Цей процес є основою життєздатності наукового світу. Він забезпечує обмін ідеями, гіпотезами, знахідками, які

покращують рівень нашого світосприйняття. Мета наукової комунікації – заповнити прогалини між ученими та їхньою цільовою аудиторією, яка може бути представлена здобувачами, колегами, політиками та іншими представниками суспільства .

Інформаційне середовище академічної спільноти охоплює різноманітні засоби поширення інформації, серед яких – посібники, презентації та різноманітні онлайн платформи. Завдяки цьому наукова комунікація є динамічною та гнучкою, що дозволяє їй пристосовуватися до варіативних проблем та інновацій в технологіях. Внаслідок глобалізації комунікаційні можливості та інформаційні потоки стали більшими, а популяризація науки також зазнала еволюції. Зараз комунікаційні процеси переважно відбуваються в онлайн просторі. У наш час цей тип поширення інформації є найбільш доречним і вигідним. Засоби масової комунікації невпинно розвиваються та стають більш різноманітними. Існує чимало інтернет–видань та інформаційних сайтів, де професійні фахівці у сфері журналістики публікують статті. Окрім того, є велика кількість соціальних мереж, блогів і форумів. Варто зазначити, що соціальні мережі – це основний простір, у якому відбувається процес зацікавлення аудиторії, її залучення, пошук людей зі схожими інтересами та ідеями, а також підтримання зв'язку з ними. Відповідно, роль соціальних мереж у популяризації науки є не менш важливою, ніж у сайтів. Якщо порівнювати рівень активності на них, то на сторінках соціальних мереж вона іноді буває більшою, ніж на сайтах, й у такому випадку останні є лише додатком до перших. Більш того, є можливість, що онлайн спільнота розшириться до масштабів науково–популярного медіа проєкту .

Афоризм Френсіса Бекона «Знання – сила» є надзвичайно значущим у всі часи, і сьогодні – не виняток . Ми живемо в інформаційній ері, основними компонентами якої є генерація знань та їх застосування. Наука – це творіння суспільства та автономне соціальне явище, яке прогресує відповідно до власних принципів водночас. Наразі наука досягла такого рівня розвитку, на якому аналіз проблем соціального характеру, життєдіяльності людини є неможливим без здобутків науки. Людина – господар наукових досягнень та їхній полонений водночас

ЛІТЕРАТУРА

1. Дедушкіна А. В. Популяризація науки в сучасному українському інтернет–просторі. Обрії друкарства. 2015. №1(4). 39–47. URL: <http://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/95229/90931> (дата звернення: 12.09.2024).

2. Моя наука. URL: <http://my.science.ua/> (дата звернення: 12.09.2024).

3. Філософія Нового часу. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/15999/7/%D0%A2%D0%B5%D0%BС%D0%B0%205.pdf> (дата звернення: 11.09.2024).

4. Thomm, E., Bromme, R. (2012). It should at least seem scientific! Textual features of «scientificness» and their impact on lay assessments of online information. 2011. <https://doi.org/10.1002/sce.20480>

УДК 378

ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА ЯК НАПРЯМОК СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

*Мороз , Національний університет цивільного захисту України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Сучасний стан суспільства характеризується посиленням процесу глобалізації, який пронизує всі сфери людського буття. Поняття „глобальний” (від латинського слова «globus» – Земля, світ) набуло поширення у 60–х рр. ХХ ст., коли людство зіткнулося з низкою проблем, що загрожують самому існуванню людини. Однією з багатьох глобальних проблем є проблема охорона природи, розумне освоєння світового океану і космосу тощо. Україна є частиною світового співтовариства, тому глобальні проблеми сучасності мають свій прояв і в нашому суспільстві. Особливо це стосується екології.

Екологічна нестабільність сучасного світу, поява нових екологічних небезпек, в тому числі викликаних війною, не просто зменшують можливість комфортної та безпечної життєдіяльності, але й ставлять під загрозу само існування людства. Тому вирішення різноманітних екологічних проблем, в тому числі створення екологічно безпечної освітнього середовища, ще довгий час буде актуальним .

Одним з напрямків екологічної безпеки освітнього середовища є пожежна безпека. Її формуванню присвячено всю діяльність Харківського Національного університету цивільного захисту України (НУЦЗУ). Одна з його задач – формування особистості, яка стоїть на захисті суспільства «від ризиків та викликів, що створює сучасна техногенно–екологічна та соціально–економічна ситуація в світі та Державі» [2, 2]. З метою підготовки фахівців з техногенно–екологічної безпеки, у навчальному закладі існує спеціальність «Екологія» за освітньо–професійною програмою «Екологічна безпека».

Невід’ємною частиною екологічної безпеки є пожежна безпека, формування якої є головною метою нашого навчального закладу Умовно можна виділити наступні компоненти пожежної безпеки людини: особиста пожежна безпека, виробнича пожежна безпека,

соціальна пожежна безпека, глобальна пожежна безпека в планетарному масштабі (пожежна безпека біосфери, техносфери тощо).

Таким чином, проблема соціально–екологічного виховання має певне значення не тільки для майбутніх фахівців з екологічної безпеки, але й для здобувачів вищої освіти за різними спеціальностями. Одним з напрямків екологічної безпеки є пожежна безпека. Екологізація освіти безумовно сприяє гармонізації взаємодії людини та природного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Совгіра В., Гончаренко Г.Є. Проблеми екологічної безпеки як основа життєдіяльності особистості в освітньому середовищі. Матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції з міжнародною участю. IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука. Миколаїв, 2015. 205–208.

2. Стратегія розвитку Національного університету цивільного захисту України на 2020 – 2030 роки, затверджена 29 листопада 2019 р. 10

УДК 165.731

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВІЗМУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАУКИ

*Набока М., Національний університет цивільного захисту України
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Позитивізм – це філософська течія, що виникла в ХІХ столітті, засновником якого вважається французький мислитель Огюст Конт. Основна ідея позитивізму полягає в тому, що справжнє знання можливе лише через досвід та наукові методи. Позитивізм відкидає метафізику та спекуляції, зосереджуючись на фактичних даних та спостереженнях. Сутність позитивістської концепції співвідношення філософії та науки відбивається у фразі О. Конта: "Наука – сама собі філософія". Проте багато позитивістів вірили у можливість побудови «хорошої», наукової філософії. Така філософія мала стати особливою сферою конкретно–наукового знання, вона повинна відрізнитися від інших наук за своїм методом.

Огюст Конт як засновник позитивізму сформулював закон трьох стадій розвитку людського мислення: теологічна (пояснення через надприродні сили), метафізична (абстрактні філософські категорії) і наукова (позитивна) стадія.

Класичний позитивізм – це перша та основна стадія позитивістської філософії, розроблена французьким філософом Огюстом Контом у першій половині XIX століття. Огюст Конт – засновник позитивізму. Він сформулював " закон трьох стадій " розвитку людського мислення: теологічна (пояснення через надприродні сили), метафізична (абстрактні філософські категорії) і наукова (позитивна) стадія. Класичний позитивізм зосереджений на тому, що справжнє знання може бути отримане лише за допомогою спостереження та досвіду, і що наука – це єдине надійне джерело такого знання. Конт сформулював кілька ключових ідей, які стали основою класичного позитивізму.

О. Конт запропонував концепцію, згідно з якою людське мислення та пізнання проходять через три історичні стадії:

– Теологічна стадія: на цьому етапі люди пояснюють явища навколишнього світу через надприродні сили та божественні втручання. Це примітивна форма мислення, властива раннім стадіям розвитку суспільства.

– Метафізична стадія: на цьому етапі явища пояснюються через абстрактні філософські категорії та сутності. Люди все ще намагаються досягнути світ за допомогою умоглядних, але вже раціональніших побудов.

– Позитивна (наукова) стадія: у цій стадії мислення стає повністю науковим. Люди починають покладатися лише на спостереження, експеримент і перевірку фактів пояснення реальності, відмовляючись від абстрактних метафізичних спекуляцій.

Конт також розділив соціологію на частини:

– Соціальна статика вивчає структури суспільства, його стабільні елементи, такі як інститути, норми та цінності.

– Соціальна динаміка зосереджена на законах розвитку та змін суспільства. Конт вважав, що суспільство розвивається за передбачуваними законами, які можна вивчати науково, як і вивчаються фізичні явища.

Конт створив класифікацію наук, що він вибудовував від найпростіших і абстрактних до складнішим і конкретним. У його ієрархії першому місці стояла математика, потім слідували астрономія, фізика, хімія, біологія і, нарешті, соціологія (яку Конт називав " королевою наук "). Соціологія, на його думку, має бути побудована на наукових засадах, як і природничі науки.

Класичний позитивізм відкидав метафізику і різноманітні філософські спекуляції. Конт вважав, що філософія повинна бути наукою і спиратися на емпіричні дані.

Емпіріокритицизм (друга половина XIX століття) пов'язується з іменами Ернста Маха та Ріхарда Авенаріуса. Вони прагнули ще більше поглибити досвід досвіду знань, відкидаючи будь-які елементи

суб'єктивності. Мах розглядав наукові знання як систематизацію відчуттів. Безпосередні дані, отримані індивідумом через досвід, емпіріокритицизм сприймає як те, що визнається незаперечним усім людством, становить «природне» поняття про світ і виражається в наступному постулаті: «Кожний людський індивідум спочатку приналежний до себе оточуюче з багаторазовими індивідуми з різноманітними висловлюваннями та висловлюване у будь-якій залежності від оточуючого». Виходячи лише з цього постулату, емпіріокритицизм досліджує методично відношення між цим індивідумом, середовищем та іншими індивідумами (та їх «висловлюваннями»)

Представники Віденського гуртка (Моріц Шлік, Рудольф Карнап) та Берлінської школи розвинули ідеї логічного аналізу мови науки. Вони прагнули побудови ідеальної наукової мови та уточнення понять.

Основна мета неопозитивізму полягала у перевірці всіх філософських тверджень щодо їхнього сенсу за допомогою логіки та науки. Школа філософії, яка включає емпіризм, ідею про те, що для пізнання світу необхідні докази, що спостерігаються, що спираються на раціоналізм, заснований на математичних і логіко-лінгвістичних конструкціях в епістемології. Логічний позитивізм стверджує, що світ пізнаваний, треба лише позбутися не спостерігається

Постпозитивісти, такі як Карл Поппер, Томас Кун та Імре Лакатос, критикували суворий емпіризм та вимагали перегляду наукової методології. Поппер, зокрема, висунув принцип фальсифікованості, стверджуючи, що наукові теорії мають бути схильні до спростування.

Відповідно, однією з найважливіших подій, що стимулювали розвиток нового напрямку, став переклад з німецького видання (1935) та друк англійською мовою книги "Logic of Scientific Discovery" ("Логіка наукового дослідження", 1959) К.-Р. Поппера. У ній філософ відстоює принцип фалібілізму, згідно з яким будь-яке наукове знання піддається помилкам і тому завжди носить лише гіпотетичний характер. Зростання наукового знання здійснюється у вигляді висування і критики гіпотез, їх фальсифікації. Отже, на противагу принципу верифікації логічного позитивізму, К.-Р. Поппер запровадив принцип чи правило фальсифікації (falsifiability), за яким теорія є науковою, якщо вона передбачає можливість власного спростування, тобто можливість існування фактів, які можна пояснити у межах цієї теорії. У праці «Objective Knowledge» («Об'єктивне знання», 1972) він окреслив свою теорію як критичний раціоналізм, у якому принцип фальсифікації відіграв ключову роль.

Позитивізм вплинув на розвиток науки і філософії, особливо в галузі соціології, логіки та філософії науки.

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Найпак К.І., КЗ «ХГПА» ХОР

НК – Пехарєва А., кандидат психологічних наук, доцент,

Екстремальний характер професійної діяльності фахівців спеціальної та інклюзивної освіти, які виконують свої обов'язки в умовах безпосереднього впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності, зумовлює появу у них високого рівня професійного стресу. А тривалий вплив комплексу психогенних факторів служби дуже часто призводить до значної деструкції психічних і психофізіологічних характеристик стану фахівця, що впливає на зниження їх ефективності професійної діяльності. Це, у свою чергу, визначає необхідність оцінки й формування адаптивних поведінкових стратегій подолання стресу.

Проблема психологічної стійкості фахівців спеціальної та інклюзивної освіти до стресу є професійно значущою для нашої держави. Оцінка й формування психологічної стійкості до стресу відноситься до числа пріоритетних завдань психологічного супроводу персоналу, діяльність якого, пов'язана з впливом стрес факторів підвищеної інтенсивності.

Аналіз наукових джерел показує, що питання емоційного вигорання активно досліджувалося як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Вони вивчали зміст і структуру цього синдрому (серед них Л. М. Карамушка, Д. Максименко, В. Є. Орел та інші), а також розробляли методи його діагностики (включно з роботами В. В. Бойка, Джексон, К. Маслач та інших).

Серед станів, що є характерними для працівників сфери освітньої діяльності після виконання своїх обов'язків, найбільш часто зустрічаються такі, як стомлюваність і загальна слабкість, зниження уваги, головний біль, дратівливість і безсоння.

Підвищена рухова активність осіб із дезадаптивними психічними станами часто супроводжується низькою продуктивністю праці, імпульсивністю вчинків, невиправданим ризиком, іноді агресивними формами поведінки. Поведінкові реакції при цьому – важлива об'єктивна ознака в оцінці дезадаптивного статусу, тому що такі фахівці вважають себе практично здоровими і відносять зміну свого стану до природних проявів стомлення або обставин, котрі пов'язані зі специфікою своєї роботи. У зв'язку з цим такі фахівці, скарг часто не пред'являють, та за психологічною допомогою не звертаються.

Емоційне вигорання серед логопедів та дефектологів є досить поширеним явищем через специфіку їхньої роботи. Основні причини цього стану включають:

- Високий рівень відповідальності. Робота з дітьми, які мають мовні або когнітивні порушення, потребує великої уваги та зусиль. Логопеди та дефектологи відчувають сильний тиск, адже їхня робота безпосередньо впливає на успіх розвитку дитини.

- Емоційна залученість. Професіонали часто відчувають глибоку емоційну прив'язаність до своїх підопічних, що може призводити до стресу, особливо якщо прогрес у роботі з дитиною відбувається повільно або ускладнюється.

- Висока завантаженість. Через дефіцит кадрів або збільшення попиту на послуги, логопеди та дефектологи часто мають дуже щільний графік. Постійне відчуття браку часу для себе та високий темп роботи виснажують.

- Монотонність і рутинність завдань. Постійна повторюваність одних і тих же вправ та методик може викликати почуття монотонності, що знижує мотивацію та енергію.

- Відсутність підтримки та визнання. Багато фахівців відчувають, що їхні зусилля недостатньо цінуються ані адміністрацією, ані батьками, що призводить до професійної незадоволеності.

- Емоційне перенавантаження. Часті зустрічі з труднощами та проблемами дітей і батьків викликають відчуття емоційного перенапруження. Логопеди та дефектологи схильні до співпереживання, що іноді призводить до виснаження.

Для запобігання емоційному вигоранню важливо звертати увагу на баланс між роботою та відпочинком, отримувати психологічну підтримку та час від часу змінювати підходи до роботи.

Оскільки викладачі безпосередньо взаємодіють з учнями та студентами в умовах освітнього процесу, який може супроводжуватися різними викликами, такими як технологічні зміни, соціальні проблеми або навіть конфлікти, це призводить до виникнення у них високого рівня професійного стресу.

Без цілеспрямованої психологічної роботи щодо зниження цих негативних станів останні можуть виступати як провокуючі детермінанти розвитку синдрому «вигорання», психічних втрат висококваліфікованих спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України: науково–практич. посібник / О. М. Бандурка, та ін. Харків : Вид–во Нац. ун–ту внутр. справ, 2005. 319
2. Дубицкий А.Е., Семенов І.А., Чепкий Л.П.. Медицина катастроф. Київ : “Здоров'я”, 1993, 25–27.
3. Лефтеров В. О. Особистісно–професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності: дис. докт. психол. наук.: 19.00.09. Донецьк : Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ, 2008. 428
4. Depra K.F. Resilience Training for Firefighters: A Proposed Approach. 2015 URL: https://www.researchgate.net/publication/304088421_Resilience_Training_for_Firefighters_A_Proposed_Approach (дата звернення 11.09.2024).
5. Екстремальна психологія: підручник / за ред. О. В. Тімченка. Київ : ТОВ «Август Трейд», 2007. 502
6. Корольчук М., Крайнюк В.М. Соціально–психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Київ : Н ка–Центр, 2006. 580

УДК 159.96

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Номеровський А.І., аспірант кафедри психології та педагогічної освіти ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

Війна є одним із найсерйозніших стресових чинників, що може суттєво вплинути на психологічний стан людини. Вона змінює звичний ритм життя, змушуючи особистість адаптуватися до нових, часто надзвичайно важких умов. Найпершим проявом стресу, який відчуває особистість під час війни, є фізіологічний. Фізіологічні прояви стресу є першими та найпомітнішими реакціями речовин на війну та екстремальні ситуації. Відбувається активація системи «боротьба – втеча», яка відповідає за підготовку організму до небезпеки. Наступний емоційний прояв стресу є не менш поширеним, ніж фізіологічний. Емоційний прояв виступає наслідком того, що особистість сприймає війну як загрозу своєму життю, здоров'ю, безпеці. Когнітивний прояв стресу може проявлятися через порушення концентрації уваги, пам'яті, мислення та прийняття рішень.

Соціальний прояв стресу може проявлятися через зміни у стосунках з близькими людьми, соціальній поведінці та продуктивності праці. Стрес може призводити до зниження емоційної близькості, конфліктів або ізоляції. Людина може стати більш дратівливою, менш терплячою або уникати спілкування. Під впливом стресу люди часто змінюють свою поведінку – можуть уникати соціальних ситуацій, ставати більш замкнутими, менш зацікавленими у взаємодії з іншими або навпаки, надмірно реагувати на соціальні подразники. Стрес також може впливати на робочі результати. Людина може відчувати труднощі з концентрацією, прийняттям рішень або зниженням мотивації, що призводить до зниження продуктивності та якості виконуваних завдань. Ці зміни можуть бути тимчасовими або довготривалими, залежно від рівня стресу та здатності людини справлятися з ним .

Стрес є природною реакцією організму на різноманітні подразники або стресові ситуації. Це неспецифічна відповідь організму, яка активізує фізіологічні та психологічні механізми для адаптації до змін. Коли людина стикається зі стресовою ситуацією, організм запускає так звану стресову реакцію, виділяються гормони стресу, такі як адреналін і кортизол, що підвищують пильність, збільшують серцебиття і кров'яний тиск. Організм спрямовує більше ресурсів на життєво важливі функції, готуючи людину до реакції типу "бий або біжи" (fight or flight). Збільшується частота дихання, підвищується рівень глюкози в крові, щоб забезпечити організм додатковою енергією. Цей стан допомагає організму адаптуватися до загрозливих ситуацій, однак, коли стрес є тривалим або надмірним, він може негативно впливати на здоров'я, викликаючи різні фізичні й психічні проблеми .

Під впливом стресу організм людини відчуває стресове напруження, завдяки якому людина здатна практично миттєво мобілізувати всі свої внутрішні ресурси та долати перешкоди. Інколи трапляється так, що стресова ситуація стає хронічною. Тоді настає стадія виснаження, яка призводить до емоційного вигорання та психосоматичних захворювань людини. Саме тому важливо знати, які методи саморегуляції та відновлення допоможуть гармонізувати тілесний та психоемоційний стан людини.

Прояви стресу під час війни є надзвичайно індивідуальними і можуть значно варіюватися в залежності від багатьох чинників, таких як інтенсивність та тривалість бойових дій, безпосередній вплив на особу, її фізичний та психоемоційний стан, рівень соціальної підтримки тощо.

Люди, які перебувають у зонах активних бойових дій, зазвичай відчувають сильніший стрес через постійну загрозу для життя та здоров'я. Втрата родичів чужів може викликати сильні емоційні

переживання, що проявляються як гострий стрес або навіть посттравматичний стресовий розлад. Біженці чи внутрішньо переміщені особи можуть стикатися з почуттям втрати, невизначеності, нестабільності, що також посилює рівень стресу. Під час війни багато людей втрачають можливість спілкування, що поглиблює стрес і відчуття самотності. Втрата роботи, фінансові проблеми або зниження життєвого рівня можуть також додати стресу до загальної напруги, пов'язаної з війною .

Люди з міцною психологічною стійкістю, які мають навички саморегуляції, краще справляються зі стресом. Навпаки, люди, які вже мали психічні проблеми або підвищену чутливість до стресу, можуть переживати кризу важче. Допомога людям, які перебувають у стресовому стані під час війни, включає підтримку, надання базових потреб (їжа, безпека, дах над головою), психологічну допомогу та реабілітацію після завершення бойових дій .

Усе зазначене дає змогу зробити висновок про те, що для того, щоб впоратися зі стресом війни, необхідно використовувати здорові способи боротьби зі стресом, такі як фізичні вправи, релаксаційні методи, спілкування з близькими; слухати новини обмежено, щоб не перевантажуватися інформацією; звертатися за професійною допомогою у випадку, якщо людина не може впоратися зі стресом самотійно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кононова М.М., Кучма Т.В. Сутність стресу як психологічної категорії. Молодий вчений. 2021. 28–33

2. Макарова О.П., Червоний П.Д. Сутність стресу та його вплив на організм людини в екстремальних умовах. Габіту Науковий журнал з соціології та психології. 2023. Вип. 46. 222–226.

УДК 130.2

НАУКОВІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ КУЛЬТУ ПРЕКРАСНОЇ ДАМИ

*Орищенко Н.О., магістр культурології, незалежна дослідниця
(м. Козелець)*

Західноєвропейське середньовіччя, що сформувалось і розвинулось на руїнах античної цивілізації, утворило нову суспільно–політичну і світоглядну систему, яка подекуди розглядається на правах цивілізації. Складно недооцінити значення епохи середньовіччя для сьогоденної культури та світосприйняття. Розвиваючись на засадах

всеохоплюючої релігійності, середньовічне суспільство створило ряд світських феноменів, існуючих, однак, на межі містицизму. Ці феномени на сьогодні зрозумілі і звичні для західноєвропейського типу ментальності і навіть закладені в основу морально–етичних норм. Одним із таких явищ був культ Прекрасної Дами, як продукт лицарської культури.

Простір середньовічної культури є досить складним для вивчення та аналізу, що зумовлено його насиченістю символічними та ритуально–культовими елементами. Через багатозначність кожного з них, що спричинила неможливість достеменно переконатись в реальності описаних в історичній та художній літературі подій, довгий час спостерігалась тенденція аналізувати та структурувати інформацію, орієнтуючись виключно на історичну достовірність.

Основу дослідження складає фактологічний матеріал, отриманий на основі середньовічних історичних хронік та лицарських романів, творчості трубадурів, труверів та міннезінгерів. Хроніки, на зразок праці Ж. Фруассара, Жана Ле Бея, тощо дають змогу зрозуміти місце ритуалу в повсякденному житті лицарства та ставлення середньовічної аристократії до місця жінки у суспільстві. Зокрема, це згадки про політичну вигоду від шлюбів аристократії та укладання шлюбних угод з метою отримання територіальних володінь.

Символіка та ритуал куртуазного кохання широко описані у середньовічній літературі, зокрема ліриці Кретьєна де Труа, Бертрана де Борна, Пейре Відаля, та куртуазних романах романах («Роман про Троянду»).

Ставлення до жінки, шлюбу та необхідної поведінки закоханих міститься у трактатах, зокрема Андрія Капеллана «Про кохання», «Зводі» Граціана.

Методологічні засади дослідження та інтерпретації середньовічних культурних категорій детально розглянуто у працях Ж. Дюбі, Ж. Ле Гоффа, А.Я. Гуревича .

Детальний аналіз символіки у лицарській літературі та середньовічній ліриці здійснено у монографії Ж. Маркаля «Таємниця Святого Грааля», а також у працях А. Бурьяка та Горбовської–Мілевської.

Монографія Й. Хейзінги «Осінь Середньовіччя» присвячена глибокому аналізу середньовічного сприйняття символів, основних особливостей мислення тогочасної людини. Зокрема, велику увагу вчений приділяє виділенню закономірностей у поведінці представників аристократії, виводячи концепцію гри. Психологічне пояснення виникненню такого явища, як культ Прекрасної Дами, дає Ж. Лакан, знаходячи витоки середньовічного поклоніння знатній жінці у межах структур підсвідомості.

Важко говорити про схожість двох концепцій – Ж. Лакана і Й. Хейзінга, проте їх використання виправдане можливістю різностороннього погляду на проблему розуміння причин виникнення і подальшого розвитку даного феномену. Структурний психоаналіз Ж. Лакана, дає можливість проникнути в психологічні структури середньовічної людини, пояснити алогічність саме такої форми взаємовідносин. Той час як Й. Хейзінга теж намагається визначити ці глибинні структури через поняття гри, як вільної діяльності, що має на меті досягнення задоволення. Обидва дослідники говорять про наявність специфічного поля (Символічного у Ж. Лакана і ігрового у Й. Хейзінга), де встановлюються і запроваджуються соновні норми та правила поведінки. Не менш важливим для обох дослідників є поняття бажання, та його досягнення.

Отже, більшість авторів вказують, що головну роль у схемі служіння Дамі відіграє її недосяжність, божественна піднесеність, яка зумовлена можливістю розпаду всієї системи відносин, у разі зіткнення ідеалу з суб'єктом, припинення гри, через досягнення мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крижанівська В.В. Арон Якович Гуревич та основні проблеми історичної антропології // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка: Історія. – 2011. – Вип. 106. – 35–38.

УДК 316:09

КОНЦЕПЦІЯ СВІДОМОСТІ РОБЕРТА КІРКА

*Петренко Л.Р., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Коваленко І.І., канд. філо наук, доцент*

Головним фундатором ідеї філософських зомбі вважають сучасного британського філософа Роберта Кірка, який значну увагу у своїх наукових дослідженнях приділяє тематиці логічної можливості істот, тотожних з точки зору всіх фізичних описів людині, але без свідомості. Кірк дотримується такої думки: є принаймні логічно можливим те, що може існувати організм, нерозрізнений від нормальної людини в усіх анатомічних, поведінкових та інших спостережуваних аспектах, але при цьому нечуттєвий. Питання про валідність такого припущення має безпосередній зв'язок з проблематикою філософії свідомості, яка в аспекті досліджуваної теорії філософських зомбі висуває їх концепцію як один із аргументів проти концепції матеріалізму. На думку науковця, сама можливість

логічного доведення існування подібних істот спростовує певні вельми поширені погляди стосовно суто біологічних зв'язків чуттєвого досвіду з внутрішнім свідомісним сприйняттям, тоді як обґрунтування їх хибності тільки підкріплює домінуючий авторитет матеріалістичного філософського світогляду. Тож за свою мету Кірк першочергово ставить доведення логічної можливості зомбі, висуваючи при цьому вагомні аргументи.

Один з них починається з розповіді Кірком історії людини на ім'я Ден, який зі стану цілком нормальної, повноцінної людини почав поетапно перетворюватися на зомбі. Одного дня, серйозно порізавши руку, чоловік був здивований відсутністю природного відчуття болю від отриманого пошкодження, незважаючи на «больову ситуацію» і «больову поведінку». Ден наполягав на тому, що у цьому випадку він відчував себе радше «лялькою», що не має над своєю «больовою поведінкою» ніякого контролю: смикання його пальців від порізів було лише волею звички тих часів, коли він ще був чуттєвим, хоча через відсутність болю свідомої необхідності у цьому не було. Через шість місяців Ден починає помічати, що втрачає чуття нюху, але його поведінка теж зберігається такою самою, якою вона була тоді, коли він ще міг розрізняти запахи. Згодом Ден залишився лише з двома органами чуття: зором та слухом, а потім втратив і ці останні. Деякі з його близьких друзів почали підозрювати, що у Дена дійсно «всередині тиша й темрява» і він перетворився на зомбі. Але, оскільки його поведінка залишалась такою, наче він і не втрачав жодного зі своїх органів чуття, вони дійшли висновку, що, врешті, він нормальний. Незважаючи на те, що психологічно дуже важко, ба навіть неможливо повірити у зомбі, це автоматично не означає їх хибність. Як зазначає Кірк: «те, у що психологічно неможливо повірити, як наслідок не обов'язково має бути хибним», пояснюючи цим висловом головну мету своїх досліджень – «показати лише логічну можливість Зомбі». Слушним буде провести таку паралель: як і австралієць Д. Чалмерс у своєму *magnus opus*, де «ідея зомбі проти фізикалізму вживається найбільш систематично», так і британець Р. Кірк у своїй статті доводить, що немає логічного впливання від мозку до свідомості. Апелюючи до уявного скептика, Кірк стверджує: «тільки тому, що він уже знає про те, що людські істоти є чуттєвими, він схильний казати, що виходячи з наявності у людини здорового мозку впливає стан чуттєвості. Крім того, поняття структури та хімічної композиції цього органу, як видається, не має жодних релевантних зв'язків з поняттям чуттєвості», а «з виконання релевантних каузальних функцій нормальним людським мозком не впливає чуттєвість особи, яка має цей мозок». Отже, «не існує хороших апріорних аргументів проти тієї можливості, що дві речі можуть відрізнитися у важливому аспекті й бути нерозрізненими

через спостереження їхніх поточних структур і станів». Згідно з Кірком, дійсно, важко побачити, як будь-яка версія матеріалізму могла би бути примиреною з логічною можливістю Зомбі, за тієї умови, що ми є чуттєвими.

У своїй наступній статті «Zombies v. Materialists» Кірк продовжує доводити логічну можливість зомбі і як наслідок – хибність матеріалізму. Щоб підтвердити цей висновок, а саме те, що з фізичного не випливає свідомість і теза про впливання ментального з фізичного є хибною, Кірк пропонує нам уявити наступну ситуацію. Спробуймо уявити Гулівера в Ліліпутії, який у своїх подорожах зустрів расу істот, менших за ліліпутів, але технологічно набагато більш розвинених, ніж ми самі. Команда вчених вторглася до його голови, від'єднала нервові закінчення, які йдуть до та від його мозку, через що зробила їх недієвими. З того, що залишилося від нервової системи, вона під'єднала до монітору входи через аферентні нерви, а виходи почала посилати через еферентні, таким чином продукуючи поведінку, нерозрізненну із поведінкою нормальної людини. Таким чином, Мозкова Команда перебрала на себе ті функції мозку Гулівера, які керували його поведінкою, а їхня завзята орієнтація на цей проект впевнила їх у тому, що істота, частиною якої тепер вона стала, була схильною поводити себе як людина. Кірк називає цю істоту Зулівером. Незважаючи на те, що Зулівер поводить себе в усіх відношеннях як нормальна людина, у нього немає ніякої чуттєвості, або, як ми би зараз сказали, феноменальної свідомості, оскільки «Зулівер був нічим іншим, як супер-лялькою, з ляльководами-резидентами». Отже, враховуючи вищезазначене, можна дійти до висновку, що свідомість не випливає з поведінки. На думку Кірка, Зулівер є яскравим контрприкладом проти «аналітичного біхевіоризму» та «каузального аналізу», згідно з якими «ментальний стан є, грубо кажучи, відповідальним за реалізацію певного різновиду поведінки». Незважаючи на те, що Зулівер поводиться так, наче він переживає біль: дригається, стогне тощо, з цього не випливає, що він насправді має біль, оскільки у цьому разі каузальні стани є власне такими, що спричинені діяльністю Мозкової Команди і відповідають за нервові входи та виходи, а також за кінцеву поведінку. «Каузальні функції, що, як правило, аналітично корелюють з болем, виконуються. Але із самого факту, що вони виконуються, ще не випливає, що Зулівер відчуває біль». Згідно з Кірком, Зулівер є також контрприкладом і проти «матеріалістичної теорії тотожності». Навіть якщо через внутрішні модифікації у мозку спробувати повернути Зулівера до стану чуттєвості Гулівера, то ми не матимемо міцної опори для переконання в тому, що, навіть якщо ця чуттєвість з'явиться, – це буде тільки результатом цих модифікацій у мозку, оскільки не існує прямого впливання від фізичного опису до свідомості. Цю статтю

Роберт Кірк завершує так: «ми маємо усвідомити, що для нас існує щось більше, ніж те, з чим матеріалісти є спроможними погодитися».

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонов, А. Роберт Кірк – засновник філософських зомбі. Філософська думка, 2016, № 2, 71–77.

УДК 323.2

КАТЕГОРІЯ «ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ» В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

*Петреченко О., Державний біотехнологічний університет
НК – Воронянський О.В., канд. іст. наук, професор*

Категорія «політична нація» є ключовим елементом в освіті та вихованні громадян. Вона визначається як сукупність активних громадян, які через механізм політичної організації – національної держави – реалізують свої колективні інтереси. У цьому контексті, національна держава постає як форма організації суспільства, де суверенітет належить нації, і її основна мета – забезпечення прав та потреб її громадян.

Однак у сучасних навчальних програмах категорія «політична нація» часто розглядається як однорідний суб'єкт політичної діяльності, не враховуючи наявності різних соціальних груп із суперечливими інтересами. Реальність показує, що відносини владарювання і підкорення формуються розстановкою сил і ресурсів у суспільстві, а держава як інститут є об'єктом впливу з боку тих угруповань, які мають достатню концентрацію ресурсів для формування політичних рішень. Таким чином, концепція «політичної нації» більше відповідає ідеальній моделі, ніж дійсності політичних відносин.

Для реалізації суверенітету політичному суб'єкту необхідно зосередити достатню кількість владних ресурсів для впливу на процес прийняття рішень. Проте в реальному світі участь всіх громадян у політичному процесі обмежена їх доступом до цих ресурсів. Політична нація, як форма політичної спільноти, об'єднує розподілені владні ресурси громадян, які делегуються правлячій еліті для реалізації політичної влади. Однак, коли громадяни не мають можливості контролювати дії правлячих угруповань, виникає проблема відчуження влади від її формального джерела – нації.

Влада правлячої еліти може вступати в конфлікт з інтересами більшості нації, яка прагне до рівності і свободи. Еліти можуть

прагнути до монополізації ресурсів, що веде до перетворення демократичної системи на олігархічну. Без політичного контролю з боку більшості, правлячі групи використовують національний суверенітет для задоволення власних інтересів, які не завжди відповідають інтересам нації та держави. При цьому ідея національного суверенітету може бути використана для мобілізації ресурсів громадян і переконання їх у відповідності розподілу ресурсів інтересам всіх членів нації.

Таким чином, реалізація суверенних прав кожного громадянина залежить від його впливу на державні рішення, що визначають доступ до ресурсів. Для цього держава повинна забезпечити правові норми і механізми реалізації політичних прав громадян, що включають не тільки політичні, але й економічні, інформаційні, культурні та духовні ресурси. Лише за таких умов поняття «політична нація» може набувати реального змісту і функціонувати ефективно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. №. 9.

2. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropskopoliticky a pravnidiskurz.* – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – 205–209.

3. Воронянський, О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві / О. В. Воронянський // *Сучасне суспільство.* – 2020. – Вип. 2 (18). – 37–47.

4. Воронянський О.В. Еволюція системи державної влади в сучасній Україні в контексті концепції патронально-клієнтарних відносин [Електронний ресурс] / О.В. Воронянський. // *Державне будівництво.* – 2012. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_6.

5. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284

**ЕВОЛЮЦІЯ КУЛЬТУРИ І НАУКИ:
ВІД ПОСТМОДЕРНУ ДО МЕТАМОДЕРНУ**

*Пилип'єва Л. Е., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого*

НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент

Становлення культурної, антропологічної та гносеологічної парадигм протягом двох останніх століть характеризується наступністю трьох послідовних традицій: модерну, постмодерну і постпостмодерну. Вони водночас тлумачаться як особливі способи буття людини в світі, або способи прочитання нею світу, що визначають характерні для певної епохи цінності, пріоритети, поведінкову, пізнавальну та аксіологічну позицію суб'єкта.

Постмодернізм став альтернативою європейського модернізму в 60–ті роки ХХ століття. Вчені стверджують, що він виник із «кризи супероснов», зокрема кризи віри, духовності, автора та суб'єкта. Характерними рисами світогляду постмодерну є наступні:

6. антидіалектизм, антиісторизм, теорія «кінця історії» (Ф. Фукуяма);

7. автономія індивіда, розвиток економічних прав людини у споживацькому суспільстві, цінність комфорту і задоволення;

8. іронізм у стилістиці та мистецтві, культура симулякрів (копій копій);

9. відсутність певних канонів й анти–канонів у мистецтві; стиль не диктує авторові критеріїв для самовираження, тому митець має право обрати будь–яку форму, манеру й засіб творчості. Саме тому постмодернізм у мистецтві став передумовою виникнення художніх інсталяцій і перформансів;

10. усунення авторської позиції в драмі й публіцистиці («смерть автора»);

11. твори постмодерністів – ігровий простір, де відбувається вільний рух образів – їх перехреснування, асоціативний зв'язок;

12. логіка «відкритого» наративу, багатошаровість центонного інтертексту (набір цитат і відсилок);

13. залучивши до своєї творчої орбіти досвід світової художньої культури, постмодерністи зробили це шляхом гротеску, пародії, широко використовуючи прийоми художнього цитування, колажу, повторення;

14. глобальність семантичного простору як виміру буття людини («світ як текст»), принцип дискурсивності в соціальній, політичній, економічній реальності;

15. інтерсуб'єктивізм в філософії та праві, гуманітарна теорія комунікативного суспільства (Ю. Габермас);

16. домінування хаосу індивідуалістичних концепцій, метод деконструкції, перевага «несуворого мислення»;

17. «нова філософія» відкидає можливість достовірності та об'єктивності; такі поняття як «справедливість», «правда», «пработа» втрачають своє класичне значення.

У 90-ті роки теоретики заговорили про «розчарування у постмодернізмі». Сьогодні визнано, що постмодернізм вже став історією, наразі панує нова парадигма – постпостмодернізм (або метамодерн, гіпермодерн, трансмодерн, ультрамодерн). Цей світоглядно-мистецький, літературний, філософський, гносеологічний напрям кінця ХХ – початку ХХІ століття, що прийшов на зміну модернізму, сформувався у постіндустріальну епоху інформатизації, глобалізму й неолібералізму, в атмосфері перезавантаження філософської, ідеологічної, політичної, економічної систем та загубленої цілісності людини і світу. Тенденції постпостмодернізму охопили найрізноманітніші явища культури.

Власне термін «метамодерн» був запроваджений у 2010 році філософами Тімотеусом Вермюленом і Робіном ван ден Аккером у праці «Маніфест метамодернізму». На їх думку, метамодерн – «це не система мислення, не рух і не троп це – структура почуття». В основі цієї теорії лежить ідея про «коливання», як природний світоустрій: «Надалі рух має здійснюватися шляхом коливань між діаметрально протилежними положеннями, що діють аналогічно пульсуючим полюсам колосальної електричної машини, яка приводить світ у дію».

Концептуальні принципи метамодернізму:

3. «коливання» (раціональна синкретика) – поєднання протилежних явищ в єдиному цілому (людина: душа й тіло, культура: наука, філософія, мистецтво, релігія, психологія). Визнання унікальності кожної окремої частини цілого, вивчення їх змісту, пошук взаємозв'язків, спонтанних впливів;

4. «структура почуття» (естетична синкретика). Раціональна синкретика не придатна для творчості. Естетична (почуттєва) синкретика оперує поняттям «атмосфера» (неявне), що сполучає у собі чуттєве й трансцендентне. Атмосфера присутня у кожному предметі, людині, явищі. Загальнозрозумілі атмосфери – це стиль автора («творчої особи») або талант конкретної людини;

5. вираження атмосфер і знаходження їх єдиного джерела, переживання єдності, всупереч різниці – одна із цілей мистецтва метамодерну;

6. принципи динамізму, нескінченності, глобальності, синергії, самогенерації й самоорганізації відкритих систем;

7. дефіцит реальності, природності; віртуалізація; феномен тілесності як іманентної присутності; філософія задоволення («гедоністичний імператив»);

8. людина продовжує симулятивне буття у просторі вербальних знаків, однак радикальних змін зазнає сама природа знака, якість симулятивної реальності – вона перетворюється на цифрову, віртуальну гіперреальність;

9. перформативний спосіб інтеграції й самореалізації людини;

10. актуальність проблематики тіла; дискурс соматичних прав.

Таким чином, протягом останніх пів століття природа людини, її ментальність, спосіб позиціонування себе, розуміння світу та дієві практики зазнали значних і стрімких перетворень: від скептичної байдужості й критичності суб'єкту постмодерну – до самопідприємництва і прагматичної конкурентоздатності агенту постпостмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker. «Notes on metamodernism». URL:

2. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on metamodernism. Journal of aesthetics & culture. 2010. Vol. 2, no. 1. P. 5677. URL: <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677> (date of access: 20.06.2022).

3. METAmodernism: переключки внутренние и внешние. URL: <http://postmodern.in.ua/?p=2366> (дата звернення: 21.06.2022).

4. Погребная В. Я. Зарождение и функционирование постмодернистского дискурса. Интеллект. Особистість. Цивілізація: Тематич. зб. наук. пр. із соц.–філо пробл. / під ред. О. О. Шубіна. Вип. 6. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 231–242.

5. Енциклопедія постмодернізму / пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. О. Шевченко ; під ред. Ч. Вінквіст, В. Тейлор. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. 503

УДК 374. 1(48)

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТИ – НОВА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Пономаренко А.А., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Хорошев О.М., канд.іст.наук, доцент

Першочерговим завданням сучасної освіти є розвиток безперервної системи навчання протягом усього життя людини, щоб

вона у будь-якому віці змогла знайти своє місце у житті та на ринку праці. У зв'язку з цим в останні роки активізувалися дискусії щодо стрімкого розвитку онлайн-навчання, що призводить до появи нових вимог до всіх учасників освітнього процесу. Це, в свою чергу, з одного боку, сприяє прогресу у галузі «навчання через все життя», оскільки дозволяє на будь-якому етапі життя людини отримати необхідні знання, нову професію та кваліфікацію [1, 175]. З іншого боку, цей вид освіти не повинен повністю підміняти собою систему очного навчання, оскільки далеко не всі навички та компетенції можна розвинути у онлайн-формі. Цей аспект було відображено у Маніфесті для навчання дорослих у XXI столітті, який акцентує увагу на обмеженості електронного навчання, зокрема у плані соціальної взаємодії. Окрім того, через розвиток цифрових технологій і телекомунікацій змінюється і роль педагога: він перестає бути лише викладачем, а стає посередником, модератором, куратором, який має можливість підтримувати нові формати навчання.

Проблеми розвитку так званих «навичок XXI століття» були визначені ще у 80-і роки ХХ століття. Зокрема, доповідь Національної комісії з покращення якості освіти США в 1983 році визначила наступні базові основи як фундамент навичок і компетенцій XXI століття: інтерес до освіти і навчання, розуміння та використання навичок на практиці, критичне мислення, можливість до комунікації і володіння технологіями. В умовах глобалізації економіки, знань і технологій, метою системи освіти є формування «працівника знань», який є здатним створювати нові ідеї, продукти і рішення. В резолюції ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року», яку було прийнято ще в 2015 році, серед завдань було зазначено не тільки забезпечення рівного доступу до якісної освіти напротязі всього життя, але й збільшення частки населення, яка має навички, необхідні для працевлаштування та ведення підприємницької діяльності. Тобто спостерігається тенденція, коли потрібними стають не стільки спеціалісти з дипломом, а з конкретними практичними навичками.

Таким чином, на сучасному етапі досить важливим з точки зору соціалізації особистості вважається не тільки формування професійних навичок працівника, але й заохочення його до ініціативності, можливості швидко здобувати нові знання та генерувати нові ідеї. Тобто розвиток освіти повинен носити випереджаючий характер і активно реагувати на соціальні вимоги та потреби сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радул В. Соціальна зрілість – якість розвитку особистості / В. Радул // Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. Вип. 1 (10). 172–177.
2. Manifesto for Adult Learning in the 21st Century. – Brussels : Europ. Assoc. for the Education of Adults, 2016. 16 p.
3. National Commission on Excellence in Education. A Nation at Risk: The Moral Imperative of Educational Reform. – URL: <https://www2.ed.gov/pubs/NatAtRisk/index.html>

УДК 316.7

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ: ІЗ ЛЮДИНИ–КОНСЬЮМЕРА У ЛЮДИНУ–ПРОСЬЮМЕРА

*Різникова К. О., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент*

Модерністський фразеологізм «людина–консьюмер» в значенні «споживач» епохи масового споживання набуло популярності на початку ХХ століття, перед Першою світовою війною і стало звичним у 20–х роках. Споживання розглядалося як головна функція людини, а економічні мотиви як визначальні у її соціальній поведінці. Однак, цифрова епоха постмодерну визначила альтернативу феномену споживацтва – просьюмеризм. Уявляється актуальним дослідити підстави цього сутнісного перетворення людини–консьюмера на людину–просьюмера в культурно–історичному контексті.

Докладний філософський аналіз суспільство споживання отримало в однойменній праці Ж. Бодрійяра, де феномен споживання постає матрицею нової цивілізації, задачі якої – збільшити потужність виробництва заради задоволення зростаючих потреб мас, що набувають ознак «вірусної метонімії». Для інтерпретації цієї проблеми філософ використовує поняття «симулякр», яке позначає ідеократично спроектовану та сконструйовану штучну реальність, де мешкає людина–конформіст, орієнтована на культ споживання в координатах соціальної диференціації. Споживання як нова людська вітальність стає водночас новою формою маргіналізації суспільства, внаслідок чого спостерігається дефіцит реальності.

Термін «просьюмеризм» вперше був вжитий Е. Тоффлером у роботі «Третя хвиля» для характеристики постіндустріальної цивілізації – цивілізації «третьої хвилі», яка «стирає історично сформований розрив між виробником і споживачем, породжуючи особливу економіку завтрашнього дня («prosumer economics»), що

поєднує у собі обидва фактори [4, 256]. При цьому Тоффлер зауважував, що в історії людства вже були періоди, коли праця носила просьюмерський характер. Наприклад, у суспільстві «першої хвилі» – сільськогосподарській цивілізації, коли велика частина роботи виконувалася в полі чи вдома, а значна частина продукції призначалася для споживання всередині села чи феодального господарства. У суспільстві «другої хвилі» у ролі просьюмерів, тобто тих, хто виробляє продукти не задля обміну чи продажу, а заради власного споживання, виступали жінки, котрі займалися домашнім господарством, тобто виробництвом для потреб своєї сім'ї. Сьогодні ж передумови просьюмеризму слід шукати у негативних проявах масового споживання, що стає можливим завдяки онлайн маркетингу, мережевій торгівлі, самовідтворюванню й саморепрезентації користувачів на онлайн-ринку. Покупці стають водночас виробниками й самим ресурсом, вони самостійно «формують» свій контент, який споживають.

Сьогодні терміни «просьюмер» і «просьюмеризм» стали вживатися в економічному контексті для позначення нового типу покупця, залученого у процес виробництва товарів та послуг за допомогою обміну інформацією, зворотного зв'язку тощо, а також суб'єкта трудової діяльності, зайнятого «виробництвом для себе», а у більш широкому, антропологічному контексті – для визначення нових практик самопідприємництва, самоексплуатації та культурного виробництва-споживання у натуральних та віртуальних його формах. Близькими за значенням просьюмерству є термін «DIY-культура», під якою розуміється простір діяльності користувачів Інтернету, які створюють та публікують контент. Хоча культура DIY існувала задовго до загальної комп'ютеризації, поширення ці практики набули саме завдяки Інтернету, доступності мобільних пристроїв і постійному вдосконаленню додатків. Особливу роль у цьому процесі відіграли саме соціальні мережі. Для опису активності учасників різних онлайн-спільнот зі створення контенту австралійський дослідник А. Брунс вводить у науковий обіг термін «produsage», утворений від слів «production» та «usage», аналог поняття «цифровий просьюмеризм». Окрім соціальних медіа, інші цифрові платформи також сприяли зростанню просьюмерів. Так, платформи краудфандингу, такі як Kickstarter та Indiegogo, дозволяють користувачам збирати гроші для підтримки творчих проєктів, а онлайн-ринки, такі як Etsy та Redbubble, дозволяють продавати дизайнерські товари ручної роботи безпосередньо споживачам. Зростанню просьюмерів також сприяло те, що деякі корпорації визнали їх потенціал як джерело інновацій і креативності та почали співпрацю з ними. Так, компанії можуть збирати від споживачів відгуки та ідеї щодо товарів, або пропонувати їм можливість спільно створювати продукти та послуги.

Також варто звернути увагу на неоднозначність ролі просьюмеризму у сучасній культурі. З одного боку, просьюмерські практики поширилися як приклад соціальної самоорганізації, самозабезпечення та реакція на контроль з боку «влади корпорацій», спроба фрагментарного існування в умовах соціального відчуження. З іншого – стратегія залучення споживачів у виробництво товарів та послуг багатьма дослідниками сприймається як нова замаскована форма експлуатації. Деякі критики стверджують, що просьюмери є просто безкоштовною робочою силою для корпорацій, і що їхні внески часто використовуються для отримання корпоративної вигоди без належної компенсації. Інші стверджують, що зростання кількості споживачів сприяє ерозії ринку праці та робочих структур, оскільки все більше людей звертаються до творчої самозайнятості, а не до традиційної моделі трудової діяльності. Таким чином, перетворення людини–консьюмера у людину–просьюмера – це закономірний і складний процес, який змінює наше уявлення про споживання, виробництво, зайнятість та творчість у контексті пізнього капіталізму. І хоча це створило нові можливості для інновацій та залучення ресурсів, однак водночас виявило важливі проблеми влади і залежності, контролю та експлуатації в цифровій економіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kerry Higgs. A Brief History of Consumer Culture. URL: <https://thereader.mitpress.mit.edu/a-brief-history-of-consumer-culture/>
2. Бодрияр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. http://lib.yosu.am/disciplines_bk/73d2f5c34dfa2bcb2dc510d88a301d9d.pdf
3. Скубій І. В. Споживання, людина й гендер: історико–філософський аналіз. URL: https://www.researchgate.net/publication/337654363_spozivanna_ludina_j_gender_istoriko-filosofskij_analiz_na_prikлади_radanskogo_suspilstva_za_dobi_stalinizmu_Consumption_man_and_gender_historical_and_philosophical_analysis_the_example_of_the_Soviet_s (дата звернення 08.04.2023)
4. Тоффлер Э. Третья волна. URL: <http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/%D0%A2%D0%9E%D0%A4%D0%A4%D0%9B%D0%95%D0%A0-3%20-%20%D0%A2%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%8F%20%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D0%B0%202004.pdf>

ОБРАЗ ПОСТЛЮДИНИ В ТРАНСГУМАНІСТИЧНІЙ НАУЦІ ТА ФІЛОСОФІЇ

*Рябов В.Ю., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент*

Значні темпи науково–технічного прогресу вже на сучасному етапі обумовили антропологічний дискурс про людину нового типу. Образ постлюдини виразно викристалізувався у трансгуманістичній філософії та концепції постгуманізму і викликав неоднозначне ставлення з боку науковців, породивши гарячі дискусії. Останнє, власне, і обумовлює актуальність даного дослідження.

Ідеалом трансгуманізму є транслюдина – нащадок *homo sapiens*, ступінь модифікованості якого робить неможливим розгляд його в ролі суто природної істоти. Інакше кажучи, розвиток молекулярної хімії, генної інженерії, імплантації, нейропротезування, кріоніки, інтерфейсів та моделювання в результаті має призвести до того, що небіологічна частина індивіда стане настільки потужною, що зможе визначати і конструювати його істотну структуру, котра в подальшому приречена до зникнення. Таким чином, техніка визначиметь новий антропологічний еволюційний ступінь – кіборг, постлюдина («Human Plus»).

Замість головного кантівсько «що є людина?» постає нове питання: «що є постлюдина?» Відповіді на останнє (подібно, як і на перше) значно різняться. Проте загалом під «постлюдиною» сьогодні пропонується розуміти небіологічний субстрат – безсмертне тіло, наділене оптимальними розумовими і фізичними показниками, які суттєво перевершують людські; істоту, яка не схильна до деструктивних процесів та страждань, але здатна до успадкування індивідуального досвіду попередників. Такі риси здатні забезпечити абсолютність та безперервність особистості. Тіло–аватар виступатиме носієм людської свідомості, котра може бути переданою як в цифровому форматі, так і за допомогою пересадки органічного мозку. Підконтрольна свідомість дозволить штучно визначати та регулювати власний емоційний стан, уникати різноманітних виявів болю та надасть здатність отримувати задоволення від будь–якої потрібної діяльності. Припускається також, що згодом постлюди зможуть відмовитись від тіла й існувати в якості колосальних інформаційних структур, володіючи надновими розумовими, комунікативними й трансресивними здібностями.

Головною умовою створення подібних конструкцій буде необхідність убезпечити їх від «експресивного рабства». Це означає, що постлюди позбавлятимуться всього чуттєвого та інтуїтивного: придушення тієї самої душі, а згодом і духовності взагалі, про вдосконалення якої дбали гуманісти, прагнучи самопізнання. Витіснення «унікального духовного» цифровим кодом, на погляд трансгуманістів, обумовить те, що когнітивні здібності постлюдини будуть значно розширені. Однак при цьому буде поставлене під загрозу моральне, гуманне, інтимне. Те, що становить духовну організацію особистості буде принесене в жертву тілесному, корисному, функціональному, раціональному. Постлюди, з огляду на свої відмінності від людей та транслюдей, влаштують принципово нову форму взаємодії, за межею якої опиниться людина й транслюдина.

Постлюдина характеризуватиметься відсутністю моральних цінностей, несвободою волі та совісті у сучасному їх розумінні. З точки зору відомого критика трансгуманізму Ф. Фукуями, це становитиме небезпеку для загальнолюдської етики та принципів гуманізму, що є надбанням всієї попередньої історії існування людства. Адже транс-(пост-)гуманістична тенденція сприятиме деградації особистості, її криміналізації, а також розвитку в суспільстві антропоненависницьких ідей, які матимуть результат, аналогічний до наслідків ідеї національної винятковості у минулому столітті.

Так, припустимим є те, що поява перших постлюдей *de facto* спричинить безпрецедентну поляризацію існуючої суспільної структури, що породить неприйнятних обсягів конфліктогенний потенціал, передусім у питанні людських (постлюдських) прав і свобод. Постгуманізм здатен перекреслити усі досягнення ліберальної демократії, адже теза про те, що «всі люди народжуються вільними і *рівними* у своїх правах», втратить своє значення в умовах існування трьох структур (людина, транслюдина, постлюдина), які не становитимуть «єдиного людського». Не варто напевно чекати й того, що кібернетика чи генетика зможуть замінити мораль.

Таким чином, варто констатувати, що подальші успіхи в сфері технологій незабаром дозволять людині формувати себе і навколишнє середовище, дійшовши на цьому шляху аж до постаті постлюдини, яка матиметь значні переваги: суттєве вдосконалення розумових здібностей, подолання невиліковних хвороб, чи навіть смерті, вирішення інших глобальних проблем. Однак, при цьому, серед сучасних мислителів виявляються серйозні побоювання, що таке становлення людської «всемогутності» обумовить втрату власне «природи» людини – того, що дає нам відчуття духовної єдності, розуміння стандартів добра і зла, служить основою для витончених

філософських дискусій про свободу, гідність і справедливість. Саме тому, на шляху людини до образу «human plus» особлива увага повинна приділятися питанню збереження «внутрішньолюдського» – складової, що дозволить залишитись Людиною, навіть за умов докорінної роботизації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоц Л. Трансгуманізм не постгуманізм: експлікація актуальної семантики понять. Питання культурології. 2021(38). 54–64.

2. Мелякова Ю. В. До питання про цінності: трансгуманізм чи не-гуманізм. Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, 2020. 763

УДК 616.832

ВПЛИВ СНУ НА КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Севостьянова Д., Національний університет цивільного захисту України

НК – Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент

Для забезпечення нормальної життєдіяльності людини необхідно раціональне поєднання трудової діяльності з відпочинком. Сон є формою пасивного відпочинку організму.

З наукової точки зору здоровий сон вважається запорукою успіху в кар'єрі, навчанні і в житті. При сучасному ритмі життя на людину йде великий потік інформації, яка накопичується в мозку протягом дня. Потрібна інформація запам'ятовується надовго, а непотрібна як би «стирається» з пам'яті. Тривалість сну людини в середньому повинна становити 8 годин і залежить вона від ряду факторів – психічного, фізичного стану здоров'я людини і характеру його діяльності.

Дослідження постійно доводить, що достатній сон є необхідним для підтримання оптимального стану здоров'я. Під час сну в нашому організмі відбуваються життєво важливі процеси, які підтримують імунну функцію, гормональну регуляцію, відновлення тканин і когнітивну діяльність. І навпаки, хронічне недосипання або порушення режиму сну може мати згубні наслідки, підвищуючи ризик хронічних захворювань, розладів настрою та зниження когнітивних функцій.

Розрізняють 3 стадії сну:

1 стадія – це поверхневий сон, який характеризується уповільненням мозкових хвиль і розслабленням м'язів. Ця стадія зазвичай коротка і слугує переходом до більш глибоких стадій сну.

2 стадія – це більш глибокий сон, під час якого мозкові хвилі ще більше сповільнюються, а температура тіла знижується. Ця стадія важлива для фізичного відновлення та імунної функції.

3 стадія – це глибокий сон, також відомий як повільний сон. Під час цієї стадії мозкові хвилі сповільнюються до найнижчого рівня, і розбудити сплячого стає важче. Глибокий сон має вирішальне значення для фізичного та психічного відновлення, оскільки він сприяє відновленню тканин, гормональній регуляції та консолідації пам'яті.

Роль сну виходить за рамки профілактики захворювань і переходить у сферу управління ними. Для людей, які мають справу з хронічними захворюваннями або відновлюються після травм, якісний сон може бути вирішальним фактором у процесі одужання.

Одним із найважливіших способів, яким сон сприяє лікуванню хвороб, є його вплив на відновлення тканин та імунну функцію. Під час глибокого сну наш організм виробляє гормони росту, які сприяють відновленню та регенерації тканин, що робить сон життєво важливим компонентом післяопераційного відновлення та реабілітації. Крім того, відновлювальні ефекти сну підтримують імунну функцію, що може бути особливо важливим для людей, які проходять лікування, що може підірвати імунну систему, наприклад, хіміотерапію.

Фактичні дані показують, що хороший відпочинок впливає майже на всі тканини і системи в організмі і що хронічне недосипання може збільшити ризик неінфекційних захворювань, таких як хвороби серця, діабет, гіпертонія і ожиріння.

Люди з недосипом часто бувають млявими, злими, імпульсивними, примхливими, невмотивованими та дратівливими. Їх рухи стають уповільненими, а мова нечіткою. Негативні емоції не дозволяють поступати правильно і логічно. Уві сні можна тримати свої почуття під контролем і краще справлятися з денними стресами. Він допомагає зберігати рівень енергії протягом дня до самого кінця.

Отже, сон є важливою складовою здорового способу життя, оскільки він сприяє відновленню організму, покращенню когнітивних функцій, зміцненню імунної системи та регуляції гормональних процесів. Достатній та якісний сон допомагає уникати хронічних захворювань, покращує фізичне та психічне самопочуття, а також підвищує ефективність у щоденних справах. Недостатній сон, навпаки, може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям, погіршення настрою та зниження продуктивності.

АНТИЧНА ШКОЛА НАТУРФІЛОСОФІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ НАУКИ

*Сергієнко О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л.І., доктор філософських наук, професор*

Антична філософія – великий ідейний здобуток людства. Вона не лише вперше відкрила широкі обрії людського інтелектуального світомислення, а й зафіксувала великі прозріння у межах цих обріїв. Антична філософія уперше окреслила основні напрями філософської проблематики, визначивши на віки людське розуміння світу, космосу, природи, суспільства, людини, її пізнання, інтелекту, поведінки.

Слово «античний» в перекладі з латини означає «давній». Але у звуженому й усталеному вживанні воно позначає початок Європейсько культури та цивілізації, греко–римський давній світ. Відповідно до «античної філософії» ретроспектива охоплює філософські здобутки цього світу.

В історії античної філософії виділяють певні етапи розвитку, серед яких основним фундаментальним чинником є натурфілософія або філософія природи.

Отже, антична натурфілософія є першою історичною формою європейського наукового дискурсу. В античному суспільстві філософія вперше відокремилась від інших сфер життєдіяльності людини та набула автономного характеру розвитку. Завдяки сприятливим умовам розвитку вона дала початок багатьом ідеям і напрямам європейської науки [1, 28].

Натурфілософія розпочинає античний філософський дискурс з появи в її інтелектуальному полі філософського осмислення природи, ідей та шкіл у Стародавній Греції (Мілетська, Піфагорська, та Елейськашколи) [1, 84]..

На першому етапі розвитку античної філософії природа постала як її об'єкт, а першою проблемою цієї філософії стала проблема пошуку вихідного початку буття.

Першим філософом Стародавньої Греції, за загальним визначенням був Фалес із Мілета. З тих часів до нас дійшло дві тези: «Усе з води» та «Усе має душу», він перший почав це обґрунтовувати, доводити [1, 52].

Інший представник натурфілософської мілетської школи – його учень Анаксімен; синтезував ідеї своїх учителів. Він стверджував, що початок буття може бути досить невизначеним, але доступним для сприйняття, необхідним для життя і рухливим. На думку Анасімена, саме таким є повітря, яке він визначив як перш початок усього.

Діячі мілетської школи висловлювали продуктивні ідеї й у сфері проблем науки. Наприклад, Фалес був видатним математиком і астроном. Його здобутки – розроблення фундаментальних ідей про світобудову, що виявляє рух людської думки від конкретного через абстрактне до поглибленого усвідомлення реальності [1, 135].

Взагалі мілетці підготували ідейний ґрунт для появи дуже сміливої і надто продуктивної для точної науки та філософії тези. Ця теза вводила в науку математичне обчислення, а належить вона Піфагору.

Піфагор уперше визначив умови застосування для пізнання світу математичного обчислення. А також відокремив думку про наочне від абстрактного, адже число, хоч і пов'язане з речами, є невидиме само по собі. Піфагор визначив також числове співвідношення музичних тонів, ввів в обіг такі поняття, як «космос», «гармонія», «філософія».

Особливу увагу в період подальшого розвитку античної натурфілософії слід звернути на чотири завершальні школи натурфілософії: елейська, школа атомізму, школа еволюціонізму, школа ноології [1, 284].

Давньогрецька натурфілософія розвивалась динамічно, демонструючи при цьому деякі загальні закономірності руху людського мислення: від простого – до складного, від конкретного – до абстрактного, від недиференційованої проблематики – до диференційованої, від неусвідомленого – до усвідомленого, висунувши цілу низку продуктивних для європейської цивілізації ідей і теорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кадзьолка В.В. Нариси історії античної філософії. Львів: Каравелла, 1993. 314

УДК 316:09

КОНЦЕПТ НІГІЛІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ФРІДРІХА НІЦШЕ

*Седих Т.В., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого*

НК – Коваленко І.І., канд. філо наук, доцент

Проблема нігілізму зберігає свою актуальність, адже відмова від культурних традицій свого народу, заперечення будь-чого в світі є тим пріоритетним напрямом, що заповнює розум сучасної людини. Нігілізм постає як розумова конструкція, пов'язана з переконаннями,

що заперечують загальноприйняті моральні норми, цінності, ідеали та культуру.

Ідея волі до влади як реалізація волі до життя сформувалася в думках Ф. Ніцше ще за багато років до виходу праці «Воля до влади. Досвід переоцінки всіх цінностей». Ідею заперечення слабкості у час, коли вирішується доля цілих народів, а також ідею пожертвуванням людьми для досягнення вищої мети Ніцше вважає виправданими («Як говорив Заратустра»). У цій роботі принцип волі до влади знаходить своє місце у будь-кого з людей – чи то слуга, селянин або ремісник. Завжди є ті, хто керує, і ті, ким керують. Для Ніцше принцип «волі до влади» стає основоположним принципом волі до життя, де працює принцип нігілізму.

Поняття «нігілізм», за Ніцше, позначає стан, при якому заперечуються цінність та зміст життя, а також будь-які ідеали. Мораль філософ розглядає як «систему оцінок, що зіштовхується з нашими життєвими умовами».

Ніцше задається питанням: чому нігілізм як такий необхідний для Заходу, адже в більшій своїй частині він має негативний характер. Мислитель дає наступну відповідь: «Тому, що всі наші цінності, які існували до сьогодні, самі знаходять в ньому свій останній висновок; тому що нігілізм є до кінця продумана логіка наших великих цінностей і ідеалів; тому що нам потрібно спочатку пережити нігілізм, щоб переконатися в тому, яка по суті була цінність цих «цінностей»... Нам потрібно коли-небудь знайти нові цінності...». Отже, нігілізм, на думку Ф. Ніцше: «це те, що вищі цінності втрачають свою цінність».

Християнська мораль багато століть пропонувала людям досить суттєві, на їхню думку, переваги. По-перше, вважала людину абсолютною цінністю на противагу думці про мізерність та випадковість існування та смерті. Християнська мораль служила «адвокатом Бога», залишаючи за світом право вибору між добром та злом, де зло мало свій певний смисл. По-друге, вона надавала людині можливість для адекватного пізнання всіх можливих цінностей, постійно вимагала від неї збереження власного життя. Отже, мораль поставала як засіб протистояння практичному та теоретичному нігілізму. Однак при цьому є сила, яка врешті-решт повернулася проти християнської моралі, а саме правда, або, як називає її Ф. Ніцше, «правдивість», адже в християнській моралі є чимало питань, в яких правдивість не має свого місця, а його займають хиба, обман та корисливість.

Вищі цінності, яким мала слугувати людина, були поставлені вище людини, тому життя й існування відходили на другий план, а первинними поставали мораль та надія на краще майбутнє – якщо не в земному житті, то в потойбічному.

Нігілізм як психологічний стан має і буде мати право на існування, але тут у будь-якому разі постане питання «коли?». Ніцше дає відповідь: «по-перше, після пошуків в усьому, що здійснюється, смислу, якого в ньому не має: той, хто перебуває у стані пошуку, урешті-решт падає духом. Нігілізм виявляється відтак усвідомленням довгого марнування сил, мукою «марності», невпевненості, відсутністю можливостей як-небудь відпочити, на чомусь заспокоїтися – соромом перед самим собою, так ніби самого себе надто довго обманював...». Тобто процес становлення для людини, коли вона перебуває в постійному пошуку смислу чогось, вже не є актуальним. Питання тих істин, які продукувала християнська мораль, не мають сенсу, тому що мета сама по собі вже постає як смисл, тобто досягнення чогось обов'язково обумовлене самим процесом дії в напрямку мети. Однак мета, якщо узагальнити, це «ніщо», але воно є недосяжним та таким, яке не можна отримати.

Нігілізм як психологічний стан настає, по-друге, «тоді, коли в усьому, що здійснюється і під усім, що здійснюється, розуміється деяка цілісність, система, навіть організація – так, що душа, яка бажає захоплення і благоговіння, упивається загальним уявленням деякої вищої форми влади і

управління». Тобто, людина відчуває себе включеною в певну систему як частинку великого цілого, тобто Бога, «вона є образ Бога та його подоба», і коли стає зрозумілим, що такого Бога не має, людина, відповідно, втрачає цінність свого власного існування, адже вона вже не є частинкою нескінченного цінного цілісного.

Нігілізм як психологічний стан, на думку Ф. Ніцше, проявляється ще й тоді, коли людина для себе збагнула дві речі: 1) шляхом свого становлення вона нічого не досягає; 2) під усім процесом становлення не має ніякої великої єдності. Натомість людина вигадує собі новий світ, що постає як істинний та потойбічний. І тільки людина усвідомлює факт, що метафізичний світ є запереченням реального світу та викликає недовіру до істинного світу, а також формує питання про істинність світу.

Отже, стає зрозумілим, що такі поняття, як «мета», «єдність» та «істина» не можуть розкрити загальний характер буття. Коли людина розмірковує над цими поняттями, вона нічого не досягає та нічого не отримує в результаті. Вона більше не може стверджувати істинність буття, але може говорити про його хибу. Відтак зникає питання істинності буття всього світу. І коли знищуються ці три поняття, повністю знецінюється світ. Саме тому в подальшому людина має уникати оцінювання світу через «мету», «єдність» та «істину».

Таким чином, будь-яка моральна система цінностей, за Ніцше, приводить до нігілізму, адже людина не дивиться на себе як на творця, а лише як на істоту, підкорену чийсь волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kaufmann, W. Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist. Princeton Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2013. 560 p.
2. Nietzsche, F. Also Sprach Zarathustra. Berlin: Hansebooks Nov, 2017. 340 p.

УДК 32

ПРОБЛЕМА ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ НЕОПАТРИМОНІАЛІЗМУ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*Скуридин І.В., Державний біотехнологічний університет
НК – Воронянський О.В., канд. іст. наук, професор*

Після двох десятиліть незалежності Україна продемонструвала стійку тенденцію відчуження громадян від системного впливу на формування та прийняття державних рішень. Як наслідок, багато експертів відзначають, що політичні зміни в Україні не вписуються у класичні теорії демократичного транзиту. Цей факт стимулює пошуки нових підходів до аналізу політичної реальності країни, що включає повернення до класичних концепцій політичних конфліктів, де основною рушійною силою є боротьба за доступ до ресурсів та цінностей.

Одним з таких підходів є теорія неопатримоніалізму, розроблена в західній науці такими вченими, як Шмуель Ейзенштадт, Гі де Рот і Річард Теобальд. Згідно з цією теорією, українська політична система характеризується домінуванням клієнтарно–патронажних відносин, де обмін владними ресурсами між патронами і їх клієнтами формує основу політичних процесів. В Україні ці відносини визначаються як система взаємодії, де влада розподіляється через клієнтарні мережі, що поєднуються з президентською вертикаллю влади. Важливим аспектом цього підходу є те, що політична боротьба в Україні концентрується на доступі до ресурсів і владних посад, а не на діяльності політичних партій. Це дозволяє пояснити зростаючий розрив між соціально–економічними групами, а також підкреслити роль бізнес–угруповань як основних гравців у політичному процесі.

Однак застосування теорії неопатримоніалізму до українських реалій виявляє кілька проблем. Перша з них полягає в тому, що для патримоніальних відносин необхідно, щоб патрон був реальним розпорядником ресурсів влади. В Україні концентрація влади нерозривно пов'язана з концентрацією власності, що ускладнює цю модель. Друга проблема стосується того, що розподіл ресурсів

повинен здійснюватися через державні рішення, що в Україні не завжди відповідає реальності. Третя проблема пов'язана з тим, що патрон–клієнтські відносини є владними, і для їх реалізації патрон має бути основним суб'єктом політичної влади.

За часів президентства Леоніда Кучми ця взаємозалежність між політичною і економічною владою була особливо очевидною. Президент контролював величезний обсяг державних ресурсів, що дозволяло бізнес–угрупованням шукати доступ до нього для отримання вигод. Проте з часом, через концентрацію власності у бізнес–груп, які почали впливати на політичні рішення, змінюється характер боротьби за ресурси. Після президентських виборів 2005 року ця схема почала втрачати свою ефективність, і бізнес–групи почали зосереджуватися на прямому впливі на державні рішення, що ускладнило роль Президента як основного патрона.

Таким чином, теорія неопатримоніалізму відкриває нові перспективи для розуміння політичних процесів в Україні, але також виявляє ряд проблем, які потребують подальшого дослідження і коригування з урахуванням українських особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О.В. Еволюція системи державної влади в сучасній Україні в контексті концепції патронально–клієнтарних відносин [Електронний ресурс] / О.В. Воронянський. // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2012_1_6.

2. Воронянський О. В. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284

3. Моїсєєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Комунікаційна діяльність в структурі соціально–комунікаційного знання. – 2017.

4. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.

5. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.

6. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post–industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИТЯЧОГО ВИХОВАННЯ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

*Смольнікова В.М., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Коваленко І.І., канд. філо наук, доцент*

Зрозуміти характер дорослого представника певної культурної традиції, тим більше східної, значною мірою можливо, лише аналізуючи ту практику виховання дітей, яка притаманна цій культурі. У японській культурі дитинство і старість – це зони «вільної території». Процес соціалізації японців проходить через таку життєву криву лінію, яку можна зобразити у вигляді U-подібної дуги, форма якої є повністю протилежною життєвій кривій лінії європейців чи американців, де U-подібна дуга перевернута.

Сім'я як первинний осередок суспільства рішучим чином впливає на процес її соціалізації. У сім'ї дитина вбирає цінності відповідної культури. Більше того, сім'я відтворює соціальну психологію нації, бо кожна сім'я культивує свою, незмінну в головному, притаманну лише їй атмосферу сімейних відносин. Концепція сім'ї в Японії підкреслює безперервність сімейної лінії, згасання якої сприймається як страшне лихо. Предки для японців є невід'ємною частиною сьогодення. На глибоке переконання японців, благополуччя сім'ї залежить від того, наскільки віддано кожне покоління виконує ритуал ушанування своїх предків. Згідно з ученням Конфуція, існує три тисячі проступків, ступінь тяжкості яких підпадає під п'ять категорій, але найтяжчий проступок – це нешанобливість дітей щодо батьків.

У японській мові досі існує ходовий вираз: «поважати чоловіка і зневажати жінку» (яп. дансон джьохі). Ієрархія предків у сім'ї, де народилась жінка, так само як і в сім'ї, куди її видадуть заміж, – це ієрархія предків-чоловіків. Буддизм учить, що жінка стоїть нижче за чоловіка. Щоб досягти стану нірвани, блаженства та вічного спокою, жінка повинна переродитись у чоловіка, тому виправданими є її страждання. Варто підкреслити, що ще в 1946 р. конституція Японії надала жінкам рівний статус із чоловіками й формально була засуджена патріархальна система сім'ї та було ліквідоване принизливе становище жінки в суспільстві. Звичайно, це зовсім не значило, що патріархальність японської сім'ї зійшла нанівець. Цього не могло трапитись через стійкість японської традиції.

Виховання дітей ведеться в Японії не на основі примусу або заборони, а на основі опіки. Замість заборон, дітей учать розмірковувати над тим, як до цього чи іншого вчинку поставляться інші люди.

Особливого значення японці надають семирічному віку дитини, бо саме в цьому віці вони починають підкреслювати різницю між дівчатками та хлопчиками. Перші три роки і хлопчики і дівчатка вчать разом, а вчитель поводить з ними так, ніби він їм рівня. Проте й у школі, і вдома все більше й більше уваги звертається на небезпеку потрапити дитині в «ганебну» ситуацію. Діти залишаються ще дуже малими, щоб відчути сором, але їх необхідно вчити, як уникнути цього скрутного становища. Настанови мають частковий і ситуативний характер, і більшість із них стосуються таких, які ми звикли називати етикетом. Ці настанови вимагають від дитини підкорення її волі певним обов'язкам щодо сусідів, сім'ї, держави. Дитина повинна обмежувати себе за рахунок усвідомлення свого обов'язку. Поступово дитина переходить у статус боржника, якому потрібно себе вести вкрай обачно. Якщо вчитель повідомив, що хлопчик був неслухняним і неввічливим, то сім'я відвернеться від дитини. Із часом сім'я перетворюється в згуртованих обвинувачів. У більшості суспільств, яким притаманна розширена сім'я або якась інша відокремлена соціальна група, ця група згуртовується для захисту одного зі своїх членів, який був підданий критиці або агресії з боку представників іншої групи, за умови, що зберігається підтримка боку власної групи, і в цьому випадку людина може з упевненістю протистояти всьому іншому світові. Проте в Японії все виявляється навпаки: людина лише тоді впевнена в підтримці власної групи, коли її підтримують інші групи; якщо ж сторонні не підтримують або засуджують її, власна група відвертається від людини і є джерелом покарання до тих пір, поки інша група не зніме з цієї людини свій осуд. Отже, схвальна оцінка «зовнішнього світу» набуває такого значення, якого не має в жодному іншому суспільстві.

Із десяти років хлопчик знає, що таке гірі перед своїм іменем. Гірі – це загальнонаціональні норми, насамперед це соціально–психологічні утворення, які формуються в процесі спілкування. Отже, гірі – це й зобов'язання, і ритуал виконання зобов'язань, і зобов'язання подяки. У широкому сенсі гірі виявляється у відповідному спілкуванні вищого з нижчим, у взаєминах рівних людей, у ритуалах спілкування між сусідами. Той, хто поважає себе, прокладає шлях не між «добром» і «злом», а між власною «передбачливістю» й «непередбачливістю» й розчиняє особисті потреби в намірах колективу. Добрі люди – це ті, які «знають сором» і які нескінченно обачні.

Дівчата не проходять кодекс гірі перед ім'ям. Їхні життєві умови менш суперечливі, і це водночас не дає їм привілеї відкритого

самоствердження. Їх завжди обділяють подарунками та увагою, при цьому життя маленької японської дівчинки є дивовижно вільним. Вона завжди одягнена в яскраво-червоний одяг, грається на вулиці з хлопчиками, б'ється з ними й часто-густо бере над ними гору. Уже з раннього дитинства дівчатка при звичаються до смиренності стосовно того факту, що хлопчики користуються перевагою й посиленою увагою серед дорослих, але при цьому дівчатка ніколи не забувають, що в дитинстві вони розділяли разом із хлопчиками привілейоване життя японських дітей.

Отже, головне завдання виховання – навчити вміння розуміти чужі принципи й нічим не виділятися у певній соціальній групі. Усе це разом із сильно розвинутим почуттям солідарності в сім'ї сприяє прищепленню дисциплінованості в японських дітей і водночас створює такі умови, які стримують розвиток індивідуалістичних і егоцентричних якостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І.М. Освітньо-виховні стратегії Японії. Обдарована дитина, 2011, № 10, 51–58.

УДК 101.123

ФІЛОСОФСЬКИЙ СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ ТА ЇЇ НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

*Соколов А.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л. І., доктор філософських наук, професор*

Філософський світогляд і національна ідентичність – дві концепції, що впливають на формування особистості, її життєвих принципів і розуміння місця в суспільстві. Світогляд визначає, як людина сприймає світ, себе та взаємини з іншими, тоді як національна ідентичність надає їй відчуття приналежності до певного етносу та культурної спільноти.

Філософський світогляд – це сукупність переконань, цінностей і принципів, через які людина осмислює реальність. Він включає етичні, естетичні, релігійні та пізнавальні складові, які допомагають індивіду орієнтуватися у світі. Філософський світогляд формується через:

- мислення та рефлексію над особистим досвідом;
- освіту та вивчення філософських і наукових концепцій;
- культурний контекст, що включає історичні й соціальні чинники.

Людина, обираючи свій світогляд, ставить перед собою ключові питання: «Хто я? Яка моя мета? Що є істина?». Відповіді на ці питання

залежать від світоглядної системи, яка може бути релігійною, науковою, гуманістичною або еклектичною[1, 26].

Національна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї належності до певного етносу, яке позначає спільні культурні, історичні та мовні характеристики. Вона є важливою частиною індивідуальної самосвідомості, адже надає відчуття приналежності до більшого колективу. Основними елементами національної ідентичності є:

- мова – як засіб культурної комунікації;
- культура – звичаї, традиції, мистецтво, релігійні вірування;
- історія – спільний історичний досвід, що об'єднує націю;
- національні міфи, та колективна пам'ять [2, 52].

Національна ідентичність допомагає людині не лише зрозуміти своє коріння, але й усвідомити свою роль у сучасному світі. Вона створює моральні та культурні орієнтири, що впливають на вибір життєвих шляхів і принципів.

Філософський світогляд і національна ідентичність не існують окремо. Вони взаємодіють і формують єдину систему самосвідомості людини. Національна ідентичність може бути основою для формування певних філософських поглядів, а філософський світогляд, у свою чергу, допомагає критично осмислювати та переосмислювати власну національну приналежність.

Для багатьох людей національна приналежність є не тільки частиною соціального контексту, але й суттєвим елементом їхніх моральних та етичних переконань.

Глобалізація створює нові виклики до національної ідентичності та філософського світогляду [3, 20]. В сучасному світі, де кордони між культурами розмиваються, люди стикаються з питанням збереження своєї національної унікальності, залишаючись відкритими до глобальних змін. Це призводить до переосмислення ролі національної ідентичності в житті сучасної людини, а також впливає на її філософські переконання.

Таким чином, філософський світогляд та національна ідентичність є невід'ємними компонентами особистісного розвитку людини. Вони формують її розуміння світу, себе та свого місця в ньому. Світогляд допомагає людині осмислювати національні цінності, тоді як національна ідентичність надає їй відчуття приналежності до колективу. У сучасному глобалізованому світі ці два аспекти постають перед новими викликами, що вимагають глибокого осмислення та адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Свендсен Л. Ф. Г. Філософія свободи. Universitetsforlaget, 2016. 336 с.
2. Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. Київ, 2009. 312
3. Виклики глобалізації і цивілізаційні цінності / за заг. ред. Зернецької О.В. Київ:ін. Інститут всесвітньої історії НАН України, 2021. 196

УДК 341.231

ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

*Соломахін Р., Державний біотехнологічний університет
НК – Воронянський О.В., канд. іст. наук, професор*

Термін «національний суверенітет», хоча й з'явився ще в XVIII столітті, залишається об'єктом дискусій у наукових колах, оскільки досі немає єдиного підходу до визначення його змісту та сутності. У сучасній науці одночасно використовуються кілька концепцій – «народний суверенітет», «національний суверенітет» та «суверенітет нації». Народний суверенітет трактують як повноваження народу визначати політику держави, зокрема через вибори та референдуми, що підкреслює роль народу як джерела влади. Однак сучасна держава часто ототожнюється з нацією як політично організованою спільнотою, що пояснює вживання термінів «нація» і «держава» як синонімів у західній політології та практиці. Наприклад, назва «Організація об'єднаних націй» демонструє таке ототожнення, підкреслюючи, що національний суверенітет, по суті, є державним.

Аналіз сучасних джерел показує, що вітчизняні дослідники здебільшого трактують національний суверенітет через призму міжнародних відносин. Однак, аспект реалізації національної держави як політичної організації нації, котра складається з політично активних громадян, залишається недостатньо дослідженим. Західна політична наука, в свою чергу, зазвичай ототожнює поняття національного та державного суверенітету, сприймаючи їх як взаємозамінні. В українському ж науковому просторі категорія національного суверенітету часто обмежується правом на самовизначення націй, що звужує розуміння цього поняття.

Українська політологія зазвичай розглядає націю як єдиний політичний суб'єкт, не враховуючи внутрішніх суперечностей та конфліктів між соціальними групами, які мають різні інтереси. Такий підхід веде до спрощеного уявлення про національний суверенітет,

сприймаючи його більше як ідеал, ніж реальну складову політичних відносин.

Однак трактування «народ» як простої сукупності населення без політичної суб'єктності не відображає реальної політичної сутності суверенітету. Суверенітет передбачає наявність організованого суб'єкта, здатного реалізувати політичну волю через певні ресурси влади. Тому термін «суверенітет народу» є менш точним і може бути визнаним непридатним для наукового аналізу політичних явищ. Натомість поняття «суверенітет нації» більше підходить для опису колективної політичної влади громадян, що діють через державні інститути.

«Національний суверенітет» часто асоціюється з правом націй на самовизначення, проте варто нагадати, що нація не є лише етнічною спільнотою, а радше політично організованою групою громадян. Тому національний суверенітет стосується верховенства колективної влади громадян у рамках національної держави. У цьому сенсі терміни «національний суверенітет» і «суверенітет нації» відображають одне й те саме явище. Проте жорстка фіксація нації як суб'єкта суверенітету передбачає стабільну політичну єдність, що не завжди відповідає дійсності.

У контексті розбудови сучасної української державності поняття національного суверенітету використовується як ключовий принцип державотворення. Деякі дослідники вважають це поняття декларативним, що не має юридичної сили, тоді як інші підкреслюють його ідеологічне та практичне значення. Попри тривалу дискусію щодо суверенітету, концепція «національний суверенітет» в українській політичній науці досі не набула чіткого визначення або глибокого аналізу. Це робить подальші дослідження цієї теми надзвичайно актуальними, оскільки поняття національного суверенітету має велике значення для формування державних інститутів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2011. № 9.
2. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284
3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropskypoliticky a pravnidiskurz.* – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – 205–209.

4. Воронянський, О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві / О. В. Воронянський // Сучасне суспільство.– 2020.– Вип. 2 (18).– 37–47.

5. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.

6. Kobeliieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.

7. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post-industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

УДК 101.316

ПРЕКАРІАТ ЯК ТЕРМІН І СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

*Тимофеева А. О., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Мелякова Ю.В., канд. філо наук, доцент*

Тема прекарності набула особливої актуальності у пандемічну добу, в умовах цифрового контролю, індивідуалізації, всебічної глобалізації, економічного лібералізму й нового ринку праці, що ставить під загрозу традиційні форми зайнятості та трудові відносини. Збільшення соціальної групи прекаріїв провокує різноманітні економічні, соціальні та політичні негативні наслідки, викликає занепокоєння серед експертів, активістів, соціологів та політиків і вимагає уваги та аналізу для пошуку оптимальних рішень існуючих проблем.

Прекаріат (від лат. *precarium* «нестабільний, негарантований, уразливий» + «пролетаріат» в значенні клас) – це прошарок працездатного населення, що має непостійну або часткову трудову зайнятість, не має соціальних пільг, гарантій і кар'єрних перспектив, через що його політичні позиції та економічний статус є нестійкими, розпливчастими та невизначеними у сучасній соціально–економічній системі. Цей соціальний клас виник відносно недавно. Люди з тимчасовою зайнятістю і сезонною роботою існували завжди, але статус суттєвої проблеми прекаріат набув в умовах пізнього капіталізму, зокрема у неоліберальній його формі [1, 11].

Відомий англійський економіст та соціолог Г. Стендінг у своїй роботі під назвою «Прекаріат: новий небезпечний клас» визначає прекаріат як продукт соціальної маргіналізації суспільства через процеси глобалізації ринкової економіки у епоху неолібералізму, коли люди почали почувати невпевненість у майбутньому, отримуючи

статус «світового класу» [2, 10]. Автор влучно вказує на те, що західні профспілки, які ще інерційно діяли до 2000-х років, сповідуючи традиції тред-юніонізму, схилившись до розв'язання проблеми «незахищеності праці» за рахунок збільшення стабільних робочих місць, а також довгострокових гарантій зайнятості, вже не мали того впливу, що мали в індустріальному суспільстві [2, 11]. Саме глобалізація найсуттєвішим чином сприяла розвитку проблеми прекаризації європейського населення до рівня міжнародного значення. Велика кількість людей накопичує почуття гніву через свій незахищений правом і державою стан, що виливається у різні форми протесту, які можуть ставати підставою для політичної демагогії лівого або правого типу.

Прекаріат являє собою економічно активне, кваліфіковане і досвідчене населенням, що немає можливості реалізувати своє право на гідну працю і через це відчуває хиткість і ненадійність свого соціального буття [3, 75]. Процес прекаризації в Україні також відбувається стрімкими темпами. Згідно українським дослідницям О. Бринцевої та О. Гришної, прекаризація збільшує невиконання положень чинного трудового законодавства на підприємствах, тобто відбувається значна «тінізація» ринку праці; економічна, політична, правова нестабільність; перманентні кризові явища в економіці в цілому та особливо у соціально-трудовій сфері. Такі чинники зумовлюють особливий характер відносини між роботодавцями та найманими працівниками, коли перші вільні розірвати трудові договори саме через неповноцінні правові гарантії зайнятості [3, 77]. Втрата почуття надійності у питаннях місця, умов роботи, факту зайнятості й професійного зростання охоплює все більшу частину найманих робітників. Як зазначає вітчизняний дослідник А. Гриценко: «У найближче десятиліття Україна постійно перебуватиме на межі соціального конфлікту» [5, 21]. Потрапити під вплив прекаризації може абсолютно кожен без винятків. Прекаріат неконтрольовано збільшується. До речі, Г. Стендінг зауважує, що саме молодь є ядром прекаріату, і вона «поведе його на боротьбу за достойне майбутнє» [2, 121].

Протестний рух прекаріату може оформлюватися у різні організовані й стихійні форми, однак ані спонтанні демонстративні акції, ані ситуативні спільноти й альянси автономізованих агентів нового «робочого класу» не здатні відновити втрачену соціальну солідарність, зробити прекаріат потужною політичною силою, здатною протистояти владі. Отже, агентна множинність, що прийшла на зміну колективній єдності, свідчить про заміщення консенсусу безмовним перформансом, а також про фактичне забуття демократії.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що прекаріат сьогодні не можна вважати маргінальним прошарком суспільства, адже до сфери

прекарної зайнятості залучена величезна кількість найманих робітників, майже половина економічно активного населення, серед представників якого дедалі більшого поширення набуває нестабільна і негарантована зайнятість, а вслід за цим – невпевненість, нестійкість, соціальна напруга. Тенденції «постійної тимчасовості» охоплюють не тільки співробітників виробничих підприємств, але й значні верстви інтелігенції, службовців, працівників сфер культури, освіти та послуг. Чергові хвилі криз «затягуватимуть» дедалі більше людей, через що відбуватиметься значна деформація системи зайнятості. Причинами прекаризації виступають різні процеси та явища, що мають місце у більшості країн світу, а саме неоліберальна політика, глобалізація ринку праці, ринкова економіка, комерціалізація життя за принципом купівлі–продажу, соціальна, політична та економічна поляризація суспільства тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс URL: <https://www.rulit.me/books/prekariat-novuj-opasnyj-klass-read-402184-1.html>
2. Зархіна М. О. Прекариат як соціально–політичний феномен: у чому загрози? Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. 2017. Вип. 31. 73–78. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/9593>
3. Гришнова Е. Г. Прекаризация как проявление кризисных явлений в социально–трудовой сфере Украины. URL: <http://3150f02491140f354fd655425a568c276e198f19>

УДК 159.9

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ САМООЦІНКИ ДИТИНИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

*Тимченко О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент*

Тема «Роль сім'ї у формуванні самооцінки дитини» є надзвичайно важливою для розуміння процесу соціалізації та особистісного розвитку. Сім'я є першим і основним соціальним інститутом, в якому дитина формує свої уявлення про себе, свої можливості та цінність. На ранніх етапах життя батьки закладають основу для формування самооцінки, використовуючи емоційну підтримку, заохочення та спілкування.

По–перше, численні дослідження свідчать про те, що позитивне ставлення батьків до дитини є ключовим чинником у формуванні її самооцінки. Батьки, які виявляють активну зацікавленість у житті своєї дитини, підтримують її успіхи та відзначають досягнення, сприяють тому, щоб дитина відчувала себе важливою і здатною на успіх. Такі позитивні взаємини допомагають дитині розвивати впевненість у своїх силах, зменшують схильність до стресу та покращують здатність справлятися з соціальними викликами.

По–друге, важливо, щоб батьки усвідомлювали, що їхнє ставлення і стиль спілкування можуть значно вплинути на самооцінку дитини. Постійна критика, негативне спілкування чи байдужість можуть призвести до формування низької самооцінки, невпевненості у собі та почуття непотрібності. Коли батьки не надають емоційної підтримки або не встановлюють близькі стосунки з дитиною, це може негативно позначитися на її самовпевненості та адаптаційних можливостях у соціальному середовищі.

Крім емоційної підтримки, сім'я відіграє важливу роль у створенні середовища, яке сприяє розвитку позитивних соціальних навичок і почуття відповідальності. Батьки, які заохочують дитину до побудови здорових взаємин з однолітками, демонструють позитивні моделі поведінки та встановлюють чіткі межі, сприяють формуванню здорової самооцінки та самоповаги. Таке середовище дозволяє дитині вчитися спілкуванню, вирішенню конфліктів і розвитку навичок співпраці.

Особливо важливою є роль сім'ї в розвитку емоційного інтелекту дитини. Діти, які ростуть у сім'ях, де відкрито обговорюють емоції та почуття, зазвичай мають вищий рівень самоусвідомлення та кращі навички регуляції емоцій. Це, у свою чергу, позитивно впливає на їхню самооцінку та здатність будувати здорові взаємини з іншими.

У підсумку, можна стверджувати, що сім'я має величезний вплив на формування самооцінки дитини. Позитивне спілкування, емоційна підтримка та глибоке розуміння з боку батьків створюють міцний фундамент для впевненості у собі та успішної соціалізації дитини в майбутньому. Важливо, щоб батьки усвідомлювали свою відповідальність у формуванні позитивного образу себе у своїх дітей, оскільки це безпосередньо впливає на їхній майбутній розвиток, психічне здоров'я та здатність досягати успіху в житті.

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

*Тряпкін К.Д., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л. І., доктор філософських наук, професор*

Філософська антропологія сучасної людини – це дослідження природи і сутності людини в контексті сучасного соціокультурного, технологічного та екологічного середовища. Вона прагне зрозуміти, як сучасні умови життя впливають на людину, її самосвідомість, поведінку та моральні орієнтири.

Спираючись на думку В. Петрушенка: "Зростаючий вплив на людину соціальних інститутів та технологій, активна маніпуляція самістю і перетворення її на агента соціальних процесів... відмова від прагнень до духовності та надання переваги утилітарній орієнтації людини", заключаємо, що сучасна людина знаходиться в постійній взаємодії з технологіями, що ставить під питання традиції й нерозуміння людської природи та свободи. Межа між природним і штучним стає розмитою, що викликає нові етичні дилеми.

Глобалізація та цифрова комунікація змінюють соціальні зв'язки. Людина стає частиною "глобального села", але при цьому виникає проблема ізоляції, віртуальності контактів і поверховості взаємодій.

У сучасному світі людина перебуває під впливом різних культурних, ідеологічних та інформаційних потоків, що викликає кризу самовизначення. Традиційні цінності та рольові моделі можуть втрачати свою вагу, а людина шукає нові орієнтири для формування своєї ідентичності.

Тенденції, що позначаються терміном «пост людина», передбачають поступову ерозію як природних, так і соціальних якостей людини. Отже, людство усвідомлює, що антропоцентричний світогляд призводить до екологічної кризи. Сучасна філософська антропологія розглядає питання відповідальності людини за планету та пошук гармонії з природою.

Сучасна людина змушена переосмислювати моральні категорії в контексті зміненої реальності, де кордони між добром і злом, реальним і віртуальним стають усе менш чіткими. Поняття "антропоцен" описує нову геологічну епоху, в якій людина стала основною силою, що впливає на клімат і природу. У цьому контексті філософська антропологія досліджує етику відповідальності людини за природу та майбутнє планети.

Розвиток медицини і біотехнологій ставить перед людством питання етичної допустимості втручання в природу людини.

Генетична інженерія, трансплантація органів і можливість "продовження життя" через технології піднімають питання про межі людської природи.

У сучасному світі філософська антропологія постає як необхідний інструмент для осмислення складних і швидкозмінюваних умов життя людини. Взаємодія з технологіями, глобалізація та зміни в соціальних структурах ставлять нові виклики перед людством, зокрема питання ідентичності, моралі та відповідальності за майбутнє планети. Під впливом різноманітних культурних, ідеологічних та інформаційних потоків традиційні цінності та рольові моделі втрачають свою актуальність, що викликає кризу самовизначення. Відтак, сучасна людина змушена переосмислювати свої моральні орієнтири в умовах розмитих меж між добром і злом, реальним і віртуальним. Концепція антропоцен підкреслює значущість людського впливу на природу, вимагаючи від нас етичної відповідальності та пошуку гармонії з навколишнім середовищем. У цьому контексті розгляд питань біоетики та можливостей модернізації людського тіла стає особливо актуальним, оскільки відкриває нові горизонти, але й ставить під питання саму суть людської природи.

В результаті, філософська антропологія не лише підкреслює складність сучасної людської ідентичності, а й сприяє формуванню нових підходів до розуміння етики, відповідальності та можливостей в умовах глобальних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1.Петрушенко В. П. Філософія: Курс лекцій 2002 Електронний ресурс:https://shron1.chtyvo.org.ua/Petrushenko_Viktor/Filosofia_Kurs_lektsii.pdf

УДК 316.77

ФОРМУВАННЯ СОЦІО–КОМУНІКАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Тюпа І., Державний біотехнологічний університет
НК – Моїсєєва Н. І., доктор економічних наук, професор*

У сучасному світі соціокультурна ситуація відзначається значними ускладненнями, які пов'язані з новими умовами існування людини. Останні десятиліття ХХ століття стали періодом інтенсивного

вивчення соціальних комунікацій, що є відносно новим полем наукових досліджень порівняно з тривалим історичним інтересом до спілкування. У цьому контексті соціальна комунікація стала важливим елементом у формуванні нових форм суспільного взаємодії.

Зміни в соціокультурних формах життя, які виникають під впливом нових інформаційно–комунікаційних технологій ХХІ століття, внесли значні корективи у способи соціальної взаємодії. Зокрема, сучасні канали передачі інформації, а також нові технології представлення знань стали предметом активних досліджень. Це створює нові виклики, зокрема щодо захисту особистості в умовах нових соціальних реалій.

Соціальне життя є ключовим елементом у формуванні цивілізації, де основні компоненти – діяльність, пізнання, взаємодія – забезпечують механізм функціонування і розвитку суспільства. Взаємозв'язки між різними сферами людського буття постійно перебувають у центрі філософських роздумів, що зумовлює постійний розвиток соціальних форм і моделей.

Сучасний комунікаційний простір інтегрує різні аспекти соціальної діяльності, включаючи моральні, науково–світоглядні та технологічні характеристики. Мережеві зв'язки в суспільстві відображають новий характер соціальних відносин, де часто виникає відчуття самотності, а взаємодія в цифрових середовищах стає основною формою зв'язку з фізичною реальністю.

В умовах інформаційно–комунікаційних технологій, взаємодія між соціальними суб'єктами відбувається без обмежень у часі та просторі. Це створює нові можливості і виклики, такі як феномен "комунікаційного вибуху", де зростає кількість інформаційних повідомлень і зростають можливості маніпуляції через медіа і рекламу. Це ускладнює сприйняття інформації та взаємодію між людьми, посилюючи моральний і психологічний дисбаланс.

Адаптація до нових умов комунікації стає ключовою проблемою. Вона потребує розвитку медіаграмотності, що включає знання про нові комунікаційні технології, навички аналізу інформаційного контенту та вміння ефективно використовувати нові медіа для гармонійного співіснування в мультикультурному середовищі.

З огляду на виклики, що постають перед сучасним суспільством, важливо впроваджувати регуляторні механізми для покращення якості комунікацій і захисту особистості. Адаптація до нових комунікаційних умов включає створення нормативних актів, які регулюють інформаційну діяльність, та забезпечення інформаційної безпеки як важливої складової суспільного розвитку.

Таким чином, формування соціально–комунікаційної реальності потребує активної адаптації та розвитку нових підходів до управління

інформаційними процесами, що забезпечить ефективне функціонування суспільства і підтримання гармонії між різними соціальними і культурними групами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 2. – №. 1–18. – 37–47.

2. Моїсеєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Комунікаційна діяльність в структурі соціально–комунікаційного знання. – 2017.

3. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.

4. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.

УДК 94(4)

ДИТИНСТВО ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ РИС (НА ПРИКЛАДІ ЖАНА МОНЕ)

Філіп'єва М.В., Харківський національний педагогічний університет імені Г. Сковороди

НК – Ямпольська Л.М, кандидат історичних наук, доцент

Дитинство – це період життя, який найбільше впливає на формування особистості. Якими людьми ми станемо в дорослому віці, значною мірою залежить від пережитих у дитинстві емоцій і подій. Історія дитинства є новим напрямком соціальної історії, який розглядає дитинство як об'єкт історичного аналізу та розуміння соціокультурних і політичних змін у суспільстві. Цей напрямок вивчає різні аспекти дитинства в історичному контексті, такі як ставлення до дітей у суспільстві, умови їхнього життя, виховання, освіти, а також дитинство відомих історичних персоналій. Цей підхід допомагає краще розуміти життя та досвід дітей, які стали відомими особистостями в різні епохи. Дослідження дитинства відомих історичних осіб також може висвітлити їхні реакції на важливі події та стресові ситуації, які вони пережили у ранньому віці. Це допомагає краще зрозуміти, як саме цей досвід вплинув на їхню особистість і вибір, який вони робили в дорослому житті.

Отже, розглянемо відомості про дитинство Жана Моне – історичної постаті, яка здійснила колосальний вплив на розвиток

європейської ідеї та об'єднаної Європи у ХХ ст. Його ім'я визначне в контексті європейської інтеграції, що сприяла створенню єдиного економічного і політичного співтовариства в Європі. Жан Моне мав рідкісний дар дипломатії та стратегічного мислення, який дозволив йому стати одним із ключових розбудовників європейських інтеграційних процесів .

Інформація про конкретні подробиці дитинства Жана Моне є обмеженою, адже багато з його особистого життя залишилося поза увагою громадськості. Жан Моне народився у французькому містечку Коньяк на р. Шаранта 9 листопада 1888 р. у родині торговця коньяком. Хоча сам Жан Моне не обрав дану кар'єру, проте вже в дитинстві він мав змогу побачити, як функціонує сімейний бізнес, і це залишило відбиток на його більш пізньому інтересі в економіці та бізнесі. До того ж процвітаючий бізнес сімейної компанії JG Monnet & Co рано познайомив юного Жана з розмаїттям світу, оскільки за сімейним столом збиралися клієнти та агенти з різних країн .

Мати Жана Моне забезпечувала гармонію в їхньому сімейному товаристві, а батько був залучений до роботи без будь-якого відпочинку. Жан Моне зазначав, що він успадкував винахідливість свого батька, проте мати навчила його думати про реальність і спиратися на неї. В дитинстві Жан Моне навчився у свого батька працювати на благодійність, оскільки його батько опікувався товариством взаємної допомоги та докладав зусиль для досягнення загального добробуту громади. Жан Моне зростав в атмосфері постійного спостереження, активного обміну ідеями. Завдяки роботі свого батька він завжди знав від людей про міжнародні справи і зазначав, що дізнався за допомогою цього більше, ніж міг би через спеціальну освіту, хоча він лише спостерігав і слухав [4, 30]. До того ж Жан Моне ніколи не любив традиційну освіту, школи, навчання. В нього не виходило вивчати напам'ять теорію з підручника, він навіть захворів, коли його одного разу батьки вирішили віддати до інтернату. При цьому його дитинство було достатньо суворим і вимагало дисципліни, однак він обох батьків, які завжди були в дії, вигадували та реалізовували різні ідеї.

Батько Жана Моне доручав синові важливі обов'язки і не вважав, що зарано долучати його до всіх проблем родини і ведення домогосподарства. Загалом це було формування досвіду саме в сімейному колі, замість практики на виноробстві або роботи в майстерні, де Жан, як сам зазначає, можливо вивчив би справу краще. По суботах до родини Моне часто приходили люди, яких батьки приймали на обід, оскільки вони були акціонерами сім'ї. І хоча по суботах дім Моне був відкритий для приватних виноробів, постачальників, просто друзів, але також щоденно він відкривав свої двері перед незнайомими, які здійснювали комерційні візити. Вони

приїжджали з різних країн: Англії, Німеччини, країн Скандинавії, США. Кожна фірма мала своїх відвідувачів, проте в Коньяку не було готелів, тому кожен гість зупинявся в сім'ї просто як друг. І саме це давало можливість безперервно обмінюватися ідеями, особистими зв'язками, що вплинуло на розвиток молодого Жана Моне. Він слухав від гостей історії, в яких йшлося про різні країни, подорожі, так у нього з'явилася звичка підсвідомо аналізувати їхні проблеми [4, 32]. Проте Жан Моне також зазначав, що його життя не було легким, тому що члени родини не були великими підприємцями, знаними виноробами, мали певні труднощі з постачанням продукції, мусили проковувати та постійно підтримувати інтерес, переконувати замовників, тому доводилося переймати підприємливість у свого батька, який був дуже вправний у цьому [4, 33].

З самого дитинства Жан Моне вважав, що буде продовжувати шлях свого батька, його справу, проте знав, що цей шлях буде не дуже простим, оскільки вони були середніми підприємцями, їм треба було кожного дня завойовувати своє місце для того, щоб сімейна марка закріпилася на світових ринках. Він був добре підготовлений до того, щоб керувати цією справою та розвивати її. Жан Моне з молодшим братом мали допомагати батькові, а потім продовжити його справу, оскільки вважали, що в них немає вибору, хоча й самі ніколи особливо не задумувалися над шансом робити щось інше. Заробляти на життя, продаючи коньяк, було для них необхідністю, Жан не будував ілюзій про великі підприємства [4, 35]. Незважаючи на те, що шлях родини не був легким, він визнавав свою певну привілейованість і розповідав, що в шістнадцять років вже був достатньо підготовлений до здійснення тривалих подорожей, що відповідало образу типового молодого француза того часу. Жан Моне перебрався до лондонського «Сіті», щоб вивчити англійську мову та бізнес у агента свого батька. У віці вісімнадцяти років він відправився до Америки та із захопленням відкрив для себе її величність, динамізм і підприємницький дух, а в собі – великий талант вести перемовини .

Отже, дитинство Жана Моне значно вплинуло на його подальше життя та формування особистості. Його ранні роки, проведені в оточенні сім'ї та близьких, сформували в ньому цінності та ідеали, які пізніше відобразилися в його роботі та прагненнях. Вплив батьків, пережиті емоції та важливі події дитинства залишили незабутній слід у його характері та світогляді. Жан Моне став видатною особистістю свого часу завдяки фундаменту, закладеному в дитячі роки. Його життєвий шлях є прикладом того, наскільки важливим є дитинство у формуванні майбутнього кожної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sarah M. The Kids aren't All Right: Historians and the Problem of Childhood. OUP Academic. URL: <https://academic.oup.com/ahr/article/125/4/1261/5933508?login=false> (date of access: 09.09.2024).
2. Jean Monnet – EU pioneer – European Union. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers/jean-monnet_en (date of access: 09.09.2024).
3. Biography – Institut Jean Monnet. Institut Jean Monnet. URL: <https://institutjeanmonnet.eu/en/jean-monnet/the-man/> (date of access: 09.09.2024).
4. Монне Ж. Спогади. Харків: Фоліо, 2017. 567 с.

УДК 001.6

КЛАСИЧНА НАУКА НОВОГО ЧАСУ

*Худолій А.М., Національний університет цивільного захисту України
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Поява науки в її сучасному розумінні є принципово новим чинником в історії людства. Як своєрідна форма пізнання – специфічний тип духовного виробництва і соціальний інститут – наука виникла в Європі, в Новий час, в XVI–XVII ст., в епоху становлення капіталістичного способу виробництва і диференціації (розділення) єдиного раніше знання на філософію і науку. Вона (спочатку в формі природознавства) починає розвиватися відносно самостійно.

В античну і середньовічну епоху існували лише елементи, передумови, «шматочки» науки, але ще не власне наука. Причина такого стану речей, зрозуміло, коріниться в тих реальних суспільно–історичних, соціокультурних чинниках, які ще не створили об'єктивних умов для формування власне науки.

Саме в XVII ст. сталося те, що дало підставу говорити про наукову революцію – радикальні зміни основних компонентів змістовної структури науки, висунення нових принципів пізнання, категорій, методів. Соціальним стимулом розвитку науки стало зростання капіталістичного виробництва, яке вимагало нових природних ресурсів і машин. Розвиток нового – буржуазного – суспільства породжував великі зміни тільки в економіці, політиці і соціальних відносинах, водночас сильно змінює і свідомість людей.

Найважливішим чинником всіх цих змін виявляється наука, і, передусім, експериментально–математичне природознавство, що в XVII ст. переживало період становлення. Поступово склалися

самостійні галузі знання – астрономія, механіка, фізика, хімія і інші приватні науки. Поняття "наука" і "природознавство" в цей період (і навіть пізніше) практично ототожнювалися, оскільки формування соціальних, гуманітарних наук відбувалося дещо повільніше. Відтепер основною задачею пізнання стало не "обвинання противника аргументацією" (як у схоластів), а вивчення на основі реальних фактів самої природи, об'єктивної дійсності.

Початок першого – класичного – періоду в історії науки звичайно зв'язують з ім'ям І. Ньютона. Великий внесок Ньютона і в математику, і в оптику, однак, підмурівком класичного природознавства стала створена ним механіка, яка не тільки навела порядок у величезному емпіричному матеріалі, накопиченому багатьма поколіннями вчених, але і дала в руки людей могутній інструмент однозначного прогнозу майбутнього в широкій області об'єктів і явищ природи. Причини переміщення тіл в просторі, закономірності цих переміщень, способи їх адекватного опису завжди були в центрі уваги людини, оскільки безпосередньо торкалися найбільш близької релігійної свідомості області природознавства, а саме – руху небесних тіл. Пошук закономірностей цих рухів був для людини не стільки пов'язаний із задоволенням наукової допитливості, скільки переслідував глибоку релігійно-філософську мету: пізнати значення буття. Тому таке значення у всі часи приділялося астрономічним спостереженням, ретельній фіксації найдрібніших подробиць в поведінці небесних тіл, інтерпретації подій, що повторюються.

Тим самим, на відміну від традиційної (особливо схоластичної) філософії, наука Нового часу по-новому поставила питання про специфіку наукового знання і своєрідність його формування, про задачі пізнавальної діяльності і її методи, про місце і роль науки в житті суспільства, про необхідність панування людини над природою на основі знання її законів. У суспільному житті стали формуватися нова світоглядна установка, новий образ світу і стиль мислення, які по суті зруйнували попередню, багатьма віками створену картину світобудови і привели до оформлення принципово нового в порівнянні з античністю і середньовіччям розуміння світу.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ОСВІТИ

*Цимбаларь Д., Національний університет цивільного захисту України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Питання соціальної роботи у сфері освіти характерні як для розвинених країн, так і для тих держав, що розвиваються. Наприклад, питання загального доступу до навчання, цифрова нерівність, корегування існуючих навчальних програм є актуальними як для країн Африки та Латинської Америки, так і для всіх європейських держав.

Серед соціальних інститутів сучасного суспільства освіта займає одну з провідних позицій. Головна мета освіти – впливати на процес соціалізації людини, формувати професійні та соціальні компетентності особистості, яка була б спроможна до творчості та самовизначення, мала розвинене почуття відповідальності. Соціальні проблеми, які виникають в сфері освіти, пов'язані з її роллю в сучасному світі, з тими функціями, які вона виконує, а також з проблемами тих соціальних груп, які задіяні в цій сфері. Можна виділити низку вікових та професійних груп, які взаємодіють в сфері освіти. Це дошкільнята, молодші школярі, старші школярі, учні училищ, ліцеїв, гімназій, здобувачі вищої освіти, вчителі, батьки, викладачі вищих навчальних закладів, співробітники, що зайняті в інфраструктурі освіти тощо. У кожній з цих груп є свої особливі цілі та задачі, свої особливі соціальні, психологічні та інші проблеми, з якими повинен впоратися соціальний працівник. Саме він є головним об'єктом соціальної роботи у сфері освіти, в тому числі і вищої.

Предметом соціальної роботи в системі вищої освіти є посередницька діяльність між викладачами та здобувачами вищої освіти, тобто діяльність з метою гармонізувати відносини між ними та сприяти більш сприятливому та ефективному виконанню функцій освіти як соціального інституту суспільства. А з цього витікає необхідність приділяти більше уваги не тільки взаємодії в учбових колективах, але й позаучбовій діяльності у вишах, до формування системи позитивних соціально-рольових відносин в колективі, відносин толерантності, поваги та взаєморозуміння. Основними задачами соціальної роботи в сфері освіти можна вважати: учбово-виховні, науково-методичні, діагностичні, психокорекційні, оздоровчі, соціально-правові, консультативні, просвітницькі тощо. Соціальний же працівник, в свою чергу, повинен спілкуватися з учасниками освітнього процесу, допомагати та консультувати їх.

Таким чином, основна задача соціального працівника в сфері освіти – це в першу чергу психологічна підтримка та забезпечення соціально–правового захисту своїх підопічних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Education for all 2000–2015: achievements and challenges. – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2015. – 499 p.
2. Otara A. The Future of Education and Its Challenges in Africa. International Journal of Humanities and Social Sciences, 2012, vol. 2(9), pp. 151–156.

УДК 346

ЦИВІЛЬНО–ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ: НОВІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

*Черкашина А.М., Харківський національний педагогічний університет
імені Г. Сковороди*

НК – Солошенко О.М., кандидат історичних наук, доцент

У сучасному світі, де цифровізація стає невід’ємною частиною повсякденного життя, процеси діджиталізації створюють нові можливості для реалізації прав та свобод громадян, але водночас породжують низку питань, які потребують ретельного аналізу та правового регулювання. Зростання технологічних інновацій, розвиток інтернету та електронних послуг відкривають нові можливості та ставлять перед суспільством та правовою системою нові виклики.

Розгляд цивільно–правового статусу фізичних осіб у контексті цифровізації є необхідним для розуміння нових правових реалій, формування ефективних механізмів захисту прав та забезпечення соціальної справедливості в умовах швидко змінюваного цифрового середовища.

Метою даного дослідження є аналіз трансформації цивільно–правового статусу фізичних осіб під впливом діджиталізації, виявлення основних викликів та розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Цивільно–правовий статус фізичних осіб охоплює сукупність прав і обов’язків, які надаються індивідам відповідно до законодавства. У сучасному світі, де цифрові технології стають основним інструментом взаємодії, важливо переосмислити поняття, правосуб’єктності, здатність особи мати права та обов’язки. Правосуб’єктність власності, яка включає поняття дієздатності та

правоздатності відповідно, трансформується в умовах використання електронних платформ. На разі, сьогодні виникає безліч нових форм взаємодії, таких як цифрові платформи, які можуть не мати чітко визначеного правосуб'єктного статусу та його визначення може бути проблематичним для певних груп осіб (наприклад, неповнолітні, людям з інвалідністю), що потребує додаткових норм для захисту їх прав. Законодавство може обмежувати правоздатність у певних ситуаціях (наприклад, для осіб, які перебувають під опікою) і у зв'язку з розвитком технологій виникає потреба у визначенні правоздатності фізичних осіб, що може призвести до складних юридичних кейсів, зловживань, правового нігілізму та порушень. Окрім цього, існують проблеми з безпекою, ризик витоку чутливої інформації та персональних даних юридичних осіб. Цифрова нерівність, проблеми ідентифікації та аутентифікації через інтернет-ресурси ускладнюють доступ до цифрових послуг, що створює бар'єри для окремих груп населення та підвищує вразливість перед кібератаками, шахрайством і неправомірним використанням особистих даних. Це особливо актуально в умовах постійного розвитку технологій, коли зловмисники використовують все більш складні методи для отримання доступу до конфіденційної інформації. Водночас, низький рівень цифрової грамотності серед частини населення посилює проблему цифрової нерівності, оскільки не всі фізичні та юридичні особи мають можливість або знання для забезпечення належного рівня захисту своїх даних. Також виникають питання щодо відповідальності за безпеку персональних даних, адже в умовах глобальної цифровізації важливо чітко визначити межі відповідальності користувачів та постачальників цифрових послуг. .

Швидкий розвиток цифрових технологій випереджає адаптацію законодавства, що призводить до виникнення правових колізій та нерегульованих питань. На жаль, для швидких змін та оновлення законодавства треба фінансування, так як постійний моніторинг та вдосконалення чинного законодавства у сфері цифрових правовідносин вимагають ресурсів для проведення досліджень, залучення фахівців, розробки нормативних актів та їх інтеграції у правову систему. Крім того, потрібна тісна співпраця між державними органами, бізнесом та громадськими організаціями для своєчасного виявлення нових загроз та правових прогалин, що виникають у зв'язку зі стрімким технологічним прогресом. Створення експертних комісій з питань правової адаптації до цифрових змін та вивчення зарубіжного досвіду і його інтеграція в національну правову систему, потребують державного фінансування. Як вже було зазначено, розвитком цифрових технологій фізичні особи все частіше стикаються з необхідністю надавати свої персональні дані, що підвищує ризики їх несанкціонованого використання, витоку чи маніпуляцій. Серед

шляхів вдосконалення вже існуючих протоколів захисту персональних даних в Україні та нових шляхів подолання відповідних проблем, є покращення законодавства щодо їх захисту (наприклад, на основі принципів GDPR), запровадження більш суворих стандартів кібербезпеки, підвищення відповідальності організацій та компаній, що обробляють персональні дані, активна просвіта населення про способи захисту своїх даних та важливість обачливого поводження з ними. Цифрове середовище може сприяти порушенню прав фізичних осіб (на приватність, на свободу слова, на рівний доступ до інформації), особливо у випадках відсутності чіткого регулювання або контролю. Крім того одна з найголовніших проблем є збільшення кількості кіберзлочинів, що можуть порушувати права фізичних осіб, включаючи шахрайство, зломи та інші види кіберзлочинів. Влада України активно бореться із кіберзлочинністю та діяльно захищає права громадян .

Таким чином, можна зробити висновок, що цифровізація сучасного суспільства створює нові можливості для реалізації прав та свобод громадян, але водночас приносить низку викликів, які потребують ретельного правового регулювання. Основні проблеми стосуються захисту персональних даних, ідентифікації особи, кібербезпеки, цифрової нерівності та правових колізій. Стрімкий розвиток технологій випереджає законодавчі процеси, що веде до появи неврегульованих питань та ризиків для прав громадян. Недостатня адаптація законодавства у сфері цифрових правовідносин і кіберзлочинність загострюють ці виклики, особливо для вразливих груп населення. Для збереження прав і свобод фізичних осіб в умовах цифрової епохи необхідно здійснювати постійний моніторинг, вдосконалювати законодавство (зокрема, на основі принципів GDPR), підвищувати цифрову грамотність населення, забезпечувати прозорість цифрових процесів та розвивати ефективні механізми кібербезпеки. А також активна співпраця держави та громадянського суспільства для створення надійних механізмів захисту персональних даних та прав громадян. Лише комплексний підхід дозволить ефективно реагувати на виклики цифровізації, зберігаючи баланс між технологічним прогресом та правовим захистом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт Google про доступність сервісів і даних, 2021. URL: [https://transparencyreport.google.com/euprivacy/overview?delisted_urls=st art:1401321600000;end:1519862399999&lu=delisted_urls](https://transparencyreport.google.com/euprivacy/overview?delisted_urls=st%20art%3A1401321600000;end%3A1519862399999&lu=delisted_urls)
2. Матеріали Всеукр. наук.–практ. конф., м. Київ, 2 грудня 2021 р. / наук. керівник конф. О. А. Баранов ; упоряд.: В. М. Фурашев, О. Дорогих. Київ, Одеса: Фенікс, 2021. 324

3. Петришин О. В., Гиляка О. Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. Вісник Національної академії правових наук України. 2021. Т. 28. № 1. 7–35.

4. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства : кол. моногр. / Д. В. Лученко, О. В. Капліна, В. Я. Настюк та ін. ; за ред. Д. В. Лученка ; Нац. юрид. ун–т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2022. 272

5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297–VI/ Законотворчість: база даних / Верховна Рада України.

УДК 101:001

ЛЮДСЬКИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА «МАШИННЕ» МИСЛЕННЯ

*Черкашина В.В., Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого
НК – Коваленко І.І., канд. філо наук, доцент*

Ідея створення штучного інтелекту передбачає моделювання того вхідного стану майбутньої людини, яка потенційно здатна увійти у людське суспільство. Тобто йдеться про моделювання системи, яка не відразу буде повноцінною особистістю, але з часом зможе нею стати.

Основні можливості моделювання вхідного стану полягають у тому, що «розміри», «вмістимість», характеристики гнучкості й самоконтролю того мікрохаосу, з якого під впливом людського та природного середовища виникають операційні структури людського мозку, схожі до подібних характеристик мікрохаосу, потенційно присутньому у віртуальних просторах комп'ютерного мозку. Звідси основне питання: що і як потрібно вкласти у вихідний хаос, аби на основі фрагментів, що складаються з фізичних і логічних правил, побудувати систему, здатну до саморозвитку та спрямовану у бік ускладнення через постійне її спілкування з людьми.

Завдання ентузіастів «машинного мислення» – створення штучного інтелекту, що вирішує хоча б частину завдань неалгоритмічного характеру, з якими щодня справляється природний інтелект. Підвалину вирішення будь-якого завдання складає вміння людини відкинути значну частину наявних знань і сконцентрувати увагу лише на тих, що мають відношення до цього завдання. Це є необхідною передумовою успішної діяльності людського інтелекту. Відтак і машина має бути спроможною згенерувати новий алгоритм

своїх дій. Однак цільова обумовленість пошуку у людей принципово не алгоритмічна. Перетворившись на алгоритм, дія перестає бути самостійною і пошуковою. Отже, для створення дієвих інтелектуальних систем необхідно навчитися штучно відтворювати цілеспрямований відбір наявних відомостей у відповідності з пропонованою задачею.

Отримання нетривіальних результатів в інтелектуальній діяльності людини можливе лише завдяки її свободі, що неминуче тягне за собою свободу у виборі засобів і способів досягнення результату. Відсутність якого–небудь з цих компонентів або їх жорстка фіксація трансформує розумову діяльність на штучний інтелект. Сучасні машини мислять, але це лише репродуктивна складова розуму, яку людині зручно передати машині.

Не тільки вирішення теоретичних задач, а й практична поведінка людини має бути обдуманною. Сенс вчинків в кінцевому результаті визначається ідеалами. Саме ідеальна мотивація поведінки людини є вираженням вищої форми розуму, який Кант називав «практичним» і ставив вище за «теоретичний». Фактична поведінка людини визначається не стільки цілями, скільки прийнятими нею цінностями, вмінням відрізнити корисне і шкідливе, добро і зло. Але якщо в класичній філософії, починаючи з Сократа, моральність поставала як вираження вищого розуму, то для постлюдини, вона виявляється зайвою.

Машина здатна і не здатна мислити. Подолання цієї антиномії – там, де ми дивимося на мислення в його історичній перспективі – застосовуючи до людства і конкретної особи. І, по великому рахунку, мова йде про різницю між глуздом і розумом. Машина здатна на вибирання вже наявних варіантів, але не на синтез нового способу дії. Машина так і не змогла ще «набратися розуму», пройшовши шлях від ЕОМ до сучасної комп'ютерної техніки. Вибір значення слова в людини зумовлюється ситуацією, яка завжди конкретна. Але ця ситуація знаходиться по той бік мислення машини, у предметному житті людини, де є цілі і засоби їх досягнення. Постановка мети та вибір необхідних засобів і є самостійним рішенням людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусол О.Ю. Потенційна небезпека штучного інтелекту. Інформація і право. 2015. № 2. 121–128.
2. Сидорчук Ю.М. Філософсько–правові проблеми використання штучного інтелекту. Право і суспільство. 2017. № 3. 16–19.
3. Badawy A. Students' Perceptions of the Effectiveness of Discussion Boards: What can we get from our students for a freebie point? International Journal of Advanced Computer Science and Applications, 2012. Vol. 3. № 9. P. 136–144

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ЯК ГАЛУЗЬ ЗНАННЯ

*Шейко О.В., Державний біотехнологічний університет
НК – Міносян А., кандидат історичних наук, доцент*

Наука не лише впливає на технологічний прогрес, але й переформатовує філософські, соціальні, політичні та культурні виміри людського життя. Філософія науки розглядає науку як систему знань, що визначає як ми розуміємо світ.

Філософські аспекти науки полягають в наступних факторах. Науковий метод базується на емпіризмі – ідеї, що знання повинні базуватися на спостереженні та експериментації. Філософи, такі як Френсіс Бекон і Джон Локк, висунули емпіризм як засіб протистояти широко поширеним на той час доктринам, які спиралися на інтуїцію та абстрактне розуміння. Науковий метод також включає принципи фальсифікації, запропоновані Карлом Поппером, що стверджують, що теорії мають бути потенційно спростовані, якщо вони є науковими.

Хоча наука часто сприймається як об'єктивний спосіб пізнання, філософи науки, такі як Томас Кун та Пол Фейерабенд, вказують на суб'єктивні та соціальні елементи, що впливають на науковий процес. Кун у своїй роботі "Структура наукових революцій" аргументує, що наукові парадигми визначають, як науковці бачать дані та інтерпретують факти, що може вести до "нормальної науки", яка ігнорує аномалії, які не вписуються в парадигму.

Наука не існує у вакуумі і часто стикається з етичними дилемами. Наприклад, розвиток генетики та біотехнологій ставить питання про межі генетичних втручань, клонування та маніпуляцій з життям. Філософи науки також розглядають проблеми наукової відповідальності та вплив наукових відкриттів на суспільство.

З розвитком нових технологій, філософія науки також зміщується до дослідження впливу технологій на збір даних та їх інтерпретацію. Наприклад, комп'ютерне моделювання та великі дані відкрили нові шляхи для наукових досліджень, але також породили питання про точність та надійність комп'ютерних моделей.

Філософія науки також включає метафізичні дослідження, такі як питання про природу законів природи, сутність простору та часу, і реальність наукових теорій. Це дослідження веде до глибших питань про те, що можемо знати про світ та які межі цього знання.

Соціально-економічні аспекти науки впливають по різному на наше життя роблячи його краще. Наука є основним джерелом технологічних інновацій, які сприяють економічному зростанню. Відкриття та розробки в медицині, інженерії та ІТ секторах

стимулюють створення нових продуктів та послуг, що веде до створення нових робочих місць і підвищення продуктивності.

Науковий прогрес часто потребує нових навичок та знань, що може викликати структурні зміни в ринку праці. Професії, що базуються на застарілих технологіях, можуть стати менш важливими, тоді як з'являються нові спеціалізації, особливо в галузях, пов'язаних з високими технологіями. Уряди інвестують у наукові дослідження та розвиток (R&D), оскільки вони визнають потенціал науки вирішувати суспільні проблеми, підвищувати національну безпеку та підтримувати соціальне благополуччя. Це також включає підтримку освіти та навчання в наукових та технічних дисциплінах.

Наука може сприяти соціальній мобільності, забезпечуючи доступ до освіти та кар'єрних можливостей. Однак, це також може призвести до соціальної нерівності, коли ресурси для наукових досліджень розподіляються нерівномірно.

Наука грає ключову роль у вирішенні глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, стійке використання ресурсів та забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки. Вона допомагає формулювати політику та стратегії, які спрямовані на тривале та ефективне використання глобальних ресурсів.

Соціокультурні аспекти науки проявляються в наступних чинниках. Наукові відкриття можуть радикально змінити культурні уявлення. Наприклад, теорія релятивності Альберта Ейнштейна та квантова механіка внесли глибокі зміни у філософське розуміння часу, простору та матерії, що згодом вплинуло на художні та літературні твори, які досліджують ці концепції. Розвиток наукової освіти сприяє критичному мисленню і аналітичним здібностям. Це не тільки збільшує кількість освічених людей у суспільстві, але й змінює культурні орієнтири—від пошуку авторитетних відповідей до самостійного вивчення і висновків. Цифрові технології, такі як інтернет та соціальні мережі, кардинально змінили способи спілкування та взаємодії. Це впливає на все, від особистих відносин до глобальних економічних і політичних структур, змінюючи методи збору інформації, доступ до освіти та розваг. Наука стимулює художників і письменників до створення творів, що досліджують наукові ідеї та їхній вплив на людське життя. Наукова фантастика є видатним прикладом, де наукові концепції стають основою для розмірковувань про майбутнє, технології та міжлюдські взаємини.

Науковий прогрес часто породжує етичні питання, які обговорюються в громадській площині. Це включає дебати про біоетику, екологічні зміни, штучний інтелект та багато іншого. Суспільство мусить вирішити, які наукові розвідки є прийнятними і як вони повинні регулюватися.

Суспільно–політичні аспекти науки мають вагомий вплив на наше життя. Уряди розробляють політики, спрямовані на розвиток науки та технологій, щоб стимулювати інновації, підтримати національну конкурентоспроможність і забезпечити технологічну безпеку. Це включає інвестування у наукові дослідження, розвиток вищої освіти та підтримку технологічних стартапів. Наука відіграє вирішальну роль у розробці стратегій реагування на глобальні виклики, такі як кліматичні зміни, пандемії, забезпечення продовольчої безпеки та управління природними ресурсами. Наукові дослідження допомагають формувати міжнародні договори та політику, наприклад, Паризьку кліматичну угоду. Наукові дослідження часто стикаються з етичними дилемами, які потребують регулювання на законодавчому рівні. Питання, які стосуються генетичної інженерії, використання стовбурових клітин, штучного інтелекту та інших технологій, вимагають чітких етичних рамок. Наукові дослідження в галузі медицини та охорони здоров'я формують політику охорони здоров'я, покращуючи медичні стандарти та лікування. Під час пандемій, наукові дані стають ключовими у формуванні відповіді на кризи, наприклад у розробці вакцин. Доступ до наукових знань може сприяти демократизації, забезпечуючи громадянам інформацію, яка необхідна для інформованого вибору та участі в громадському житті. Це також зміцнює громадські дебати та участь у прийнятті політичних рішень.

Науковий обмін і співпраця часто служать мостом між країнами, навіть у часи політичних конфліктів. Міжнародні наукові проекти, як–от Міжнародна космічна станція, демонструють, як спільні наукові зусилля можуть сприяти мирним відносинам і взаєморозумінню між державами.

Феномен науки має багатовимірний вплив на сучасне суспільство. Він формує не тільки технологічне майбутнє людства, але й культурні, соціальні, економічні та політичні реалії нашого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун Т. Структура наукових революцій //Філософія науки. – 1962. – №. 2.
2. Окаша Філософія науки: дуже коротке введення //Вступ до філософії науки. – 2002. – №. 1.
3. Журнал "Science and Public Policy". Політика науки та технологій //Наукові дослідження та політика. – Щомісячно.
4. Бейр В., Діксон Г. Наука, технології і суспільство: соціологічний підхід //Культурні та соціальні аспекти науки. – 2007. – №3.

КОНСЕРВАТИЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА

*Шуміленко А.А., Державний біотехнологічний університет
НК – Міносян А., канд. іст. наук, професор*

Консерватизм, як політико–ідеологічна течія, має давню історію, що починається з кінця XVIII століття. Його основні принципи виникли як відповідь на соціальні і політичні потрясіння, які спричинила Велика французька революція. Витоки консерватизму пов'язані з іменами таких мислителів, як Едмунд Берк, Жозеф де Местр, Людовик де Бональд, Георг Гегель, Артур Шопенгауер і Фрідріх Ніцше, кожен з яких зробив внесок у формування ідеологічної основи цієї течії. В Україні консервативні ідеї розвивали такі мислителі, як Феофан Прокопович, В'ячеслав Липинський та інші.

Консерватизм вважається ідеологією, що прагне зберегти наявний суспільний устрій і підтримати його основні інститути, такі як нація, релігія, сім'я, шлюб і приватна власність. Основна мета цієї ідеології полягає в тому, щоб захистити усталені моральні і правові засади, які історично склалися в суспільстві. Відповідно до консервативної точки зору, суспільство являє собою складну систему традицій і норм, що розвивалися протягом тривалого часу, і будь–які спроби його радикальної зміни розглядаються як небезпечні.

Консерватизм має кілька ключових характеристик. По–перше, він виступає проти свідомої перебудови суспільства, оскільки визнає його фундаментальні інститути та звичаї природними і необхідними для стабільності. По–друге, консерватори вважають, що існує морально–релігійний порядок, який не можна змінювати на основі раціональних розрахунків. Людська природа, на думку консерваторів, недосконала, тому будь–які спроби досягти соціальної рівності є нереалістичними і небажаними.

Приватна власність займає центральне місце в ідеології консерватизму, оскільки саме вона вважається гарантом особистої свободи та соціального порядку. Крім того, консерватори визнають необхідність класової ієрархії, вважаючи, що лише через підтримку стабільних суспільних інститутів можна забезпечити функціонування держави та гармонію в суспільстві.

Зміни, які відбулися в світі в другій половині XX століття, призвели до трансформації класичного консерватизму в нову форму – неоконсерватизм. Основні ідеї неоконсерватизму були сформульовані такими впливовими діячами, як Даніел Белл, Збігнєв Бжезінський і

Фрідріх Хайек. Неоконсерватори намагалися адаптувати традиційні цінності консерватизму до умов постіндустріального суспільства.

Неоконсерватизм відстоює ідею звільнення приватного капіталу від надмірного державного втручання і скорочення соціальних витрат. У політичній сфері ця течія виступає за посилення елітарних тенденцій в управлінні державою, що підкріплюється зміцненням законності і порядку. Неоконсерватори переконані, що свобода і рівність є несумісними поняттями, тому головним пріоритетом має бути забезпечення свободи в умовах вільного ринку.

Ідеологія неоконсерватизму, по суті, являє собою синтез класичних ідей консерватизму з певними елементами лібералізму. Вона акцентує увагу на необхідності збереження суспільних інститутів, які забезпечують стабільність і підтримку порядку. При цьому неоконсерватори виступають проти високих податків і зрівняльних соціальних програм, які, на їхню думку, підривають економічну свободу і розбещують суспільство.

На сьогодні ідеологія консерватизму залишається впливовою в багатьох західних країнах. Політичні партії консервативного спрямування успішно функціонують у таких країнах, як США, Велика Британія, Франція та Німеччина. В Україні консервативні політичні партії ще не сформували повноцінної політичної платформи. Деякі партії, що вважають себе консервативними, насправді схиляються до радикальних правих позицій, як, наприклад, Українська національно–консервативна партія.

Однак, враховуючи наявний стан суспільно–політичних відносин в Україні, можна припустити, що консерватизм у країні буде розвиватися в напрямку, що дещо відрізняється від класичної західної моделі. Суспільні зміни, яких вимагає українське суспільство, створюють передумови для формування лівого консерватизму, спрямованого на інтенсифікацію інноваційної діяльності та перетворення суспільства на засадах справедливості та рівності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варипаєв О.М., Міносян А. Ментальні архетипи української культури: формування нації та національної держави // Тоталітарне суспільство як загроза розвитку демократичної держави: Всеукраїнська науково–практична конференція, 18 жовтня 2018 р.: [до 85–ї річниці Голодомору в Україні : матеріали] / редкол. : О. І. Черевко [та ін.]; Харк. держ. ун–т харчування та торгівлі. – Х. : ХДУХТ, 2018. – с. 69–73.

2. Міносян Андрій, Варипаєв Олексій, Юрченко Любов Генеза національно–культурної самосвідомості українського народу в умовах русифікаторської політики царизму // Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті [текст] : збірник наукових праць за

матеріалами всеукраїнської науково–практичної конференції з міжнародною участю 11 – 12 червня 2020 року / науковий редактор Тетяна Єщенко. – Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. – с. 131–134.

3. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284

4. Воронянський, О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві / О. В. Воронянський // Сучасне суспільство.– 2020.– Вип. 2 (18).– с. 37–47.

5. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – с. 120–128.

6. Kobelieva D., Moisieiva N., Omelchenko H. Capitalism and modern society in the historical and philosophical concept of YN Harari. – 2020.

7. Voronyansky O. Systemic risks of destabilization of social systems of post-industrial society in the context of economic crisis and war. – 2022.

УДК 101.123

ОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО СВІТУ

*Юрець Н., Національний університет цивільного захисту України
НК – Юрченко Л.І., доктор філософських наук, професор*

Онтологія – це філософське вчення про буття, його структуру та закони існування. Поняття "онтологія" було введено у XVII ст. німецьким вченим Рудольфом Гокленіусом, а остаточно закріплено в метафізиці завдяки роботам Христіана фон Вольфа.

Хоча термін з'явився пізніше, проблема буття виникла ще в давньогрецькій філософії. Елеати, зокрема Парменід, розрізнили чуттєве й істинне буття, що стало основою для майбутніх онтологічних досліджень.

Платон розвинув вчення про ідеї – понадчуттєві сутності, які є джерелом реальності, тоді як чуттєвий світ є лише їхнім відображенням. У своїй філософії він порушив питання про співвідношення буття та становлення.

Аристотель, критикуючи платонівське розділення на два світи, прагнув знайти сутності у матеріальному бутті, але водночас визнавав існування "першої причини" або "форми форм", що є Божественною ентелехією –завершеною формою буття. Його філософія значною мірою була спрямована на дослідження фізичної реальності через онтологічну призму.

Античні філософські ідеї з'єдналися з теологією. Середньовічні схоласти, зокрема Тома Аквінський, ототожнювали абсолютне буття з Богом, розробляючи складну систему категорій буття, таких як субстанція й акциденція, актуальне й потенційне, необхідне й випадкове. Аквінський міркував про "чисті форми буття", відсторонюючись від матеріального світу.

У період Відродження Микола Кузанський зробив значний внесок в онтологію, розрізняючи абсолют і універсум, а також стверджуючи, що Бог є центром і межею матеріального світу.

У Новий час наука звільнила онтологію від теологічних форм. Емпірики, такі як Давид Г'юм, відмовилися від онтології, тоді як раціоналісти, як-от Рене Декарт, інтегрували її з теорією пізнання. Принцип Декарта "Cogito ergo sum" став підґрунтям для онтології в гносеологічних системах.

Спіноза розвинув пантеїстичну онтологію, стверджуючи тотожність Бога і природи. Він вважав природу єдиною субстанцією, яка є причиною самої себе. Готфрід Ляйбніц, намагаючись створити універсальну метафізику, об'єднав онтологію, космологію і психологію, що дозволило Хрестіану фон Вольфу систематизувати онтологію в чітку філософську дисципліну.

Іммануїл Кант радикально змінив онтологічну традицію, стверджуючи, що не може бути онтології поза принципами розуму. Його критика "догматизму" старої онтології відкрила шлях до нових підходів у філософії буття. Пізніші філософи-ідеалісти, такі як Йоганн Фіхте, Фрідріх Шеллінг та Георг Гегель, розвивали онтологію на основі гносеології, стверджуючи, що буття є результатом мислення і розвивається в історичному та логічному процесі.

В епоху позитивізму та філософії життя онтологія, як філософська дисципліна, була поставлена під сумнів. Відбулося відмежування від метафізики, а такі течії, як неокантіанство, зосереджувалися на гносеології, вивчаючи пізнання, а не буття.

На межі 19–20 століть відбулося відродження онтологічної проблематики. Неотомізм відновив середньовічні схоластичні ідеї, а критична онтологія німецького філософа Ніколая Гартмана прагнула подолати розрив між онтологічними сутностями й реальним буттям, розглядаючи світи речей, людей і духу як окремі шари реальності. Едмунд Гуссерль запропонував феноменологію як автентичну онтологію, що описує структури пізнання і способи його освоєння.

Таким чином, онтологія пройшла складний шлях розвитку від античних міркувань про буття до сучасних філософських течій, ставши важливою частиною

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрушенко В.П. Психологічна онтологія. Досвід побудови нетрадиційної онтології. Львів: Новий світ, 2024. с.116
2. Кант І. Masterpie ces you have to read liefore you die. Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2022. с. 356
3. Лейбніц Г. В. Protogala. , 2010. 216
4. Гартман Н. New Waus of Ontology. Університет Флориди, 2012. с.148

УДК 373.547

ВПЛИВ НАУКОВИХ ДОСЯГНЕНЬ НА СОЦІАЛЬНО–ПОЛІТИЧНІ СТРУКТУРИ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*Яловенко В.О., Державний біотехнологічний університет
НК – Варинаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент*

Наукові парадигми, такі як геліоцентрична система Коперника, яка замінила геоцентричну модель Птолемея, радикально змінили світогляд суспільства, зменшуючи вплив релігійних догм на наукове мислення. Теорія еволюції Дарвіна викликала значні дебати щодо походження людини та її місця у світі. Квантова механіка та теорія відносності змінили наше розуміння простору, часу та матерії, впливаючи на філософські дискусії про природу реальності. Ці теорії також вплинули на розвиток технологій, таких як GPS та ядерна енергетика.

Як наслідок, великий вплив має наука у формуванні етичних норм та цінностей, виникнення поняття «біоетика» зумовлено розвитком генетики та біотехнологій, таких як CRISPR (CRISPR (Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats) – це потужний інструмент для редагування генів, який дозволяє дослідникам легко змінювати послідовність ДНК та функцію генів), викликає нові етичні питання щодо генетичної модифікації людини, клонування та використання ембріональних стовбурових клітин. Це вимагає переосмислення традиційних етичних норм та створення нових регуляторних рамок. Так само, Розвиток штучного інтелекту піднімає питання про етичність автономних систем, приватність даних та вплив на ринок праці. Це вимагає нових підходів до етики та регулювання технологій.

Неможливо уникнути впливу наукових інновацій на економічний розвиток та соціальну мобільність, зокрема, хвиля індустріальних революцій, і перша і друга сприяли масовому виробництву, урбанізації та створенню нових робочих місць, що

призвело до значних змін у соціальній структурі суспільства. В сучасному світі інформаційні технології, такі як інтернет та мобільні комунікації, створили нові галузі економіки та сприяли глобалізації. Біотехнології та зелена енергетика відкривають нові можливості для економічного зростання та соціальної мобільності.

Крім того, окремо слід виділити значення науки як рушійної сила економічних змін і технологічного прогресу, зокрема, виникнення нових галузей економіки. Наукові дослідження у галузі нанотехнологій, зеленої енергетики та медицини сприяють розвитку нових галузей економіки, створюючи нові робочі місця та підвищуючи конкурентоспроможність країн. Також наукові відкриття впливають на міжнародну торгівлю та економічні відносини, сприяючи розвитку глобального ринку та інтеграції економік.

Взаємодія науки і політики є невід'ємною частиною розвитку людства. Яскравими історичними прикладами такого впливу є початок використання атомної енергії після Другої світової війни і вплив такого використання на політичні рішення щодо ядерного роззброєння та міжнародної безпеки. Космічні дослідження під час Холодної війни сприяли розвитку технологій та зміцненню національної гордості. Викликами сьогодення можуть слугувати такі процеси як зміна клімату та пандемії, такі як COVID-19, що вимагають науково обґрунтованих політичних рішень для ефективного реагування на глобальні виклики. Це включає розробку політик щодо зменшення викидів парникових газів та забезпечення доступу до вакцин.

Наукові дослідження впливають на розробку політик у сферах охорони здоров'я, освіти та безпеки. Наприклад, дослідження у галузі епідеміології допомагають формувати політику щодо боротьби з інфекційними захворюваннями.

Міжнародне наукове співробітництво сприяє зміцненню дипломатичних відносин та вирішенню глобальних проблем, таких як зміна клімату та забезпечення продовольчої безпеки.

Невід'ємною частиною розвитку людства являються зміни культурних норм та традицій, які тісно пов'язані з науковими досягненнями. Наукові відкриття змінюють наші уявлення про природу, людину та суспільство. Наприклад, відкриття ДНК як носія генетичної інформації змінило наше розуміння спадковості та ідентичності.

Наукові досягнення сприяють формуванню нових культурних практик та традицій, таких як використання цифрових технологій у повсякденному житті та розвиток культури здорового способу життя.

Неоціненний вплив має наука на освіту та суспільну свідомість. Зокрема, інтеграція наукових знань у освітні програми сприяє формуванню критичного мислення у молоді та підвищенню рівня наукової грамотності у суспільстві.

Варті окремої уваги процеси впливу наукових досягнень на суспільну свідомість та громадську думку, сприяючи розвитку раціонального мислення та підвищенню обізнаності про глобальні проблеми.

Отже, від античних філософів, таких як Аристотель та Платон, до сучасних вчених, таких як Ейнштейн та Хокінг, наука пройшла довгий шлях розвитку, включаючи середньовічні наукові революції та епоху Просвітництва.

Коперніканська революція, Ньютонівська механіка, Дарвінівська теорія еволюції та квантова механіка стали переломними моментами, що змінили наукові парадигми та вплинули на суспільні структури та культурні трансформації. В нашому сьогоденні наука стикається з новими викликами, такими як зміна клімату, глобальні пандемії та етичні питання, пов'язані з новими технологіями. Це вимагає міждисциплінарного підходу та міжнародного співробітництва. Глобалізація та розвиток інформаційних технологій сприяють швидкому обміну знаннями та співпраці між вченими з різних країн, що прискорює науковий прогрес та розширює можливості для досліджень.

Наукові досягнення мають глибокий вплив на соціально–політичні структури та культурні трансформації. Історично, наукові революції змінювали світогляд суспільства, впливали на економічний розвиток та формували політичні рішення. Сучасні наукові досягнення продовжують відігравати ключову роль у вирішенні глобальних викликів, таких як зміна клімату та пандемії, сприяючи розвитку нових технологій та формуванню нових етичних норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press.
2. Popper, K. (1959). *The Logic of Scientific Discovery*. Hutchinson.
3. Latour, B., & Woolgar, S. (1979). *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton University Press.
4. Merton, R. K. (1973). *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. University of Chicago Press.
5. Ziman, J. (2000). *Real Science: What It Is, and What It Means*. Cambridge University Press.
6. Jasanoff, S. (2004). *States of Knowledge: The Co–Production of Science and Social Order*. Routledge.
7. Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications.
8. Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishers.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

*Ярославська М., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Гонтаренко Л.О., канд. псих. наук, доцент

Зараз соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, соціальні мережі супроводжують нас постійно. В самих радісних моментах нашого життя та і в самих поганих моментах. Швидкий розвиток інформаційних технологій та зростання популярності соціальних мереж призвели до того, що значна частина сучасних підлітків проводить багато часу в онлайн-просторі. Ми перевіряємо це в поїзді, коли чекаємо на зустріч, а також якщо виділяється вільна хвилина на роботі чи в школі, коли нам сумно. Багато підлітків навіть перевіряють свої акаунти в соціальних мережах перед тим, як встати вранці, або лягти увечері спати. І це викликає звичку. Однак для підлітків і молодих людей поширеність соціальних медіа вкоренилася в повсякденному житті. Попри численні переваги, цей феномен викликає занепокоєння щодо його впливу на психічне здоров'я молоді. Вони можуть не пам'ятати часу без соціальних мереж і, отже, не будуть знати про вплив, який це може мати на їх психічне здоров'я. Численні дослідження свідчать про тісний зв'язок між інтенсивним використанням соціальних мереж та проявами депресії, тривоги, зниження самооцінки, номофобія, інтернет – залежність та інших психічних розладів у підлітків. Давайте розглянемо що таке номофобія – це почуття занепокоєння та страху людини через відсутність мобільного зв'язку.

Використання молодими людьми та підлітками соціальних мереж має значний вплив на їх психічне здоров'я та не тільки. Оскільки мозок підлітків ще розвивається, вплив такої кількості вмісту в соціальних мережах може бути шкідливим і зашкодити їхньому майбутньому добробуту. Окрім ризику для свого психічного здоров'я, підлітки, які користуються соціальними мережами, також ризикують стати жертвою кібербулінгу, та стати інтернет – залежною людиною в майбутньому.

Через соціальні мережі підлітки можуть відчувати низку проблем із психічним здоров'ям. З якими проблемами можуть зіткнутися підлітки, використовуючи соціальні мережі?

Депресія. Розглянемо, що таке депресія. Депресія – це захворювання, що характеризується постійним пригніченим станом та втратою цікавості до будь-якої діяльності, що зазвичай приносить

задоволення, а також нездатністю виконувати повсякденні справи протягом як мінімум двох тижнів. Хоча наразі ще не доведено остаточно, що соціальні мережі спричиняють депресію, вчені визначили, що вони посилюють певні симптоми, такі як соціальна ізоляція та самотність. Що таке соціальна ізоляція і самотність? Соціальна ізоляція – це соціальне явище, при якому відбувається усунення індивіда або соціальної групи від інших індивідів або соціальних груп в результаті припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємодії. Самотність – це стан, коли людина відчуває себе влаштованою сама по собі, без особистих зв'язків та підтримки. Інше дослідження, яке провели американські вчені, виявило, що використання кількох сайтів соціальних мереж свідчить про вищий ризик розвитку депресії. Причому люди, які відвідували більше семи сайтів, мали втричі більший ризик виникнення цього важкого психічного розладу.

Підлітки та молодь мають великий вибір платформ соціальних мереж. Вони можуть одночасно мати облікові записи на декількох сайтах, як-от: Facebook, Twitter, Instagram, TikTok, Snapchat, YouTube, Pinterest, Twitch, Telegram. Використання цих соціальних мереж може завдати шкоди самооцінці молоді, погіршення любові до себе, погіршення уваги та концентрації. Соціальні мережі показують молодим людям, підліткам, як живуть інші люди, і вони можуть постійно порівнювати себе з іншими. Хоча підлітки не розуміють що те, що показується у соціальних мережах не є реальність в різних випадках. Це може зумовити відчуття меншовартості та незахищеності, що призводить до заниженої самооцінки та постійної невпевненості в собі.

Тривожність. Розглянемо, що таке тривожність. Тривожність – це нормальна реакція організму на стресові подразники, і тривожність може мати як короткочасний, так і тривалий характер. Багато молодих людей і підлітків можуть відчувати підвищену тривожність, пов'язану із спілкуванням у соціальних мережах. Вони можуть відчувати тиск, постійно публікувати ідеальні фотографії та писати ідеалізовані дописи, які розміщують разом із фото. Дотримуватися негласних правил соціальних мереж може бути важко, і в результаті підлітки починають відчувати високий рівень тривожності. Молодих людей постійно бомбардують інформацією про те, що роблять їхні друзі, однолітки та кумири, через що вони можуть почуватися самотньо.

Соціальні мережі можуть викликати звикання, і підлітки часто настільки захоплюються постингами та спілкуванням з друзями, що втрачають відчуття часу, що може призвести до порушень сну. Хоча це не є серйозним психічним розладом, соціальні мережі можуть значно впливати на режим сну та його якість, що в подальшому може спричинити проблеми з психічним здоров'ям.

Порушення сну. На що може вплинути? Недостатність сну може вплинути на багато аспектів життя молодого людини. Це може знизити її самооцінку, викликати втоми та дратівливість протягом дня, а також ускладнити концентрацію уваги. Переважну частину своєї історії люди проводили вечори в темряві, і лише в останні століття в наших спальнях з'явилося штучне освітлення. Дослідження свідчать, що воно пригнічує вироблення гормону мелатоніну, який сприяє сну. Найгірше впливає на нього блакитне світло від екранів смартфонів та ноутбуків. Отже, звичка перевіряти перед сном стрічку новин у Facebook чи Telegram погано впливає на якість сну. Вчені виявили, що блакитне світло, яке випромінюють наші гаджети, відіграє суттєву роль у порушенні сну. Найгірший впливав не загальний час, проведений у мережі, а частота заходів до неї, що свідчило про "нав'язливу звичку" постійно перевіряти оновлення. Дослідники, однак, не з'ясували остаточно, чи саме соціальні мережі спричиняють розлади сну, чи це ті, хто вже страждає на безсоння, проводять більше часу в мережах.

Отже, вплив соціальних мереж на психічне здоров'я підлітків має значні наслідки, але є і позитивні аспекти: Підлітки мають можливість спілкуватися з одним з одним, знаходити багато корисної інформації, проходити цікаві курси для саморозвитку та підвищення кваліфікації. Але інтенсивне використання соціальних платформ пов'язане зі зростанням ризику розвитку депресії, тривоги та зниження самооцінки, інтернет-залежність, порушення зору, порушення концентрації. Механізми цього впливу різноманітні: Соціальне порівняння – постійне порівняння себе з ідеалізованими образами інших користувачів у соціальних мережах може призводити до розвитку комплексів неповноцінності та зниження самооцінки. Кібербулінг – поширений у соціальних мережах, має руйнівний вплив на психічне здоров'я підлітків, викликаючи депресію, тривогу і навіть суїцидальні думки. Ізоляція – незважаючи на велику кількість онлайн-спілкування, підлітки можуть відчувати соціальну ізоляцію та самотність, що посилює симптоми депресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Український психологічний ХАБ. Самотність це Український психологічний ХАБ «Психолог. Психолог».

URL: <https://www.psykholoh.com/post/самотність-це> (дата звернення: 13.09.2024).

2. Як соцмережі впливають на наш настрій, сон, психічне здоров'я і стосунки - BBC News Україна. BBC News Україна.

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42693578> (дата звернення: 09.09.2024).

ВПЛИВ НАУКИ НА ЕТИКУ, ЕКОНОМІКУ ТА КУЛЬТУРУ

*Яценко О.А., Державний біотехнологічний університет
НК – Варинаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент*

Серед особливостей науки, що відображають її сучасний вигляд, частіше за інших називають підвищену чутливість до морально–етичних питань. Науковий дослідник сьогодні – вже не просто, цікавий шукач істини, що особливо цінує свою творчу свободу, або дослідник, який проводить досить прості спостереження та експерименти. Сучасний вчений – це суб'єкт, який найчастіше виконує соціальне замовлення і відслідковує наслідки результатів його виконання. Наука змінилася кардинальним чином. Найбільші відкриття ХХ ст. – спеціальна і загальна теорії відносності, квантова механіка, створення генетики, сучасної космології, технічні нововведення, зумовлені розвитком наукових досліджень, – від літакобудування до комп'ютерної техніки, від військової техніки до технічних пристроїв у побуті, – всім цим людство зобов'язане науці. Водночас, розвиток науки в ХХ в. створив нові, глобальні загрози перед людством: загрозу самознищення в ядерній війні, руйнування природних екологічних систем, отруєння їх радіацією, хімічними речовинами і т. д. З давніх часів оцінка науки в суспільстві була неоднозначною.

В останні десятиліття таке сприйняття змінилося широко поширеною недовірою, страхом, нехтуванням і запереченням. В той самий час дослідники стикаються з необхідністю звертатися до етичних питань, адже розвиток науки тісно пов'язаний з еволюцією моральних норм. Наукові досягнення не лише розширюють межі людських можливостей, але й вимагають переосмислення етичних принципів. Водночас, моральні цінності суспільства впливають на вибір напрямків наукових досліджень і встановлення етичних норм наукової діяльності. Наукова чесність, відкритість і повага до інтелектуальної власності є фундаментальними принципами, які забезпечують довіру до наукового знання.

Виконаний Р. Мертоном аналіз цінностей і норм науки неодноразово піддавався уточненням, виправленням і навіть різкій критиці в спеціальній літературі. При цьому з'ясувалося, що наявність такого роду норм дуже важливо для існування і розвитку науки, для самоорганізації наукової діяльності. Безумовно, не рідкими є випадки порушення цих норм. Але той, хто їх порушує, ризикує рано чи пізно втратити повагу і довіру своїх колег. Наслідком цього може стати

повне ігнорування його наукових результатів іншими дослідниками. Наука, як невід’ємна частина суспільства, постійно стикається з моральними викликами.

Освіта і наука – це потужний каталізатор прогресу. Ці 2 фактори не лише підвищують індивідуальну продуктивність, але й стають рушійною силою економічного зростання на рівні всього суспільства. Опанувавши нові знання та вдосконаливши навички, можна не просто збільшити обсяги виробництва, а й створити інновації, які сформуєть майбутнє та наповнять ринки праці, знань та фінансові. Світ стрімко змінюється, а разом з ним – і вимоги до сучасного фахівця. Наукова діяльність та освіта переплітаються в нерозривний клубок, де інновації стають рушійною силою прогресу.

Сьогоднішні реалії диктують нові правила гри: постійне навчання, гнучкість та здатність адаптуватися до змін – це не просто бажані якості, а необхідні атрибути для сучасних професій. Зростання ролі освіти в суспільстві – це не просто тренд, а об’єктивна потреба, зумовлена складністю сучасних технологій та глобалізацією. Так, наприклад Amazon відкриває компанію (яку мають закінчити до 2025 року) перекваліфікації своїх співпрацівників, де робітників будуть навчати працювати зі штучним інтелектом. Але це також створює нові проблеми. Люди які не змогли адаптуватися\навчитися використовувати нові технології ризикують втратити роботу, або другий варіант розвитку подій – деякі види професій можуть перестати існувати через свою неактуальність, це може позбавити велику кількість людей роботи і породити безробіття.

Наукові прориви часто бувають каталізаторами культурних трансформацій. Розвиток наукової освіти та поширення цифрових технологій – це два взаємопов’язані процеси, які кардинально змінюють наше суспільство. З одного боку, наукова освіта формує критично мислячих індивідів, здатних аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. З іншого боку, цифрові технології надають безпрецедентний доступ до знань і створюють нові можливості для навчання та спілкування. Ця синергія призводить до появи нового типу суспільства, де знання є головним ресурсом, а інновації – рушійною силою прогресу.

Наука стимулює художників і письменників до створення творів, що досліджують наукові ідеї та їхній вплив на людське життя. Наукова фантастика є видатним прикладом, де наукові концепції стають основою для розмірковувань про майбутнє, технології та міжлюдські взаємини.

Наукові досягнення часто стають предметом гострих суспільних дебатів, породжуючи складні етичні дилеми. Так, наприклад, штучний інтелект, який може стати як корисним інструментом для отримання\обробки інформації, текстів, перекладу, так і може стати

проблемою для сучасних дизайнерів, художників, роботи\стиль яких зараз активно викрадають штучні інтелекти. А також постала проблема дідфейків, знецінення творчості та черезмірне залучення штучного інтелекту у соціальні мережі, рекламу та інші сфери медіапростору. Кожне нове відкриття ставить перед нами важливі питання: які межі дозволеного в науці, як забезпечити, щоб наукові досягнення використовувалися на благо суспільства.

Феномен науки має великий вплив на сучасне суспільство. Науковий прогрес – це двосічний меч. З одного боку, він дає нам безпрецедентні можливості для покращення якості життя, подолання хвороб, розв’язання глобальних проблем. З іншого боку, він ставить перед людством складні етичні дилеми та вимагає відповідального ставлення до наукових знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко Етика науки і етичний кодекс ученого / Гончаренко // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка] . Серія : Проблеми методики фізико–математичної і технологічної освіти. – 2011. – Вип. 2. – 3–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2011_2_3

2. Яненко І. Г. Роль освіти і науки для економічного росту і розвитку суспільства. Економіка та держава. 2015. № 7. 6–9.

3. Етика та раціональність у науковому дослідженні : Навчальний посібник / В. Ратніков, А. І. Теклюк. – Вінниця : ВНТУ, 2022. – 143 с

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ

УДК 1(091.3), 509

НАУКОВО–ФІЛОСОФСЬКИЙ ОБРАЗ ЕПОХИ ЕЛЛІНІЗМУ

*Багацький О.А., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Епоха еллінізму (близько 323–30 рр. до н.е.) охоплює період, що настав після смерті Олександра Великого і закінчується римським завоюванням Єгипту. Цей період характеризується значними культурними, науковими та філософськими здобутками, а також поширенням грецької культури по всій території колишньої імперії Олександра.

Математик Евклід найбільш відомий своєю книжкою «Начала» (Elements), яка вважається однією з найвидатніших математичних робіт в історії. Вона справила величезний вплив на математику, навчання і науку загалом протягом понад двох тисяч років. Архімед, один із найвидатніших математиків та інженерів, зробив значний внесок у геометрію, особливо у вивчення площ та об'ємів. Архімед розробив методи обчислення площі та об'єму різних фігур, включно зі сферою і циліндром, зробив багато для прикладної математики, розробивши механічні пристрої, такі як Архимедів Гвинт для підйому води.

Основні школи філософії – стоїки, епікурейці. Стоїцизм був заснований Зеноном з Кітіона на початку III століття до н.е. Важливі фігури включають Сенеку, Епиктета і Марка Аврелія. Основні ідеї. Стоїки вірили, що всесвітом керує розум (логос), і що людина має жити в злагоді з природою. Етика: Головна мета – досягнення добродетності та внутрішнього спокою. Стоїки вчили, що емоції та пристрасті мають контролюватися розумом. Вони вважали, що страждання неминучі, але важливо, як на них реагувати. Неприв'язаність до зовнішніх обставин – ключ до щастя.

Епікурейство було засноване Епікуром у IV столітті до н.е. Важливими послідовниками були Лукрецій і Мануцій. Епікурейці стверджували, що щастя і задоволення – головна мета життя, але розуміли задоволення не як надмірні насолоди, а як відсутність страждання і душевного неспокою (атараксія). Епікурейська філософія вплинула на розвиток етики, особливо щодо розуміння щастя і бажань.

Філософи цього періоду, такі як Епікур і стоїки, розробили методи раціонального аналізу та критичного мислення. Атомістична теорія Епікура, наприклад, лягла в основу майбутніх наукових досліджень у фізиці та хімії, пропонуючи матеріалістичний погляд на світ.

Взаємозв'язок науки і філософії в еллінізмі вплинув на римську думку і пізнішу європейську науку, відкриваючи шлях для наукової революції в Новий час. Математика, фізика і філософія, що розвивалися в цей період, стали основою для подальших відкриттів і теорій.

Науково–філософський аспект епохи еллінізму являє собою унікальний синтез знань та ідей, що справив глибокий вплив на розвиток науки і філософії в наступні століття. Цей період характеризується значними досягненнями в математиці, астрономії, медицині та філософії, що відобразило прагнення людей зрозуміти світ і своє місце в ньому. Філософські школи, такі як стоїцизм та епікурейство, пропонували різні підходи до питань щастя, моралі та сенсу життя, що сприяло формуванню етичних норм і принципів, актуальних і в сучасному суспільстві. Взаємозв'язок науки і філософії в епоху еллінізму підкреслює важливість міждисциплінарного підходу до знань. Еллінізм залишив спадщину, яка продовжує надихати вчених і мислителів, формуючи наші погляди на науку і філософію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Boardman, John. *The Hellenistic World*. London: Thames & Hudson, 1994.
2. Hammond, Nicholas Geoffrey Lemprière. *The Hellenistic Age: A History*. London: 1993.

УДК 001.3

ПРОЦЕСИ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

*Бондаренко Я.Р., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор

Україна успадкувала від СРСР потужну розгалужену науково–освітню систему з передовою на той час інфраструктурою. Але на даний момент вона потребує модернізації, оскільки за якісними та кількісними показниками не завжди відповідає рівню науки та освіти країн Європи та світу, має застарілий зміст, форми і методи навчання, інші перешкоди і проблеми. Для того, щоб сучасна наука та вища українська освіта була конкурентоспроможною, досягла світового

рівня, необхідно усунути ці перешкоди і проблеми, а також провести всебічний аналіз минулого, досконало знати досвід історичного розвитку науки та вищої освіти в Україні. Тільки знання попередніх систем науки та освіти, їх негативних і позитивних сторін дозволить бути сучасній українській системі науки та вищої освіти найбільш доцільною і досконалою.

В історії розвитку науки та вищої освіти Україні існує кілька умовних етапів. Перший – це заснування Греко–слов’янської Академії у м. Острог. Другий – створення Києво–Могилянської академії. Третій етап – виникнення університетів на українській території, що перебувала у складі Російської та Австро–Угорської імперій. Четвертий етап – створення наприкінці 19 століття технічних, медичних, педагогічних та інших спеціалізованих вищих навчальних закладів. Наступний етап – 1917– 1941 роки. У цей період реформувалися старі та створювалися нові вищі заклади освіти. Шостий етап – розвиток науки та вищої освіти у післявоєнний період і до проголошення незалежності України. Сьомий етап – сучасне становлення науки та вищої освіти, приєднання України до Болонського процесу, інтеграція української системи науки та вищої освіти у загальноєвропейську.

В СРСР середня і вища освіта стала масовою й доступною для усіх дітей в тому числі і в Україні. Значно виросла кількість наукових установ та закладів вищої освіти (ЗВО) України. Так, якщо до 1917 року їх було 29, то у 1938 році їх було вже 129. Якщо раніше центрами науки та вищої освіти були тільки Катеринослав, Київ, Одеса, Харків, то у 1930 році такими центрами стали 28 міст української республіки. Війна 1941 року та німецька окупація на декілька років майже зупинили розвиток науки та вищої освіти в Україні. Усі ЗВО були евакуйовані у східні райони СРСР і тільки в кінці 1943 року почали повертатися в рідні міста.

У післявоєнний період Україна потребувала багато фахівців з вищою освітою задля встановлення зруйнованого народного господарства. Однак брак коштів, фінансування привело до того, що у 1946 році була прийнята постанова про розвиток заочної освіти для молоді, яка бажала здобути спеціальність без відриву від виробництва. Завдяки цій постанові у 76 ЗВО республіки почали діяти заочні відділення. Слід сказати, що якість заочної форми навчання істотно поступалася стаціонарній формі, але в ті роки головним було ліквідувати дефіцит кадрів з вищою освітою.

Брак коштів, фінансування були причиною того, що перед закладами вищої освіти стала істотна потреба до укрупнення спеціальностей, розширенню профілю фахівців. Все це спричинило скорочення закладів вищої освіти в Україні: з 1950 до 1960 років кількість ЗВО зменшилася до 135 (по даним інших джерел – до 160).

Але за цей же час збільшилася кількість студентів майже удвічі: з 201,5 ти до 417,7 ти. Більшість закладів вищої освіти були наближені до виробництва. У той же час відкривалися нові освітні заклади. В другій половині 80-х років ХХ століття на території України було розташовано 148 вищих навчальних закладів, де навчалось близько 900 ти студентів. Населення України все більш цінувало вищу освіту і ця тенденція продовжувалася, про що говорять такі цифри: з 1979 року до 1989 року кількість осіб з вищою освітою зросла з 2,766 млн осіб до 4,194 млн осіб.

Сучасний етап розвитку науки та вищої освіти в Україні почався після проголошення її незалежності. У цей період в країні відроджуються і впроваджуються кращі надбання та досвід систем вищої освіти СРСР та країн Європи. в Україні було прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток науки та системи вищої освіти.

Дуже важливим було приєднання України у 2005 році до Болонського процесу, що призвело до інтеграції української системи вищої освіти у загальноєвропейську. Повністю цей процес повинен був завершитися до 2010 року. Сьогодні в Україні набирає потужних обертів освітня реформа, невід'ємною частиною якої є інклюзивна складова. І обраний нашою державою напрям на створення гідних умов навчання для людей з особливими освітніми потребами, а це є кроком до впровадження європейських принципів та стандартів життя. Дуже важливо пам'ятати, що захищаючи право на якісну освіту та отримання професії, ми виконуємо основні положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Саламанської декларації.

Таким чином, результат аналізу етапів розвитку науки та вищої освіти в Україні у минулому надає уявлення про хід наукових і освітніх процесів у майбутньому, дозволяє спроектувати діяльність закладів вищої освіти таким чином, щоб вони були конкурентоспроможними як на рівні Європи, так і на світовому рівні. Знання особливостей розвитку системи науки та вищої освіти України, її значної потужності й наукового потенціалу зможуть забезпечити подальший і досить швидкий інноваційний розвиток цієї сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukvar.su/istorija/page,2,166491-Istoriea-vysshego-obrazovaiea-vUkraine.html>.
2. Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти: навчальний посібник / П. Г. Лузан, О. В. Васюк. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : ДАКККіМ, 2010. – 296
3. Сандугей В. В. Освіта як фактор конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили з позиції глобалізаційної перспективи / В. В.

УДК 930

ІСТОРІЯ ТА НАУКА: ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ

*Боровков Є.Т., Державний біотехнологічний університет
НК – Варипаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент
НК – Міносян А., кандидат історичних наук, доцент*

Історія у науці залишається однією з найбільш захоплюючих і складних галузей дослідження, оскільки вона намагається відповісти на запитання про наше минуле за допомогою наукових методів. Одним із найбільш фундаментальних викликів є те, що минуле вже не існує у фізичному вигляді, і тому дослідження його часто пов'язане з обмеженнями. Однак сучасні наукові досягнення дозволяють подолати ці труднощі, і навіть складні питання, такі як історія людської свідомості, релігійних уявлень або глобальних катастроф, можуть бути пояснені завдяки інтердисциплінарному підходу.

Зокрема, когнітивна наука про релігію, яка досліджує еволюцію та природу релігійних уявлень, стикається з особливою проблемою вивчення минулого. На відміну від фізичних наук, що базуються на вимірюванні та експерименті, релігійні уявлення людей, що жили тисячі років тому, не залишили чітких слідів для прямого дослідження.

Однак завдяки застосуванню нових методів і співпраці з іншими науками ця галузь все більше отримує можливість висвітлити минуле релігійної свідомості. Як показує практика, інтерпретація артефактів, текстів або навіть розподілу релігійних культур на стародавніх територіях може принести важливі знання.

На перший погляд, експериментальне дослідження минулого здається обмеженим через те, що ми не можемо безпосередньо спостерігати за подіями, які відбулися. Але деякі наукові дисципліни вже успішно застосовують свої методи для вивчення минулого, створюючи репрезентації подій, що сталися мільйони чи навіть мільярди років тому. Наприклад, космологія дозволяє досліджувати глибокі минулі події у Всесвіті.

Завдяки таким інструментам, як телескопи і спектральний аналіз світла від далеких зірок, учені можуть спостерігати за об'єктами та подіями, що мали місце за мільярди років до нашої ери. Наприклад, виявлення космічного мікрохвильового фонових випромінювання стало доказом Великого вибуху і підтвердженням ранніх стадій

розвитку Всесвіту. Такі дослідження показують, що історичний підхід може бути застосований навіть до фізичних явищ.

Геологія та палеонтологія також є дисциплінами, які здатні відтворювати історичні події на основі вивчення сучасних даних. Геологи, досліджуючи формування гірських порід, тектонічні рухи, або викопні залишки, можуть реконструювати етапи розвитку Землі. Наприклад, концепція тектоніки плит пояснює глобальні зміни у поверхні планети, що призвели до утворення континентів і океанів.

Використовуючи методи, як–от аналіз геологічних шарів та ізотопні методи датування, науковці можуть точно визначити, коли і як відбулися певні події, такі як масові вимирання або кліматичні зміни. Подібно до цього, палеонтологи, досліджуючи викопні залишки, можуть реконструювати історію еволюції видів, вивчаючи їхні анатомічні особливості, спосіб життя та причини загибелі.

Археологія, що зосереджена на людській історії, також використовує наукові методи для вивчення минулого. Радіовуглецеве датування, яке дозволяє визначити вік органічних матеріалів, є одним із прикладів, як фізичні методи можуть допомогти археологам датувати стародавні артефакти і таким чином реконструювати культуру та побут минулих цивілізацій. Однак археологія не тільки вивчає об'єкти, але й інтегрує знання з антропології, історії та навіть когнітивної науки для того, щоб відтворити минулі думки та світогляд.

Інтеграція міждисциплінарних підходів стає особливо важливою, коли йдеться про складні питання, такі як когнітивна наука про релігію. Це нова галузь знань, яка досліджує психологічні та нейрофізіологічні основи релігійної віри.

Хоча дослідження минулих релігійних думок стикається з викликами, археологічні дані, такі як артефакти та ритуальні предмети, можуть розкрити багато аспектів релігійної свідомості минулих епох. Наприклад, вивчення доісторичних місць релігійного поклоніння, таких як стоунхендж або стародавні поховання, допомагає зрозуміти структуру релігійних ритуалів і вірувань.

Крім того, дослідження стародавніх текстів також надає важливу інформацію про релігійну свідомість минулого. Наприклад, рукописи Мертвого моря – це значний археологічний здобуток, що відкриває доступ до релігійних уявлень, вірувань та практик давньої юдейської секти. Завдяки поєднанню філологічного аналізу та наукових методів дослідження, таких як аналіз чернил та папірусу, історики можуть реконструювати контексти, у яких були створені ці тексти, а також виявити нові дані про тогочасні релігійні практики.

Наукові дисципліни, які вивчають минуле, мають безліч різних методів і підходів. Незважаючи на обмеження, з якими вони стикаються, сучасні наукові досягнення доводять, що історію можна досліджувати експериментально.

Застосування міждисциплінарного підходу дозволяє отримувати нові знання і підвищує точність реконструкції минулих подій. І хоча минуле не може бути змінене, його розуміння постійно оновлюється завдяки розвитку нових наукових методів і технологій.

Таким чином, наука продовжує доводити, що минуле не є закритою сторінкою, а динамічним джерелом знань, яке ще можна відкривати і досліджувати. Незалежно від того, чи йдеться про космологічні події мільярди років тому або релігійні уявлення стародавніх людей, інтердисциплінарний підхід у науці допомагає нам розгортати історію заново.

ЛІТЕРАТУРА

1.Гірц, Армін. Винахід пророцтв: Безперервність і значення в релігії індійців Хоуп. Видавництво Каліфорнійського університету, 1993.

2.Макколі, Роберт Н. та Е. Томас Лоусон. «Когнітивні аспекти релігійного ритуалу та археології» у Археологія ритуалів, редактованій Євангелосом Карікідісом. Університет Каліфорнії, Інститут археології Котсина, 2007.

3.Мітен, Стівен. Попередня історія розуму: Когнітивні витoki мистецтва, релігії та науки. Thames and Hudson, 1996.

УДК 94

ВПЛИВ ФРАНЦИСКАНСЬКИХ ТА ДОМІНІКАНСЬКИХ ЧЕНЦІВ НА РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ НАУКИ

*Бузіашвілі Г.Г., Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Після падіння Римської імперії починається затяжний процес регресу античного суспільства – політична, економічна та природничі науки були відкинуті на багато років у минуле. В епоху «темних століть» багато знань, відкритих в античні часи, були втрачені. І, начебто було парадоксально, християнська церква була однією з причин як деградації європейської системи знання, так і ключовим медіатором у відновленні цих знань. Перед усім слід встановити, яким чином чернечі ордени сприяли відновленню науки.

Серед діячів домініканського чернечого ордену слід згадати двох вчених та теологів, а саме Альберта Великого (1193–1280) та його учня Фому Аквінського (1225–1274). Внесок Альберта Великого у розвиток науки та філософії настільки великий, що він вважається

одним із засновників схоластичної традиції в Європі. Альберт не просто вивчав праці своїх попередників, а й проводив власні дослідження, наприклад, у ботаніці, де детально описував рослин та їхні властивості. Альберт був одним із перших мислителів, хто спробував синтезувати Аристотелівську філософію з християнським світоглядом. Його підхід до вивчення природи базувався на ідеї, що світ як творіння Бога слід досліджувати через розум, оскільки це шлях до пізнання Божого задуму. Активно займався дослідженням хімії та алхімії. Його роботи в цій галузі включали експерименти з різними речовинами та металами. Він писав про трансмутації речовин і часто згадується як один із перших середньовічних вчених, хто почав систематично досліджувати хімічні процеси, хоч і в рамках алхімічних традицій.

Фома Аквінський розробив систематичний підхід до вивчення філософії та теології, відомий як схоластичний метод. Цей метод включав суворий аналіз аргументів з обох сторін питання і прагнення пошуку істини через розум і діалектичні обговорення. Важливим досягненням Аквінського було застосування логіки та філософії до теологічних питань. Однією з найвидатніших заслуг Фоми Аквінського є його успішна адаптація філософії Аристотеля до християнської доктрини. До цього багато мислителів уникали Аристотеля, вважаючи його ідеї несумісними з християнством. Однак Фома вважав, що раціональні аргументи можуть посилити та поглибити розуміння віри. Його головні роботи, такі як *Summa Theologica* та *Summa contra Gentiles*, продемонстрували цей синтез. Хоча Фома не був вченим у звичайному сенсі, його внесок у розвиток оптимального підходу до пізнання світу вплинув на становлення наукового способу. Його ідея, що розум і віра можуть взаємодіяти, стала стимулом для багатьох вчених та мислителів шукати пояснення природних явищ за допомогою спостережень та експериментів.

Іншим доволі важливим чернечим орденом що вплинули на розвиток науки були згадані вище францисканці. Роджер Бекон (1214–1292) вважається одним із попередників Нового часу завдяки своєму акценту на емпіричні дослідження та експеримент. У його час схоластика часто спиралася на авторитет древніх текстів, а не на перевірку гіпотез через досвід. Бекон стверджував, що знання має бути засноване не лише на раціональному мисленні, а й на експериментальних даних. Це стало важливим елементом у розвитку сучасного наукового методу. Бекон стверджував, що математика є ключем до розуміння природи та інших наук. Він наполягав на тому, що точні науки, такі як астрономія та фізика, повинні спиратися на математичні методи. Ця ідея була новаторською для його часу, оскільки багато схоластів не надавали математики такого значення. Бекон активно займався дослідженнями у галузі оптики. Він був

одним із перших європейців, хто вивчав заломлення та відображення світла. У своїй праці *Opus Majus* він обговорює природу світла та розглядає питання, пов'язані з лінзами та зором. Він передбачив створення окулярів для покращення зору та пояснив явища, пов'язані з веселкою та іншими оптичними ефектами.

Говорячи про францисканців, варто насамперед згадати Вільяма Оккама (1287–1347), ключовий внесок якого у середньовічну науку та філософію пов'язаний із принципом, відомим як "бритва Оккама". Цей метод передбачає, що серед конкуруючих теорій слід віддавати перевагу тій, що вимагає найменшої кількості припущень. Хоча Оккам не був вченим у сучасному сенсі, його ідеї вплинули на логіку та філософію науки, закладаючи основи для пізніших наукових методів.

Таким чином, вже в епоху пізнього середньовіччя з'являються діячі церкви, які спираючись на античні знання та шляхом експериментів не лише відновлюють старі знання, але при цьому й виводять нові істини. Ці діячі символізують два підходи до науки – «прототеоретичний» через діяльність домініканців, та «протоекспериментальний» – францисканців.

УДК 94(477)

НАУКА У СУСПІЛЬСТВІ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

*Булгакова Т.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Актуальність теми роботи обґрунтовується значенням дослідження проблематики становлення та розвитку науки у суспільстві епохи Відродження (Ренесансу), з огляду на вагоме історичне значення вказаного часового періоду для формування сталих наукових знань людства.

Науково–теоретичною основою роботи стали праці вітчизняних дослідників та науковців, які присвячено проблематиці становлення та розвитку науки у суспільстві епохи Відродження, а саме: С Бабійчук , О. Богашко , І. Дзевульської , О. Потіщук та ін.

Відродження, або Ренесанс – це перехідна епоха в історії культури Західної і Центральної Європи від Середньовіччя до Нового часу. Розпочався цей період в Італії у XIV ст., в інших країнах – у XV ст. і тривав до XVII ст. Ренесанс став епохою кардинальних змін у всіх сферах життя суспільства, включаючи мистецтво, науку, філософію, літературу та уклад суспільства, загалом. У епоху Ренесансу відбулося відродження інтелектуальних та культурних цінностей античності, таких як антична Греція та Рим. Цей період став епохою кардинальних

трансформацій, що справили глибокий вплив на подальший розвиток європейської цивілізації.

Однією із основних рис епохи Ренесансу є помітний інтерес суспільства до наукових досліджень, особливо в галузі природничих наук. Це епоха, яка передувала європейському Просвітництву, коли люди поступово відходили від релігійних тлумачень людського буття, що відрізнялися догматизмом, перемикаючи суспільну увагу на наукові пояснення того, хто така людина, для чого вона прийшла у світ, яка її роль у побудові суспільства тощо. Епоха Відродження стала точкою формування наукового знання нового типу. О. Богашко доводить, що «епоха Відродження особливо відзначається значними науковими зсувами у сфері пізнання і створення нового. Цей розвиток пов'язаний із зародженням капіталістичного способу виробництва та успіхами нового світогляду» [2, 24].

У добу Відродження чітко прослідковується формування практичного досвіду науки, який пронизував усі існуючі на той час галузі. Практична діяльність учених значно розширювала світогляд і наукові доробки тогочасної науки, підкріпленої практичними дослідженнями. Як зазначає Бабійчук стосовно формування наукових знань епохи Відродження, «нові відкриття вимагали створення нової науки та нових методів дослідження...Довіра до спостережень й досліджень – шлях, на якому зароджується нова наука» [1, 19].

Визначною постаттю, яка сприяла прогресу наукової медицини, був Андреас Везалій – засновник наукової анатомії, хірург. Паралельно зі значними зрушеннями у медичній практиці відбувається значне накопичення знань у галузі хімії та хімічної технології. Т. Парацельс, окрім анатомічних досліджень, вважається відомим алхіміком свого часу .

Особливо слід відзначити внесок у науку епохи Ренесансу Леонардо да Вінчі, котрий жив на межі XV–XVI століть – окрім того, що це був великий художник, він також відомий своїми цікавими науковими дослідженнями. В основі його наукової творчості є принцип спостереження: він спостерігає за польотом птахів, за рухом тварин, небесних тіл, води і намагається зрозуміти та пояснити їхню природу, щоб потім ці знання використовувати у своїх винаходах. Йому належать численні проєкти літальних апаратів, військових пристроїв летального та оборонного характеру і навіть винаходи в галузі кулінарії, які полегшували роботу кухарів та кондитерів. Як зазначають І. Дзевульська та О. Маліков, «чимало відомо фактів про Леонардо да Вінчі як про «титана епохи Відродження», яким було закладено фундамент наукової анатомії людини» [3, 20].

Однією із найпомітніших фігур в галузі науки Ренесансу є польський астроном Микола Коперник, який також жив майже в той же час, що і Леонардо да Вінчі. Він є найвідомішим автором

геліоцентричної моделі Сонячної системи. О. Потіщук відзначила, що «саме в той час відбувався значний переворот, який був пов'язаний з чітким описом М. Коперником обертання Землі навколо своєї осі та рух її навколо Сонця, тим самим створення геліоцентричної системи світу. Крім того, вчений, який виявився революціонером в астрономії, спочатку працював у традиційному руслі та поважав античне знання. Він бажав спростити астрономічні розрахунки і при цьому намагався зберегти рівномірний колоподібний рух та відмовився від прийомів, введених Птолемеєм і його послідовниками» . Отже, вперше було голосно заявлено про помилковість птолемеївської геоцентричної моделі, згідно з якою Земля знаходиться у центрі Сонячної системи. По суті, це була революція в галузі наукових уявлень про Всесвіт, який і є початком першої наукової революції в історії людства. Історична заслуга Миколи Коперника полягала в тому, що його математично обґрунтована теорія повністю підірвала той спосіб пізнання і світогляд, на якому ґрунтувалася схоластична наука. Задля справедливості варто зауважити, що М. Коперник не відмовлявся від релігії, але вважав, що можливий компроміс між науковими та релігійними уявленнями тощо.

Таким чином, наука епохи Відродження (Ренесансу) – це феномен інтенсивного розвитку інтелекту, креативності та самовираження у людській свідомості та проявах. Цей період відзначався прагненням до гармонії між людиною і природою, індивідуальністю та колективністю, а також розкриттям всього спектру людських можливостей у всіх сферах життя. Індивідуалізм та самовираження стали ключовими аспектами ренесансного мислення людини. Людина цього часу визнавала свою унікальність і ставила в основу творчості та науки втілення своєї особистості. Це відображалось, зокрема, і у науці, у професійному житті особистості епохи Ренесансу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабійчук М. Передумови зародження наукової освіти в епоху Відродження. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2017. №2. с. 19–21.
2. Богашко О. Л. Еволюція теоретичних підходів до інноваційного розвитку в економічній науці. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. №2. с. 23–29.
3. Дзевульська І. В., Маліков О. В. Деякі факти з історії вивчення тіла людини. *Молодий вчений*. м. Львів, 29–30 червня 2023 р. 19–21.
4. Потіщук О. О. Формування практичного досвіду науки в соціальному контексті доби відродження. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 2012. 9 (1).

ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

*Вовк К., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Історія науки і техніки – порівняно молода наука, яка почала складатися як самостійний розділ історичного знання лише наприкінці позаминого століття, а саме – з 1892 р., коли в одному з університетів Франції вперше з'явилася кафедра історії науки. З того часу почався й період вивчення історії науки і техніки як самостійної дисципліни, що зумовило перетворення молодого науки вже в середині минулого століття в одну з важливих галузей історичного знання. Тоді ж чітко визначився і предмет історії науки і техніки – не просте реконструювання минулого наукового знання, а дослідження процесу розвитку науки з метою з'ясування тенденцій і закономірних зв'язків, що визначають зміст і напрями цього процесу.

Наразі зрозуміло, що наука і техніка грають у розвитку цивілізації вирішальну роль. Історія науки і техніки – це область історії, яка вивчає, як розуміння природного світу (науки) та здатність взаємодії з ним (технологія) змінювалися протягом століть. Ця навчальна дисципліна також вивчає культурні, економічні та політичні наслідки наукових інновацій.

Історія науки і техніки динамічно змінюється, постійно поповнюється новими знаннями, концепціями та фактами. Мета історії науки і техніки полягає у тому, щоб забезпечити стале підвищення загальнокультурного і науково-технічного потенціалу суспільства. Завданнями історії науки і техніки як наукової дисципліни є: пошук, систематизація, аналіз та узагальнення наукових та технічних фактів; розширення джерелознавчої бази досліджень; виявлення та обґрунтування законів і закономірностей науково-технічного розвитку; аналіз значення науки і техніки в культурно-історичному розвитку суспільства; удосконалення методологічного забезпечення дослідницької практики.

Знайомство з історією вважається необхідним і введене в коло навчальних дисциплін вищої, спеціальної та загальноосвітньої середньої освіти. За змістом вона була, а багато в чому залишається і сьогодні, історією князів, царів, королів, політичних партій і державних діячів, пригноблених народів, народних героїв, воєн та їх наслідків, інших подій суспільного життя.

Із розглянутих раніше положень можна зробити висновки, по-перше, про те, що наука, техніка, технологія є досить складними явищами суспільного життя і що вони пов'язані з глибинними засадами людського існування; по-друге, про те, що між ними існує необхідний зв'язок.

Історія свідчить, що технічний розвиток може досягати досить значного рівня у відносно малорозвинених країнах, як це було, наприклад, у Стародавньому Єгипті та Китаї XIV ст. Але наслідки такого розвитку ніколи не досягали тих результатів, що їх ми маємо в сучасній Європі. Це свідчить про те, що, незважаючи на можливість відносно автономного розвитку технічних умінь, лише тоді розвиток техніки набуває характеру динамічного і стійкого у своїх основах процесу, коли він переплітається і поєднується з розвитком науки та соціальної структури. Те ж саме можна сказати і на адресу науки.

Нині можемо констатувати, що вивчення прогресивного поступу суспільства свідчить про внутрішню єдність розвитку науки, техніки і технології. Європейська наука бере початок із пошуків та відкриттів Стародавньої Греції, а саме – із дослідження змісту понять, що формують знання, а отже, з доведення, обґрунтування, аргументації, тобто з технологічної сторони інтелектуальної діяльності людини. Так звана “теорема Піфагора” була відома своїми результативними величинами ще задовго до Піфагора, але характеру саме теореми, тобто логічного доведення, вона набула в Піфагора. Так само розуміння води як першооснови всього суцього існувало ще у східній міфології, але лише Фалес Мілетський почав це обґрунтовувати, раціонально тлумачити та пояснювати.

Становлення науки у стародавньому світі ще мало пов'язувалось із розвитком техніки. Тут наука, діставши поштовх для розвитку зі сфери соціального життя та технічної діяльності, нагромаджувала переважно технічні складники інтелектуальних пошуків. І хоча окремі напрями знання перехрещувались із практичними потребами (наприклад, діяльність Архімеда), це радше було винятком, ніж правилом. Ту ж тенденцію ми спостерігаємо і в Середні віки. Але самий факт втягування великої групи етносів у єдиний культурно-історичний процес сприяв поступовому розширенню напрямів пізнання та сфер застосування знань.

Найвражаючішою сферою технічної діяльності зрілого Середньовіччя було будівництво храмів. Саме тут, за свідченням істориків науки, ми знаходимо перший відомий факт наукової експертизи проєкту будівництва Міланського собору (1386 р.).

Власне, стабільна картина розвитку науки, техніки та технології у їх взаємозв'язку починається у Європі з епохи Нового часу (XVII ст.). Дослідники виділяють такі етапи розвитку науки та техніки:

1. Перша фаза (прибл.1660 – прибл.1750) – наука і техніка тут інституалізуються (виникають Академії наук і власне інженерна діяльність. Але зв'язок між наукою і технікою можна простежити за такими напрямками:

а) виникає техніка для наукових експериментів, яка починає досить активно розвиватися на ґрунті вже наявних технічних досягнень;

б) утверджується механічна картина світу.

2. Друга фаза – початок промислової революції (кінець XVIII ст. – XIX ст.). Тут бурхливий розвиток техніки починає вимагати застосування науки. У той самий час виникає економічна потреба у втіленні науково–інструментальних напрацювань у виробництво. Тобто виникає зустрічний рух науки, техніки і технології.

3. Третя фаза – XX ст. – зв'язок науки і техніки стає систематичним і спеціально планованим, і в цьому зв'язку наука поступово виходить на провідне місце.

Розвиток інформаційних технологій призвів до створення віртуальних музеїв. Цікавим у контексті вивчення проблем історії науки і техніки є Європейський віртуальний комп'ютерний музей. Його складова – це «Історія розвитку інформаційних технологій в Україні». Вона створена і підтримується на громадських засадах працівниками Інституту кібернетики імені В. Глушкова НАН України, зокрема, відомим вченим Б. Малиновським.

Історія науки і техніки формує мислення, віддзеркалює не тільки власне їх розвиток, але і те, яким чином вони впливають на задоволення суспільних потреб, відповідають інтересам і зберігають цінності для нащадків, стосунки між людьми.

УДК 159.95 С83

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ НАПРЯМ РУХУ ОПОРУ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

*Гаркуша С.С., Національний університет цивільного захисту України
НК – Гонтаренко Л.О., канд.психол.наук, доцент*

Партизанський рух на українських землях під час Другої світової війни став важливою частиною національного опору, що виник у відповідь на жорстокість двох окупаційних режимів. В умовах, коли український народ опинився між нацистським терором і радянським

гнітом, партизани стали символом боротьби за свободу та самовизначення.

Ключовою фігурою в цій боротьбі став Роман Шухевич, який очолив Українську повстанську армію (УПА) в 1943 році. Під його керівництвом УПА не лише протистояла німецьким окупантам, але й активно боролася з радянською владою, яка відновила контроль над українськими землями в 1944 році. Шухевич володів неабияким стратегічним мисленням і організаційними здібностями, що дозволяло йому здійснювати успішні операції проти ворога. Він вірив, що українці мають право на власну державу і готовий був до боротьби до останнього. Його заповіт, залишений після загибелі у 1950 році, став символом незламного духу партизанської боротьби.

Не менш важливим лідером був Тарас Бульба–Боровець, засновник Поліської Січі, який боровся як проти німців, так і проти радянських військ. Бульба–Боровець намагався об'єднати різні партизанські формування для спільної боротьби. Його тактика, заснована на гнучкості та використанні місцевого населення, дозволила досягти значних успіхів на Волині. Він активно залучав місцевих жителів до партизанського руху, що сприяло формуванню потужної мережі підтримки. Його ініціативи показали, як важливо мати підтримку народу в умовах партизанської війни.

Василь Кук, наступник Шухевича, продовжував боротьбу навіть у найскладніші часи, коли радянські репресії досягли свого піку. Кук вірив у те, що боротьба за незалежність не закінчилася, і намагався зберегти бойовий дух залишків армії. Його рішучість і здатність адаптуватися до нових умов дали можливість зберегти частину організації УПА до початку 1950–х років. Він намагався донести до людей важливість боротьби за свободу та зберегти пам'ять про загиблих побратимів.

Партизанський рух в Україні вражав своєю різноманітністю та успішністю, незважаючи на постійні репресії з боку окупаційних сил. Партизани здійснювали диверсії, напади на ворожі склади і залізниці, що створювало значні проблеми для обох режимів. Це були справжніми акціями спротиву, які мали великий вплив на моральний стан населення та демонстрували, що українці не здадуться без бою.

Партизанський рух залишив важливий слід в історії України, адже він показав, що навіть у найважчі часи можливий опір. Справжні герої, такими як Роман Шухевич, Тарас Бульба–Боровець і Василь Кук, стали символами боротьби за незалежність. Цей рух формував українську ідентичність і залишив після себе спогади про героїзм, жертвність і непереборне прагнення до свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боляновський, А. "Українська повстанська армія: боротьба проти окупантів." Військово-історичний журнал України, 2019. – с.45–67.
2. Веденеєв, Д. "Партизанський рух на території України в рокугої світової війни." Науковий вісник Національного університету оборони України, 2018. – 12–34.
3. Сосновський, В. "УПА та боротьба за незалежність України: документальні свідчення." Історичний журнал України, 2020. – с 78–95.
4. Літопис УПА. "Вибрані документи та матеріали." – Київ, 2009. – с.102–156.

УДК 37.015.3

ВІДНОСИНИ ЛЮДИНИ ТА ПРИРОДИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

*Герасименко Ю.Ю., здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди
НК – Лупаренко Є., доктор педагогічних наук, професор*

У сучасних педагогічних дослідженнях взаємодія людини з природою розглядається як складний процес, що охоплює філософські, історичні, біологічні, соціальні та педагогічні аспекти. Цей комплексний підхід має глибоке коріння в історії людської думки.

Зокрема, ще Конфуцій у VI–V ст. до н.е. акцентував увагу на гармонії людини і природи у процесі виховання, наголошуючи на моральному обов'язку співіснувати в єдності зі світом, просуваючи практики сталого життя, які відповідають таким чеснотам, як гуманність (Ren), праведність (Yi) та чесність (Xin) [1].

Баланс між природою та людиною у системі «природа – людина – суспільство» займає центральне місце і в роботах Арістотеля, який розглядав природу як простір для реалізації людської свободи, що є важливим елементом у розвитку особистості .

Тим не менш, у контексті освіти зв'язок людини і суспільства з природою набуває кардинально іншого значення. Одним із педагогів, хто звертав особливу увагу на важливість розуміння природи та її законів у освітньому процесі, був Я.А. Коменський, який підкреслював своїм принципом «природовідповідності» той факт, що в освіті необхідно враховувати природні закони розвитку, навчання у безпосередньому контакті з природою та реалізовувати поступовий,

систематичний підхід до засвоєння знань, у тісній кореляції з етичним вихованням.

У цьому контексті не менш важливим є внесок Жан–Жака Руссо, котрий продовжив розвивати концепцію «природовідповідності», відзначивши важливість мінімального втручання суспільства та вчителів у навчання учнів, щоб дозволити їм розвиватися у власному темпі. Цей підхід заклав основи «натуралістичної педагогіки». Тож саме завдяки Ж.–Ж. Руссо сучасна педагогіка отримала цінні інструменти для розвитку гармонійної і самодостатньої особистості, що здатна до адаптації, прийняття незалежних рішень і свідомого ставлення до навколишнього світу.

Йоган Генріх Песталоцці та Адольф Дістервег доповнили ці ідеї, розробляючи практичні підходи до навчання через інтеграцію різних галузей знань та дисциплін. Такий підхід сприяв розвитку у учнів здатності не лише усвідомлювати природні процеси, але й відповідально взаємодіяти з довкіллям.

Фрідріх Фребель не тільки відкрив перший «дитячий садок» (нім. Kindergarten), але й розробив методику дошкільної освіти, яка підкреслювала важливість ігор як центрального елемента навчання, діяльності на свіжому повітрі та дослідження навколишнього середовища, творчої активності з використанням природних матеріалів, як основних елементів всебічного розвитку. Фребелевські методи навчання і виховання робили акцент на розвитку екологічної грамотності і поглиблення природничих знань особистості, починаючи вже з дошкільного віку.

Одним із перших палких прихильників безпосереднього вивчення природи став Луї Агассіз. Звертаючи увагу на важливість польових досліджень та безпосереднього контакту з природою у навчанні, він заклав основу для подальших освітніх реформ, орієнтованих на розвиток природничо–екологічної компетентності особистості, у цілому.

Генрі Девід Торо висловлював і поширював ідеї стосовно духовного аспекту природи. Він вірив, що саме природа наділяє людину можливістю для саморефлексії, тому пропагував простоту, самообмеження і усвідомленість як засоби досягнення гармонії з природою і самим собою. Ці ідеї надихали і продовжують надихати на духовне пробудження і розвиток екологічного мислення, спонукаючи людей любити та дбати про світ, у якому ми живемо.

Також у контексті дослідження важливим є внесок Марії Монтессорі. Педагогиня створила освітню методику, яка має широке застосування і сьогодні, спонукаючи дітей до самостійного пізнання світу через безпосередній контакт з природою, експериментування і спостереження.

Розвиваючи педагогічні погляди попередників та розглядаючи важливість наближення виховання до законів природи, Костянтин Ушинський зробив величезний внесок у розвиток сучасної педагогіки. Він запропонував освітній підхід, який включав принципи наочності, систематичності та поступовості у навчанні, підкреслюючи важливість використання природи рідного краю, культурної спадщини та рідної мови для виховання. А найголовніше – він поглиблював розуміння світу навколо як основи для розвитку критичного мислення і наукового світогляду особистості.

Також цікавими є ідеї видатного вітчизняного педагога–науковця Григорія Сковороди. Як представник української філософії і педагогіки, Г. Сковорода наголошував, що внутрішнє самопізнання є ключем до щастя, вважаючи справжнім щастям не матеріальні блага чи соціальний статус; він наділяв власне природу тією особливою мудрістю, яка відкриває шлях до самопізнання, допомагаючи розкрити таємниці всесвіту і знайти своє справжнє призначення в ньому – «сродну працю».

Отже, взаємодія людини з природою у філософському та педагогічному контексті розглядається як основоположний аспект виховання гармонійної особистості. Починаючи від Конфуція, продовжуючи Арістотелем та через праці Я. А. Коменського, Ж.–Ж. Руссо, Г. Сковороди, у педагогічній думці простежується ідея важливості природи як середовища для розвитку моральних і духовних чеснот. У поєднанні з освітніми ідеями Ф. Фребеля, Л. Агассіза, Г. Д. Торо, К. Ушинського та М. Монтесорі формування природничо–екологічної компетентності стає ключовим елементом для виховання відповідального і свідомого ставлення особистості до світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Li, B., Sjöström, J., Ding, B., et al. Education for Sustainability Meets

Confucianism in Science Education. *Science & Education*, 2023, 32, 879–908. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11191-022-00349-9>.

2. Shields, C. (ред.). *The Oxford Handbook of Aristotle*. Oxford University Press, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195187489.001.0001>.

3. Грегірчак, Д. Ідея вільного та природовідповідного виховання особистості в філософській системі Ж.–Ж. Руссо. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*, 2023, 499–503. DOI: <https://doi.org/10.59948/osou9.2023.02>.

4. Thompson, M., Xu, L. A biocultural dialogue between Thoreau and Taoist thought: rethinking environmental ethics, nature, spirituality and

place. Religion, 2023, 14(7), 829. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel14070829>.

5. Дічек, Н. П., Ткаченко, Л. І. Костянтин Ушинський як засновник педагогіки і філософ освіти (до 200-ї річниці від дня народження видатного українського діяча К.Д. Ушинського). Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2023, 5(1), 1–12. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5109>.

УДК 378

ПЕРШІ СПРОБИ РЕФОРМ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОБОТУ ВИШІВ

Голубничий І. А., студент

НК – Кабачек В. В., кандидат історичних наук, доцент,

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

Початок ХХ сторіччя оказав грандіозний вплив на долю усіх українців. Не дивно, що і заклади вищої школи зазнали серйозних змін у своєму складі, у штатному розкладі і, навіть, в назвах посад науково–педагогічних працівників.

Наприклад, ще Тимчасовим урядом було запропоновано певні зміни до штату вищих шкіл. Причому, їх активно підтримували Міністр торгівлі та промисловості у третьому складі Тимчасового уряду Сергій Миколайович Прокопович та керуючим навчальним відділом Міністерства торгівлі та промисловості Олександр Іванович Астров [1, 1].

Одним з авторів проєкту був ректор КПП в 1917–1919 рр. проф. Петро Феофанович Єрченко, до речі, випускник ХТІ 1893 р. Саме під його головуванням Вченою радою КПП і було зроблено чимало поправок у текст законопроекту Тимчасового уряду.

Спочатку зміни пропонувалися по вишам, які відносились до Міністерства торгівлі та промисловості. Це були: Комерційні інститути, Петроградський, Варшавський та Київський політехнічні інститути. Як відомо, в Російській імперії далеко не усі виши відносились до Міністерства народної освіти. Але, дуже швидко усі нововведення було прийнято і значна частина їх, насамперед, в частині назв посад науково–педагогічних працівників, зберіглась і сьогодні. Які ж зміни було запроваджено у життя?

Учбові комітети отримували назву – «Ради інститутів (університетів)».

Відділення вишів ставали факультетами.

Посада директора інституту (університету) отримувала назву «ректор».

Професори вищого окладу іменувалися в ординарних професорів, а професори нижчого окладу (ад'юнкт–професори) – в екстраординарних професорів. Лаборанти ставали асистентами.

П. 5 Розділу 1 проекту скасовував гендерну нерівність і дозволяв жінкам займати в вищій школі будь–які посади у навчальній та адміністративній частинах на рівних засадах з чоловіками.

Керівником факультетів ставали декани та секретарі, яких обирали співробітники факультетів на 4 роки. Посади передбачали додаткові виплати, відповідно 900 та 300 рублів на рік [1, 2].

У вищій школі скасовувалися посади викладачів богослов'я.

Щодо роботи жінок були цікаві моменти, наприклад, те, що стосувалося пенсій. Визначалося, що жінка отримувала власну пенсію і при вступі у шлюб, незалежно від пенсії за померлого чоловіка. Дітям – сиротам повинні були платити пенсії за обох батьків (і за батька, і за мати), а не за одного батька, як це було раніше [1, 3].

Пропонувалося утворювати різноманітні Комітети з метою зближення навчальних закладів з промисловістю, включати в них різних представників вищів та промисловості, студентів, науковців.

Було розроблено систему голосування щодо заміщення вакантних посад викладачів. Цікаво, що при отриманні однакової кількості голосів за декілька кандидатів, питання вирішували жеребкуванням [1, 3].

Було обмежено термін перебування на посаді професора 30 роками. Після цього професор міг викладати, отримуючи зарплатню не більше 2400 рублів на рік не займаючи кафедри. Але новому професору повинно бути забезпечено завідування кафедрою. Тобто, кафедра отримувала сьогднішній вид і переставала бути лише професорською посадою.

Запроваджувалися посади доцентів з оплатою в 2400 рублів у рік та надбавками по 400 рублів за кожні 5 років стажу. Для роботи на посаді доцента вимагали наявність вченого ступеню доктора або магістра, ад'юнкта будь–якого вишу. Але дозволялось приймати на цю посаду осіб, які викладали більш, ніж 3 роки або мали досвід наукової чи науково–технічної діяльності [1, 3].

На відміну від професорів, які отримували пенсії при стажі в 25 років у розмірі повного утримання, доценти, викладачі, асистенти, зберігач музею, бібліотекар і деякі інші особи мали право на пенсію у повному обсязі після отримання 30 років вислуги, а при наявності 25 років – у розмірі основного утримання, без додаткових виплат.

Було зроблено і чимало нових новацій, що стосувалися форменого одягу, мінімальної зарплатні працівників, надбавок, скасування штрафів тощо [1, 6–8].

Нововведення прижилися і певна частина їх застосовується і сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 386. Про штати вищих шкіл. 30 арк.

УДК 94(США)

ДИТИНСТВО ЖАКЛІН КЕННЕДІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ США

*Гостева О.О., Харківський національний педагогічний
університет імені Г. Сковороди
НК – Вороніна М., канд. іст. наук, доцент*

Перша леді – титул господині Білого дому. Його присвоюють дружині президента США. Але самого титулу як такого не було, щоб висловити повагу, до неї зверталися «леді (прізвище)». Офіційний титул першої леді з'явився в 1856 році, коли Білим домом керувала Харрієт Лейн.

Поступово титул першої леді з'явився і в інших країнах. Перші леді вже давно перестали бути лише господарками Білого дому та тінню подружжя. Поступово вони ставали законодавцями моди, радницями президента і часом мали не менший політичний вплив, ніж їхні чоловіки.

У ХХ столітті перша леді стає уособленням політики президента. З цієї причини за її життям та роботою стежать не менше, ніж за самим президентом.

Жаклін народилася у заможній родині 1929 року. Вона була старшою дитиною в сім'ї Джона Вернона Був'є III і Джанет Нортон Лі. Батько дівчинки був успішним брокером на Уолл-стріт і мав французьке, шотландське та англійське коріння, а її мати, Джанет Нортон Лі, походила з родини ірландських емігрантів і мала значний соціальний вплив. Враховуючи статус сім'ї, не важко здогадатися, що Жаклін зростала в культурному осередку, в середовищі, яке сприяло інтелектуальному та культурному розвитку. Вона відвідувала престижні навчальні заклади, де здобувала ґрунтовну освіту, була усебічно розвинутою та багато чим займалася, як і належить дітям із подібним статусом [1].

Також Жаклін мала неабиякий хист та бажання до письменництва. Після закінчення середньої освіти, Жаклін продовжила навчання у престижному коледжі Нью-Йорка, де розширювала свої знання та інтереси, цікавилась читанням та

лакросом. Після Вассара–коледжу вона провела рік у Парижі, де вивчала французьку культуру та мову. Вищу освіту вона здобувала у Франції. В університеті Джорджа Вашингтона вона здобула диплом бакалавра мистецтв.

Отож, дитинство першої леді США з 1961 по 1963 роки мала багате розкішне дитинство. А проте події в країні абсолютно контрастували з розкішною життям Жаклін. Вона народилася в період Великої кризи в США, так само її дитячі роки припали на такий нелегкий для її країни період.

У період в жовтні 1929–го року в США почалася криза, що пізніше отримала назву «Велика депресія». Ця криза почалася з різкого падіння курсу акцій на Нью–Йоркській фондовій біржі. Очевидно, що будь які проблеми на фондових ринках мають вплив та свої наслідки для економіки країни. Те, що сталося з Нью–Йоркською фондовою біржою вплинуло на сповільнення економічного зростання, зменшення багатств інвесторів, а це в свою чергу веде до зниження споживчих витрат та інвестицій.

Різде падіння вартості акцій може призвести до банківської кризи та збитків. А збитки банків у свою чергу стають причиною обмеження кредитування. Стає зрозуміло, що це також стримує економічний розвиток. Отже, очевидно, що подібні проблеми впливають на економіку та фінанси, зачіпають різні верстви населення та мають довгострокові наслідки.

21–го жовтня 1929 р. за зниженими цінами, було продано більше 6 млн акцій. Це мало свої колосальні наслідки. Люди схильні до переживань та паніки. Тож, помітивши таку тенденцію на ринку, багато хто запанікував. Подібні тривоги поширювались мов пожежа серед власників цінних паперів. Отже, для порятунку, люди почали масово продавати акції, а це автоматично знизило ціни на ринку. Акції деяких компаній можна було придбати навіть за 1 цент.

Причинами кризи також стали наслідки Першої світової війни. Адже найнеобхіднішим на той час видом виробництва було виробництво зброї та набоїв. У мирний час подібне виробництво скоротилося, несучи за собою відповідні наслідки у вигляді закриття виробництв, втрати робочих місць для багатьох людей.

Також Перша світова війна відіграла значну роль у становленні банківської системи США. Багато союзників, а також Німеччина, які мали виплачувати США кошти, не могли цього зробити, тож це теж повпливало на економіку. Хоча період з 1922 по 1929–ий роки були роками піднесення. Період проспериті – так назвали цей час в історії. Це період в історії США, який ще називають епохою економічного піднесення. У цей час формувалося суспільство споживання. Усе більше споживачів прагнули задовольнити усе більше благ, чим і підживлювали ринок товарів. Більше споживачів означає збільшення

попиту, а це в свою чергу значить відповідне збільшення пропозиції для задоволення усіх потреб. На жаль, після цього періоду, фінансовий успіх зазнав краху, даючи місце початку Великої депресії .

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронне джерело. Жаклін Кеннеді – історія емоційно свідомої жінки, яка завоювала серця мільйонів, 2021 р. URL: <https://eq-ar.com/2021/04/27/jacqueline-kennedy-the-story-of-an-emotionally-conscious-woman-who-conquered-the-hearts-of-millions-ua/>
2. Ротбард М. Велика депресія в Америці. Друковане видання – Книжкова Майстерня, 2012 р. 522

УДК 62:316.7

ІННОВАЦІЇ В АВТОМОБІЛЕБУДУВАННІ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

*Гребенюк О., Державний біотехнологічний університет
НК – Підгородецька І.Ю., канд.філол.наук, доцент*

Наука відіграє вирішальну роль у формуванні соціокультурного розвитку людства протягом століть. Від перших спроб зрозуміти природні явища до сучасних технологічних проривів наукові досягнення стали невід'ємною частиною еволюції суспільства. Історично наукові знання дозволяли людству подолати межі незнання, що призвело до розвитку культури, філософії, технологій та економіки. На різних етапах розвитку цивілізації наука не лише сприяла матеріальному прогресу, а й стала культурним феноменом, який формує цінності та світогляд. У сучасному світі наука продовжує залишатися провідним чинником у визначенні стратегій розвитку суспільства, вирішенні глобальних викликів та сприянні соціокультурній гармонії. Розгляд історичного становлення науки та її сучасного стану дає змогу оцінити значення наукового підходу для подальшого розвитку людства.

Наука завжди була рушієм технічного прогресу, змінюючи культурні та соціальні ландшафти людства. У контексті автомобілебудування вона сприяла не лише технологічним інноваціям, а й значному впливу на соціальні структури, економічні процеси та екологічну свідомість суспільства. Починаючи з винайдення двигунів внутрішнього згоряння, автомобіль став символом індустриальної революції та урбанізації. Із розвитком науки та зміною культурних цінностей виникла потреба переосмислити роль автомобіля в контексті глобальних екологічних викликів.

Двигуни внутрішнього згоряння (ДВЗ) відігравали основну роль у розвитку транспорту, стаючи символом індустріальної революції та зростання мобільності. Ця технологія дала змогу людям швидко й ефективно пересуватися, що сприяло глобалізації, розвитку міст та індустріалізації. Однак із часом, негативний вплив ДВЗ на навколишнє середовище, зокрема через викиди оксидів азоту (NO_x), вуглекислого газу (CO₂), чадного газу (CO) та твердих частинок (PM) став серйозним викликом для суспільства. Це спонукало науковців та інженерів шукати шляхи для зниження шкідливих викидів. Виробники автомобілів активно працюють над розробленням нових технологій, які дозволяють значно знизити рівень забруднення повітря. У дизельних двигунах, наприклад, упроваджено фільтри твердих частинок, які ефективно знижують рівень викидів оксидів азоту та сажі не лише під час тестування, а й у реальних умовах експлуатації. Така інновація є свідченням того, як наука дає змогу розв'язати сучасні проблеми, зберігаючи технологічні переваги ДВЗ.

Бензинові двигуни завдяки конструктивним особливостям виробляють менше оксидів азоту. У фокусі подальшого розвитку знаходиться зниження кількості частинок сажі, викиди якої з початком застосування фільтра твердих частинок можуть бути знижені до значно менших показників, ніж ті, що дозволені на законодавчому рівні. Основною метою є системний підхід, що охоплює заходи з оптимізації процесу згоряння та ефективну обробку відпрацьованих газів. Системи впорскування високого тиску з поліпшеними функціями регулювання подачі пального, додаткові рішення з оптимізації охолодження двигунів за високого навантаження та обігрів для каталізаторів також допоможуть значно знизити викиди в майбутньому.

Автомобілі з поточного світового парку також можуть зробити значний внесок у збереження клімату, якщо їх будуть експлуатувати на поновлюваних або синтетичних видах пального. Сертифіковані види біопального розробляють на основі стабільних видів сировини, що вже сьогодні дає змогу знизити викиди CO₂ під час їх додавання до традиційних видів пального. У майбутньому екологічне пальне eFuels вироблятимуть на основі процесів з використанням відновлюваної електроенергії. Реалізувати застосування такого пального технологічно можливо на основі наявної глобальної інфраструктури. Однак для широкого впровадження на ринку потрібні спільні зусилля великих гравців автомобільного бізнесу.

Інша технологія майбутнього – екологічно чистий транспорт – тобто електромобілі та автомобілі на водневому паливі, що не створюють під час руху шкідливих викидів. Так, водневі автомобілі викидають лише чисту водяну пару; час їх заправки набагато менший,

ніж зарядки електромобілів, а їх автономність можна порівняти зі звичайними машинами .

Такі інновації, як синтетичне паливо та нові системи очищення вихлопних газів демонструють, як наука змінює не лише технічний аспект автомобілебудування, а й впливає на соціальні й культурні тренди. У результаті наукові досягнення у цій сфері сприяють гармонізації технічного прогресу з екологічними та етичними стандартами сучасного суспільства, демонструючи, що наука є основою для розвитку сталого майбутнього.

Отже, наука продовжує відігравати провідну роль у розробленні рішень для зменшення негативного впливу автомобільного транспорту на навколишнє середовище. Виробництво екологічно чистих автомобілів стало стратегічним напрямом, що відображає нові соціокультурні пріоритети – збереження природи та відповідальне споживання. Можливість зменшення викидів шкідливих газів під час роботи двигунів внутрішнього згоряння є реальним завданням, на яке спрямовані сучасні технології та наукові досягнення. Шляхи досягнення цієї мети охоплюють впровадження електричних або гібридних альтернатив, використання більш ефективних систем очищення вихлопних газів, удосконалення конструкції двигунів та використання відновлюваних джерел енергії. Розвиток альтернативних технологій впливає не тільки на індустрію, а й на суспільну свідомість, формуючи нові уявлення про мобільність та відповідальність перед майбутніми поколіннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машины часу: 7 інновацій, які з'являться в авто протягом 5 років. URL: <https://top-people.com.ua/articles/mashini-chasu-7-innovaciy-yaki-zyavlyatsya-v-avto-protyagom-5-rokiv>
2. У двигунів внутрішнього згоряння є майбутнє – висновки від компанії Bosch. URL: <https://ua.motofocus.eu/news>

УДК 378

БАЗОВІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

*Гріда М.В., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І.М. кандидат історичних наук, доцент*

Німеччина має довгу та багату історію у сфері науки та освіти, починаючи від заснування першого університету в Гейдельберзі у 1386 році.

Протягом століть німецькі науковці зробили вагомий внесок у світову науку, такі постаті, як Альберт Ейнштейн, Макс Планк та Олександр фон Гумбольдт, стали символами академічної досконалості.

Реформи XIX століття, зокрема, вільний дух навчання та досліджень у Гумбольдтському університеті в Берліні, заклали основи сучасної університетської системи.

Німецька система освіти вирізняється високим рівнем академічних стандартів та різноманітністю типів вищих навчальних закладів:

- Університети (Universitäten) зосереджені на наукових дослідженнях та широких академічних програмах.
- Технічні університети (Technische Universitäten) спеціалізуються на інженерних та природничих науках.
- Університети прикладних наук (Fachhochschulen) орієнтовані на практичне навчання в галузях бізнесу, техніки, охорони здоров'я та інших професійних сфер.

Німеччина активно інтегрує наукові дослідження в академічне життя університетів. Університети часто тісно співпрацюють з такими інститутами, як Товариство Макса Планка, Товариство Фраунгофера та Германське дослідницьке товариство (DFG). Ці інститути є рушіями передових досліджень у галузі природничих, соціальних та технічних наук.

Німеччина є важливим центром для інтернаціональної освіти, приймаючи тисячі студентів з усього світу. Такі програми, як Erasmus+ та DAAD, сприяють студентському обміну, науковим стажуванням та міжнародним дослідницьким проектам.

Фінансування науки та освіти в Німеччині є одним з найбільш розвинутих у світі. Як правило, основне фінансування надходить від держави, однак також є значна частка підтримки з боку приватного сектору та міжнародних організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Система вищої освіти Німеччини. *DAAD Україна*. URL: <https://www.daad-ukraine.org/uk/navchannya-u-nimechchini/sistema-vishhoi-osviti-nimechchini/> (дата звернення: 03.04.2024).

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Давиденко Д.В., Державний біотехнологічний університет
НК – Варипаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент*

Сучасні технології значно впливають на розвиток науки, змінюючи підходи до досліджень і способи вирішення складних проблем. Однією з ключових змін є автоматизація наукових досліджень. Використання сучасних алгоритмів і штучного інтелекту дозволяє автоматизувати рутинні процеси, такі як збір та обробка даних, що значно скорочує час на проведення експериментів. Це також знижує ризик людської помилки, забезпечуючи вищу точність результатів. Наприклад, автоматизовані системи здатні проводити високочастотні експерименти в біології та хімії, що раніше вимагало участі великої кількості дослідників.

Розвиток обчислювальних методів та симуляцій також зробив вагомий внесок в науку. Сучасні обчислювальні технології дають змогу моделювати складні системи, які раніше було неможливо вивчити безпосередньо через їхню складність чи ризикованість. Наприклад, у фізиці та астрофізиці симуляції допомагають досліджувати поведінку частинок, а також процеси у Всесвіті, які неможливо відтворити в лабораторних умовах. В медицині симуляції використовуються для розробки та тестування нових ліків, що значно прискорює процес виходу на ринок нових медикаментів.

Біг даних (Big Data) та аналітика відіграють критичну роль у сучасних наукових дослідженнях. З кожним роком обсяги даних зростають експоненційно, що відкриває нові можливості для дослідників. Інструменти для аналізу великих даних дозволяють виявляти приховані закономірності і зв'язки, які раніше залишалися поза увагою. Наприклад, у сфері екології аналіз великих масивів кліматичних даних допомагає більш точно передбачати зміни клімату та розробляти відповідні заходи з його захисту.

Технології також сприяють глобальній колаборації та відкритому доступу до наукових знань. Розвиток цифрових платформ та інструментів для спільної роботи дозволяє науковцям з усього світу обмінюватися даними і результатами досліджень у реальному часі. Це робить науку більш відкритою та доступною, що пришвидшує науковий прогрес. Відкритий доступ до наукових публікацій сприяє тому, що результати досліджень стають доступними широкому колу людей, включаючи студентів, незалежних дослідників та громадськість.

Сучасні технології візуалізації даних також значно покращили процес аналізу та інтерпретації наукової інформації. Інтерактивні інструменти для візуалізації дозволяють дослідникам краще розуміти складні дані і демонструвати свої результати у наочний спосіб. Це особливо важливо у таких галузях, як біомедицина, де візуалізація допомагає аналізувати складні біологічні структури або процеси.

Технології віртуальної та доповненої реальності знаходять своє застосування у науці, дозволяючи створювати інтерактивні моделі та симуляції, які допомагають дослідникам краще зрозуміти складні системи та процеси. Наприклад, у медицині віртуальна реальність використовується для навчання хірургів, дозволяючи їм практикувати складні операції в безпечному віртуальному середовищі.

Розвиток геноміки та біоінформатики став можливим завдяки сучасним технологіям секвенування геному та аналізу біологічних даних. Це відкриває нові горизонти в медицині та біології, дозволяючи створювати персоналізовані підходи до лікування та глибше розуміти механізми захворювань. Наприклад, аналіз генетичних даних дозволяє виявляти схильність до певних хвороб і розробляти індивідуальні плани лікування.

Технології 3D-друку також знаходять широке застосування у наукових дослідженнях. Вони дозволяють створювати точні фізичні моделі, які можна використовувати для тестування нових матеріалів або пристроїв. У біомедицині 3D-друк використовується для виготовлення імплантів та протезів, що відповідають індивідуальним потребам пацієнтів.

Концепція Інтернет речей (IoT) робить можливим дистанційний моніторинг та збір даних у реальному часі, що значно розширює можливості наукових досліджень. Наприклад, у екології IoT використовується для моніторингу стану довкілля, що дозволяє вчасно реагувати на зміни і впроваджувати необхідні заходи для його захисту.

Водночас сучасні технології піднімають низку етичних викликів, таких як конфіденційність даних, безпека та відповідальність у використанні штучного інтелекту. Це вимагає нових підходів до регулювання наукових досліджень, щоб забезпечити їх безпеку та етичність. Наприклад, використання алгоритмів для аналізу медичних даних має враховувати питання конфіденційності пацієнтів і відповідати законодавчим нормам.

Загалом, сучасні технології суттєво трансформують наукові дослідження, роблячи їх більш ефективними, точними і швидкими. Вони відкривають нові можливості для досліджень і допомагають вирішувати проблеми, які раніше здавалися нерозв'язними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kuhn, T. S. (1962). The Structure of Scientific Revolutions. University of Chicago Press.
2. Kelly, K. (2016). The Inevitable: Understanding the 12 Technological Forces That Will Shape Our Future.
3. Coursera, edX: "Big Data Specialization" (UC San Diego).
4. Coursera, edX: "AI For Everyone" (Andrew Ng, deeplearning.ai).
5. Coursera, edX: "Principles of Machine Learning" (Microsoft, edX).

УДК 351.852.11

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ФЕДОРОВИЧА СУМЦОВА

*Дейнеко Ю., Харківський національний педагогічний
університет імені Г. Сковороди*

М.Ф. Сумцов був видатним діячем української культури та історії, чия діяльність суттєво вплинула на розвиток культурного і наукового життя Харкова та України загалом. Харківська громадська бібліотека, як осередок просвітництва і наукових досліджень, відігравала ключову роль у цьому процесі. Дослідження їх взаємозв'язку допоможе краще зрозуміти внесок вченого в культурну спадщину та освітню сферу того часу.

У своїх статтях «Ближайшие задачи Харьковской общественной библиотеки», «Заметка об общественной библиотеке», «К вопросу о развитии общественных библиотек», присвячених Харківській громадській бібліотеці, М.Ф. Сумцов пропонував конкретні стратегії її розвитку. Його ідеї були далекоглядними та амбітними, спрямованими на перетворення бібліотеки на потужний культурний центр. Він розумів важливість власного приміщення для бібліотеки, яке забезпечило б їй стабільність та можливість розширення діяльності. Вчений бачив необхідність створення філій бібліотеки на околицях міста, щоб зробити її доступною для всіх верств населення. У своїх дослідженнях і лекціях він наголошував на важливості доступу до знань для всіх верств суспільства, що було ключовим елементом його просвітницької діяльності. Також дослідник пропонував використовувати досвід інших міст та адаптувати його до потреб Харкова. М.Ф. Сумцов наголошував на важливості не лише кількісного, а й якісного розвитку фондів бібліотеки. Його пропозиції щодо створення спеціалізованих відділів та ретельного відбору книг свідчать про його розуміння потреб різних категорій читачів.

26 вересня 1885 року його було обрано до складу керівництва бібліотеки. Протягом наступних шести років вчений активно працював над вирішенням різноманітних організаційних питань, займався листуванням, готував інформаційні матеріали про основні цілі та напрями розвитку бібліотеки, а також регулярно інформував громадськість про її діяльність через пресу. Він підкреслював, що бібліотека не лише збільшує кількість книг, а й покращує їх якість, збираючи цінні наукові та художні видання. У 1888 році фонд поповнився 6010 книгами, включаючи юридичну, медичну та дитячу літературу, не враховуючи газет і журналів. Було започатковано створення місцевого відділу, де збиралися матеріали з історії, етнографії, сільського господарства та місцевого самоврядування регіону. Також було виділено окреме приміщення для наукової роботи та відкрито безкоштовний абонемент для вчителів місцевих шкіл.

М.Ф. Сумцов зробив вагомий внесок у комплектування бібліотеки, не лише встановлюючи зв'язки з авторами та заохочуючи їх до пожертвувань, а й безпосередньо беручи участь в опрацюванні отриманих книг, а також збагачуючи фонд власними працями та книгами з особистої колекції. Від самого початку існування Харківської громадської бібліотеки М.Ф. Сумцов активно підтримував її розвиток, передавши у перший рік 70 видань. У 1888 році, за рішенням правління, він спільно з Д.І. Багалієм взявся за впорядкування процесу поповнення бібліотечного фонду народознавчою літературою, який до того часу відбувався несистематично.

Як член Міської думи, М.Ф. Сумцов активно виступав за надання Харківській громадській бібліотеці фінансової підтримки. У 1889 році, завдяки спільним зусиллям Сумцова та члена правління М. Самойлова, було складено список адрес приватних осіб та установ, яким було надіслано 1200 звернень з проханням про допомогу. У результаті цієї ініціативи бібліотека отримала 1770 видань у дар. Будучи активним популяризатором української культури та мови, М.Ф. Сумцов був причетний до створення Українського відділу в Громадській бібліотеці у 1906 році. У ролі гласного Харківської міської думи, він виголосив промову на засіданні 4 березня 1911 року, в якій, серед іншого, підтримав пропозицію громадськості про найменування цього відділу на честь Т.Г. Шевченка. Ця пропозиція знайшла підтримку серед присутніх.

М.Ф. Сумцов відіграв активну роль у створенні навчальних бібліотек при училищах та школах. Він вважав, що освітні заклади повинні мати власні бібліотеки, які будуть доступні учням та вчителям для розвитку їхніх знань і навичок. Його діяльність у цій сфері була спрямована на забезпечення навчальних закладів необхідною літературою для того, щоб стимулювати інтелектуальний розвиток

молодого покоління. Завдяки його зусиллям, учбові бібліотеки при училищах і школах отримували доступ до новітньої літератури, що сприяло підвищенню рівня освіти в регіоні.

Діяльність М.Ф. Сумцова в бібліотечній сфері стала основою для розвитку інтелектуального та культурного життя. Його ініціативи щодо створення публічних і шкільних бібліотек були спрямовані на забезпечення доступу до знань для всіх верств населення. Він постійно дбав про забезпечення читачів різноманітною літературою, що відповідала їхнім запитам та інтересам, особливо популяризуючи українську етнографію, історію та культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. На пошану академіка Миколи Федоровича Сумцова. URL: <https://mykolasumtsov.blogspot.com/> (дата звернення: 02.09.2024).

2. Сумцов Н. Ф. Ближайшие задачи общественной библиотеки [Текст]. Харьковские губернские ведомости. 1889. 8 декабря.

3. Сумцов Н. Ф. Заметка об общественной библиотеке. Харьк. губерн. ведомости. 1887. 1 мая.

4. Сумцов Н. Ф. К вопросу о Харьковской общественной библиотеке. Харьк. губерн. ведомости. 1885. 24 сент.

УДК 378

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ АВСТРАЛІЇ

*Денисенко В., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

В Австралії 40 університетів і близько 350 коледжів, в яких навчається понад 300 тисяч іноземних студентів. Таке число студентів, що приїждять навчатися до Австралії, не дивує, адже австралійські дипломи визнані в усьому світі і більш ніж конкурентоспроможні. Система вищої освіти в Австралії одна з наймолодших, але, тим не менше, академічно найсильніших в світі. Оскільки вона створювалась за принципами британської системи, їй притаманні такі риси як висока якість викладання, висока міра самостійності студентів, висока залученість у наукові дослідження.

Австралія – одна з небагатьох держав, що розвиває свою науку та щороку виділяє величезні кошти на наукові розвідки. Багато досягнень австралійських вчених були відмічені нагородами Нобелівської премії. І звичайно, Австралія приваблює студентів в тому числі м'яким та теплим кліматом, а також дивовижним світом тварин. Програми навчання в інститутах Австралії. ЗВО Австралії

пропонують широкий вибір програм та фахів. Найпопулярнішими є економіка, фінанси, медицина, морська біологія, інформаційні технології. Австралія також являється лідером MBA–програм та інших бізнес–курсів. Бакалавріат. Тривалість програм – зазвичай, 3–4 роки, медичні спеціальності до 6 років. Магістратура та MBA. Тривалість програм – 1–2 роки .

Вартість вищої освіти в інститутах Австралії набагато нижча, ніж в Англії чи США. Бакалавріат: від 14 до 21 тисяч австралійських доларів на рік. Магістратура та MBA: від 20 до 30 тисяч австралійських доларів на рік. Проживання. Вартість проживання значно нижча від, наприклад, США чи Великобританії. За офіційною інформацією посольства Австралії, достатня сума витрат на проживання та харчування – 1000 австралійських доларів на місяць. Австралія доброзичлива о будь–якій порі року – взимку температура не опускається нижче 16 градусів, влітку в Сідней – 25 градусів, а північніше в тропіках – до 35. Австралія також славиться низьким рівнем злочинності.

Типи проживання: В студентських резиденціях. На орендованих квартирах. Робота. Студенти можуть паралельно з навчанням працювати та отримувати практичний досвід. Їм дозволено працювати до 20 годин на тиждень. Вже через 2 роки навчання в Австралії, вам надається можливість отримати робочу візу на півтора роки. А навчаючись понад 5 років, можете подавати документи на отримання виду на проживання.

Вимоги до зарахування. На програми бакалавріату: нажаль, український атестат про середню освіту не визнається австралійськими ЗВО, тому після закінчення української школи Ви не зможете відразу вступити до університету в Австралії. Щоб вступити до австралійського ЗВО, потрібно закінчити школу в будь–якій англійській країні (останні 2 класи). А якщо Ви вже закінчили школу в Україні, Ви можете пройти спеціальну програму підготовки Certificate in Foundation Studies в коледжі при ЗВО. Також існує можливість вступу після закінчення одного–двох курсів українського університету (студенту повинно бути не менше 18 років), за умови складення іспиту IELTS не менше 6.5 балів.

На програми Магістратури та MBA: Диплом про вищу освіту (український диплом також визнається). Результати іспиту IELTS не менше 6.5. В більшості випадків при вступі на програми MBA потрібен досвід роботи на керівній посаді не менше 3 років. Якщо фах, за яким Ви отримали вищу освіту, відрізняється від фаху програми, на яку хочете поступати – необхідно спершу пройти програму підготовки Diploma \ Certificate.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://www.ukr.iqconsultancy.com.ua/countries/austrialia/higher_education/ Вища освіта в Австралії.

УДК 001.4

ПЕРШІ СПРОБИ ТЕРМІНОУТВОРЕННЯ В ТЕХНІЧНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

*Драбик А.П., Горобець Е.І. Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НК – Кабачек В.В., кандидат історичних наук, доцент*

Як відомо, терміни є точним позначенням певного поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя та співвідношення з іншими поняттями у межах обраної сфери. Без спеціальних термінів вкрай складно вести викладання, написання спеціальної літератури, вести підготовку інженерів. Можна сказати, термін – це сленг науковця.

З другого боку, термін повинен мати однозначність, точність, короткість, відсутність емоцій та експресії, системність, відповідність до норм літературної мови, прийнятність в наукових колах тощо.

Тому, зрозуміло, без наявності термінів практично було неможливо проводити заняття, писати наукові роботи, вести листування українською мовою. Треба визначити, що ці положення дуже добре розуміли новатори в запровадженні української мови в освіті та науці у 1918 р. Тому, не дивно, що керування процесом терміноутворення проводив Товариш (заступник) Міністра освіти України Петро Іванович Холодний. В комісію входили: заступник голови Природничої секції Українського наукового товариства Олександр Яната і скарбник Євген Малик. Комісії вдалося вирішити про видання Словників фізичних термінів, назв рослин і назв комах для шкільних потреб накладом по 5000 примірників кожного словника [1, 1].

Треба визначити, що О. Яната займався складанням номенклатурних назв в ботаніці довгий час. Згодом, він став одним з авторів Словника ботанічної номенклатури, який побачив світ вже в 1928 р. [2, 4]. Словник містив до сотні народних назв–синонімів рослин. Для майже двох тисяч видів рослин і грибів наведено близько 8 тисяч їхніх українських назв. Українська ботанічна номенклатура і сьогодні спирається на цей словник.

Зазначені Словники повинні були потрапити до продажу у січні 1919 р. На їхнє видання виділялося 30000 карбованців [1, 1]. Було визначено гербовий збір в 150 карбованців. Договір засвідчувала

Секретар Комісії Олена Борисівна Курило [1, 2]. Комісія розташовувалася у Києві за адресою Велика Підвальна вулиця, д. 36 [1, 4], на її роботу виділялось за проханням академіка В.І. Вернадського по 5000 карбованців, починаючи з вересня 1918 р. [1, 6].

В результаті, вже 27 листопада 1919 р. почалукувати три томи природничої термінології та номенклатури: «Українська фізична термінологія», «Українська ботанічна термінологія», «Українська ентомологічна термінологія» [1, 7]. Фактично було складено і чекали на друк наступні томи видання: «Українська хімічна термінологія», «Українська ботанічна термінологія» та «Українська зоологічна термінологія» обсягом у 4–9 авторських аркушів, з загальним об'ємом у 31 авторський аркуш [1, 6].

Звичайно, були чималі проблеми з фінансуванням, розповсюдженням та опануванням вказаних словників. Але це були перші термінологічні словники українською мовою. Доля не була прихильною ні до Олександра Янати, ні до Олени Курило: обидва були репресовані за часів сталінських репресій.

Але справа їхнього життя не пропала: Українськи терміни живуть і використовуються, складаючи основу сучасної технічної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 92. Листування з термінологічною комісією Міністерства шляхів і Природничої секції Українського наукового товариства про розроблення української термінології і номенклатури по природознавству. 8 арк.

2. Словник Ботанічної номенклатури. Державне видавництво України, 1928. 313

УДК 159.95 С83

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

*Коваль О.Ю., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент

Війна суттєво впливає на культурні процеси в Україні. Розвиток української культури в умовах війни є важливим питанням для збереження національної ідентичності, відродження культурних традицій та створення нових форм культурної самовираження.

Знищення культурної спадщини через бойові дії, переселення митців, культурна ізоляція на початкових етапах війни, брак фінансування та ресурсів є основними викликами у боротьбі за збереження культурної ідентичності.

Умови війни ставлять нові виклики перед українською культурою, зокрема, питання збереження культурної спадщини, консолідації нації через мистецтво та інтеграції української культури на міжнародному рівні.

Серед авторів, які досліджують розвиток української культури під час війни, варто зазначити Оксану Забужко, Тетяну Терен, Юлію Федів. Забужко акцентує увагу на національній ідентичності та культурному спротиві, Федів фокусується на підтримці митців через культурні фонди, а Терен аналізує культурні дипломатичні проекти.

Проаналізувати процеси, які визначають розвиток української культури під час війни, розкрити головні виклики та варіанти вирішення проблеми, а також вивчити роль культурної дипломатії та творчості у формуванні національної ідентичності в період збройного конфлікту.

Інтерв'ю з митцями та діячами культури показують подальший наступ на українську культуру і сьогодні. Опрацювання інтерв'ю українських культурних діячів, таких як Оксана Забужко, Сергій Жадан, а також представників Українського культурного фонду дають свідчення цьому. Аналіз культурних проектів, що реалізуються під час війни, та їхнього впливу на національну свідомість. Підтримка митців та культурних інституцій: Створення програм підтримки для митців, зокрема грантів від державних і міжнародних організацій є сучасним захистом культурної спадщини. Активізація зусиль з боку держави та міжнародних організацій для збереження культурних пам'яток, що знаходяться під загрозою знищення. Культурна дипломатія: Використання мистецтва та культури для підтримки міжнародного іміджу України, активна участь українських митців у міжнародних фестивалях і культурних заходах.

Висновки: Війна виступає потужним каталізатором для розвитку української культури. Незважаючи на виклики, українські митці продовжують створювати унікальні твори, що рефлексують на тему війни і патріотизму, а також інтегруються у світовий культурний простір. Подальше вивчення впливу культурної дипломатії на міжнародний імідж України, розробка стратегії захисту культурної спадщини та підтримки митців в умовах війни є перспективною дослідження.

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ РЕНЕСАНС 20–30-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

*Ковальов В.Є., Національний університет цивільного захисту України
НК – Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент*

Український культурний ренесанс 1920–1930-х років був винятковим періодом в історії України. Його суть полягала в активному розвитку національної культури, літератури, мистецтва, театру і кіно в умовах політичної нестабільності. Проблема полягає в тому, що, попри великий культурний внесок, цей період завершився масовими репресіями, що знищили або придушили більшість творчої еліти України. Це створює запитання: якими були особливості цього культурного підйому і чому він зазнав такого трагічного завершення?

Актуальність дослідження зумовлена відродженням інтересу до національної історії та культури, особливо в контексті сучасних процесів державотворення та культурної ідентифікації України. За останні роки опубліковано чимало досліджень, зокрема праці Юрія Лавріненка ("Розстріляне відродження"), Івана Дзюби, що розглядає проблему русифікації та репресій, а також Михайла Слабошпицького, який досліджує творчість українських письменників цього періоду. Однак, наукова дискусія щодо можливостей повного відродження та вивчення творчої спадщини цього періоду залишається відкритою, що робить тему дослідження ще більш важливою для сучасної української культури.

Метою цієї статті є вивчення особливостей українського культурного ренесансу 1920–1930-х років, аналіз причин його виникнення та розгляду факторів, які призвели до його трагічного завершення. Стаття також прагне оцінити вплив цього періоду на формування української національної ідентичності та дослідити перспективи збереження і розвитку культурної спадщини цього часу.

У дослідженні використано історико-культурологічний підхід для аналізу розвитку літератури, мистецтва, театру та кіно в умовах політичних і соціальних змін. Також застосовано порівняльний метод для розгляду відмінностей між українськими та європейськими культурними процесами в той період. Архівні джерела, літературні та мистецькі праці діячів "Розстріляного відродження" є основними матеріалами для аналізу.

Варіанти вирішення поставленої проблеми

1. Збереження та популяризація спадщини. Необхідно продовжувати відновлення забутих або маловідомих творів діячів українського ренесансу, їх реабілітацію та публікацію в нових

виданнях. Архівні документи та дослідження повинні стати доступними для широкого загалу.

3. Освітня реформа. У програму середньої та вищої освіти важливо інтегрувати матеріали про український ренесанс, адже це допоможе виховувати молоде покоління в душі національної самосвідомості.

4. Культурні ініціативи. Важливо продовжувати створювати культурні проекти, фестивалі, виставки, присвячені митцям "Розстріляного відродження". Вони не лише відродять інтерес до цього періоду, а й допоможуть краще розуміти сучасні культурні процеси.

Український культурний ренесанс 1920–1930-х років залишив глибокий слід в історії української культури, попри масові репресії, які трагічно обірвали цей період. Цей культурний підйом продемонстрував, що національне відродження є можливим навіть в умовах політичної нестабільності. Подальше дослідження має зосереджуватися на відновленні культурної спадщини цього часу та аналізі впливу його здобутків на сучасну українську культуру. Важливо, щоб творча спадщина ренесансу залишалася невід'ємною частиною національної пам'яті і використовувалася для розвитку нових поколінь митців та інтелектуалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917–1933. – Київ: Смолоскип, 2001.
2. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? – Київ: Либідь, 1998.
3. Слабошпицький М. Українська література ХХ століття. – Київ: Генеза, 2005.
4. Семенюк Г. Літературні портрети діячів Розстріляного відродження. – Львів: Світ, 1993.

УДК 908 (477.63)

ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ

*Коліщак В., Національний університет цивільного захисту України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Українську науку неможливо уявити без постаті Григорія Савича Сковороди. 2024 рік – це 230-та річниця з дня смерті видатного українського вченого, педагога, самобутнього філософа та музиканта Григорія Савовича Сковороди.

Він народився та жив у XVIII столітті. Це була епоха Просвітництва, час великих вчених, які розробляли нові наукові концепції, робили значні відкриття. Але поряд з ними фігура Г. Сковороди не губиться, бо він був мислителем самобутнім та оригінальним. Він не повторював думки і теорії своїх попередників, а переосмислював їх крізь призму свого світорозуміння.

Якщо на початку своєї творчості Сковорода шукав абстрактну «істину», то потім, перебуваючи серед народу, він переконався, що істину слід шукати саме в служінні народові, в народній справі. Спілкування з простими людьми, власна виховна та просвітницька практика відіграли величезну роль у подальшому розвитку його соціального та антиклерикального протесту. Свій соціальний протест, етику, естетику та педагогіку Сковорода теоретично обґрунтував оригінальною філософською системою, яка охоплювала широке коло проблем.

Філософська концепція Сковороди включає в себе дві тенденції: ідеалістичну і матеріалістичну. Боротьба між ними знайшла своє виявлення у всіх філософських та соціологічних питаннях його системи – в онтології, гносеології, етиці, естетиці, логіці та педагогіці.

Безумовним здобутком вченого є те, що він намагався відірватися від пануючого в суспільстві релігійного світорозуміння, від послідовного ідеалізму та вважав матерію, природу вічною, ніким не створеною і не знищеною. Хитання між матеріалізмом та ідеалізмом знайшли своє вираження в усій філософській концепції Сковороди. В його пантеїстичних поглядах і, головне, в його дуалістичній теорії «трьох світів» і «двох натур».

Згідно з теорією «трьох світів», вся навколишня дійсність складається з трьох взаємно пов'язаних світів. Перший світ – це «макрокосм», природа. Він матеріальний, не має ні початку, ні кінця. Другий світ – «мікрокосм», суспільство і людина. Він є продовженням «макрокосму». Третій – «світ символів» – становить Біблія. Саме вона, на погляд Сковороди, є засобом пізнання шуканого «духовного начала», яке лежить в основі і «макрокосмосу», і «мікрокосмосу». Кожен з трьох світів, в свою чергу, має зовнішню, видиму, матеріальну природу, «натуру», а також і внутрішню, невидиму, духовну природу, «натуру». Вже в своїх ранніх творах філософ підкреслює: «Весь світ складається з двох натур: одна – видима, друга – невидима. Видима натура називається твар, а невидима – Бог» [1, 166]. Сковорода вважав, що й людина та суспільство теж мають зовнішню та внутрішню сторони: зовнішня – «телесність» або «тіло земляне», внутрішня – «тіло духовне».

Таким чином, філософський дуалізм Сковороди був наслідком впливу морально-етичного аспекту в онтологічну і гносеологічну сферу – сутності буття та його пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верба Г.М. Ключ до християнської філософії Григорія Сковороди. Тернопіль: Астон, 2007. 655
2. Чернега Т.М. Рациональне та містичне у філософії Григорія Сковороди. Одеса: Астропринт, 2007. 400

УДК 378:94

ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ: ЗМІНИ В ЗНАННЯХ ЄВРОПЕЙЦІВ В ЕПОХУ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ

*Коржавіна Є.О., Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна*

НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор

Відносини Заходу та Сходу мають довготривалу історію, яка розпочинається з греко–перських війн та масштабних завоювань Олександра Македонського. Однак свого апогею зіткнення двох цивілізацій досягло в період хрестових походів – воєнних кампаній, які проводилися на території Європи та Близького Сходу у XII–XIII століттях з метою розширення культурного впливу християнства. Серед політичних та соціально–економічних наслідків окремого значення набув культурний аспект релігійних війн. Зіткнення європейців з мусульманським світом спровокувало культурний та науковий обмін між двома цивілізаціями, що сприяло важливим змінам, насамперед, в житті Європи. Дослідження культурного аспекту хрестових походів є досить новим напрямком, який потребує ще детального вивчення.

Наукова новизна роботи полягає в спробі комплексно проаналізувати процес наукового обміну між європейцями та мусульманами в період хрестових походів, акцентуючи увагу на змінах в знаннях саме європейців. Відповідно мета дослідження – визначити контекст взаємодії хрестоносців з мусульманським світом, під час якого відбувся культурний обмін та виявити які наукові знання європейці відкрили та перейняли у мусульман.

Історіографію даного дослідження складають праці західноєвропейських дослідників, зокрема, Ж. Рішара, Ф. Габріелі, які в своїх роботах яскраво висвітлюють взаємодію західної та східної культури. Джерельна база дослідження складається з писемних джерел латинського та арабського походження, з–поміж яких варто зазначити працю французького клірика Фульхерія Шартрського «Єрусалимська історія», роботу французького архієпископа Гійома Тирського «Історія діянь у заморських землях» та свідчення арабського письменника

Усама ібн Мункиза «Книга повчань». Теоретико–методологічну основу дослідження склали як загальнонаукові методи (метод аналізу, синтезу, індукції та дедукції), так і загальноісторичні (історико–порівняльний та історико–генетичний методи).

За підсумками першого хрестового походу, який тривав в 1096–1099 рр., зустріч Заходу та Сходу завершилася звільненням священного міста та створенням на його теренах держави хрестоносців західноєвропейського зразка – Єрусалимського королівства. Завоювання не спричинило повсюдного витіснення корінного населення регіону, навпаки, під владою невеликої кількості хрестоносців опинилась чимала кількість арабів–мусульман. Європейці та мусульмани почали шукати способи мирного співіснування, що спричинило поступовий процес асиміляції франків у військово–політичне та культурне життя регіону. Компактно проживаючи разом, хрестоносці не змогли уникнути впливу арабо–мусульманської культури.

Культурний та науковий обмін між представниками двох цивілізацій приніс в Європу нові наукові знання, які хрестоносці перейняли у мусульман на Сході. Перш за все це стосується знань з галузей медицини, математики, астрономії та географії, в яких арабо–мусульманська наука домоглася видатних успіхів. З лікарських досягнень європейці перейняли систему гігієни, систематичний підхід до діагностики та лікування, а праця мусульманського лікаря Ібн Сіна (Авіценна) «Канон лікарської науки» стала на багато століть головним медичним текстом всього цивілізаційного світу. В області математики європейці познайомилися з індійською десятковою системою числення, концепцією нуля, а від мусульманського математика Аль Хорезмі (Алгорісмум) європейці перейняли нову дисципліну – алгебру. З астрономічних досягнень європейці перейняли астрономічні таблиці, нові методи визначення положень зірок та інструмент визначення координат на небі – астролябій. В області географії європейці ознайомилися з величезним мусульманським доробком знань про Землю, точними методами картографії та детально розробленими картами та маршрутами, зокрема з працею Ібн Хордадбеха «Книга шляхів і країн».

Отже, зіткнення західної та східної цивілізації в епоху хрестових походів сприяло важливим змінам в культурному та науковому житті Європи. Взаємодія європейців з мусульманським світом та тривалий процес асиміляції в межах хрестоносних держав зумовили обмін знаннями, поширення нових технологій та практик з різних наукових галузей, зокрема з медицини, математики, астрономії та географії. Перейняті від мусульман нові знання вкоренилися в житті європейців та сприяли розвитку європейської науки, торгівлі та мореплавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jean Richard, *The Latin Kingdom of Jerusalem*, vol. A, trans. Janet Shirley, North-Holland Publishing Company, 1979
2. Gabriely F. *Arab Historians of the Crusades*. University of California Press, 1969
3. Fulcherii Carnotensis. *Historia Hierosolymitana (Gesta Francorum Hierusalem peregrinantium)*. Recueil des historiens des croisades. Historiens Occidentaux, t. III. Paris, 1866

УДК 378

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ ФІНЛЯНДІЇ

*Кривонос І.А., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

Фінська система освіти та науки визнана як одна з найкращих в світі. Згідно з дослідженнями PISA, Фінляндія має найвищий рівень грамотності учнів серед усіх країн-членів Організації економічного співробітництва і розвитку. Завдяки ефективності державної політики рівень освіти фінів – один з самих високих у світі. Зробивши акцент на розвитку knowledge-based economy, Фінляндія взяла на себе колосальний ризик, адже повірила в інтелектуальний потенціал населення і за двадцять років буквально трансформувала генетичний код нації, що ще не так давно у своїй більшості займалася лише сільським господарством і не мала навіть базової освіти. Обравши правильну стратегію взаємодії між зацікавленими сторонами, Фінляндія наново збудувала систему науки та освіти, що наразі є однією із найуспішніших в Європі.

У Фінляндії є два види установ вищої освіти – університети та політехнічні інститути. Завданням університетів є проведення наукових досліджень і забезпечення базової та післядипломної освіти, заснованого на науковій роботі. Політехнічні інститути – регіональні вищі навчальні заклади, діяльність яких зосереджена на промисловому і економічному розвитку регіонів країни. Ступінь бакалавра та магістра є ступенями вищої освіти базового рівня. Отримання першого ступеня (так званої *kandidat*) передбачає наявність 180 академічних кредитів (ECTS), що зазвичай відповідає 3 років навчання. Для отримання більш високого ступеня (так званої *maisteri* або *magister*), відповідного ступеня магістра, потрібно 300 академічних кредитів, тобто 5 років повного циклу навчання. Для отримання ступеня магістра наявність нижчого ступеня необов'язково, тобто студент має

право навчатися за магістерською програмою, минаючи здобуття ступеня бакалавра. На окремі магістерські програми університети мають право встановлювати критерії відбору, які включають вимога наявності ступеня бакалавра або проходження аналогічної програми навчання .

Університетами також присуджуються наступні вчені ступені: ліценціат (lisensiatti / licenciat, термін підготовки 2 роки) і доктор (tohtori / doktor, термін підготовки 4 роки). Прикріплення до програми на здобуття ступеня доктора можливо після отримання ступеня магістра. Перед початком роботи над докторською дисертацією аспірант за бажанням має право на здобуття ступеня ліценціата. Основну частину роботи, спрямованої на отримання ступенів ліценціата і доктора, складають наукові дослідження і підготовка дисертації.

Необхідною умовою навчання в магістратурі політехнічного вузу є політехнічна ступінь бакалавра та досвід практичної роботи не менше трьох років. Ступінь магістра політехнічних наук увазі отримання 60–90 академічних кредитів протягом 1,5–2 років навчання і еквівалентна на ринку праці ступеня університетського магістра. Політехнічні вузи дають освіту, орієнтоване на практичну діяльність в різних сферах бізнесу, промисловості та сфери обслуговування, особливо на регіональному рівні .

Таким чином, аналіз практичних кроків побудови успішної вищої системи освіти дозволяє констатувати, що фінський уряд разом з освітянами провели беззаперечно вмілі та вдалі реформи, які в кінцевому результаті забезпечили Фінляндії статус однієї з найуспішніших країн, до досвіду якої в останнє десятиліття звертається чимало науковців та дослідників і не лише у галузі освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. http://interof.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/06grants/x_xyfinland. Фінляндія – Відділ міжнародних зв'язків
2. <https://pon.org.ua/novyyny/5682-osoblivost-sistemi-osvti-fnlyandyi.html>. Особливості системи освіти Фінляндії.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В США

*Крупський С.С. , Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор

Аналізує і координує науково–технічну діяльність у США Національна рада науки Сполучених Штатів (National Science Board) яка складається з 25 членів, призначуваних президентом. З академічних, промислових та освітніх кіл. У Ради дві основні ролі: 1) забезпечити контроль і керівництво Національним науковим фондом (NSF) в рамках національної політики; 2) консультувати президента і Конгрес з питань науки, техніки та науковоосвітніх питань ... і 15 січня кожного парного року, робить доповідь про стан науки і техніки в США.

Національна рада рекомендує набір дій для адміністрації про просування науки і технологій, освіти для американських студентів, щоб стимулювати інновації, і для забезпечення стабільного економічного процвітання. Рада має комітети: а) Виконавчий комітет; б) Аудит і контроль; в) Освіти і людських ресурсів; г) Наукові програми та плани; д) Стан (показники) науки і техніки; е) Стратегія бюджету. І підкомітети: а) Підкомітет з належності; б) Цільова група адміністративного навантаження (контролює наукові дослідження в університетах, академіях та інших наукових організаціях, що фінансуються з NSF і бюджету, для виключення дублювання).

У цілому в США за державними каналами фінансується (всього 130–150 млрд дол.) від 50 до 60 % фундаментальних досліджень і не більше 20 % прикладних. Національний науковий фонд (National Science Foundation, NSF), незалежна структура при уряді США, що надає, в основному, тимчасові гранти дослідникам і на підтримку роботи «центрів колективного користування» – ~ 8 %, всього фінансування науки. NSF не керує ніякими дослідженнями. Крім NSF, свої програми фінансування і підтримки фундаментальної науки ведуть Національний інститут здоров'я ~ 22 %, Міністерство енергетики ~ 17 %, НАСА ~18 %, Міністерство оборони ~16 %, Міністерство сільського господарства ~ 9 % і національна безпека ~8 %. Основний принцип фінансування наукових досліджень у США – замовлення і контроль витрачання коштів.

Академія наук США також існує, проте тільки, в основному, у статусі консультативного органу, клубу інтересів, з питань науки, у який входять великі вчені, які задають наукову стратегію країни. Власних досліджень Академія не веде, фінансують її фонди Форда,

Рокфеллера, Слоуна, а також частково NSF. Основний акцент у науково–технологічній політиці США робиться на інвестиціях у розробки, які забезпечують доведення наукових ідей до проданого ринкового продукту.

Наука в США є однією з ключових галузей країни. На сьогоднішній день США є світовим науковим лідером з абсолютною перевагою в кількості Нобелівських лауреатів. Станом на 2012 рік, громадянам США було присвоєно 331 Нобелівська премія. А також 15 вчених–математиків з США, були удостоєні нагороди під назвою Медаль Філдса. Найпрестижніша нагорода для математиків, яку вручають лише раз на чотири роки. США стабільно утримують лідерство в інвестиціях у науково–дослідній діяльності. У 2011 році на долю США припало 34 % світових витрат у даній сфері. Всього було вкладено \$405,3 млрд, що становило 2,7 % від ВВП країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/15047.015
2. <https://nauka.gov.ua/opportunities/provedennia-doslidzhen-v-universytetakh-naukovykh-ta-doslidnytskykh-instytutsiakh-ssha>

УДК 908(477.63)

ДМИТРО ЯВОРНИЦЬКИЙ В ІСТОРІЇ ХАРКОВА

*Кубрак М.М., Національний університет цивільного захисту
України*

НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент

Українська земля дала світові чимало видатних вчених, науковців, дослідників, митців. Серед них можна назвати Володимира Антоновича, Михайла Грушевського, Агатангела Кримського, Олександрю Єфименко, Дмитра Багалія, Володимира Винниченка та багатьох інших. В цій низці славетних прізвищ почесне місце займає видатний український історик, дослідник козацтва Дмитро Іванович Яворницький.

Загальновідомо, що більша частина його життя була пов'язана з містом Катеринославом (нині Дніпро). Однак його малою батьківщиною була саме Харківщина, де він народився, навчався та почав наукову діяльність.

Дмитро Яворницький народився 6 листопада 1855 року в селі Сонцівці на Харківщині в родині сільського псаломщика. Навчався у Харківському повітовому училищі. В 1874 році вступив до Харківської духовної семінарії, але не побажав її закінчити і в 1877 році вступив до

Харківського університету на історико–філологічний факультет, де по закінченні залишився працювати. Саме під час навчання в університеті під впливом талановитих харківських професорів Олександра Потєбні та Миколи Сумцова юнак захопився українською історією, темою козацтва, Запорозької Січі. З весни 1884 року він починає читати серію публічних лекцій під назвою "Про запорозьких козаків" та на довгі роки стає палким популяризатором цієї теми української історії, за що його було звинувачено в «сепаратизмі» та українофільстві і звільнено з викладацької посади в університеті. Але Яворницький продовжує наполегливо вивчати історію Запоріжжя, займається археологічними розкопками, пише цілу низку наукових статей. Молодий вчений стає членом Археологічного товариства, влаштовує суботні вечори, присвячені в тому числі й козацтву. А в 1892 році плідна дослідницька та археологічна робота майстра завершилася друкуванням першого тому славнозвісної та неперевершеної тритомної праці «Історія запорозьких козаків» [3; 1]. Саме в цей час Яворницький в останній раз відвідав Харків. Далі його біографія була пов'язана з іншими містами. Та де б не опинявся, він продовжував дослідження теми козацтва, його політичної та воєнної історії.

Ім'я славетного дослідника та популяризатора історії козацтва золотими літерами вписано в історію та культуру українського народу. Його наукова та дослідницька діяльність – загальноукраїнське явище, до якого має відношення і наше місто. Яворницькому належить велика роль в розповсюдженні прогресивних ідей в Україні. Вважаємо, що Харкову просто необхідно вшанувати пам'ять одного зі своїх талановитих земляків хоча б назвою однією з вулиць міста на його честь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абросимова В. З історії видання монографії Д.І. Яворницького «Історія Запорізьких козаків». Січеславський альманах. 2009. № 4. с. 5–23.
2. Абросимова В., Парамонов А.Ф. Дмитро Яворницький та його родовід. Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2009. 112
3. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. К.: ФОП Стебляк, 2015. 1072

ПРО СПРОБУ ВІДКРИТТЯ ТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ КОРОБОЧКІНА В ХАРКОВІ

*Кузіна Н.А., студентка,
Журило Д.Ю., кандидат технічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»*

Хронологічний період Гетьманату характеризувався чисельними змінами звичного укладу українських громадян. Незважаючи на наявність на теренах держави іноземних військ, саме в цей час було відкрито чимало установ, які є гордістю українців: Національна бібліотека, Національна Академія наук, Національний банк України, введено гривню тощо. Чимало змін було і в системі освіти. Це і викладання українською, і створення першої національної термінології, і перші курси української для викладачів, і побудова перших гуртожитків для студентів вишу.

До новітніх нововведень відноситься і заява інженера В. Х. Коробочкіна, який заснував Технічні курси в Катеринославі на розі вулиць Гімнастичної та Романівської. Згодом, курси рішенням Тимчасового уряду було перетворено в «Перші Політехнічні курси». Їх повинно було переміщено до м. Воронеж [1, 10]. Курси пропонували іменувати: «Перші Воронежські політехнічні курси В. Х. Коробочкіна». Але революція змінила плани.

Тому, підприємливий інженер Коробочкін вирішив, що Катеринославу йому не вистачає для розмаху і прийняв рішення про переїзд до Харкова [1, 2].

Взагалі, незрозуміло логіку Коробочкіна: в Харкові на той час вже більш, ніж 30 років успішно працював Харківський Технологічний інститут Імператора Олександра III. Лише згадування його ректорів, кожен з яких був видатним науковцем, педагогом, засновником наукових шкіл, автором чисельних підручників з різноманітних галузей знання, визивали святий трепіт. Імена Віктора Кирпичова, Дмитра Зернова, Миколи Шиллера, Івана Пономарьова, Петра Мухачова, Івана Осипова – були відомі. Не поступався знаннями керівникам вишу і педагогічний колектив ХТІ. Про інженера Коробочкіна мало, хто знав.

Тем не менш, Коробочкін надіслав Устав своїх курсів, які вже іменувалися «Харьковский технический институт», навчальні плани та Відношення Міністерства торгівлі та промисловості від 2 вересня 1917 р. № 1261 Міністру народної освіти [1, 1].

Коробочкін пропонував зробити освіту «на рівні західної»: підготовчий період на протязі одного року, проходження циклу технічних наук за чотири роки та практичної роботи на протязі трьох років. Лише після цього студент міг захищати випускний проєкт в Комісії Інституту і отримати звання інженера електротехніки або громадсько–санітарних споруд [1, 5].

Але проєкт інституту не знайшов підтвердження в Міністра і було запропоновано відкривати не Інститут, а технічну школу Коробочкіна. І замість диплому передбачалось отримувати Свідоцтво про закінчення курсів [1, 6].

Безперечним плюсом було те, що студентами могли стати особи будь–якої статі не молодше 16 років [1, 5]. Це ж стосувалося й викладачів: наявність звання інженера з спеціальності давала змогу працювати викладачем і жінкам [1, 6].

Студентам– чоловікам мала надаватися відстрочка від призиву до армії до 23 років, а при відбуванні технічної служби – до 27 років [1, 7].

Міністерство освіти не бачило сенсу в відкритті інституту, а пропонувало відкрити технічну школу, скоріш за все, на кшталт технікуму. Крім того, вимагали в найближчі два роки забезпечити викладання українською мовою, що було в той час проблемою [1, 12]. Відповідно, скорочувалась і відстрочка від призиву до 23 років [1, 13].

Хоча, Міністерство Освіти 25 вересня 1918 р. і дало згоду на перенесення Курсів до Харкова [1, 18], Курси так і не запрацювали. Виникли серйозні проблеми з фінансуванням, з пошуком будівлі в Харкові, з викладачами. Майбутніх слухачів, які могли сплачувати за своє навчання, з кожним днем було все менше. А зовсім скоро, Гетманська влада пішла в історію.

В Харкові ще довгі роки існував лише Технологічний, згодом, Політехнічний інститут, заснований 1885 року, який сьогодні є Національним технічним університетом «ХПІ».

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 327. Листування з департаментом професійної освіти про реорганізацію Катеринославських технічних курсів Коробочкіна в технічний інститут в Харкові. 23 арк.

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ ГРЕЦІЇ

*Лисенко К.В., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

Вища освіта у Греції існує з перших років становлення нової грецької держави (1821–1829 років). З 1821 року, коли розгорнулася визвольна боротьба проти чотирьохсотрічного турецького поневолення, історія Греції зробила новий виток. На звільнених землях почали відроджувалися перші класи і школи, виникли передумови для розвитку нової системи освіти у Греції та її розподілу на три ступіні: початкова школа, середня школа і університет. Однак офіційно вища університетська освіта у Греції була визнана лише 22 березня 1833 року. Сучасна «карта вищої освіти Греції» сьогодні нараховує 14 вищих навчальних закладів, з них два (Афінський і Салонікський університети) є університетами з найбільш розвиненим науково–дослідним потенціалом, чотири (університети Патр, Янніни, Фракії і Криту) з професійною спрямованістю освіти, два (Афінський політехнічний і Вища Індустріальна Школа Пірея) заклади вищої освіти індустріального напрямку і 6 незалежних університетів. У Греції існують також військові академії.

За своїм географічним положенням 7 закладів вищої освіти (ЗВО) розташовані у Афінах і прилеглих районах, 2 – у Салоніках, по одному в районах Пелопоннесу, Епіру і Фракії і 2 на Криті. У навчальних закладах, розташованих у столиці країни, навчається 60% усіх студентів, у Салоніках – 30%, в інших вищих навчальних закладах лише 10% студентського потенціалу. Таким чином, можна дійти висновку, що відкриття чотирьох нових ЗВО у районах, віддалених від головних міст Греції, недостатньо посприяло розподілу університетського активу між двома глобальними університетськими центрами (Афінами і Салоніками) та іншими областями країни.

У Греції у вищій школі прийнята загальноєвропейська двоетапна загальноосвітня система. Перший етап завершується отриманням диплома бакалавра. Його тривалість – від 4 років на факультетах гуманітарних і природничих наук, до 6 років в медицині. Другий етап – отримання ступеня магістра – можна пройти як в грецькому вузі, так і в будь-якому навчальному закладі іншої країни за відповідною програмою. Проте існує і третій ступінь вищої освіти – докторантура. Ступінь доктора наук присвоюється після публічного захисту докторської дисертації. Дослідження, здійснене здобувачем, має бути оригінальним і демонструвати прогрес в дослідженні обраної області.

Тривалість навчання за програмою докторського циклу складає як мінімум три роки. Згідно з чинною Конституцією Греції (ст. 16.8), заснування недержавних вищих освітніх закладів в країні заборонені. Державну вищу освіту можна здобути тільки в університетах та інститутах технічної освіти. Вступити до них можна за результатами іспитів після другого або третього класу ліцею. Крім того у віці 22 повних років в результаті жеребкування можна стати студентом Грецького відкритого університету. Навчальний рік в університетах триває в Греції з 1 вересня по 21 червня, в той час як власне викладання розпочинається 11 вересня та закінчується 15 червня. Впродовж року тривалі канікули приурочені до Різдвяних свят та Пасхи, їх сумарна тривалість не перевищує 4 тижнів.

Сучасна система вищої освіти Греції децентралізована. Вища освіта включає два сектори: університетський та професійно–технічний. Конституція Греції надає університетам повну автономію та академічну свободу. Усі університети впроваджують і удосконалюють післядипломне навчання студентів, вносять зміни у статуту відповідно до європейських стандартів, прагнучи вийти на загально–державний рівень. Адміністрація усіх вищих навчальних закладів представлена однаково: ректор, проректор і декани факультетів. Щороку ректором стає той, хто обіймав посаду проректора у попередньому році. Проректор обирається на загальних зборах адміністративної ради університету, а декана вибирають на відповідних факультетах. Важливою подією у роботі ЗВО є засідання генерального секретаріату університету, що являється основним джерелом пропозицій законів, тем наукових досліджень та інновацій у даному університеті.

Основними напрямом реформ у системі освіти і науки сьогодні є модернізація і якісне вдосконалення освітньої та наукової системи із метою в подальшому подолати кризу і усунути недоліки у сфері освіти та науки та підготовка освітньої системи щодо відповідності сучасними вимогам і викликам ХХІ століття. Греція бере участь у міжнародних порівняннях якості мовної, природничо–наукової та математичної грамотності PISA .

Зробивши висновки, можна стверджувати, що система вищої освіти та науки Греції має потребу у заснуванні принципово нових університетів, причому нових не за датою створення, а за організацією роботи, засобами навчання, нарешті, з новими спеціальностями. Усі вищі навчальні заклади Греції створені за принципом найстарішого – Афіньського університету, а тому і вся університетська система країни розгортається навколо трьох класичних факультетів: філософського, юридичного і фізико–математичного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Картошин В.К. Система вищої освіти у Греції. 1998. с. 56–71.
2. Смужаниця Д. Система вищої освіти у Греції: історичний досвід та сучасний стан // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 32. с. 123–129.

УДК 371.671

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШКІЛ ПІДРУЧНИКАМИ ТА НАВЧАЛЬНИМИ ПОСІБНИКАМИ ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНАТУ

*Локотюк В.Р., Рассоха О.О., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НК – Журило Д.Ю., кандидат технічних наук, доцент*

Період Гетьманату був одним з найбільш гуманітарних періодів в історії нашої держави і мав ядро виражену соціальну направленість на відміну від більшості влад, які змінювались на теренах сучасної України.

Міністерство освіти усіма можливими методами схиляло середні навчальні та спеціальні заклади до викладання українською мовою. Це було складною задачею, але Міністерство давало пільговий дворічний період на перехід до викладання державною мовою, організовувало чисельні курси для викладачів усіх навчальних закладів.

В цьому ряду є і справа про виділення двох мільйонів карбованців на видання шкільних підручників. Причому, гроші виділялися, як позика, з поверненням до державної скарбниці після продажу підручників [1, 2].

Виділення грошей було оформлено Законом від 7 червня 1918 р. А Інструкцію щодо порядку розпорядження грошима було складено Міністром народної освіти при участі Державного Контролера по згоді з Міністром фінансів [1, 3].

Інструкція дозволяла: переводити гроші необмеженими сумами, закупати папір, та інші матеріали до друку, призначати та виплачувати аванси підприємцям, по своїй волі платити авторські гонорари та премії за твори.

Вимагалось вказувати ціну на книгу, розмір авторського гонорару, платня по виданню з вказівкою % прибутку контрагента та Міністерства освіти, прибуток реалізаторам книг. Для цих грошей утворювався спеціальний рахунок по справам спеціальних коштів, який підлягав компетенції Державного Контролера [1, 7].

Складність ситуації була в тому, що існувало чимало обмежень подібних операцій, які базувалися на Положеннях про казенні підряди та поставки [1, 10].

В Міністерстві освіти було зроблено постійну виставку підручників, на яку було витрачено 6759 карбованців. Витрати включали: закриті вітрини, два столи, бібліотечні картки та каталоги, періодичні видання з рецензіями на підручники (наприклад, «Книгарь», «Українська школа», «Науковий Вісник») і, звичайно ж, на придбання «шкільних друків» за 1918 та 1919 рр.[1, 14].

Подальші події виявили, що запрошувало Міністерство освіти на підручники аж 5 мільйонів карбованців, а отримали тільки два. Що з причин політичної нестабільності підручники не змогли надрукувати вчасно і витрачені гроші повинні були повернутися лише наступного року. Причому, підручники було друковано лише для початкової школи, а середня та вища початкова залишилась без підручників. Катастрофічно не вистачало підручників з Історії України, Історії українського письменництва, Геометрії, задачників, Тригонометрії, курсів іноземних мов і багато іншого [1, 16].

Деяким розв'язанням проблеми були наочні прилади та посібники. Було виконано велику роботу по виявленню наявності наочних таблиць, колекцій, предметів в магазинах. Це стосувалося геології [2, 2 – 7], географії [2, 8], хімії [2, 9–14], сільського господарства та ботаніки [2, 15–32], зоології [2, 33, 45 –49], технології та ручної праці [2, 34–44], анатомії та гігієни [2, 50–67], фізики [2, 68 – 99], різноманітних таблиць з фізики та хімії [2, 100], з математики [2, 101–113], а ще – з історії, мистецтва, мапи, картини тощо [2, 115].

Більшість наочних приладів та посібників продавали в Києві, на Володимирській вулиці, 53 в магазині Івана Василенка.

Таким чином, співробітники Міністерства освіти робили спробу забезпечити учнів книгами та наочними посібниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 709. Про асигнування видавничому відділу двох мільйонів карбованців на видання шкільних підручників. 23 арк.

2. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 99. Облік наочних приладів по магазинах. 166

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МОВИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1918 Р.

*Лоцман Ю.О., Соломаха О.О., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НК – Кабачек В.В., кандидат історичних наук, доцент*

1918 став роком шалених змін в житті українців. Розпад Російської імперії, завершення Першої світової війни, викликані цим величезні людські втрати – все це не могло не відбитися на житті пересічного українця. Тем не менш, Міністерство освіти України у 1918 р. дуже зважено підійшло до болючого і гострого питання – до мовного питання. Не бажаючи «різати по живому», керівництво Міністерства освіти пішло демократичним шляхом. Було складено анкету, відповіді на питання в якій і визначали бажання батьків щодо подальшого навчання діточок.

Анкета містила запитання (для батьків вихованок Харківської Другої жіночої гімназії):

1. Національність батьків учениці.
2. Хто виховує дочку, батько, чи мати?
3. Якою Ви бажаєте мову викладання в гімназії в майбутній час (українська чи російська)?
4. В яке секретарство, по Вашій думці, треба віднести Харківську Другу жіночу гімназію?
5. ПІБ заповнюючого Анкету.

Цікаво, що більшість батьків, які вважалися православними, записали себе росіянами, або великоросами. Білорусами вказали себе чотири подружжя [1, 26, 40, 80, 127], харків'янами – одне подружжя [1, 28], українцями – двадцять одне подружжя батьків [1, 31, 34, 41, 42, 49–51, 63, 81, 84–86, 91, 95, 99, 103, 107, 115–119, 127], росіянином та естонкою – одне подружжя [1, 34], німцем та росіянкою – три подружжя [1, 35, 56, 131], юдеями – чотири подружжя [1, 36, 44, 58, 59], малоросами – три подружжя [1, 45, 152, 153], поляк та росіянка – одне подружжя [1, 54], українець та росіянка – чотири подружжя [1, 57, 44, 101, 114], росіянин та українка – три подружжя [1, 60, 102, 155], поляки – два подружжя [1, 112, 113], а ще «росіяни, малоруського роду» [1, 175], поляк та українка [1, 151].

Загальна кількість анкет склала 155. Практично усі, за невеличким виключенням, вказали, що вихованням дочки займаються обидва: і мати, і батько.

А ось мову викладання абсолютна більшість батьків вказали виключно, російську. Виключенням було вказано українську мову

навчання [1, 84, 91, 100, 103]. Деякі батьки вказали побажання навчання їхніх дочок російською мовою, але з обов'язковим вивченням і української мови [1, 135]. Дехто вказав, що приєднається до більшості [1, 119]. Дехто написав, що питання не виявлено [1, 92].

Треба визначити, що Харківська Друга жіноча гімназія мала довгу історію і вела свою історію з 1848 р. Вона розташовувалася на розі вулиці Старомосковської (сьогодні це початок проспекту Героїв Харкова, колишнього Московського проспекту) та Вознесенського скверу (сьогодні – це площа Фейербаха). Практично на фундаменті гімназії після Другої світової війни було побудовано один з корпусів Української державної академії залізничного транспорту. А проаналізувавши дані архівного документу, можна визначити, що переважно в Харкові у 1918 р. розмовляли російською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 202. Заповнені анкетні дані по Другій Харківській жіночій гімназії для вирішення питання про національний характер учбових закладів на Україні. 155 арк.

УДК 001

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ

*Майорова Т.І., Державний біотехнологічний університет
НК – Варипаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент*

Наука як сукупність знань і методів її отримання пройшла довгий шлях від свого виникнення до сьогодення, причому її завдання та методи дослідження постійно змінювалися. Історія науки демонструє складні процеси еволюції знань і їх взаємозв'язок з філософією, релігією, культурою і технікою.

Походження науки можна простежити до стародавніх цивілізацій. Знання вперше отримувалися з практичних потреб людей. Сільське господарство, календар, медицина та архітектура були основними галузями, в яких потрібні були емпіричні знання. Стародавні єгиптяни розробили методи визначення часу та спостереження за зірками для передбачення сезонних змін, тоді як Месопотамія створила систему числення, яка лягла в основу математики. Математичні знання використовувалися для будівництва храмів і пірамід, а також для навігації та ведення торгівлі. Виникнення писемності в Месопотамії, Єгипті та Китаї значно полегшило систематизацію знань з метою їх передачі з покоління в покоління.

У Стародавній Греції наука і філософія тісно перепліталися, що стало основою для розвитку натурфілософії – першої систематичної спроби пояснити природу раціональними методами. Мислителі як Фалес, Анаксимандр та Анаксимен шукали першооснову існування і прагнули надати логічне пояснення природним явищам. Це був перший крок у розвитку наукового методу, що базувався на спостереженнях та логічних міркуваннях. Однак найбільший внесок у наукову методологію зробив Аристотель, який створив систему класифікації знань і логіку як інструмент пізнання. Його роботи охоплювали всі відомі на той час науки: фізику, біологію, етику та політику. Аристотель систематизував знання, розділив їх на окремі галузі та розробив раціональні методи їх вивчення.

У середньовічній Європі знання зберігалися в монастирських бібліотеках, а наука активно розвивалася в ісламському світі. У середньовічному Багдаді функціонував науковий центр – Будинок мудрості, де перекладалися і вивчалися твори античних авторів. Арабські вчені не тільки зберегли грецькі та римські знання, а й збагачували їх новими відкриттями в астрономії, математиці, хімії та медицині. Ібн Сіна (Авіценна) і Ібн Рушд (Аверроес) відіграли ключову роль у розвитку медицини та філософії, їхні праці стали основою європейського Відродження.

Схоластика була домінуючою філософською та науковою методологією в середньовічній Європі, поєднуючи християнську теологію з аристотелівською філософією. Основним завданням схоластики було примирення віри з раціональними знаннями. Фома Аквінський, головна фігура в цьому напрямку, прагнув знайти баланс між теологією і логікою, вірячи, що розум і віра можуть співіснувати і що Бога можна пізнати через вивчення природи. Університети, засновані в Європі в XIII столітті, зокрема в Болоньї і Парижі, стали центрами інтелектуального життя і сприяли поширенню наукових знань.

Переломним моментом у розвитку науки стала наукова революція XVII століття. Під впливом Декарта і Бекона було закладено основи сучасного наукового методу. Декарт запропонував дедуктивний метод, заснований на логічних висновках, тоді як Бекон розробив індуктивний метод, орієнтуючи на експеримент і спостереження. Це сприяло розвитку точних наук і їх подальшій спеціалізації. У цей період Коперник представив геліоцентричну теорію, що кардинально змінила уявлення про космос, а Галілей новими експериментальними методами відкрив закони механіки. Ісаак Ньютон здійснив справжній прорив у фізиці, заклавши основи класичної механіки, описавши закони руху і закон тяжіння у своєму творі «Основи натуральної філософії». Це дозволило науці розвиватися на основі математичних і дедуктивних методів.

У XVIII і XIX століттях наука почала активно спеціалізуватися, з'явилися нові дисципліни, такі як хімія, біологія, геологія, фізика. Відкриття Антуана Лавуаз'є в хімії, зокрема опис процесу горіння і відкриття кисню, стали основою сучасної хімії. Теорія еволюції Чарльза Дарвіна змінила біологію, запровадивши природний відбір як механізм еволюції видів. Водночас, дослідження електромагнетизму Джеймса Максвелла та Майкла Фарадея відкрили нові горизонти в електротехніці та телекомунікаціях. Промислова революція, що базувалася на наукових відкриттях, змінила методи виробництва і спосіб життя суспільства, зробивши науку двигуном технічного прогресу.

XX століття стало епоєю стрімкого розвитку наукових досліджень, які кардинально змінили людське розуміння світу. Теорія відносності Альберта Ейнштейна і квантова механіка, розроблена Нільсом Бором і Вернером Гейзенбергом, змінили класичне сприйняття простору, часу і матерії. Ці відкриття стали основою для розвитку атомної енергетики, сучасної фізики і космічних досліджень. Відкриття структури ДНК Джеймсом Вотсоном і Френсісом Кріком у 1953 році стало революційним, заклавши основи генетичних досліджень, біотехнологій і сучасної медицини.

Сучасна наука стає все більше інтердисциплінарною, що дозволяє інтегрувати зусилля фахівців з різних галузей для вирішення складних завдань. Наприклад, розвиток штучного інтелекту базується на досягненнях у математиці, інформатиці, нейронауках і філософії. Прогрес в обробці великих даних дозволяє вченим ефективніше аналізувати величезні масиви інформації в таких сферах, як кліматологія, генетика і астрофізика. Ці досягнення відкривають нові можливості для вирішення глобальних проблем людства, таких як зміна клімату, виснаження ресурсів, пандемії та дослідження космосу.

Проте розвиток науки супроводжується новими викликами і етичними питаннями. Наприклад, технології редагування геному (CRISPR) відкривають можливості для лікування генетичних захворювань, але також ставлять серйозні етичні питання щодо редагування людського ДНК. Аналогічно, розвиток штучного інтелекту та автоматизація виробництва можуть змінити ринок праці і соціальну структуру, що вимагає обговорення етичних аспектів їх використання. Наука також грає ключову роль у боротьбі зі змінами клімату, що потребує міжнародної співпраці між науковцями, урядами та громадськими організаціями.

Майбутнє науки обіцяє нові відкриття і технологічні прориви, які можуть суттєво змінити суспільство і наше розуміння Всесвіту. Квантові обчислення, біотехнології, відновлювальна енергетика і дослідження космосу стануть основними напрямками наукового прогресу в найближчі десятиліття. Водночас важливо забезпечити,

щоб цей прогрес спрямовувався на благо людства, вирішуючи глобальні проблеми і дотримуючись етичних норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. "The Structure of Scientific Revolutions" – Thomas S. Kuhn. Режим доступу: <https://plato.stanford.edu/ENTRIES/thomas-kuhn/>
2. "Medieval Science, Technology, and Medicine: An Encyclopedia" – Thomas F. Glick, Steven John Livesey, and Faith Wallis. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=SaJlbWK_FcC&pg=PR5&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false
3. "The Innovators: How a Group of Hackers, Geniuses, and Geeks Created the Digital Revolution" – Walter Isaacson. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=H_hCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false
4. "The Fourth Industrial Revolution" – Klaus Schwab. Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=OetrDQAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
5. "The Ethics of Technology: Methods and Approaches" – David J. Gunkel. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=YeLaDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=%22The+Ethics+of+Technology:+Methods+and+Approaches%22+%E2%80%94+David+J.+Gunkel&ots=M_LEAn3K8A&sig=V8dTc267L6GppGIRDmM9eKAMg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

УДК 17.023.32

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ВИНИКНЕННЯ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ В УКРАЇНІ

*Макаренко А.А, Харківський національний педагогічний університет імені Г. Сковороди
НК – Чернікова І.В, кандидат історичних наук, доцент*

Питання виникнення та розвитку модерної нації є однією з найактуальніших тем у вивченні історії України, оскільки воно стосується не лише історичних процесів, але й сучасного суспільного життя. Україна зі своїм складним історичним шляхом та багатою культурною спадщиною є унікальним прикладом націєтворення. У різні періоди української історії національна ідентичність проходила через випробування, що спричинило багатоступовий процес її формування.

Українцям не дивлячись на обставини вдалось перетворитися у модерну націю. Особливо якщо відштовхуватись від загальноприйнятих понять, що нація повинна мати спільну мову, історичну пам'ять, конфесію. Українська історія ніколи не відповідала цим вимогам повністю, бо третя частина населення розмовляла російською мовою, історична пам'ять була викривлена, церква не була єдиною [2, 3].

Різні науковці трактують початок формування української модерної нації по своєму. Дехто вважає, що це почалось від скіфів та сарматів, а ось наприклад історик і політолог Роман Шпорлюк та інші провідні історики, пов'язують це явище з національно– визвольною війною під проводом Богдана Хмельницького, коли українці виступали як цілісність і майже повністю перетворились в єдину козацько–селянську націю на всіх етнічних землях. Саме в цей час, як зазначає професор Н. Яковенко, відбувається народження цілісного образу козацько–руської України, в якому етнічна територія вперше стала ототожнюватися з теренами поширення устроєвого (козацького) ладу, тобто державною, а народ набуває ознак політичної спільноти, яка увібрала все розмаїття прошаркових груп і навіть індивідуальних типів [1, 45].

Українці протягом своєї історії були народом, що сконцентрувався у одній площині та одночасно поділився між зовсім різними державами, такими як Польща та Росія. Поєднання західноєвропейських та східноєвропейських цінностей дали непоправні зміни в ідентичності українського народу, але культура та традиції залишилися, хоча трохи видозмінені [2, 8].

Безпосередньо не треба забувати про те, що українці тоді були нацією «недержавною», через що нас називали «селянським» народом. Наприкінці XVIII ст. більшість українських селян, як і в Австрійській, так і в Російській імперії, були кріпаками. Але знову ж таки міра поширення кріпацтва дуже різнилася від регіону. На Лівобережжі, Слобожанщині та Південній Україні кріпацтво мало набагато коротшу історію і набрало порівняно меншого поширення, аніж у Росії, Білорусії чи на Правобережній Україні. Порівняно невисокою воно було на тих землях, які до кінця XVIII ст. зберігали козацьку військово–адміністративну систему – на Лівобережжі і Слобожанщині. Українські селяни тут були закріпачені у 1783 р. й аж до самої ліквідації кріпацтва, становили меншість серед місцевого населення – 30–45%. Приблизно таку ж за чисельністю групу становили тут козаки та їхні потомки, що залишалися поза кріпацьким станом і були переведені на статус державних селян. Найвищий відсоток (75–90%) кріпаків серед селян спостерігався на Правобережжі [2, 10].

Звісно, що в кожному регіоні нашої держави були змішані і інші національності. Наприклад, на півдні можна було зустріти болгарських

і грецьких селян, які втікали від турецької влади. Молдавські та сербські поселення. Найбільшу групу чужоземних колоністів становили т. зв. “чорноморські німці”. Правобережжя під впливом Речі Посполитої було на третину заселене польським населенням. Буковина потерпала від румунських бояр, а Закарпаття від угорських панів. Лівобережна Україна страждала від російського впливу та населення. Тому не дивно, що зараз можна почути суперечки на рахунок національної ідентичності, мовне питання та подібні невизначеності. Але всупереч цьому ми єдиний народ об'єднаний різною і одночасно спільною українською історією, державною мовою та владні обирати одну з пануючих конфесій, чи то католицька церква, чи то православна або якась інша [2, 9].

Отже, процес консолідації української модерної нації проходить на основі територіально–громадянського принципу навколо національної ідеї, зокрема головних етнокультурних цінностей українського народу [1, 45]. Головна ідея полягає в тому, що незалежно від етнічного походження чи мови, всі громадяни України є частиною нації, якщо вони проживають на цій території і поділяють загальні громадянські цінності та ідентичність. Це підхід, який інтегрує різноманітні етнічні, мовні та культурні групи в межах держави, підкреслюючи спільну приналежність до української держави та її інституцій. Це також фундаментальні аспекти культурної спадщини українського народу, які включають мову, традиції, звичаї, історичну пам'ять та духовні цінності. Вони слугують основою для національної ідентичності та відіграють важливу роль у збереженні та зміцненні української нації. Етнокультурні цінності є тим елементом, який додає унікальності та специфічності українській нації в загальному світовому контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медвідь Ф. Теоретичні проблеми етнології. Консолідація української модерної нації: проблеми збереження етнічної ідентичності. К., 1999.
2. Грицак Я.Й. Нариси з історії України: формування української модерної нації. Київ: Генеза, 2000.

ПРО ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ З ПОЛОНУ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Медяник К.Г., Іванов Д.В. Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НК – Журило Д.Ю., кандидат технічних наук, доцент*

З закінченням бойових дій битв Першої світової війни виявилось, що у німецькому полоні знаходиться чимала кількість українців. Колишній Російській імперії не було до них жодної справи: низка революцій, перерозподілу влади, розруха та хаос не сприяли визволенню з полону колишніх громадян Імперії.

Тому з встановленням відносно дружних відносин з Німеччиною адміністрацією Гетьмана, з'явилась низка заяв від родичів та керівництва місцевими підрозділами Міністерства освіти щодо повернення з полону чоловіків, насамперед, вчителів середніх шкіл та інших навчальних закладів. Хоча більшість з них мала відстрочку від призиву, чимало їх опинилися в армії, хоробро захищали свою Батьківщину. Дехто з них опинився в полоні.

Наприклад, в полоні опинився студент Київської політехніки Владислав Сушанек [1, 1]. Також у полоні перебував колишній вчитель Старокостянтинівської хлопчачої гімназії Микола Йосипович Орловський [1, 2]. Миколу Йосиповича, як прапорщика запасу призвали до лав армії ще в 1914 р. В тому ж році він потрапив у полон. Його брат клопотав про необхідність зробити заходи щодо повернення додому Миколи Йосиповича [1, 4].

Один з повернутих додому колишніх полонених – Кирило Улянович Арндт повідомив, що лише у таборі полонених офіцерів Ган–Мюнден знаходилося близько ста колишніх вчителів з різноманітних закладів освіти – від шкіл та гімназій до університетів та інститутів. Військовополонені власними силами утворили культурно–просвітний гурток, слухали лекції з української мови, літератури та історії. Міністр освіти прохав Гетьмана терміново сприяти поверненню вчителів додому [1, 6].

Ще не один визволений військовополонений повідомляв про вчителів, які чекали на визволення [1, 10]. В схожу ситуацію потрапляли не лише українці, а й болгари, наприклад, капітан Сергій Терешкевич [1, 14].

Вдалося подати відомості про повернення на Батьківщину Володимира Свинцова [1, 15], Діюмида Прокоповича Здор – Здоренка [1, 16], Івана Кореньовського [1, 20], Урія Зороховича [1, 26],

Німці з педантичною точністю відповіли, що військовий журналіст Володимир Миколайович Свинцов у вказаному таборі військовополонених не значиться [1, 28].

Чому журналіст став військовополоненим? На це питання відповіді немає.

На жаль, у схожу життєву ситуацію потрапив викладач інтегрального та диференціального обчислення Харківського Технологічного інституту (ХТІ) Михайло Миколайович Лагутинський (1871–1915 рр.)

Він перебував у науковому відрядженні в Німеччині в липні 1914 р. і був інтернований, як військовополонений. Цілком незрозуміло, як суто громадянський педагог, викладач математики, а не військових дисциплін, який жодного дня не служив в армії, міг стати військовополоненим? Де було Міжнародне право, Гаазькі конвенції про ведення війни тощо?

Так чи інакше, а 17 січня 1915 р. Михайло Миколайович помер у Геттінгені (Саксонія) від серцевого нападу. Поки він був живий, керівництво ХТІ пересилало йому його заробітну платню [2, ст. 58]. Трагічність ситуації у тому, що відспівував Михайла Миколайовича у Харкові його колега з ХТІ (і його тесть), о. Василь Добровольський. Михайло Миколайович не дожив до 44 років трьох днів... Молода його дружина, Надія Василівна (їй в 1915 р. було 33 роки, а вінчалися вони 30 квітня 1910 р. [3, арк. 308]) вже через п'ять років втратила й батька. Законовчитель ХТІ Василь Миколайович Добровольський пішов із життя 1920 р. Причиною смерті, за одними даними, став тиф. За іншими даними, його розстріляли більшовики.

Таким чином, співробітники Міністерства освіти робили спробу повернути з полону українських вчителів, потреба в яких була дуже гострою. На жаль, подальшу долю вчителів визначити неможливо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201. Опис 1. Справа 80. Листування з Гетьманом, з Міністерством закордонних справ та з іншими установами в справі повернення учителів з німецького полону.
2. Державний архів Харківської області. Фонд Р-1682. Опис 2. Справа 174. Лагутинський М. М.
3. Державний архів Харківської області. Фонд 40. Опис 121. Справа 317. Метрична книга церкви Різдва Богородиці (Каплунівської). 1914 р.

НАУКА В АНТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Мюллер А., Національний університет цивільного захисту України
НК – Каріков А., доктор історичних наук, професор*

Актуальність теми роботи пояснюється тим значенням, яке має вивчення особливостей науки в античному світі, зважаючи на неабиякий науковий та культурний спадок, залишений античними цивілізаціями, та вагомість цього спадку для сучасного етапу розвитку науки у світовій цивілізації.

Стан наукової розробки даної теми. Підґрунтям написання цієї роботи стали праці сучасних вітчизняних дослідників та науковців, які фрагментарно висвітлюють проблемне питання роботи – К. Гамалії, К. Колесник, А. Мудрика, А. Найчук, присвячені характеристиці особливостей науки у античному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Античність – в загальному сенсі це слово означає «греко–римська старовина», інакше кажучи, цивілізація Стародавньої Греції і Стародавнього Риму в усьому різноманітті її історичних форм [2, 4].

Як зазначає А. Найчук, «поширенню античної культури та науки сприяла експансія Давньої Греції і Риму, яка разом з тим призводила до збагачення Стародавньої Греції та Риму й надавала можливість спрямовувати кошти на культуру та освіту» [4, 34].

Основою для побудови перших наукових класифікацій античної доби стала платоніво–аристотелівська класифікація наук. Платонівська класифікація наук будується на властивостях людської душі і включає ієрархічний ряд, починаючи від нижчого чуттєвого пізнання до розумового та діалектичного. Аристотель, узагальнюючи досвід попереднього розвитку науки, намагався побудувати єдину систему наук, що охоплювала всі відомі на той час галузі знання. Основною ознакою є корисність науки – теоретичної, практичної та творчої – у галузі дослідження буття. Теоретичні науки займаються пізнанням заради нього самого, практичні – дають керівні ідеї для поведінки людини, творчі – об'єднують корисність із здійсненням чогось прекрасного. Загальним правилом наукового дослідження Аристотеля є об'єктивна істина самих речей. Теоретичні науки Аристотель поділяє на «першу філософію», чи теологію, математику та фізику. До теоретичних наук Аристотель відносить теологію, фізику та математику; до практичних – етику, економіку та політику. Логіка не входить у цю класифікацію, оскільки є методологією всіх наук. Слід зазначити, що аристотелівський поділ наук ґрунтується на

соціальному поділі суспільства: мистецтвом займаються ремісники, наукою – філософи, практикою – політики.

Грецька наука від початку була наукою теоретичною; її метою був пошук істини. Греки першими зрозуміли, що за кожним окремим випадком, поодиноким практичною проблемою, стоїть загальний принцип чи закон, знання яких дає ключ до пізнання всіх проблем цього класу. Грецька наука виникла в умовах тривалого економічного піднесення, швидкого зростання населення та територіальної експансії. Замість соціальних підстав у античної науки були філософські і релігійні підстави, і що грекам цього було достатньо.

Проте точні науки – математика, астрономія, механіка, оптика – подібних підстав насправді не мали. А ось фізика та медицина тієї епохи спиралися на натурфілософію і тому науковими стали лише у Новий час. Колесник доводить, що «антична наука, яку створили греки, є теоретичною основою сучасного наукового знання, заклавши його фундамент, і визначивши специфічні риси і вектори його розвитку. Створений грецькою думкою апарат логічного раціонального обґрунтування перетворився на універсальний алгоритм виробництва знання в цілому. Виникла універсальна основа всієї подальшої науки – раціоналізм, який виходить із переконання, що світ складається з речей і процесів, які взаємодіють між собою і змінюються відповідно до природних законів, що не залежать від людської волі і свідомості» [2, 40].

Видатною фігурою античності був філософ та математик Піфагор. Піфагор та його учні розробили метод математичної дедукції, першими висловили ідею про кулястість Землі. Але найбільше Піфагор відомий як автор теореми про співвідношення між сторонами прямокутного трикутника. Як зазначає А. Мудрик, «Піфагор учився математики та інших наук у Єгипті та Вавилоні, а філософії – в Анаксимандра. Піфагорійська школа відіграла важливу роль у розвитку античної науки й філософії» .

Щодо наукових знань Римської цивілізації, слід зазначити, що в науці, зокрема у філософії та природознавстві, римляни не досягли рівня греків, проте вони залишили класичні зразки державного устрою та права, а також медицини.

Найбільш розвиненою з наук у Римі була юриспруденція. До видатних досягнень римлян належить створена ними правова система, що відіграла вирішальну роль у подальшому розвитку юридичної думки. В середині V ст. до н. е., в період ранньої республіки значною подією стало укладання закону 12 таблиць, у якому були викладені принципи устрою римської родини, стверджувалась рівність громадян, розглядалися питання спадкового права. В подальшому сформувалась спеціальність професійних юристів, і з III ст. до н. е. вони вже проводили юридичні консультації з клієнтами [1, 35].

Отже, визнання відкриттів та досягнень вченого, його першості у змаганні з колегами безумовно підвищувало його престиж, а тому й соціальний статус. Це забезпечувало античній науці відносно стабільний приплив талантів, які прагнуть визнання, – як тих, що мали необхідні засоби для життя, так і змушені заробляти на життя своєю працею. У рамках поліса такі особи могли тепер задовольняти свої пізнавальні інтереси шляхом напруженої дослідницької діяльності, потреба у визнанні та підтвердженні своєї переваги – славою у разі успіху у змаганні з рівними собі, а прагнення до новизни та оригінальності – можливістю першими відкрити щось значуще та переконливо продемонструвати його істинність. Усе це дозволяє вважати античну науку не тільки заняттям, яке виникло з покликання з деякими можливостями професіоналізації, а й соціальним інститутом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамалія К. М. Розвиток знань за часів античності: наука і техніка давнього Риму. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Мистецтвознавство. 2014. №31. с. 34–41.
2. Колесник К. Е. Історія науки і техніки в античному світі (давньогрецький та елліністичний періоди) : конспект лекції. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 44
3. Мудрик А. Філософська думка Стародавньої Греції і Риму. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47209/1/Мудрик%20Андриян.pdf> (дата звернення: 12.11. 2023).
4. Найчук А. В. Парадигмальні основи освіти Стародавньої Греції та Риму. Наукові праці Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2022. Вип. 21. 32–34.

УДК 378

ПРО БАЗОВІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ ТУРЕЧЧИНИ

Огданський В.К., Національний університет цивільного захисту України

НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор

За останні десятиліття система науки та вищої освіти Туреччини істотно змінилася. Починаючи з 1970–х років в країні з'явилося безліч молодих і сучасних університетів, які надають якісну освіту і престижні дипломи, що дозволяють знайти престижну роботу в Туреччині або інших країнах світу. Найбільша кількість закладів

вищої освіти (ЗВО) розташована в найбільших турецьких містах – Анкарі та Стамбулі. За різними оцінками, в 2023 році в університетах Туреччини навчалось до 60 тисяч іноземних студентів. Незважаючи на певну політичну напруженість в державі і на турецьких кордонах, потік молоді з-за кордону, які бажають здобути вищу освіту в Туреччині, в тому числі українців, казахів та інших громадян, не зменшується. Плата за навчання в місцевих ЗВО та вартість життя в Туреччині цілком прийнятні.

В країні комфортний клімат, упорядковані морські курорти, вишукана кухня, багата культура та історія. Турецька економіка має стабільні показники, причому розвиваються не тільки традиційні сфери – туризм, сільське господарство і текстиль, але й промисловий сектор. Після закінчення університету є хороші перспективи для відкриття в Туреччині власного бізнесу і переїзду в цю країну назавжди, тобто оформлення турецького громадянства.

Сьогодні на території Туреччини функціонує близько 200 закладів вищої освіти, більшість з яких є державними. В популярний світовий рейтинг QS World University Rankings 2018 входять 11 ЗВО Туреччини. Вище інших розташований університет Бількент, який знаходиться в столиці країни Анкарі та вважається найбільш престижним навчальним закладом Туреччини на міжнародному рівні.

Система вищої освіти Туреччини побудована з урахуванням Болонського процесу, тобто ґрунтується на європейських стандартах, в тому числі широко поширені програми обміну студентами з університетами різних країн світу. У більшості ЗВО іноземці мають можливість навчатися не тільки турецькою, а й англійською мовою. Як правило, навчальний рік в Туреччині складається з двох семестрів, починається у вересні, а закінчується в червні. Студенти можуть отримати наступні ступені: Молодший спеціаліст. Професійна освіта протягом 2 років. Бакалавр. Вимагає навчання не менше 4 років. Деякі напрямки, наприклад, медичні, передбачають навчання протягом 6 років. Магістр. Тривалість навчання до 2 років. Доктор. Тривалість курсів становить 4 роки. Крім державних і приватних вузів, в Туреччині діють вищі професійні школи, поліцейські і військові академії, коледжі та училища .

Система управління вищою освітою країни є централізованою. Управління освітою здійснюється Міністерством національної освіти, до складу якого входять центральне представництво (міністерський офіс, Рада з освіти та дисципліни, головні службові відділи, консультативні та контрольні відділи, допоміжні підрозділи та інституції, утворені при сприянні міністра, зокрема Центр професійних і технічних освітніх досліджень та розвитку, а також Рада з координації проєктів), провінційне представництво (діє у 81 провінції та 922 районах), зарубіжне представництво (39

представництв у зарубіжних країнах), інституції–філії (Адміністративна колегія, Національна освітня академія тощо). До головних обов'язків Міністерства національної освіти належать планування, моніторинг, контроль усіх освітніх послуг в закладах різних рівнів; відкриття закладів формальної та неформальної освіти (за винятком закладів вищої освіти); організація навчання громадян країни за кордоном; розробка і утвердження навчальних програм; координація роботи офіційних, приватних та громадських організацій; удосконалення матеріально–технічної бази освітніх закладів. Сьогодні до вищих навчальних закладів Туреччини належать університети, факультети, інститути, вищі освітні школи і прикладні дослідні центри. У Туреччині налічується 54 університети з 396 факультетами, 64 вищі школи, 174 професійні вищі школи та 211 інститутів. Згідно із законом № 2547 «Про вищу освіту» ректорів університетів призначає президент республіки з числа кандидатів, представлених РВО (YÖK), а деканів факультетів – безпосередньо Рада з вищої освіти (YÖK) із середовища професорів, рекомендованих ректорами університетів [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://migranty.com/news/1078/> / Вища освіта в Туреччині.
2. <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2011/1/9.pdf> / Система вищої освіти Турецької Республіки в умовах сьогодення.

УДК 316.423.3

НАУКОВА РЕВОЛЮЦІЯ XVII СТ.

*Осіння І.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І. М., кандидат історичних наук, доцент*

Наукова революція XVII століття стала одним із ключових моментів у розвитку людських знань, яка змінила світогляд природознавства. Цей період характеризується переходом від традиційної схоластики і філософії до наукового методу, заснованого на спостереженні, експерименті і раціональному аналізі. Основні досягнення цього періоду заклали основи сучасної науки, техніки та філософії, які продовжують визначати розвиток науки.

Одним із провідних мислителів наукової революції був англійський філософ і вчений Френсіс Бекон. Він розробив індуктивний підхід до пізнання, який передбачає збір даних шляхом експериментів і спостережень, а потім формулювання загальних законів на основі цих даних. У своєму трактаті «Новий Органон» (1620) Бекон критикував середньовічні інтелектуальні методи і закликав вчених відмовитися від

тих ідей і зосередитися на експериментальних доказах. Став одним із перших, хто систематизував ідею про те, що знання не повинні базуватися на минулих авторитетах, а повинні постійно оновлюватися шляхом перевірки фактів.

Галілео Галілей, італійський астроном і фізик, також відіграв важливу роль у науковій революції. Він став піонером у застосуванні експериментальних методів у фізиці та зробив революційні відкриття в астрономії. Перший хто застосував телескоп для спостереження за небом, що дозволило йому підтвердити геліоцентричну теорію Миколи Коперника, згідно з якою Земля та інші планети обертаються навколо Сонця. Галілей також вивчав закони вільного падіння та інерції, заклавши основу для подальшого розвитку механіки

Вершиною наукової революції стала діяльність Ісаака Ньютона, чий досягнення в математиці, фізиці та астрономії змінили уявлення про фізичний світ. Його праця «Математичні основи натуральної філософії» (1687) представила нові закони механіки та описала всесвітнє тяжіння. Ньютон розробив три закони руху, що пояснювали взаємодію тіл в природі, які лягли в основу класичної механіки. Теорія гравітації Ньютона вперше допомогла пояснити не тільки земні, а й космічні явища. Підхід до опису природи на основі математичних моделей став проривом, який визначив розвиток фізики на століття.

Крім того, наукова революція сприяла розвитку й інших наук. Перші класифікаційні системи організмів почали розвиватися в біології, анатомії та медицині, розробленій завдяки дослідженню людського організму. У хімії почався відхід від алхімічних традицій, що згодом привело до відкриття хімічних елементів і законів.

Наукова революція змінила і ставлення суспільства до науки. Виникали нові інститути і наукові товариства, такі як Лондонське королівське товариство (1660) і Французька академія наук, які сприяли обміну знаннями і розвитку досліджень. Вчені почали працювати над створенням систематичних теорій і взаємодіяли один з одним через публікацію наукових журналів.

Таким чином, наукова революція XVII століття не тільки змінила підхід до наукових досліджень, але й заклала основи сучасного раціонального мислення. Розроблений у той час емпіричний метод все ще є основою наукових досліджень сьогодні, а відкриття того часу продовжують впливати на розвиток технології, медицини та філософії. Ця ера започаткувала нову еру інтелектуальної свободи, яка прославляє науку як засіб розуміння світу та вирішення глобальних проблем людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Spencer J. B., Brush S. G. Scientific Revolution | Definition, History, Scientists, Inventions, & Facts | Britannica. Encyclopedia

Britannica. URL: <https://www.britannica.com/science/Scientific-Revolution> (date of access: 10.10.2024).

2. Scientific Revolution. World History Encyclopedia. URL: https://www.worldhistory.org/Scientific_Revolution/ (date of access: 13.11.2024).

УДК 378

ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В ІНДІЇ

*Пасічник П.Г., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

Говорячи про навчання і науку в цій країні, неможливо оминати тему історії. Як відомо, Індія була найбільшим культурним та освітньо–науковим центром в усьому світі. В 700 році до н. е. саме тут був заснований перший університет. В Індії було покладено початок таким серйозним наукам, як алгебра і тригонометрія. На території цієї країни був створений санскрит (стародавня літературна мова), яка стала основою багатьох інших європейських мов. Історія освіти і науки в Індії настільки різноманітна і широка, що не вистачить цілої вічності, щоб все вивчити. Тут зародилося мистецтво кораблеводіння. Як не дивно, ще звідти пішло слово, яке зараз звучить як «навігація». В ті часи воно звучало «навгатих», що в перекладі означає «кораблеводіння». Місцевий вчений Щридхарачарія ввів поняття квадратних рівнянь. Щороку відбувалися наукові відкриття, які на сьогоднішній день є дуже цінним надбанням людства.

Школи. В країні є закон, який визначає, що всі громадяни, незалежно від соціального статусу, повинні отримати базову середню освіту. Тут є ряд безкоштовних загальнодоступних шкіл, проте більшістю рекомендується все ж віддавати свою дитину до приватної установи. Це пов'язано з якістю освіти, рівень якої в престижних приватних школах набагато вище. Вартість такої освіти складає приблизно 100 доларів на місяць. Система освіти в Індії побудована таким чином, що обов'язковим є закінчення 10 класів. Діти йдуть до школи у віці 4 років і проходять навчання до 14. Потім ті, хто вирішив продовжити здобуття освіти, ще вступають до старшої школи на 2 роки. Особливість приватних шкіл полягає в упорі на знання мов. Там навчають не тільки хінді, але й англійської. Причому після закінчення школи дитина вільно говорить на обох мовах .

Вища освіта в Індії. У цій країні існує 3 ступені вищої освіти: бакалаврат, магістратура та докторантура. Тривалість навчання

залежить від обраної спеціальності. Так, при бажанні стати експертом в області торгівлі доведеться вчитися три роки. А період навчання при отриманні спеціальності в області медицини або сільського господарства становить чотири роки. Щоб поступити у заклад вищої освіти на будь-яку з програм, необхідно мати атестат про повну середню освіту. Після закінчення бакалаврату є можливість навчатися в магістратурі.

Найпопулярнішими спеціальностями в університетах Індії вважаються інформаційні технології, менеджмент, ювелірна справа і фармакологія. Для місцевих жителів навчання може бути безкоштовним. Що стосується іноземних студентів, то їм бюджет надається тільки при наявності гранту. Ціна отримання освіти, порівняно з європейськими університетами, є низькою. Щоб навчатися в найбільш престижному закладі вищої освіти (ЗВО), необхідно платити 15000 доларів в рік. Велику популярність тут має дистанційна освіта.

Кращі ЗВО Індії. Індія займає третє місце в усьому світі за кількістю закладів вищої освіти, тут їх понад 200, де навчаються близько шести мільйонів осіб. Кожен ЗВО має свою особливість, яка виділяє його серед інших. Освіта і наука в Індії виходить на новий рівень саме завдяки унікальності установ. Одним з найстаріших ЗВО є Університет Наланда. Він був заснований в п'ятому столітті нашої ери. Нещодавно пройшла реконструкція і там функціонує вже 7 факультетів. Раджастханський університет готує кращих фахівців в галузі сільського господарства. Одним з провідних ЗВО Індії є Університет імені М. Ганді. У цьому закладі працюють кращі викладачі. Тут можна отримати спеціальність за такими програмами: медицина, фізика, хімія, нанотехнології, філософія тощо. Рівень освіти в Індії досить високий саме завдяки таким навчальним закладам.

Як проходить освітній процес? Головною особливістю навчання в цій країні є викладання англійською мовою. Практично всі навчальні заклади Індії використовують цю мову для спілкування зі студентами. Щоб вступити до будь-якого ЗВО, необхідно добре знати англійську. Навчальний рік починається тут не в вересні, а в липні. Причому кожен навчальний заклад обирає дату початку семестру (від 1 до 20 липня). Канікули в індійських студентів випадають на травень і червень, які є найтеплішими місяцями в році. Що стосується форми, то дівчата завжди носять довгі сукні, а хлопці можуть надягати сорочку або майку з шортами.

Як вступити до вузу іноземцю? Щоб стати студентом одного з закладів вищої освіти Індії, необхідно мати атестат про повну середню освіту. Варто відзначити, що документ українського зразка прирівнюється до індійського. Тобто не потрібно проходити додаткові курси, за винятком англійської. Документ, що підтверджує знання

самої популярної у світі мови, є обов'язковою умовою для вступу на бакалаврат. Щоб стати магістром, потрібно надати атестат про повну середню освіту і диплом бакалавра. Єдина умова для всіх документів – вони повинні бути перекладені на англійську, а копії завірені нотаріусом. Практика вступних іспитів відсутня, лише деякі навчальні заклади влаштовують додаткові випробування .

Стипендії та гранти. До недавнього часу освіту в Індії безкоштовно могли отримати тільки місцеві жителі. Однак у зв'язку з підвищенням рівня популярності ЗВО така можливість тепер доступна іноземцям. Для того щоб взяти участь у конкурсі, необхідно заповнити заявку. Щорічно провідні університети Індії виділяють декілька бюджетних місць для іноземних громадян. Організовує все це справа Рада з культурних зв'язків. Гранти надаються за різними спеціальностями. Будь-який бажаючий може подати заявку, може, саме йому пощастило стати студентом одного з індійських ВНЗ. Громадяни країн СНД можуть отримати безкоштовну освіту в Індії за допомогою програм державного фінансування. Найпопулярнішою серед них є ІТЕС. Дана програма пропонує навчання на бюджетній основі федерального вузу Індії за однією з спеціальностей: «менеджмент», «банківська справа» або «зв'язки з громадськістю». При цьому в рамках цієї пропозиції студенту виплачується стипендія в розмірі 100 доларів щомісяця. Плюс до всього, надається безкоштовне проживання в готелі або гуртожитку.

Умови життя для студентів. Необхідно відзначити, що, незважаючи на високий рівень освіти в Індії, жити тут не так вже й легко. Це пов'язано з відмінностями в умовах, до яких ми звикли. Наприклад, якщо взяти харчування, то ви не знайдете звичного м'яса, хліба або кисломолочних продуктів. В Індії є тільки м'ясо птахів і коржики. В аптеках не продається йод і інші звичайні лікарські засоби. Якщо говорити прямо, то знайти роботу іноземному студентові, який не має індійського громадянства, неймовірно складно, практично неможливо. Ситуація в країні на даний момент така, що на одне вакантне місце претендують близько 500 фахівців вищої категорії, які досконало володіють хінді та англійською мовою. Іноземець, який навряд чи добре знає місцеву мову, на їх тлі явно програє. По суті, єдиним шансом є зарекомендувати себе під час навчання як талановитого і відповідального студента. Великі підприємства йдуть на співпрацю із ЗВО і не упускають по-справжньому грамотних фахівців, у тому числі іноземців. Тому потрібно показати себе з найкращого боку, якщо є бажання залишитися в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://bizreview.com.ua/osvita-v-indiyi-etapi-navchannya-ta-yih-osoblivosti/> Освіта в Індії: етапи навчання та їх особливості.

2. <https://pedpresa.com.ua/111813-do-porivnyannya-yaki-osoblyvosti-maye-osvita-v-indiyi.html> / До порівняння: особливості освіти в Індії.

УДК 00

РОЗВИТОК НАУКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Плевако Д.А., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І. М., кандидат історичних наук, доцент*

У сучасних умовах розвиток науки в Україні набуває особливого значення. Одним із ключових аспектів наукового поступу є інтеграція українських науковців до міжнародної дослідницької спільноти, що супроводжується активізацією наукової співпраці з провідними світовими інституціями. Успішний розвиток науки залежить від державної підтримки наукових досліджень, ефективного використання фінансових ресурсів, стимулювання інноваційної діяльності та залучення молодих дослідників до наукової діяльності. Водночас проблеми, пов'язані з обмеженим фінансуванням, міграцією вчених та недосконалістю наукової інфраструктури, стримують цей процес.

Для подальшого розвитку науки в Україні необхідні системні реформи, спрямовані на модернізацію наукової інфраструктури, створення сприятливих умов для проведення досліджень, а також активне впровадження результатів наукових розробок у реальний сектор економіки. Тільки за таких умов наука зможе стати важливим фактором розвитку країни та її інтеграції в європейський науковий простір.

Сучасні наукові досягнення та технологічні інновації можуть суттєво підвищити ефективність оборонних структур, сприяти створенню нових видів озброєння та військової техніки, а також забезпечити ефективний захист критичної інфраструктури.

Інновації у сфері енергетики, транспорту та комунікацій також можуть значно сприяти відновленню економіки після завершення воєнних дій. Крім того, розвиток науки та технологій стимулює створення нових робочих місць, підвищує конкурентоспроможність країни на міжнародній арені та сприяє інтеграції України до світового наукового та технологічного простору.

Інвестиції у наукові дослідження та розробки можуть призвести до створення нових технологій, матеріалів та методів, які можуть бути використані у різних галузях, включаючи медицину, сільське господарство, екологію, інформаційні технології тощо. Такий підхід сприяє стійкому розвитку та забезпечує країну необхідними ресурсами для подолання різних викликів життєво необхідними.

Розвиток науки також є надзвичайно важливим у сфері медицини, включаючи протезування, хірургію, травматологію та реабілітацію. У контексті воєнного стану, коли кількість поранених та потребує медичної допомоги значно зростає, інновації у медицині стають життєво необхідними.

Окрім розвитку науки в цілому, надзвичайно важливо підготовлювати кваліфікованих фахівців та надавати їм максимальну та ефективну допомогу. Це як і якісна освіта, так і можливості отримувати практичний досвід. Важливо підтримувати вчених фінансово, а також забезпечувати професійний розвиток.

Світ постійно змінюється, і ті методи та теорії, що були актуальні вчора, вже завтра можуть стати застарілими. Нові потреби, технології, хвороби, проблеми з'являються щодня, і вони вимагають постійного наукового дослідження.

Україні важливо не зупинятися в процесі розвитку науки, оскільки у сучасних умовах розвиток науки та інновацій має надзвичайну важливість для України, сприяючи її стійкості та конкурентоспроможності на світовій арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перспективи розвитку науки в Україні. Наукові Публікації. Публікації в журналах з бд Scopus, Web of Science, фахових виданнях України. URL: <https://spubl.com.ua/uk/blog/prospects-for-the-development-of-science-in-ukraine> (дата звернення: 08.09.2024).

УДК 623.6

ПЕРШІ КРОКИ ДО УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ

*Полярус Є.О., Карновський І., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НК – Кабачек В.В., кандидат історичних наук, доцент*

Революції завжди сприяють пробудженню «ініціативи знизу», активізації творчого потенціалу мислячих людей. Зокрема, Департамент вищих шкіл Української Народної республіки не встигав відповідати на чисельні пропозиції пересічних громадян.

Одна з них описана у справі [1, 1–2]. Студенти низки вишів (Московського інституту шляхів сполучення, Петербургського інституту шляхів сполучення, Київської політехніки) взяли на себе сміливість звернутися до ряду відповідальних осіб того часу: до

Голови Центральної Ради, до Міністра шляхів УНР, до Київського наукового товариства, до Директора КПІ.

Чого ж бажали студенти, які в усі часи були, чи не прогресивнішими членами суспільства? Посилаючись на повідомлення часописів того часу, на повідомлення Наукових та Технічних товариств щодо відкриття новітніх вишів та спеціальних шкіл в Україні, автори листа звертали увагу на відсутність в Україні навчального закладу по підготовці інженерів шляхів сполучень. Вони нагадували, що Урядом останнього Імператора Росії було прийняте рішення про відкриття до осені 1917 р. у Києві третього в імперії інституту інженерів шляхів сполучення [1, 1]. Автори відзначали, що Україна стала центром інтелектуального і промислового життя, найважливішим вузлом залізниць Півдня колишньої імперії [1, 1]. Також у листі містилася теза про серйозний вплив залізниць на розвиток промисловості та торгівлі, на відновлення зруйнованого І світовою війною хазяйства.

Але міцним гальмом є відсутність інженерів – залізничників. Вказувалось, що Московський та Петербургський інститути шляхів сполучення на той час не функціонують, що кількість випускників завжди була недостатньою, що призвело до наказу щодо призначення на інженерні посади на залізницях техніків [1, 1]. Автори вказували, що молодій українській державі доведеться або залучати іноземних спеціалістів, або росіян. Підкреслюючи неможливість передачі керування стратегічною ділянкою держави іноземцям, автори пропонували відкрити залізничне відділення на базі існуючої Київської політехніки.

Це було державне рішення. Рішення на користь молодій державі, яке б сприяло подальшому економічному розвитку, насамперед, Донбасу, поліпшення використання природних багатств країни, прискорення економічного життя країни.

Автори вказували, що вступ в Московський та Петербурзький інститути шляхів сполучення для українців буде припинено, як для громадян чужоземної держави. Зверталась увага, на перенасиченість КПІ студентами, та ще більшим перенасиченням при демобілізації армії. А відкриття нового вишу, або нового факультету при КПІ розгрузило б виш та забезпечило випуск вкрай необхідних молодій державі інженерів – залізничників [1, 2].

Автори прогнозували перехід студентів – українців з різних вишів Росії та України до нового вишу. Не можна не визначити гордість, з якою молоді люди опікувались долею власної країни, та з гордістю писали про «честь та щастя зватися громадянином Української Народної республіки» [1, 2].

Залишилось згадати їх імена. Лист підписали студенти КПІ: Нікандр Миревич, М. Георгієвський, А. Єрченко, Л. Черв'яков,

І. Головка, І. Зайцев, Г. Смільницький, Дразников, А. Ковалівський, І. Гамалія, Б. Липовецький, І. Павлюк, П. Склянка, Г. Кокоша, А. Озерний, Г. Рібаков та інші [1, 2].

На жаль, зовсім скоро УНР припинила існування, а проєкт молодих патріотів України не було здійснено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 1014. Доповідні записки про відкриття вищого навчального закладу, щодо підготовки спеціалістів по проєктуванню шляхів і про наукові лабораторії. 18 арк.

УДК 396

ПРОЄКТ ПЕРШОГО ЖІНОЧОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ХАРКОВІ

*Пустовіт Д.В., Пчельнікова Х.А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
НК – Журило Д.Ю., кандидат технічних наук, доцент*

Питання жіночої освіти на теренах України відносно погано досліджено у порівнянні з історією чоловічої освіти. Дійсно, на відміну від чоловіків, масово отримувати освіту жінки почали, практично, на початку ХХ сторіччя.

Чимало змін з'являлося в системі освіти в 1918 р. Однією з таких змін була спроба утворення Жіночого університету на базі Вищих жіночих курсів, заснованих товариством взаємодопомоги трудящих жінок. Вже в квітні 1918 р. Рада Професорів Курсів надіслала листа до Міністерства освіти з проханням виділити коштів на утримання курсів та про відкриття на базі курсів Жіночого університету. Тим більш, що було актуальним у той час, на Курсах викладали українською мовою історію та курс історії української мови. Це було не дивно, бо чимала кількість викладачів були співробітниками і професорами Харківського університету [1, 1].

Вищі жіночі курси, заснованих товариством взаємодопомоги трудящих жінок відкрилися для слухачок в 1907 році у складі 2-х факультетів (історичного та філологічного) за сприяння професорів харківського Університету і мали метою самоосвіту, причому лекції і заняття викладалися ввечері. Але, незабаром вечірні Курси були змінені денними, причому метою Курсів стало отримання спеціальної вищої освіти випускницям середньої школи. Поступове поліпшення закладу поставило перед Курсами питання щодо прав, для одержання яких навчальні плани було змінено і поширено згідно з університетськими.

З 1914 р. Курсам було надано Міністерством Народної Освіти повні права для студентів і, таким чином, випускні свідоцтва Курсів були врівнені з університетськими дипломами. З 1917/18 н.р. на Курсах було відкрито Юридичний факультет, а на Історично–Філологічному факультеті і Романсько–германський відділ.

З 1918/19 н.р. на Фізично–математичному факультеті відкривається Хімічний відділ. Таким чином, Курси мали факультети: Історично–Філологічний з словесним, історичним та романо–германським відділами, Юридичний, Фізично–Математичний з природознавчим, хімічним та математичним відділами.

Кількість слухачок на Курсах у 1–й рік була 169, а потім поступово збільшувалась і у 1917/18 н.р. складала до 3000 студенток.

З початку свого існування Курсі головним чином існували на ті кошти, що були платою за навчання. До 1914 р. лекції викладалися у нанятому помешканні, причому Курси отримали у перші роки свого існування допомогу від «Попечительнаго Комитета о нуждахъ Курсовъ», заснованого у 1910 році. У 1913 р. Комитет отримав в дар землю від міста для побудови помешкання Курсів, а Міністерство Народної Освіти асигнувало 60000 руб. на допомогу на будівлю. Будинок коштував до 400000 руб.

З 1914 р. лекції викладались у своєму спеціально влаштованому для Курсів помешканні, за яке Курсам приходилось платити щорічно Комітетові 24000 руб. для покриття боргу в 300000 руб.

Щорічна допомога від земства та міста 3000 руб. – була невеличкою. Гроші від влади не поступали і Курси вимушені були існувати лише на гроші за навчання. Недобір у першому семестрі складав 57397 руб. [1, 4]. Тому керівництво курсів просило допомоги від міністерства у розмірі 100000 руб. [1, 5].

Щодо відкриття на базі курсів Жіночого університету, то відомості про це було подано до Міністерства освіти 11 липня 1918 р.

В відповіді від 20 серпня 1918 р. було вказано, що Міністерство не має перешкод до відкриття на базі курсів Жіночого університету [1, 11]. Було прийняте рішення й про виділення грошей у розмірі 10000 руб. на рік [1, 12].

На жаль, скасування Гетьманщини скасувало можливість утворення Жіночого університету на базі Вищих жіночих курсів, заснованих товариством взаємодопомоги трудящих жінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд № 2201, опис № 1, справа 375. Листування з Департаментом вищої школи про роботу Харківських вищих жіночих курсів, заснованих товариством взаємодопомоги трудящих жінок. 14 арк.

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В КИТАЇ

*Рилєєв Д.Р., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

Зараз Китай очолює індекс Nature, створений однойменним видавництвом, який підраховує внесок у статті, що з'являються у низці престижних журналів. Щоб бути відібраними для публікації, статті має схвалити група рецензентів, які оцінюють якість, новизну та потенціал впливу дослідження. Коли індекс вперше був запущений у 2014 році, Китай посідав друге місце, але його внесок у прийнятні роботи становив менше третини від американського. До 2023 року Китай вийшов на перше місце. Згідно з Лейденським рейтингом обсягу наукових досліджень, зараз шість китайських вишів входять до першої десятки світових університетів, а згідно з Індексом природи – сім.

Сьогодні Китай лідирує у світі у фізичних науках, хімії, науках про Землю та навколишнє середовище як за індексом Nature, так і за показниками цитованості. Але Америка і Європа все ще мають значну перевагу як у загальній біології, так і в медичних науках. Прикладні дослідження є сильною стороною Китаю. Наприклад, у країні домінують публікації про перовскітні сонячні панелі, які можуть бути набагато ефективнішими, ніж звичайні кремнієві елементи, при перетворенні сонячного світла в електрику. Китайські хіміки розробили новий спосіб видобутку водню з морської води за допомогою спеціалізованої мембрани для відділення чистої води, яку потім можна розщеплювати шляхом електролізу. У травні 2023 року було оголошено, що вчені у співпраці з державною китайською енергетичною компанією розробили пілотну плавучу водневу ферму біля південно–східного узбережжя країни.

Китай також видає більше патентів, ніж будь–яка інша країна, хоча багато з них стосуються незначних змін у дизайні, а не справді оригінальних винаходів. Нові розробки поширюються і впроваджуються в Китаї повільніше, ніж на Заході. Але його потужна промислова база в поєднанні з дешевою енергією означає, що він може швидко розгорнути великомасштабне виробництво фізичних інновацій. У реальному вираженні витрати Китаю на дослідження та розробки (R&D) з 2000 року зросли у 16 разів. Згідно з останніми даними ОЕСР, у 2021 році Китай все ще відставав від США за загальними витратами на R&D, виділивши \$668 млрд, порівняно з \$806 млрд для Америки за паритетом купівельної спроможності. Але лише за витратами університетів та урядових установ Китай вирвався

вперед. У цих місяцях Америка все ще витрачає приблизно на 50% більше коштів на фундаментальні дослідження, але Китай щедро фінансує прикладні дослідження та експериментальні розробки.

Гроші ретельно спрямовуються у стратегічні сфери. У 2006 році Комуністична партія Китаю (КПК) опублікувала своє бачення того, як має розвиватися наука протягом наступних 15 років. Відтоді наукові проекти включаються до п'ятирічних планів розвитку КПК. Поточний план, опублікований у 2021 році, спрямований на активізацію досліджень у галузі квантових технологій, штучного інтелекту, напівпровідників, неврології, генетики та біотехнологій, регенеративної медицини, а також дослідження "прикордонних областей", таких як далекий космос, глибоководні океани та полюси Землі.

Створення університетів і державних установ світового класу також було частиною плану наукового розвитку Китаю. Такі ініціативи, як "Проект 211", "Програма 985" та "Китайська дев'ятка", надавали гроші обраним лабораторіям для розвитку їхніх дослідницьких можливостей. Університети виплачували співробітникам премії – в середньому по \$44 000 і аж до величезних \$165 000 – якщо вони публікували статті у впливових міжнародних журналах. Пріоритетним завданням також є формування кадрів у науці. За даними Міністерства освіти Китаю, з 2000 по 2019 рік понад 6 мільйонів китайських студентів виїхали з країни на навчання за кордон. В останні роки вони повертаються назад, привозячи з собою набуті навички та знання. Дані ОЕСР свідчать про те, що з кінця 2000-х років до країни повертається більше науковців, ніж виїжджає. Зараз у Китаї працює більше дослідників, ніж у США та Європейському Союзі.

Наявність висококласних науковців у Китаї означає, що, наприклад, у сфері квантових обчислень деякі академічні лабораторії країни за масштабами більше нагадують комерційні лабораторії на Заході. "У них є дослідницькі групи з 20, 30, навіть 40 осіб, які працюють над одними і тими ж експериментами, і вони досягають дійсно хороших результатів", – каже Крістіан Андерсен, квантовий дослідник з Делфтського університету. Китай також витрачає чималі гроші на суперсучасне обладнання. Вже у 2019 році країна вже мала неабиякий перелік новітнього обладнання, включаючи суперкомп'ютери, найбільший у світі радіотелескоп із заповненою апертурою та підземний детектор темної матерії. Зараз Китай є домівкою для найчутливішого у світі детектора надвисоких енергій космічного випромінювання, найсильнішого у світі стаціонарного магнітного поля і незабаром матиме один з найчутливіших у світі детекторів нейтрино.

Зростання якості та кількості китайської науки навряд чи зупиниться найближчим часом, прогнозує The Economist. Витрати на науково-технічні дослідження продовжують зростати – уряд оголосив про збільшення фінансування на 10% у 2024 році. І країна готує величезну кількість молодих науковців. У 2020 році китайські університети видали 1,4 мільйона дипломів інженерів, що в сім разів більше, ніж у США. На рівні бакалаврату Китай підготував у 2,5 рази більше дослідників штучного інтелекту найвищого рівня, ніж США. А до 2025 року китайські університети, як очікується, випускатимуть майже вдвічі більше докторів наук у галузі науки і техніки, ніж американські.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наука Китаю розвивається найшвидше. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/18560> (дата звернення: 03.03.2024).

УДК 39

КОЗАЦЬКА КУЛЬТУРА, ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

*Сарапін О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Гонтаренко Л.О., кандидат психологічних наук, доцент*

Козацька культура є важливим елементом української історії та ідентичності, яка розвивалася в XV–XVIII століттях на території сучасної України, особливо в регіоні Запорізької Січі. Ця культура поєднувала в собі військові, політичні, релігійні та мистецькі елементи, створюючи унікальний соціокультурний феномен.

Уявіть собі світ, де воїнська етика була основою життя. Козаки – професійні воїни, їхнє існування було тісно пов'язане з постійними військовими походами, боротьбою проти Османської імперії, татар та інших ворогів. Але не лише вояцтво визначало їхню суть. Вільне козацтво організовувалося на демократичних принципах: козаки самі обирали своїх отаманів та інші керівні посади на загальних зборах – радах. Братерство та рівність були важливими елементами, які допомагали підтримувати єдність у боротьбі за свободу.

Запорізька Січ, своєрідна козацька республіка, стала центром політичної та військової активності. Тут були свої закони, адміністрація та армія, що дозволяло козакам жити згідно зі своїми традиціями та цінностями. Демократія в козацькому устрої вражала. Кожен козак мав право голосу на радах, що вирішували важливі питання військового та соціального життя. Повага до особистої

свободи була ключовою цінністю, і кожен козак міг висловити свою думку.

Не можна забувати про релігію. Православ'я відіграло центральну роль у житті козаків, які вважали себе захисниками віри. Багато з них вступали в боротьбу проти ворогів православ'я, а на Запорізькій Січі було зведено численні церкви та монастирі, що стали осередками духовності.

Фольклор і мистецтво були важливими складовими козацької культури. Козацькі думи, пісні, легенди та перекази славили героїзм козаків, їхні подвиги та захист батьківщини. Літописи, як –от «Літопис Самовидця» чи «Літопис Грабянки», стали важливими джерелами інформації про козацький побут і традиції.

Традиційний козацький одяг також заслуговує на увагу. Шаровари, жупани, пояси, а також специфічна зачіска – оселедець – стали символами козацької ідентичності. У побуті козаки вели просте, але організоване життя, дотримуючись народних звичаїв і обрядів.

Політична та військова активність козаків впливала на історію регіону. Вони брали участь у численних військових походах, формували союзницькі відносини з польською шляхтою та московськими царями, а згодом боролися за незалежність України.

Висновок

Козацтво залишило глибокий слід в українській культурі та національній свідомості. Образи козаків символізують волелюбність, мужність і незалежність, міцно вкоренившись у фольклорі, літературі та мистецтві України. Ця багатогранна культура продовжує жити в серцях українців, нагадуючи про героїчне минуле та національні цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сергійчук В. (ред.) – Історія України. Київ: Либідь, 2000.
2. Грабовий В. – Козацька доба в Україні. Київ: Дніпро, 1991.
3. Піддубний І. – Козацтво і його культура. Львів: Світ, 2004
4. Літопис Самовидця – Літопис Самовидця: українська історична пам'ять. Київ: Наукова думка, 1991.

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

*Саркісов І.Р., аспірант кафедри соціально–гуманітарних наук,
ННІ публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»*

Найважливішими процесами у розвитку сучасного світу зараз стали глобалізація і локалізація. Вони не лише суттєво впливають на розвиток економіки, але і спричиняють соціальні, політичні і культурні наслідки. Всі країни світу відчувають на собі ці наслідки, зокрема, Україна, яка цілеспрямовано інтегрується у світову спільноту.

Основою для розвитку України у світі можуть бути соціокультурні та ментальні чинники, регіональне розмаїття. В умовах розвитку глобалізації необхідно активно удосконалювати модель інноваційного економічного розвитку, розвивати інноваційне підприємництво, посилювати інноваційний характер залізничного транспорту.

Інноваційний розвиток у сфері залізничного транспорту в умовах цифровізації економіки має низку важливих особливостей, які сприяють підвищенню ефективності та безпеки транспорту, а також покращенню економічних результатів. Впровадження автоматичних систем управління поїздами, що підвищує точність графіків та безпеку на залізницях. Сенсори та смарт–пристрої для моніторингу стану залізничної інфраструктури, що дозволяє своєчасно виявляти та усувати несправності .

Використання інтегрованих інформаційних систем, що забезпечують прозорість і контроль над процесами переміщення вантажів і пасажирів. Використання аналітичних моделей для прогнозування попиту на перевезення, що допомагає краще планувати маршрути та завантаження. Перехід на електротягу для зменшення викидів парникових газів. Розробка інфраструктури для залізничного транспорту з використанням сонячної або вітрової енергії .

У зв'язку з розвитком цифрових технологій зростає необхідність захисту від кіберзагроз. Впроваджуються нові протоколи захисту даних і мереж. Завдяки автоматизації та системам моніторингу підвищується рівень безпеки як для пасажирів, так і для перевезення вантажів.

Використання електронних квитків, мобільних додатків для бронювання місць, а також покращення взаємодії пасажирів з

транспортними компаніями. Впровадження технологій для забезпечення кращих умов подорожі, включно з інтернетом на борту, інтерактивними картами та інформаційними екранами.

Впровадження смарт-технологій для обслуговування пасажирів на вокзалах – автоматичні системи реєстрації та посадки, роботизовані пристрої для перенесення багажу. Створення віртуальних моделей залізничних об'єктів для моделювання та оптимізації робіт з обслуговування інфраструктури. Блокчейн-технології дозволяють здійснювати прозорі транзакції, підвищуючи безпеку обміну даними в логістичних процесах.

Інноваційний розвиток у сфері залізничного транспорту в умовах цифровізації економіки характеризується значними змінами у технологічних процесах, управлінні та експлуатації транспорту. Цифровізація сприяє підвищенню ефективності, безпеки, екологічності та покращенню якості обслуговування.

Інноваційний розвиток залізничного транспорту в умовах цифровізації економіки передбачає глибокі зміни в управлінні, експлуатації та обслуговуванні. Це сприяє підвищенню ефективності, безпеки, екологічної стійкості та комфортності для пасажирів і бізнесу. Інтеграція цифрових технологій та автоматизація процесів є основою для створення сучасної транспортної системи, яка відповідає вимогам глобальної економіки знань.

Однією із найважливіших складових вітчизняної інноваційної системи повинна виступати інформаційна інфраструктура. Першочерговим завданням організування інформаційного забезпечення вітчизняної інноваційної діяльності повинне бути формування інформаційних ресурсів, орієнтованих на встановлення і розвиток інформаційно-комунікаційних зв'язків між всіма суб'єктами інноваційної сфери. При чому це необхідно здійснювати на всіх етапах інноваційного процесу задля забезпечення тісного взаємозв'язку між попитом та пропозицією вітчизняної та зарубіжної інноваційної продукції [2].

Таким чином, інноваційний розвиток залізничного транспорту в умовах цифровізації спрямований на створення високотехнологічної, екологічно чистої та безпечної транспортної системи, яка задовольняє потреби сучасної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погорелов М. Особливості застосування інформаційних технологій в менеджменті та економіці. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки) : зб. наук. пр. Харків : НТУ "ХПІ", 2018. № 19 (1295). с. 151–155.

2. Савастеева О., Журавльова Т., Склярів Д. Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності в національних умовах недоіндустріального розвитку. Економіка та суспільство. 2022. № 35. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1088/1045>.

УДК 378

ПРО ОСНОВИ НАУКИ ФРАНЦІЇ

*Семенюк О.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І.М., кандидат історичних наук, доцент*

Франція – одна з провідних світових наукових держав. Загальнонаціональні витрати на НДДКР 30545 млн євро, або 2,14% ВВП (4-те місце у світі) (2001). У науці зайнято 314,5 ти чол., 48,9% з них – професорсько-викладацький склад університетів, яких у Франції близько 20 (в т.ч. найстаріші в Європі Паризький – Сорбонна та університет у Монпельє, засновані відповідно у 13 та 15 ст.). Безпосередньо науковими дослідженнями та дослідно-конструкторськими розробками займаються 160 тис. чол.

Французька наука веде дослідження на стику різних дисциплін: фізики, органічної та неорганічної хімії, медицини та екології. Програма присвячена деяким роботам, зокрема професора Жерара Фере, одного з найвидатніших сучасних хіміків. Золоті медалі одержують не лише спортсмени. У Франції золоту медаль удостоєно вченого, який працює на стику трьох дисциплін – фізики, органічної та неорганічної хімії.

Золоту медаль, найвищу нагороду Французького національного центру наукових досліджень (CNRS), присвоєно за нестандартний, оригінальний підхід у дослідженнях Жерару Фере (Gerard Ferey), співробітнику Версальського університету (інститут Лавуазьє). Спеціальність професора Фере – супрамолекулярна хімія. Золота медаль відзначила його роботи із пористими мінерало-органічними полімерами. Полімери – це хімічні сполуки зі складною структурою, де чергуються «молекулярні контейнери» зі подібними схемами. Добір цих комбінацій дозволяє дослідникам створити матеріали з новими властивостями. Матеріали, створені Жераром Фере та співробітниками його лабораторії, спиралися на приклад цеоліту – мінарелу, що існує в природі. Цеоліт (у перекладі з грецької «киплячий камінь») характеризується молекулярною структурою з мікроскопічними порожнинами. Пористі гібриди Жерара Фере складаються з елементів мінеральних та органічних, органіка – це «ланцюжки» вуглецю. Цікаві ці структури тим, що й пориста структура відкриває найширші

перспективи їх у хімії (наприклад, як каталізаторів хімічних процесів), або у медицині (для доставки молекул ліки), або, навпаки, для збирання хімічних речовин – зокрема газів). Поверхня внутрішніх порожнин нових матеріалів величезна. Вчені розглядають потенційні можливості використання пористих гібридів.

Жерар Фере, 69-річний французький дослідник, залишається сьогодні одним із найбільш цитованих у світі хіміків. Як і його колеги – лауреат Нобелівської премії Жан-Марі Лен (Jean-Marie Lehn) та П'єр-Жіль де Женн (Pierre-Gilles de Gennes), які також працювали на кордоні фізики та хімії.

Сьогодні, коли принцип створення пористих гібридів розроблено, вчені працюють над процедурами, які б дозволили отримувати заданий розмір капілярів структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Internauka. – 2018. – №19(59), том 1. – DOI: 10.25313/2520-2057-2018-19.

УДК 94(477) «1851–1917»

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЗАБУДОВИ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

*Середа І.І., Харківський національний педагогічний університет
імені Г. Сковороди.*

НК – Гончарова О., кандидат історичних наук, доцент

Друга половина ХІХ століття принесла певні зміни у просторове облаштування міст. Це було обумовлено стихійним розростанням їх меж. у зв'язку з тим, що в цей час вони перетворюються на транспортні вузли, промислові, торгові, фінансові та навчально-культурні центри. В міському просторі з'являються великі та дрібні промислові підприємства, залізничні споруди, мости. Окрім того, у міста спрямовується значний потік населення з сільської місцевості, яких сюди приваблює можливість отримати постійну чи тимчасову роботу. Лише за 16 років (з 1897 по 1913 р.) населення міст зросло у 2,5 рази, склавши 19% від усього населення [2, 29]. Всі вони потребували житла, якого в містах була недостатня кількість. Це стимулює будівництво тимчасового, позбавленого благоустрою, житла. Виникає необхідність розбудови міста, реконструкції вулиць та репланування його простору.

До найбільших українських міст Російської імперії можна віднести Київ, Харків, Одесу, Катеринослав, Миколаїв, населення яких

перевищувало 100 тисяч осіб. Такі міста, як Суми, Єлизаветград, Кременчук, Полтава, Севастополь, промислові селища Юзівка, Луганськ, Олександрівськ на початку ХХ ст. мали 50–100 ти осіб населення. Як старі міста, так і новостворювані, вони потребували вдосконалення міського простору. Тож з середини ХІХ ст. велику увагу починають приділяти регулярному плануванню при розбудові міста. Так, на кінець ХІХ ст. в Одесі, Києві і Харкові були встановлені обов'язкові правила по будівельній частині, зроблені спроби планувального регулювання забудови, розроблені генплани [1, 142]. На основі зіставлення розбудови міст Наддніпрянської Українигої половини ХІХ – початку ХХ ст. виявлено загальні риси їх планувального розвитку, що виявляються у наступному:

- одночасне формування планувальних структур міст та синхронічне складання архітектурно–просторового середовища;
- підвищення ролі роль архітекторів та інженерів у розвитку і благоустрої міст;
- – врахування при розробці генпланів відповідності планування міст характеру рельєфу місцевості та природно–ландшафтному оточенню;
- організація системи комунікаційних зв'язків, де продовженням головних міських вулиць служили міжміські дороги, дороги до прилеглих населених пунктів, торговельні шляхи;
- – збільшення щільності забудови.

Таким чином, спроби врегулювання містобудівної діяльності та запровадження регулярного планування сприяли поліпшенню архітектурного вигляду міст, їхньому благоустрою й озелененню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключниченко Є. Є. Соціально–економічні основи планування та забудови міст. Київ, 1999. с.348
2. Урбаністика : навч. посібник для студентів напряду підготовки «Будівництво» / О. Безлюбченко, О. В. Завальний. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. с.274

ВПЛИВ НОВИХ СТИЛІВ АРХІТЕКТУРИ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО ТУРИЗМУ

*Склярова А.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Поступна О.В., доктор наук з державного управління, професор*

Розвиток різних архітектурних форм і конструкцій, історія походження архітектурних споруд, їх призначення та способи використання, різноманітність стилів і напрямів архітектурного мистецтва завжди приваблюють подорожуючих та впливають на формування туристичних пропозицій у світі.

Кожна епоха має свій архітектурний стиль, який розглядається як «історично сформована відносно стійка система засобів і прийомів організації архітектурної форми (будинку, споруди, комплексу, ансамблю)». Подорожуючи різними країнами й регіонами, туристи можуть знайомитись з функціональними, просторовими та естетичними рисами архітектурної творчості відомих і невідомих архітекторів, вивчати особливості та властивості архітектурних форм, засобів і прийомів, що використовуються в архітектурній композиції. Архітектурний стиль поєднує в собі традиції й новаторство кожного історичного етапу, що базується на поєднанні соціальних, естетичних та навіть ідеологічних вимог суспільства.

Архітектурний стиль є складовим елементом моди певного історичного періоду та вирізняється архітектурними формами та стилістикою. Можна вивчати історію архітектури як історію розвитку великих архітектурних стилів, які змінювали один одного – на зміну романського прийшла готика, потім ренесанс, бароко, класицизм, історизм, модерн тощо.

Сучасна архітектура у всьому її розмаїтті динамічно розвивається, змінює стилі і охоплює все більше сфер людського життя. Як наслідок, будівлі перестають бути просто об'єктами, а стають важливими елементами культури, екології та суспільства в цілому. До архітектури ХХ – ХХІ ст. належать такі архітектурні стилі, як модернізм, постмодернізм, деконструктивізм, метаболізм, бруталізм, біо–тек, хай–тек, екологічний та ін. Швидкий розвиток інформаційного суспільства та технологій спричиняє появу нових течій в архітектурному мистецтві – комп'ютерне моделювання і дизайн, новий урбанізм, архітектурна інтерактивність. Розглянемо більш детально деякі з нових архітектурних стилів.

Розпочнемо з модернізму. Осьове значення у світовій архітектурі модернізм займав з 1918 по 1975 рр. Стиль знайшов відображення в урбаністичних тенденціях по всьому світу. Основне положення

модернізму – це акцент на функціональність. Для стилю модерн «характерне проектування «зсередини – назовні», асиметрія планів та експресивність композиції, використання параболи та інших криволінійних форм у віконних і дверних прорізах, металевих карнизах та огороженнях». Будівля модерн розглядається як абстрактний твір, а всілякі елементи декору вважаються функціонально не обґрунтованими і відхиляються. В архітектурних спорудах використовуються нові матеріали – залізобетон, метал, скло, кераміка та майоліка.

Епоха архітектурного стилю постмодернізм з'являється у другій половині 90-х рр. ХХ ст. та є відповіддю на модернізм. Постмодернізм характеризується складністю і плюралізмом форм. Основними характеристиками цього стилю є абсолютний релятивізм, заперечення істини як метафізичної хибної цінності, існування якої є нісенітницею, проявом тоталітарного типу мислення. В архітектурі основним принципом стає прийняття множинних змістів, право на свободу імпровізації, що проявляється в грі з історичними архітектурними стилями та їх елементами. Типовою ознакою архітектури постмодернізму є «заперечення аксіом «житлове – нежитлове», «природне – урбаністичне», «горизонталь – вертикаль», «форма – зміст» . Парадоксальним є те, що винахід неможливого стає головним принципом архітектури постмодернізму.

Архітектурний стиль конструктивізм яскраво проявлявся в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. Головний акцент робиться на конструктивні елементи споруди, які мають чітку структуру та різноманітні форми: циліндр, прямокутник, квадрат і куб. Основними елементами при цьому є мінімалістичні, геометричні, архітектонічні, експериментальні, об'ємно-просторові форми. Відомі житлові будинки у стилі конструктивізму в Україні – «Арсеналець», «Шкірняк», «Сяйво» у Києві, будинок «Радторгфлоту» в Одесі та гуртожиток «Гігант» у Харкові.

Продовженням постмодерністської архітектури вважається деконструктивізм, коріння якого сягають у 80-ті рр. ХХ ст. Стиль відрізняється фрагментацією окремих елементів, грою форм, які прагнуть вийти за рамки стандартних рішень. У будівництві він характеризується непередбаченістю і часто справляє враження керованого хаосу.

Стиль метаболізм зародився в Японії в 1950-х рр. Архітектори-метаболісти вважають, що споруди повинні підкорятись законам природи і дотримуватись циклу життя й концепції смерті. Архітектурні проекти базуються на розділенні будівельних компонентів з різним терміном служби. Багато критиків описують архітектурний метаболізм як щось зі сфери наукової фантастики.

Бруталізм, як архітектурний стиль, виник у 1970–х рр. Його головною рисою є масивність і просторість конструкції, а також інтерес до гостро вираженими фактурами і рельєфів матеріалу, з якого побудований будинок. У стилі переважають неоштукатурені стіни, гола цегла або масивні кам'яні блоки. Даний стиль формувався під впливом мінімалізму, в результаті чого сформувався інтернаціональний стиль. Цей стильовий напрям був прийнятий в більшості міст Європи, а яскравим пам'ятником архітектури стала будівля посольства Великої Британії в Римі.

Розвиток стилістичного напрямку хай-тек починається в 1965 р. В його основу закладено функціональність, науковість та застосування високих технологій: сонячних батарей, приводних механізмів та інших інженерних конструкцій. Нові технології гармонійно вписуються в естетичну концепцію будівлі.

І ще один архітектурний стиль, на якому хотілось би зупинитись, – б্লоб. Він став перлиною сучасної архітектури, оскільки відрізняється незвичайною пластичністю і безмежною фантазією в оформленні будівлі – випуклі, сітчасті, схожі на амебу будівлі. проекти в даному стилі навівають асоціації з природними рідкими формами, заснованими на абстракції. Нетрадиційні рішення виходять за рамки всіх шаблонів і часом нагадують краплю, яка повільно стікає по поверхні.

Підсумовуючи слід зазначити, що в сучасному світі архітектура відіграє вирішальну роль не лише в естетичному формуванні міського середовища, а й у розвитку світового туризму. Нові архітектурні стилі та концепції перетворюють міста на культурні центри, що приваблюють мільйони туристів, які бажають побачити унікальні інноваційні рішення в дизайні та будівельних конструкціях. Від модернізму, що заклав основи функціональної архітектури, до хай-теку, б্লобу, деконструктивізму, які активно впроваджують новітні технології, архітектурні напрями ХХІ ст. відкривають нові можливості для міжнародного туризму. Сучасна архітектура перестає бути просто інженерною сферою, перетворюючись на важливий елемент глобальної культури та економіки, що сприяє збагаченню суспільства новими ідеями та перспективами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вечерський В. В. Архітектурний стиль. Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Архітектурний стиль](https://vue.gov.ua/Архітектурний_стиль) (дата звернення: 10.09.2024).
2. Коровкіна Г. А. Особливості архітектури модерну міста Харкова : ди канд. архіт. : 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. Архітектура та будівництво». Харків, 2020. 149

3. Русін Р. М. Постмодерн як архітектурна практика. Українські культурологічні студії. 2020. № 1 (6). с. 89–94.

4. Кузьо А, Петришин Г. Метаболізм як напрям розвитку архітектури у післявоєнній відбудові. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». 2023. № 2 (10). с. 98–110.

УДК 94(32)

АЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ МУСЕЙОН ЯК ЦЕНТР ЕЛЛІНІСТИЧНОЇ НАУКИ

*Скоков Г.І., Харківський національний педагогічний університет
імені Г. Сковороди*

НК – Ямпольська Л.М, кандидат історичних наук, доцент

Александрійський Мусейон (Александрійський музей) – релігійний, дослідницький, навчальний і культурний центр епохи еллінізму, храм Муз. Знаходився в стародавній Александрії, в Єгипті. Заснований на початку III ст. до н. е. при Птолемеї I Сотері за ініціативи Деметрія Фалерського (який організував раніше афінські філософські школи – Академію Афінську і Лікею). Був на державному забезпеченні. До складу Мусейону входила велика Александрійська бібліотека, заснована в цей же період. Мусейон був єдиним античним храмом муз, який безперервно функціонував щонайменше 800 років. У III ст. його жерці–науковці встали в опозицію до Александрійської школи, і в міру християнізації Римської імперії він втратив релігійні функції, залишившись тільки світською установою. Існують свідчення того, що Мусейон продовжував діяти аж до VII ст., однак точна дата припинення його діяльності невідома.

Найвищої слави Мусейон досяг за Птолемея III Евергета, якого навіть прозвали «Мусікотатос», тобто шанувальник витончених мистецтв. Він вирішив зібрати в Александрійському Мусейоні та у своїй бібліотеці буквально все, що було написано грецькою мовою і становило хоч якусь цінність. Він скуповував, не шкодуючи грошей, рідкісні рукописи, за можливості в оригіналі. Також відомо про знаменитий указ одного з Птолемеїв про те, що кожен корабель, який прибував до Александрії, якщо на ньому були якісь літературні твори, повинен був або продати їх бібліотеці, або надати для копіювання.

Діяльність Мусейону вплинула на успіхи в таких науках, як математика, астрономія, природознавство, географія, медицина, філологія і граматики (проводився критичний розбір тексту гомеровських поем). Успіхи в літературі були значно скромнішими. У самому Музеї працювали відомі вчені того часу: математики Архімед,

Евклід, Ератосфен, астроном Аристарх Самоський, географ Клавдій Птоломей, філософи Філон і Плотин, поети Калімах і Феокрит. Евклід написав тут свої «Начала» (Елементи) математики. Герон Старший проводив у середині II ст. до н. е. експерименти з парою, які було повторено лише два тисячоліття потому. Тут викладала і найвідоміша жінка–філософ Гіпатія.

Мусейон був насамперед храмом, у якому вчені на державній службі одночасно виконували жрецькі обов'язки. Результати наукових досліджень були задані вченням про світову гармонію, яке поділяли всі школи давньогрецької філософії і віра в яку була важливішою за емпіричні дані. Мусей був базою, на якій здійснювалося становлення Александрійської школи і виник неоплатонізм – пізньоантична релігійна філософія, в якій музи вважалися богами–охоронцями.

Мусійна діяльність у формі змагань поетів і вчених була основною в цьому закладі. Коли якомусь математику вдавалося відкрити або довести нову теорему, перш ніж опублікувати її доказ, він повідомляв свої висновки найвідомішим із своїх суперників. Повний цикл доказу одразу повідомлявся тільки учням, які ще не набули імені. Наприклад, відома багаторічна дискусія і суперництво Каллімаха з Аполлонієм Родоським, де змагання поетів поєднувалося з філологічною дискусією на тему: чи припустиме написання епічних поем після Гомера, чи великі сюжети необхідно розбити на безліч творів камерної форми. Створювані поетичні твори виконувалися під час богослужінь. Література і філологія підживлювалися з одного – міфологічного джерела, а створюване для роботи вчених–жерців середовище мало сприяти так званому «мусичному екстазу».

Мусей слугував для створення і підтримання естетичного середовища, що давало змогу сприймати образи богів і героїв у передачі поетів та акторів. Вербальна форма вираження вважалася первинною та основною. Він став майданчиком розвитку філології та текстології. Для грецької громади в єгипетському оточенні вивчення олімпійської міфології стало механізмом збереження еллінської культури в інокультурному та іншомовному середовищі.

Незважаючи на розмах емпіричної діяльності в галузі природознавства, все ж головним досягненням школи Мусейона стало створення міфологічної картини світобудови, підсумованої в працях Клавдія Птолемея – з нерухомою Землею, розташованою в центрі Всесвіту, і небесними сферами, що обертаються. Також відомо, що відкриття, зроблені вченими в Мусейоні, тестувалися там же або при храмах поруч із цим великим місцем. Наприклад, механічні пристрої Герона насамперед використовували для храмових потреб, зокрема для автоматичного відчинення дверей перед вірянами або для подачі в ті ж храми святої води.

Бібліотека при Музейоні була найбільшим книгосховищем елліністичного світу. Крім основної бібліотеки (вона називалася «царською») в Александрії була побудована ще одна, при храмі Серапіса. У I ст. до н. е. вона налічувала до 700 000 папірусних сувоїв із працями з математики, астрономії, природознавства, географії, медицини, а також філології та граматики, що робило її криницею знань у всьому елліністичному світі.

Отже, вивчивши і структурувавши інформацію про Александрійський Музейон, ми дійшли висновку про те, що він відіграв провідну роль у розвитку елліністичної науки. Як підсумок, можна процитувати англійського вченого, фізика і соціолога Джона Бернала, який у своїй книзі «Наука в історії суспільства» описав значення Александрійського Музейону в розвитку елліністичної науки: «Грецька наука почала безпосередньо стикатися з проблемами, а також технікою і наукою стародавніх азійських культур, – не тільки єгипетської та месопотамської, а й індійської. І тоді вперше в історії людства були зроблені навмисні і свідомі спроби організації та субсидування науки. Александрійський музей був першим державним дослідницьким інститутом, і хоча його мистецька, літературна і навіть філософська продукція була незначною (якщо не брати до уваги збереження в ньому стародавніх текстів), він зробив більший внесок у науку, ніж який–небудь інший окремий науковий інститут до і, можливо, після нього. Наукова робота Музею, якщо її розглядати у зв'язку з роботою його колишніх членів і кореспондентів, розкиданих по всій решті класичного світу, таких, як Архімед, була більш спеціалізованою, ніж будь–яка інша наукова робота до і після нього протягом наступних двох тисячоліть».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернал Дж. Наука в истории общества. М.: Изд–во иностр. лит–ри, 1956. с.125–131.
2. Ларин А.А. История науки и техники: учебник; Нац. техн. ун–т «Харьков. политехн. ин–т», 2019. с. 48–52. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/28250d54–55bd–46f6–9085–fe4ca98f55f2/content>
3. Мельник О., Лобода О. Історія науки і техніки: навчальний посібник, 2018. 65–66. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/ea/wp-content/uploads/sites/27/np-istorija-nauky-i-tehniky-15-06-2018.pdf>

ЯКІВ РИЖЕНКО: НА ШЛЯХУ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаднік Ю.О., аспірантка НТУ «ХП».
НК – Скляр В.М., доктор історичних наук, професор.

1920–ті рр. стали значущим етапом у формуванні кількох наукових центрів, зокрема у галузі етнології. Одним із них став Харків, що згуртував навколо себе не лише місцевих науковців, але й талановитих дослідників з інших міст УСРР. Зокрема, завдяки особистим зв'язкам здійснювалася співпраця Полтавського державного музею з етнологічно–краєзнавчою секцією Науково–дослідної кафедри історії української культури (з 1927 р. імені Д. І. Багалія) при Харківському інституті народної освіти. Головною сполучною ланкою у зв'язках установ був етнолог і музейник Я. О. Риженко.

Яків Омелянович Риженко (1892–1974) став співробітником Полтавського Державного Музею у 1923 р. У 1925 р. займав посаду завідуючого Відділом Побуту і ідеології цієї інституції. Саме у цьому відділі зберігалися збірки з історії та народного побуту Полтавщини, українського народного мистецтва, кустарно–ремісничої промисловості, народознавства. Співробітники музею активно займалися збором і вивченням місцевого матеріалу.

Ефективність цієї роботи залежала від здатності оперувати оновленими знаннями, особливо в умовах реформування системи освіти і науки, а також від підтримки тісного контакту з провідними науковцями. Ймовірно, з цих міркувань Я. О. Риженко з 1926 р. навчався в аспірантурі Харківської науково–дослідної кафедри історії української культури імені акад. Д. І. Багалія.

Питання про можливість вступу до аспірантури було вирішене завчасно за сприяння керівника секції професору О. В. Ветухова. У вересні 1925 року Яків Омелянович надіслав листа, в якому відзвітував йому про проведену протягом літа науково–дослідну роботу. На додаток до листа була прикладена довідка від полтавського Робосу про його громадську діяльність. Також у листі містилося запитання щодо можливості зарахування Я. О. Риженка «до вашої стезі».

У 1926 р. музейник був зарахований до складу секції. Шефство над роботою аспірантів було доручене досвідченим вченим П. Г. Ковалівському та А. П. Ковалівському. Окрім того, на кафедрі йому довелося працювати з такими відомими вченими як Д. І. Багалій, А. Таранушенко, В. Ю. Білецька, Б. П. Пилипенко та ін. Також наукові

зв'язки Я. О. Риженко мав і в Києві. Був учасником Полтавського наукового товариства при ВУАН [3, 246].

Промоційну роботу, присвячену гончарству на Полтавщині, вчений завершив у 1928 році, оскільки результати дослідження були безпосередньо пов'язані з його основною діяльністю – експедиціями Полтавського державного музею (1926–1927). Зокрема, у звітах кафедри та музею Я. О. Риженко вказував на керування експедицією з монографічного вивчення Опішнянського району за схемою, розробленою секцією для подібних досліджень.

Після завершення навчання перспективному вченому запропонували залишитися на кафедрі, тож протягом 1929–1930 роках він суміщав роботу наукового співробітника з працею в Музеї.

Після успішного захисту Я. О. Риженко розпочав реорганізацію Полтавського державного музею, зосередивши особливу увагу на етнографічних матеріалах, зібраних під час експедицій. Однак у 1932 році, як і багато інших етнологів, він став жертвою політичних репресій і був заарештований у справі Українського національного центру. Наукова кар'єра Якова Омеляновича була перервана, і після звільнення Я. О. Риженка заслали до міста Курськ, а пізніше – до Астрахані (РСФРР) [3, 249].

Таким чином, діяльність Я. О. Риженка як науковця та музейного працівника відобразилася у результатах роботи декількох наукових центрів на території України. Зокрема, досвід отриманий під час навчання та роботи у складі Науково–дослідної кафедри історії української культури імені Д. І. Багалія, особливо у сфері збирання та вивчення матеріалів народного побуту, значно вплинув на формування наукових підходів у подальшій музейній практиці вченого. Проте вже у 1930-х роках Яків Омелянович, як і частина його колег, був змушений припинити наукову діяльність через репресії проти української інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про роботу за 1927–1928 акад. рік керівника Етнолого–краєзнавчої секції проф. О. Ветухова // Музей історії університету ХНУ імені В. Н. Каразіна. Ф. 8. Оп. 3. Од. зб. 18822. Арк. 2.
2. Лист Я. О. Риженка до Ветухова. Полтава. 30.09.2025 р. // МІУ імені В. Н. Каразіна. Ф. 8 Оп. 3. Од. зб. 12198. Арк. 1–2.
3. Нестуля О. О. Життєвими шляхами вченого. (Я. О. Риженко) // Репресоване краєзнавство (20–30 роки). Київ, 1991. 244–249.
4. Риженко Я. Полтавський державний музей. Історичний нарис. Збірник, присвячений 35-річчю музею. Полтава, 1928. Т.І. 1–15.
5. Секційний план етнологічно–краєзнавчої секції Н.Д.К.І.У. культури на 1927/1928 акад. рік // МІУ ХНУ імені В. Н. Каразіна. Ф. 8. Оп. 3. Од. зб. 18814. Арк. 3.

ВПЛИВ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА НОВОГО ЧАСУ

*Старчик А., Державний біотехнологічний університет
НК – Підгородецька І.Ю., канд.філол.наук, доцент*

Наукові відкриття і дослідження надають нам нові знання та інструменти для вирішення складних питань, зокрема в галузі охорони здоров'я, енергетики, екології, сільського господарства та багатьох інших. Вони формують не тільки економічні та технологічні основи сучасного світу, а й змінюють соціальні, культурні й екологічні аспекти життя. Одним із найяскравіших прикладів такого впливу є розвиток автомобільного транспорту.

.На початок ХХ ст. наука стала новим ідолом західної культури. Неопозитивістами були вироблені основні критерії, що дали змогу визначити, чи є знання науковим. Ці критерії представляли собою характеристики методу дослідження. Як прихильники емпіричної філософії, неопозитивісти визначали істинність знання через експеримент і конкретний факт.

У країнах Європи та Північної Америки наука стала головною продуктивною силою суспільства. Здобутки науки, винаходи і технологічні нововведення постають рушіями економічного розвитку країн і матеріального добробуту людей. Результатами успіхів науки була така галузь машинобудування як автомобільний транспорт. У 1898 році було продано перший автомобіль Даймлера в Німеччині. У 1902 році піднявся в повітря перший літак братів Райт, що протримався в небі 57 секунд. А через 11 років, у 1913 році було здійснено безпосадочний переліт з Лондону до Парижу. Того ж року в Петербурзі здійснив свій перший політ "Руський витязь" – чотирьохмоторний літак конструкції українського інженера Ігоря Сікорського. Перед цим саме в небі Києва І. Сікорський випробовував свої перші літаки. А у дворі батьківського дому вперше у світі заторохтів і відірвався від землі сконструйований ним гелікоптер.

У XV столітті, у добу Ренесансу, Леонардо да Вінчі накреслив схему першого автомобіля, набагато випередивши свій час У 1769 р. французький винахідник Нікола Жозеф Кюньо сконструював паромобіль, а точніше паровий віз, котрий став попередником автомобіля з бензиновим двигуном . Ця важка машина рухалась зі швидкістю 2–4 км на годину і могла перевозити до трьох тонн вантажу. Щоправда, потрібно було зупинятися і кожні чверть години розпалювати піч, оскільки швидко падав тиск у котлі. Крім того, керування машиною було дуже недосконалим і вона часто найжджала

на будинки й огорожі. До речі, “віз Кюньо” є попередником не лише автомобіля, а й паротяга, оскільки рухався завдяки силі пари. Винахідники того часу намагались знайти альтернативу не зовсім зручним паровим двигунам. Так, ще у 1801 році француз Філіпп Лебон запропонував ідею двигуна внутрішнього згоряння, що працював на газі, який спалахував від іскри. Цю ідею втілив у життя через 16 років інший французький винахідник Жан Ленуар, запропонувавши свою конструкцію двигуна внутрішнього згоряння, яку встановив на карету і їздив околицями Парижу .

У 1864 році австрієць Зигфрід Маркус уперше винайшов автомобіль з бензиновим двигуном, що слугувало потужним поштовхом для подальшого створення й розвитку транспортної техніки. Проводячи досліди, пов’язані з піротехнікою, він підпалив суміш випарів повітря й бензину електричною іскрою, у результаті чого відбувся потужний вибух. У Зигфріда Маркуса виникла ідея створення двигуна із застосуванням такого ефекту, і невдовзі йому вдалось створити двотактний бензиновий двигун з електричною системою запалювання, який було встановлено на віз. Працюючи в цьому напрямі, З. Маркус створив у 1875 році досконалішу машину. Поява компактного, доволі легкого й потужного двигуна внутрішнього згоряння відкрила широкі можливості для розвитку автомобіля. У Європі й у США успішно патентували автомобілі, на яких використовували різні двигуни внутрішнього згоряння. Всього відомо понад чотириста конструкцій, що претендували на звання першого автомобіля.

Досліджуючи історію розвитку автомобіля, необхідно згадати й німецького винахідника Готтліба Даймлера , який, фактично, обігнав Бенца. Г. Даймлер створив і запатентував у 1883 році свій двигун внутрішнього згоряння, призначений для найрізноманітніших транспортних засобів. У 1885 році він випробував його на мотоциклі, а 29 серпня 1885 р., на півроку раніше за Бенца, отримав патент на перший у світі мотоцикл .

Розвиткові автомобільної промисловості сприяло впровадження Генрі Фордом ліній збирання автомобілів масового виробництва. Винайдення автомобіля і налагодження його виробництва стало однією із найвагоміших подій у розвитку людського суспільства. Автомобілі ввійшли в побут людей та змінили їхнє життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bellis M. History of the Automobile. URL: <https://www.thoughtco.com/automobile-history-1991458>
2. Cox L. Who Invented the Car? URL: <https://www.livescience.com/37538-who-invented-the-car.html>

НАУКА В КРАЇНАХ ТРЕТЬОГО СВІТУ

*Стацюк А.А., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І.М., кандидат історичних наук, доцент.*

Наука в країнах третього світу, або в так званих країнах, які розвиваються, стикається з рядом обмежень і викликів, які уповільнюють їх розвиток. Водночас, в цих країнах існує великий потенціал для розвитку наукового прогресу. Інвестиції в науку в країнах, що розвиваються, у 10 разів менші, ніж у багатих країнах, з точки зору відсотка валового національного продукту, який виділяється на ці цілі. Результатом є те, що Третій світ виробляє слабку науку сумнівної якості, яка не змогла відіграти вирішальну роль у загальному розвитку цих бідніших націй і яка функціонує ізольовано, відірвана від їх продуктивної діяльності. Тим не менш, вона продовжує давати надію на подальший культурний розвиток і є одним з небагатьох шляхів, відкритих для цих народів, за допомогою яких вони можуть отримати доступ до більш гідних умов життя.

Чим менш розвинута країна, тим більше жінок залучені в науці, бо це дуже непопулярна, погано оплачувана робота. Справа у тому, що йти в науку – один із шансів для жінок у країнах третього світу вирватись. Наприклад, поїхати у країну першого світу. Так само економісти світу не цінували Абдуса Салама – директора Міжнародного центру теоретичної фізики в Трієсті, Італія, і президента Академії наук країн третього світу. У випуску журналу *Bulletin* за 1988 рік, який зосереджувався на перемогах антиядерних активістів і груп, фізик–теоретик Абдус Салам написав статтю, в якій закликав країни першого світу надати більшу підтримку науковому прогресу в країнах третього світу. Він зазначив, що «наукова спільнота в бідних країнах отримала мізерну допомогу від своїх однолітків у багатших країнах». Вони не звертали уваги на потребу бідних країн у наукових досягненнях, натомість зосередилися на капіталовкладеннях. Але бідність у країнах, що розвиваються, можна подолати у довгостроковій перспективі лише шляхом масового впровадженням сучасних наукових технологій. Але зараз країни Півдня з тугою і жагою дивляться на розвинуті держави.

Основні проблеми наукових досліджень у цих країнах можна розділити на кілька категорій:

- Недостатнє фінансування: Багато країн, що розвиваються, мають обмежені бюджети на наукові дослідження через фінансову нестабільність та пріоритетність інших соціальних сфер, таких як освіта чи охорона здоров'я.

- Відсутність інфраструктури: Важлива інфраструктура для проведення наукових досліджень, така як лабораторії та доступ до сучасного обладнання, часто є недоступною або недостатньо розвиненою.
- Відтік кадрів: Через низьку оплату праці та обмежені можливості для кар'єрного зростання багато кваліфікованих вчених емігрують до розвинених країн, де вони можуть отримати кращі умови для роботи.
- Нестача міжнародної співпраці: Наукові інституції в третій країнах світу часто стикаються з труднощами у встановленні співпраці з міжнародними партнерами через політичну нестабільність чи відсутність необхідної інфраструктури.

Однак у багатьох країнах відбуваються позитивні зміни, ось кілька з них:

1. TWAS–Sida Research Grants – Програма, що фінансується Шведською міжнародною агенцією співробітництва в галузі розвитку і реалізується Всесвітньою академією наук. Ця програма підтримує вчених із країн, що відстають у науці та технологіях, надаючи гранти для проведення досліджень та оснащення лабораторій. Наприклад, вона допомогла багатьом молодим науковцям з Африки та Азії розвивати свої дослідницькі проекти у галузі медицини та екології.
2. OWSD PhD Fellowships – Ця програма, що підтримується організацією OWSD (Організація жінок у науці для країн, що розвиваються), надає стипендії для жінок–дослідниць з країн, що розвиваються. Також організація підтримує ранню кар'єру жінок–науковців, надаючи їм можливість продовжувати дослідження в рідних країнах, що сприяє розвитку локальної наукової спільноти та залученню міжнародних науковців.
3. UNDP's Development Cooperation Programs – Програми розвитку, що підтримуються Програмою розвитку ООН, зосереджені на покращенні умов життя через наукові та технологічні інновації. Приклади успішної співпраці включають проекти з відновлювальних джерел енергії та охорони здоров'я, які трансформують економіку і покращують доступ до сучасних технологій у багатьох країнах Африки та Азії.

ЛІТЕРАТУРА

1. A perspective from 1988: The Third World needs scientific advancement. Bulletin of the Atomic Scientists. URL: <https://thebulletin.org/2023/08/a-perspective-from-1988-the-third-world-needs-scientific-advancement/> (date of access: 13.11.2024).

2. Project MUSE - Science for the Third World: An Inside View. Project MUSE.

URL: https://muse.jhu.edu/article/402132#info_wrap (date of access: 13.11.2024).

3. Swedish International Development Cooperation Agency (Sida). Research calls and grants // Sida. – Accessed November 13, 2024. – Available at: <https://www.sida.se/en/for-partners/research-partners/research-calls-and-grants>.

4. United Nations Development Programme (UNDP). Official website // UNDP. – Accessed November 13, 2024. – Available at: <https://www.undp.org/>.

УДК 37.014

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

*Стоноженко Б., Національний університет цивільного захисту
України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Кожне суспільство у всі часи створює таку навчальну систему, яка найбільше відповідає його цілям та завданням. Економічні та соціально–політичні зміни суспільства неодмінно потребують нової навчальної системи та інноваційних технологій. Нові виклики мінливого світу призводять до пошуку адекватних реакцій на них.

Одним з головних викликів, які постають перед освітньою системою будь–якої країни є світова глобалізація. Невід’ємною частиною цього процесу є вільний рух інтелектуальних ресурсів – інформації, наукових ідей, кваліфікованих кадрів. Перехід до інформаційного суспільства формує нове середовище і нові правила поведінки, включаючи відношення до навчання і вибору професії. У першу чергу це впливає на молоде покоління. Орієнтуючись на вимоги працедавців молодь вимагає іншого змісту та якості освіти.

Нові потреби суспільства, науки, держави, ринку праці призводять до зміни змісту, філософії освіти [2, 3–4]. Вирішальними факторами оцінки діяльності закладу вищої освіти стає інтерес до випускників з боку працедавця, рівень заробітної платні та кар’єрне зростання. Технології, які постійно оновлюються, роблять особливо актуальною ідею навчання протягом всього життя. Перед сучасними закладами вищої освіти постають нові завдання, а також відкриваються нові можливості.

На зміну освіти «раз і назавжди» приходять «освіта через усе життя». Це призводить до розвитку нових видів навчання. Заходи вищої освіти вимушені перебудовуватися під потреби в професійній освіті різних категорій населення: студентів, які працюють, студентів зрілого віку, здобувачів вищої освіти на дому, дистанційно тощо.

Особливо гостро ця проблема постала у наші часи, що пов'язано з пандемією коронавірусу та повномасштабними бойовими діями, коли використання традиційних методів навчання неможливо. Розвиток системи безперервного професійного навчання створює механізми залучення працедавців до розробки навчальної політики, стандартів якості освіти і дозволяє максимально враховувати потреби ринку праці. Глобальною тенденцією стає зростання масовості вищої освіти, отримання якої стає своєрідною соціальною нормою.

Таким чином, розвиток безперервної освіти потребує від закладів вищої освіти нових організаційно–економічних рішень щодо реалізації програм підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки населення. Розширення масштабів такої освіти призводить до необхідності нових рішень, які забезпечували б достатній рівень робітників у різних регіонах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Education for all 2000–2015: achievements and challenges. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO Publishing 2015. 499 p.
2. Howaldt J., Butzin A., Domanski D., Kaletka C. Theoretical approaches to social innovation – A critical literature review. Dortmund: Sozialforschungsstelle, 2014. 163 p.

УДК 378

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ КАНАДИ

*Федякін Б., Національний університет цивільного захисту України
НК – Харламов М.І., доктор історичних наук, професор*

Згідно з даними дослідження індексу розвитку людського потенціалу ООН (Human Development Index, HDI, 2023), Канада входить до списку ТОП–15 найкращих місць для життя на Землі. І це не дивно, адже ця країна має ряд переваг, серед яких – чудові можливості для здобуття вищої освіти. Серед них варто виділити наступні: Вартість навчання в Канаді для українців на 25–30% менша, ніж у США чи Великій Британії; Найбільша українська діаспора в світі – 4% населення країни; Можливість отримати вищу освіту в університетах та в коледжах – тобто можливість обрати науково–дослідну освіту або прикладні навички для роботи; Канада та її мегаполіси – Торонто, Ванкувер і Калгарі – щорічно займають топові позиції в рейтингах найкомфортніших міст світу; В середньому, 83%

випускників знаходять роботу протягом 6 місяців після закінчення навчання; Вибір навчальних програм з інтегрованою практикою Co–Op; Студенти вишів можуть поєднувати навчання з працевлаштуванням (20 годин на тиждень); Можливість залишатися в країні до 3–х років після випуску з метою працевлаштування.

Фундаментом канадської освіти є британська система: методики та принципи багато в чому схожі, як і підходи та система навчальних ступенів. Влада та численні громадські фонди інвестують в освітню систему, що вважається одним із пріоритетних напрямів національного розвитку. Це дуже помітно – насамперед за рівнем оснащення вишів: практично у кожному встановлено сучасне, інноваційне, технічно досконале обладнання для досліджень, лабораторних та проектних робіт. Популярні провінції для навчання. Канада поділяється на 10 провінцій. Серед найбільш престижних та топових вишів для здобуття вищої освіти в Канаді, варто відзначити навчальні заклади провінцій Онтаріо та Британської Колумбії. Онтаріо має найбільшу кількість університетів та коледжів для вищої освіти, ніж будь–яка інша провінція в Канаді. Близько 40% населення Канади проживає саме в Онтаріо. Рівень зайнятості в провінції вважається одним із найсприятливіших у світі: близько 90% випускників університетів та коледжів знаходять роботу за спеціальністю одразу після отримання диплома. Серед найпопулярніших міст для навчання варто виділити Торонто, Оттава (столиця Канади), Лондон, Кінгстон, Велланд.

Середня вартість навчання в університетах провінції Онтаріо для іноземних студентів становить близько 31550 CAD на рік, максимальна – 62000 CAD. Сьогодні у Британській Колумбії проживають близько 5 мільйонів осіб та навчаються близько 100 тисяч іноземних студентів. Найпопулярніші міста для навчання: Ванкувер, який щороку займає верхні рядки в рейтингах найкомфортніших міст світу; Вікторія – мальовниче місто на острові Vancouver Island.

Середня вартість навчання в університетах Британської Колумбії для іноземних студентів становить 25200 CAD на рік, максимальна – 45000 CAD. Зверніть увагу, що вартість навчання та проживання також залежить від конкретної провінції чи міста. На додаток, кожна провінція має свої імміграційні переваги для випускників вищих навчальних закладів, тому рішення про те, яке саме місце вибрати для навчання в Канаді, має базуватися, зокрема, і на ваших довгострокових планах.

Особливість вищої освіти в Канаді полягає в тому, що в цій країні представлені одразу 2 типи вищих навчальних закладів – університети та коледжі. Цей факт інколи викликає безліч питань серед абітурієнтів, адже в Україні коледжі – це фахова передвища освіта. Водночас коледжі Канади користуються навіть більшою

популярністю, ніж університети. Університети в Канаді зазвичай спеціалізуються на академічних програмах та наукових дослідженнях. Університети стануть ідеальним вибором для студентів, які прагнуть займатися науковою діяльністю та дослідженнями. Пропонують бакалаврські, магістерські та докторські ступені. Студенти, які обирають для навчання наукомісткі спеціальності, надалі можуть продовжити науково–дослідну роботу при університеті. Університети Канади також високоякісною теоретичною освітою та можливостями для досліджень. Університети фокусуються на теоретичному підґрунті та розвитку аналітичних навичок. Зазвичай навчання тут вимагає більше часу для вивчення теорій та проведення досліджень. Вибір програм. Університети пропонують ширший вибір академічних програм, включаючи галузі від мистецтва та гуманітарних наук до інженерії та бізнесу. Це пов'язано з тим, що в університетах навчаються більше студентів, відповідно й вибір професій більший.

Тривалість програм для отримання ступеня бакалавра зазвичай складає 4 роки, а на магістратурі – 1–2 роки. ТОП–5 університетів, які обирають наші студенти: Simon Fraser University (Суррей, Ванкувер, Бернабі, провінція Британська Колумбія), Toronto Metropolitan University (Торонто, провінція Онтаріо), University of Manitoba (Вінніпег, провінція Манітоба), University of Windsor (Віндзор, провінція Онтаріо), Wilfrid Laurier University (Ватерлоо, провінція Онтаріо). Коледжі Канади. Практичне спрямування. Коледжі в Канаді пропонують програми вищої освіти з фокусом на швидкий старт кар'єри в обраній галузі. Канадські коледжі пропонують навчання за програмами, що передбачають стажування за фахом. Завдяки цьому студенти здобувають практичний досвід, мають максимум необхідних знань і навичок для побудови успішної кар'єри. Практичні навички. Навчання орієнтоване на вирішення реальних завдань та сценаріїв, які зустрічаються у робочому середовищі. Коротша тривалість програм Більшість програм у коледжах мають тривалість від 1 до 3 років. При цьому, вартість навчання складає на 30–40% менше за ціну навчання в університетах. В канадських коледжах також є програми бакалавріату, які тривають 4 роки, але більшість студентів обирають 2 та 3–річні програми, адже вони надають достатню кваліфікацію та можливості для майбутнього працевлаштування.

Підготовка до кар'єри. Коледжі стежать за потребами ринку праці, тому їхні випускники зазвичай готові до роботи відразу після закінчення навчання. ТОП–5 коледжів, які обирають наші студенти: Seneca College of Applied Arts and Technology (Торонто, провінція Онтаріо), Fanshawe College of Applied Arts and Technology (Лондон, провінція Онтаріо), Humber College Institute of Technology & Advanced

Learning (Торонто, провінція Онтаріо), Algonquin College (Оттава, Перт, Пембрук, провінція Онтаріо), George Brown College (Торонто, провінція Онтаріо).

Вагома відмінність коледжу від університету в тому, що коледж не дає своїм випускникам ступеня магістра. Натомість випускники коледжів вже з першого дня готові до роботи нарівні із досвідченими співробітниками. Наприклад, Seneca College та Algonquin College на своїх сайтах відкрито публікують статистичні дані працевлаштування випускників. На найбільш популярні професії (ІТ, біотехнології, екологія тощо) рівень працевлаштування за спеціальністю сягає 100%!

Обираючи між університетом та коледжем у Канаді, важливо врахувати ваші особисті цілі, навчальні потреби та плани на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://study.ua/uk/vyshcha-osvita-v-kanadi-2024-vstup-dlia-ukraintsiv/>

2. Система післяшкільної та вищої освіти в Канаді у 2024 році. Migrant.biz.ua - Робота, міграція, туризм і навчання в країнах світу. URL: <https://migrant.biz.ua/kanada/navchannya-kanada/otrymannia-vyshchoi-osvity-v-kanadi.html> (дата звернення: 02.10.2024).

УДК 908 (477.63)

ВНЕСОК ХРИСТИНИ АЛЧЕВСЬКОЇ В РОЗВИТОК ОСВІТИ МІСТА ХАРКОВА

*Хорошко І., Національний університет цивільного захисту України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Довгий час в радянській історіографії існувало ідеологічне кліше, за яким всі поміщики, підприємці та навіть всі більш менш заможні люди зображувалися як вороги трудового народу та його безжальні експлуататори. Практично не зверталася увага на їх благодійництво, піклування про заклади освіти та культури, допомогу бідним тощо. Тому з історії України зникали прізвиська найвідоміших людей, які в свій час були гордістю своїх земляків. Не став виключенням і Харків.

В останні часи науковці почали відходити від застарілих підходів до вивчення історії. Декілька років тому нашому місту було повернуто пам'ять про сім'ю Алчевських, які внесли значний доробок у справу розвитку освіти у Харкові[1]. Крупний підприємець та банкір Олексій Кирилович Алчевський у всьому допомагав своїй дружині Христині Данилівні, яка маючи шістьох своїх дітей, опікувалася й чужими. Вона працювала вчителькою в недільній школі, а після їх закриття за царським указом 1862 року, по суті відкрила школу в себе вдома. Тут

безкоштовно навчалося 50 учениць. Метою її життя стало надання можливості вчитися якомога більшій кількості дітей, а в першу чергу дівчаткам та жінкам. Тому можна вважати Христину Алчевську однією з перших прихильниць гендерної рівності, що було передовою ідеєю для кінця ХІХ століття.

Довгий час вона сама працювала у власному навчальному закладі вчителькою. З 1862 по 1870 роки ця школа існувала в її власному будинку. 22 березня 1870 році Харківську приватну жіночу недільну школу було відкрито офіційно. Вже в перший рік в ній навчалося безкоштовно біля 100 учениць та працювало 22 педагога [3, 73]. З часом до роботи в школі Алчевська долучила видатних харківських вчених: фізіолога Василя Данилевського та історика Дмитра Багалія. А зять Христини Данилівни – відомий харківський архітектор Олексій Бекетов – збудував в 1896 році будинок для цієї школи. Окрім основ грамотності, учениці отримували початкові відомості з історії, літератури, анатомії, гігієни, географії, а також навіть хімії та фізики. Через школу Алчевських пройшло майже 17 тисяч жінок [2, 60], при цьому в основному з бідних родин. Школу Христини Алчевської було навіть представлено на Антверпенській, Брюсельській, Чиказькій та двох Паризьких міжнародних виставках.

Місто нарешті повернуло пам'ять своїх славетних земляків. В 2004 році недалеко від будинку, де мешкала родина Алчевських, було встановлено бюст Олексію Кириловичу. А з 2015 року у місті з'явилася вулиця Алчевських.

Сучасні дослідники вважають педагогічні досягнення та розробки Христини Алчевської актуальними та значущими навіть для педагогів ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алчевська Х.Д. Енциклопедія сучасності України. Т.1. А. К., 2001. 401.
2. Боднар Л. Христина Алчевська – організатор освітньої справи в Україні. Рідна школа. 2002. № 2. 60–62.
3. Ковалець Л. Христина Данилівна Алчевська та її школа. Початкова школа. 2002. № 3. 72–74.

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ КИТАЙСЬКИХ
ТА ІНОЗЕМНИХ ЗВО**

*Чен Чже, здобувач третього (освітньо–наукового) рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. Сковороди
НК – Твердохліб Т., доктор педагогічних наук, доцент,*

З середини 1990–х років у КНР набули поширення міжвузівські спільні освітні програми (далі – СОП) із закордонними партнерами. СОП переважно реалізуються за схемами («2 + 2», «3 + 1», «1 + 3»), що передбачають навчання китайських студентів протягом одного–трьох років у Китаї та від року до трьох років за кордоном.

Управління навчальним процесом при реалізації таких програм здійснюють спеціально створені органи управління ЗВО. Особливою цінністю цих ЗВО є міжнародна управлінська команда менеджерів освіти, котра координує реалізацію СОП. Друга модель передбачає створення спільних структурних навчальних підрозділів у китайських ЗВО, основним завданням яких є виключно реалізація СОП. Третьою моделлю реалізації СОП зумовлюється створення спеціальних навчальних структурних підрозділів. Для освітніх програм з підготовки вихователів закладів дошкільної освіти більш поширеною є практика управління СОП без створення спеціальних навчальних структурних підрозділів у ЗВО.

Реалізація СОП з дошкільної освіти в Педагогічному університеті Центрального Китаю за участю Австралійського королівського Мельбурнського технологічного університету стала першою спільною програмою китайських вузів. У 2011 році Китай уклав з Австралією договір підготовки педагогічних кадрів для китайських дошкільних освітніх організацій. Спільні освітні програми реалізуються за схемою 4+0 в Інституті освіти Педагогічного університету Центрального Китаю. До підготовки педагогічних кадрів задіяні австралійські викладачі. За роки співпраці розроблено не лише алгоритми складання спільного навчального плану підготовки майбутніх педагогів, а й створено бібліотеку навчальних ресурсів із підготовки педагогів дошкільної освіти. Викладачі Китаю та Австралії регулярно проводять майстер–класи та семінари з обміну досвідом, що сприяє підвищенню компетенції викладачів інституту, що дозволяє оперативного реагувати на проблеми навчально–виховного процесу, узгоджувати прийняті рішення. Координацію управління реалізації СОП в інституті здійснює управління з академічних питань

університету. Створений при ньому Комітет управління СОП також включає представників інституту освіти, факультету дошкільної освіти, науково–дослідного центру педагогічної освіти та дирекції інституту.

Ще один приклад: реалізація СОП Хунаньським університетом гуманітарних наук, науки та технологій спільно з Університетом Бата (Великобританія) з дошкільної освіти. З 2016 року китайські студенти можуть здобувати освіту в рамках спільної освітньої програми за схемою «3+1» або «4+0» за дошкільною освітою у Хунаньському університеті гуманітарних наук, науки та технологій. Як бачимо, програма передбачає як часткове навчання в Університеті Бата, так і навчання без виїзду за кордон. Для управління цією програмою в китайському виші створено Комітет з управління СОП, який виконує функції стратегічного та оперативного управління. Очолює такий комітет ректор китайського університету, а як його заступники в ньому беруть участь ректор англійського університету та заступник ректора китайського вишу.

Комітет з управління координує всі основні види робіт з реалізації освітніх програм: приймальня, курування викладацької діяльності, управління студентами, партійна діяльність. Організацію та контроль академічної мобільності китайських студентів здійснює Управління міжнародних зв'язків університету. Воно ж відповідає за запрошення іноземних викладачів на роботу до китайського вишу, оформлення віз та дозволів на роботу.

Як члени Комітету з управління СОП входять з китайського боку: декан факультету дошкільної освіти, керівники кафедр та інші.

Також слід звернути увагу на Інститут Тяньхуа, який реалізує програми з підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти разом із Університетом Західного Орегону. Особливістю програми є використання переважно американських навчальних ресурсів та методів викладання. Ця спільна бакалаврська програма реалізується за схемами «4+0» та «3+1». Управління програмою здійснюють підрозділ з академічної політики, відділ міжнародних зв'язків, адміністрація факультету дошкільної освіти та Рада студентів.

Для підвищення якості навчання на факультеті дошкільної освіти регулярно проводяться китайсько–американські семінари, зустрічі, засідання робочих груп викладачів та керівників структурних підрозділів. Там обговорюються умови підготовки майбутніх фахівців, особливості проведення педагогічної практики, питання, пов'язані з якістю викладання навчальних дисциплін. У реалізації програми беруть участь викладачі вузів–партнерів та Рада студентів. Організаційна структура управління СОП в інституті передбачає створення єдиного координаційного органу вузами–партнерами. Контроль за якістю освіти передано повністю китайській стороні.

Таким чином, завдяки поширенню в КНР міжвузівських спільних освітніх програм із закордонними партнерами підвищується якість підготовки в ЗВО майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Regulations on Joint Management of Education for Educational Institutions of the People's Republic of China and a Foreign State, Official website of the Ministry of Education of the People's Republic of China. Available at: <http://jsj.moe.gov.cn/n2/1/1002/52.shtml> (accessed: 16.11.2023).

2. Rules for the Implementation of the Regulations on Joint Education Management for Educational Institutions of the People's Republic of China and a Foreign State, Official website of the Ministry of Education of the People's Republic of China. Available at: <http://www.crs.jsj.edu.cn/news/in-dex/6> (accessed: 16.08.2024).

3. Development of Joint Educational Programs of China With Foreign Partners Within Three Years From the Moment of Implementation of the Outline of the Education Plan, Official website of the Ministry of Education of the People's Republic of China. Available at: <http://www.crs.jsj.edu.cn/news/index/80> (date of request: 10.07.2024).

УДК 930

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА

*Чиж В.А., Харківський національний педагогічний університет імені Г.
Сковороди*

НК – Гончарова О., кандидат історичних наук, доцент

В ХХ столітті виникла концепція «Історичної пам'яті», яка позначала реакцію суспільства на власне минуле. Одним з перших, хто звернувся до цього питання, був М. Альбвакс, який в своїх «Соціальних рамках пам'яті» 1925 року писав про взаємозв'язок часу, простору і колективної пам'яті. Його концепція отримала назву «соціальні структури колективної пам'яті». Дещо пізніше, П. Нора видав свою публікацію «Місця пам'яті», яка описує концепцію, за якою деякі місця мають властивість нагадування та відтворення. Ці місця слугують «медіаторами пам'яті». В подальшому німецькі науковці А. Ассман та Я. Ассман звернули увагу на один із аспектів

колективної пам'яті – її інституалізація. Так з'явилась концепція «культурної пам'яті».

Концепт «історичної пам'яті» вже давно вийшов за рамки наукового, і став частиною політики. В державах, які мають спогади про трагічні події, що стосуються переважної частини народу, історична пам'ять слугує як каталізатором до внутрішнього єднання, так і одним з чинників взаємовідносин на міжнародній арені. Показовими в цьому плані є відносини між Україною та Польщею, які мають великий пласт історичних невирішених питань один до одного. Окрім того, в умовах російсько–української війни польськими елементами, які можуть бути проросійськими, чи навіть просто російськими агентами, створюються провокації, які напряду діють на почуття, повертаючи до трагічних спогадів, що мають для більшої частини українців сакральне значення. Ці тенденції знайшли прояв і на державному рівні, що вплинуло на стосунки між Україною і Польщею.

Польська сторона знову підіймає питання історичного минулого, не дивлячись на скрутне становище України. Неодноразово високопосадовцями Польщі висловлювалась ідея про блокування євроінтеграційного процесу до того часу, доки не буде вирішено «історичні питання» між двома країнами. Ситуацію ускладнюють і різного роду протести серед фермерства, які, ймовірно, є частиною російського впливу. Однією з акцій слугує псування українського зерна, яке є каталізатором спогадів про геноцид українського народу – Голодомор 1932–1933 рр. Вочевидь, ми зараз можемо спостерігати, як Польща, користуючись ситуацією, яка склалась на сьогодні, намагається привернути до себе увагу, а також вирішити деякі історичні питання на свою користь.

Велику увагу в Польщі приділяють історії Другої світової війни, використовуючи її як інструмент вирішення своїх зовнішньополітичних планів. Зокрема, Польська Республіка в 2022 році, завершивши звіт про втрати в Другій світовій війні, звернулась до Німеччини, аби отримати додаткові репарації, зазначаючи, що «злочини в тій війні терміну давності не підлягають». Використовує вона цей історичний період і у відносинах з Україною. Показовим у цьому відношенні є зміст підручників для «школи podstawowej». Подача подій минулого, які поєднували два наші народи, робить зрозумілим чому зростають антиукраїнські настрої у польської молоді, а чому відбувається зростання популярності відверто українофобських партій на кшталт «Конфедерації». Проте позиція України в цій ситуації зрозуміла. Відповіді на ці закиди зі сторони західного сусіда майже не з'являються в інформаційному і науковому полі. Цьому мовчанню є пояснення. Фактично, в перші дні повномасштабного вторгнення з боку РФ Польща прийняла в себе найбільшу кількість біженців, і цим фактом вона маніпулює в відносинах з Україною.

Виникає цілком закономірне питання про те, яким чином ми можемо відповісти на всі ті звинувачення та посягання на нашу історію з боку Польщі. Один з дієвих шляхів, на нашу думку, може бути вивчення та поширення знань про події, які використовуються польською стороною у якості подразника. Особливо це стосується найбільш експлуатованого поляками періоду Другої світової війни. Не слід забувати, що не лише з боку українців були вчинені злочинні дії щодо поляків, а й з їх боку по відношенню до українців. Наприклад, одина з головних тез про те, що «українці вбили польських дітей на Волині», яка активно використовується поляками сьогодні, перекривається існуванням загонів «проклятих солдатів», які були аналогом УПА і налічували близько 100 тисяч членів. Ці загани займались терором мирного населення на західних територіях на той час уже УРСР та БРСР протягом декількох років після війни. Один з найвідоміших злочинів цих загонів – вбивства в селі Перисковичі, що сьогодні входять до Підкарпатського воєводства в Польщі. Дії містили елементи, які можна описати, як реалізація геноцидної політики. Окремо можна додати, що учасники «антикомуністичного руху», як вони себе тоді називали, мали антисемітські погляди, і вбачаючи небезпеку в єврейському населенні, здійснювали й проти нього терор. З 2011 року 1 березня вшанування цих «Проклятих солдатів є офіційним святом» у Польщі. З боку України до теперішнього часу ніяких претензій з приводу його святкування виказано не було. В свою ж чергу кожного разу, як вшанується УПА в Україні, польська сторона виражає як мінімум протест.

Не можна також забувати і про події часів «санації», а також перші повоєнні роки. Відтак, концтабори, які діяли на території Польщі, такі як Береза Картузька чи Явожно, так і залишаються маловідомим фактом для звичайних українців. Хоча це абсолютно повноцінні місця пам'яті, які слугують ще одним нагадуванням для українського народу про його трагічну історію.

Події у двосторонніх стосунках дають право стверджувати, що зараз немає тенденції для зміни ситуації на краще. Причиною тому є триваючий російсько–український конфлікт, а також позиція, яку зайняла наша держава саме в цьому протистоянні. В її основі лежить розуміння того, що отримання ще одного ідеологічного ворога зараз є абсолютно недоречним. Між народами через тісний контакт уже відчувається деяка напруга. Але вона ще не доходить до стану відкритого протистояння. Проте все може змінитись через якісь зовнішні чинники.

Виходом з цієї кризи може стати симетрична відповідь і процес подолання історичного минулого між Польщею та Україною, як це колись було між Німеччиною та Францією. Але для цього має бути бажання двох сторін. Наразі ж такий процес не вбачається можливим

через ті умови, в яких знаходиться Україна. Але все може змінитись в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kim byli Żołnierze Wyklęci. Prezydent.Pl. Dostęp electroniczny. <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/polityka-historyczna/zolnierze-wykleci/kim-byli-zolnierze-wykleci>

2. Репарації для Польщі: чому Німеччина проти і до чого готуватися Росії? «Розбір Заборони». Електронний доступ. <https://zaborona.com/reparacziyi-dlya-polshhi-chomu-nimechchyna-proty-i-do-chogo-gotuvatysya-rosiyi/>

УДК 001

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ: ТРАЄКТОРІЇ ВЗАЄМОДІЇ

*Шейко О.В., Державний біотехнологічний університет
НК – Варунаєв О.М., кандидат філософських наук, доцент*

Наука—це система знань, що еволюціонувала від давніх цивілізацій до сучасності, кардинально змінюючи наше розуміння світу. Вона істотно впливала на культурні, соціальні та економічні аспекти життя, особливо під час наукових революцій, які переосмислювали традиційні погляди. Сьогодні наука залишається в центрі багатьох суспільних дебатів, стикаючись з етичними викликами та питаннями сталого розвитку. Цей вплив науки на людську цивілізацію є ключовим для розуміння її історії та сучасного стану.

Історія науки—це хроніка постійного розвитку людського знання, яка розпочалася у давніх цивілізаціях із зосередженням на астрономії, математиці та медицині, через середньовіччя, де ісламські та європейські вчені зберігали та розвивали наукові знання, до Ренесансу та Наукової революції, коли такі особистості як Галілей і Ньютон кардинально змінили підходи до наукових досліджень. Промислова революція з її фокусом на застосуванні наукових знань у технологіях та виробництві значно прискорила соціальні та економічні зміни, заклавши фундамент для сучасної науки з її комплексними та інтердисциплінарними дослідженнями.

Давні цивілізації, включаючи Месопотамію, Єгипет та Грецію, зробили перші кроки у формуванні основ науки. Астрономія, математика та медицина були ключовими сферами їхніх досліджень. Греки, зокрема, започаткували філософське осмислення природи, що

покляло основу наукового методу, який згодом став фундаментом для більш систематичного наукового дослідження.

У середньовіччі наука розвивалася переважно в Європі та ісламському світі. В Європі знання зберігалися та розширювалися у монастирях і університетах, де схоластика впливала на філософські підходи до природи. В ісламських регіонах вчені, такі як Авіценна та Аль-Хорезмі, зробили значний вклад у медицину, математику та астрономію. Цей період характеризується збереженням та систематизацією знань, а також їх поширенням між культурами, що підготувало ґрунт для наукових проривів Ренесансу.

Період Ренесансу ознаменував собою відродження інтересу до античної науки та філософії, супроводжуване значним розвитком у галузях таких як математика, астрономія, фізика та анатомія. Вчені, як Леонардо да Вінчі та Галілео Галілей, не тільки вивчали класичні твори, але й проводили власні спостереження та експерименти, що кардинально змінили розуміння природи. Ренесанс сприяв розвитку емпіричного підходу до науки, зосередженого на спостереженні та експериментальній перевірці, заклавши основи для модерного наукового методу.

Наукова революція XVII століття стала періодом радикальних змін у способі сприйняття науки та методах її ведення, кардинально вплинувши на розуміння природи. Основні постаті цього періоду, такі як Ісаак Ньютон і Галілео Галілей, відіграли ключову роль у формуванні сучасного наукового методу. Ньютон з його законами руху та теорією універсальної гравітації та Галілей з його методом систематичних спостережень та експериментів встановили нові стандарти для наукового дослідження. Ці розробки заклали основу для подальшого прогресу у науках про природу, відкриваючи двері до таких революційних розвитків, як електромагнетизм та сучасна хімія.

Промислова революція, що почалася в кінці XVIII століття, вплинула на розвиток науки, використовуючи її відкриття для масштабної трансформації виробництва та повсякденного життя. Інновації в таких галузях, як металургія та машинобудування, зокрема розвиток парових машин, стали можливими завдяки застосуванню наукових знань до практичних завдань. Ці зміни призвели до великих соціальних зміщень та економічного росту, а наука стала інструментом промислового інноваційного розвитку. Також важливу роль відіграли хімія та біологія, які принесли нові матеріали та технології, сприяючи подальшому прогресу промислових процесів.

Сучасний стан науки характеризується швидкими темпами інновацій та зростанням інтердисциплінарних досліджень. Основні тенденції включають розвиток таких напрямків, як штучний інтелект, нанотехнології, біотехнології та квантові обчислення, що ведуть до нових технологічних проривів та покращення якості життя. Інтеграція

цих наук дозволяє вирішувати складні проблеми, як—от зміна клімату, енергетична безпека та медичні виклики на глобальному рівні.

Проте, сучасна наука також стикається з численними викликами. Етичні питання, які виникають через генетичні дослідження та можливості штучного інтелекту, вимагають ретельного обговорення та регулювання. Проблеми фінансування наукових досліджень та політичні зміни також впливають на розвиток науки. Необхідність в забезпеченні відкритого доступу до наукових знань для забезпечення рівного доступу та сприяння глобальному науковому прогресу є однією з ключових сучасних проблем.

Наука є невід'ємною частиною розвитку людської цивілізації, починаючи з найдавніших цивілізацій і до сьогодні. Її історичне становлення відображає безперервну еволюцію від філософських роздумів стародавнього світу до сучасного комплексного наукового методу, заснованого на експериментах і раціональному мисленні. Наукові революції, що відбувалися впродовж століть, докорінно змінили не тільки уявлення про природу, але й суспільні, культурні та економічні процеси. Сьогодні наука залишається рушійною силою інновацій та глобальних змін, стикаючись з новими викликами, такими як етичні питання, доступ до знань і сталий розвиток. Її роль у формуванні майбутнього є незаперечною, і від нашого підходу до науки залежить подальший розвиток людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун, Т. Структура наукових революцій. – 1962.
2. Галілео, Г. Діалог про дві головні системи світу.
3. Ньютон, І. Математичні принципи натуральної філософії.
4. Да Вінчі, Л. Записки.

УДК 930.85

ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ГУРТOK ЄЛИСЕЯ ПЛЕТЕНЕЦЬКОГО

*Щедра А.В., Національний університет цивільного захисту України
НК – Хорошев О.М., к.і.н., доцент*

Восени 2024 року виконується 400 років з дня смерті видатного українського просвітителя, письменника та архімандрита Києво–Печерського монастиря Єлисея Плетенецького. Це чудовий привід згадати про цю людину, а також про створений ним просвітницький гурток, який став одним з центрів освіти та просвітництва в Україні XVII століття.

Між 1615 та 1616 роками Єлисей Плетенецький заснував при Києво–Печерському монастирі просвітницький гурток. Його метою

стало духовне та культурне оновлення монастиря, відновлення його церковної та просвітницької діяльності. Членами цього гуртка стали відомі проповідники, знавці грецької мови, письменники–полемісти та перекладачі Лаврентій Зізаний, Тарасій Земка, Памво Беринда, Захарія Копистенський, сам Єлисей Плетенецький та інші. Саме їх зусиллями в 1615 році почала працювати лаврська типографія, слава якої не вщухала майже триста років.

Про кожного з цих людей можна сказати, що вони були невтомними просвітниками українського народу. Їх зусиллями у лаврській типографії були підготовлена та надрукована ціла низка різних творів. З часу заснування типографії (1615 рік) до смерті Єлисея Плетенецького (1624 рік) типографія видала одинадцять книг [6, 163]. Перша з них, виданий в 1616 році «Часослов» на 200 сторінок. Книгу використовували не тільки для церковних потреб, але й навіть для викладання в школах. Тут було видано «Візерунок цнот» Олександра Митури – першу збірку поезій, виданих в Києві. Монастирська типографія друкувала також і шкільні підручники. В 1619 році побачив світ «Анфологійон» – збірка святкових служб на всі свята року – на 1048 сторінках, прикрашених гравюрами. Наступною книгою був «Літургійон» в 1620 році, а потім – «Номоканон» 1620 та 1624 роках; «Псалтир» 1624 року; праці Іоанна Златоуста 1623 року, до речі вперше надруковані в Україні; «Бесіди на Діяння Святих Апостолів» 1624 року та інші.

Великим досягненням архімандрита було також заснування в монастирі Лаврської школи, яка передувала разом з Київською братською школою майбутній Києво–Могилянській академії. Єлисей Плетенецький був також одним з ініціаторів створення Київського Богоявленського братства та школи при ньому.

Таким чином, Києво–Печерський монастир за часів Єлисея Плетенецького зіграв велику роль у відродженні церковного та культурного життя України. На багато років за ним закріпилася слава друкарської столиці. Він став науково–культурним осередком, метою якого було поширення освіти та наукових знань. Просвітницький гурток Плетенецького зіграв велику роль у розвитку культури та національної свідомості українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія України в особах. Литовсько–польська доба. Київ: Україна, 1997. с. 144–145.

РОЛЬ НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ ІСТОРИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ

*Ющенко В.Р. Харківський національний педагогічний університет
імені Г. Сковороди*

НК – Чернікова І.В, кандидат історичних наук, доцент

Участь у наукових конференціях історичного спрямування – це потужний інструмент, який сприяє не лише поглибленню знань, а й формуванню цілісної, всебічно розвиненої, патріота своєї країни. Саме в таких заходах молоді дослідники мають змогу зануритися в глибини історії свого народу, розвинути критичне мислення, навички дослідження та комунікації.

Підготовка до конференції передбачає глибоке вивчення історичних джерел, архівних матеріалів, мемуарів та літописів. Цей процес дозволяє учням не просто запам'ятовувати факти, а розуміти причинно–наслідкові зв'язки історичних подій, сформулювати власну думку та інтерпретацію минулого. Безпосередній контакт з першоджерелами сприяє розвитку історичного мислення та здатності аналізувати складні історичні процеси.

Важливою складовою участі в конференції є презентація власного дослідження. Під час публічного виступу учень не лише демонструє свої знання, а й розвиває впевненість у собі, вміння чітко і лаконічно висловлювати свої думки, відповідати на запитання. Обмін досвідом з однолітками з інших шкіл, дискусії та полеміка сприяють формуванню толерантності, поваги до інших думок та здатності до конструктивного діалогу.

Одним з найважливіших аспектів участі в історичних конференціях є формування національної свідомості. Вивчаючи історію свого народу, учні усвідомлюють свою приналежність до певної культурної спільноти, розуміють, якими цінностями жила їхня нація, які випробування вона пережила. Це сприяє розвитку почуття патріотизму, гордості за свою країну та відповідальності за її майбутнє.

Крім того, участь у конференціях сприяє розвитку таких важливих якостей, як відповідальність, самостійність, ініціативність. Адже підготовка до конференції вимагає від учня самостійної роботи, пошуку інформації, аналізу даних.

Розуміючи вплив таких заходів факультет історії і права Харківського національного педагогічного університету імені

Г. Сковороди щорічно проводить студентсько–учнівські конференції, а саме “Козацькі читання” та “Актуальні питання історичного розвитку України і світу очима молоді”, до яких активно долучаються учні та студенти зі всієї України.

Таким чином, наукові конференції історичного спрямування відіграють важливу роль у формуванні всебічно розвиненої особистості, патріота своєї країни. Вони сприяють не лише поглибленню історичних знань, а й розвитку таких важливих якостей, як критичне мислення, комунікативні навички, відповідальність, ініціативність. Участь у таких заходах – це інвестиція в майбутнє нації, адже саме молоді люди, які знають і шанують свою історію, здатні будувати краще майбутнє для своєї країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пристрельська О. О., Карпова І. Г. Роль історичної освіти у формуванні національної свідомості. Новітні технології сучасного суспільства (НТСС–2021) : II Міжнар. наук.–практ. конф., (м. Чернігів, 17 грудня 2021 р.) : тези доповідей : у 2 ч. Ч. I. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. с. 87–89.

УДК 378

НАУКА В КИТАЇ

*Якимчук Д.О., Національний університет цивільного захисту України
НК – Логовський І. М., кандидат історичних наук, доцент*

Протягом останніх десятиліть Китай здійснив значний прорив у науці й технологіях, що стало ключовим елементом його економічного зростання та міжнародної стратегії. Цей успіх підкріплений масштабними інвестиціями в наукові дослідження та розробки, розвитком освітньої системи, розширенням міжнародного співробітництва та реалізацією амбітних наукових проєктів.

Перебудова китайської науки була досягнута завдяки зосередженню на трьох сферах: це гроші, обладнання та люди. У реальному вираженні витрати Китаю на дослідження та розробки (R&D) з 2000 року зросли у 16 разів. Згідно з останніми даними ОЕСР, у 2021 році Китай все ще відставав від США за загальними витратами на R&D, виділивши \$668 млрд, порівняно з \$806 млрд для Америки за паритетом купівельної спроможності. Але лише за витратами університетів та урядових установ Китай вирвався вперед. У цих місцях Америка все ще витрачає приблизно на 50% більше коштів на фундаментальні дослідження, але Китай щедро фінансує прикладні дослідження та експериментальні розробки.

Наявність висококласних науковців у Китаї означає, що, наприклад, у сфері квантових обчислень деякі академічні лабораторії країни за масштабами більше нагадують комерційні лабораторії на Заході. "У них є дослідницькі групи з 20, 30, навіть 40 осіб, які працюють над одними і тими ж експериментами, і вони досягають дійсно хороших результатів", – каже Крістіан Андерсен, квантовий дослідник з Делфтського університету.

Зростання якості та кількості китайської науки навряд чи зупиниться найближчим часом, прогнозує The Economist. Витрати на науково–технічні дослідження продовжують зростати – уряд оголосив про збільшення фінансування на 10% у 2024 році. І країна готує величезну кількість молодих науковців. У 2020 році китайські університети видали 1,4 мільйона дипломів інженерів, що в сім разів більше, ніж у США. На рівні бакалаврату Китай підготував у 2,5 рази більше дослідників штучного інтелекту найвищого рівня, ніж США. А до 2025 року китайські університети, як очікується, випускатимуть майже вдвічі більше докторів наук у галузі науки і техніки, ніж американські.

Одним із найбільш вражаючих напрямів розвитку науки в Китаї є космічна програма. За останні роки Китай зробив великий крок уперед у дослідженні космосу. У 2021 році країна стала другою після США, якій вдалося успішно посадити марсохід на Марсі. Також Китай працює над створенням власної орбітальної станції «Тяньгун», що стане важливою платформою для проведення тривалих космічних місій. Крім того, у країни є амбіції щодо дослідження Місяця, що включають плани висадки китайських астронавтів.

Окрім розвитку науки, Китай також робить значні кроки у вдосконаленні освітньої системи. Китайські університети, такі як Університет Цінхуа та Пекінський університет, займають провідні позиції у світових рейтингах. Програми міжнародного обміну та активна участь у глобальних наукових проєктах сприяють підвищенню якості китайської освіти та науки.

Китайські вчені домоглися важливих успіхів у галузі машинного доказу теорем, ієрархічного представлення знань і міркувань, автоматичного планування, розпізнавання райдужної оболонки ока і мови, еволюційної оптимізації, майнінгу даних (процес вилучення та виявлення закономірностей у великих масивах даних з використанням різних методів, починаючи з машинного навчання та закінчуючи статистикою та системами баз даних) і т. ін. У галузі фундаментальних досліджень ШІ китайські фахівці мають великий міжнародний вплив. Однак загалом результати поки що недостатні, сфера застосування не надто широка, а загальний вплив можна розширити ще більше.

Фундаментальні дослідження штучного інтелекту є наріжним каменем сталого розвитку відповідних технологій. Тільки заклавши

цей міцний фундамент, ми зможемо забезпечити рушійну силу для енергійного розвитку та всебічної модернізації у сфері їх застосування. Необхідно всебічно зміцнювати фундаментальні дослідження в галузі ШІ та заохочувати перспективні міждисциплінарні інновації.

Попит на програмне забезпечення є невичерпним джерелом технологічних інновацій. Розвиток ШІ вважається четвертою промисловою революцією, заснованою на трьох застосуваннях штучного інтелекту – на заводі, у виробництві та у логістиці.[2]

Китай впевнено рухається до лідерства у багатьох галузях науки та технологій, завдяки значним інвестиціям, державній підтримці та міжнародній співпраці. Розвиток космічних досліджень, штучного інтелекту, біотехнологій та відновлюваних джерел енергії є ключовими аспектами наукового прогресу країни. Це дозволяє Китаю займати важливе місце у глобальному науковому співтоваристві і впливати на формування технологічного майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Китай стрімко прогресує у науці: наскільки через це занепокоєний Захід // Texty.org.ua. – Accessed November 13, 2024. – Available at: <https://texty.org.ua/fragments/112727/>.
2. <https://focus.ua/> Розвиток технологій штучного інтелекту в Китаї: напрямки та проекти.

СЛОВО НАСТАВНИКА

УДК 681.513.8:341.321.4

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПТУ САМООРГАНІЗАЦІЇ ПРИ АНАЛІЗІ ГЕНЕЗИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Борюшкіна О.В., канд. соц. наук, доцент, Державний
біотехнологічний університет*

Роль самоорганізації у становленні громадянського суспільства є актуальним питанням в контексті сучасних досліджень. Громадянське суспільство трактується як складна й багатогранна система, яка виходить за межі традиційних державних, ринкових і приватних відносин, організована на засадах добровільних асоціацій та об'єднань. Громадянське суспільство часто описується як практика солідарного життя, що втілюється через публічні взаємодії й комунікації поза межами офіційних структур.

Незважаючи на зростаючий інтерес до дослідження громадянського суспільства, його вивчення залишається фрагментарним. Соціологи відзначають низький рівень громадянської активності в Україні, що свідчить про недостатній розвиток громадянської свідомості. Водночас відсутнє єдине бачення цього феномена, що ускладнює процес його вивчення та сприяє появі протиріч у трактуванні та розвитку громадянського суспільства.

Українське суспільство має власні соціокультурні особливості, що впливають на його розвиток. Зокрема, процес переходу від традиційного суспільства до сучасного відбувається шляхом зміни соціальних структур. Якщо раніше домінували централізовані та ієрархічні структури, то сучасні суспільства характеризуються децентралізацією, демократизацією й індивідуалізацією. Ці зміни роблять соціальний порядок більш гнучким і мінливим, що ставить перед суспільством виклики у вигляді невизначеності й необхідності адаптації до змін.

Сучасні суспільства відрізняються різним ступенем розвитку самоорганізації. Наприклад, в авторитарних і тоталітарних режимах існує жорстка організація соціального порядку, тоді як демократичні суспільства мають високий рівень самоорганізації. Це є ключовою передумовою для встановлення істинної демократії. Самоорганізація передбачає, що соціальний порядок виникає спонтанно, без прямого зовнішнього впливу, що дозволяє індивідам та групам брати участь у формуванні соціальних структур.

Функціонування громадянського суспільства базується на процесах самоорганізації, які дозволяють створювати та підтримувати соціальні інститути. Ці інститути відрізняються від організованих державою тим, що їхні цілі та завдання формуються самими членами цих організацій, а не зовнішніми силами. Втрата самоорганізації та заміна її зовнішнім впливом може призвести до створення псевдогромадянського суспільства, яке тільки виглядає демократичним.

Таким чином, самоорганізація є ключовим елементом розвитку громадянського суспільства і демократії. Вона дозволяє громадянам активно брати участь у процесах прийняття рішень і формуванні суспільних структур. Однак важливо зазначити, що не всі форми самоорганізації є позитивними. Громадянське суспільство повинно сприяти свободі особистості та її духовному розвитку, тоді як організації, що пропагують насильство або порушують правові норми, не можуть вважатися його частиною.

Тому розвиток демократії в Україні вимагає підтримки самоорганізаційних процесів, що забезпечують участь громадян у формуванні соціальної реальності. Громадянське суспільство, побудоване на принципах самоорганізації, сприятиме розкриттю потенціалу суспільства та підвищенню його рівня демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко Л. Соціальні зміни у дзеркалі самоорганізаційного моделювання // Вісник Національної академії наук України. – 2002. – №. 9. – 22–28.
2. Воронянський О. В. . Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. 284
3. Воронянський О. В. Евристичний потенціал концепту «глибинна держава» в політологічній аналітиці // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2021. – Т. 2. – №. 21. – 15–26.
4. Ївженко Ю. Формування у студентської молоді почуття громадянськості в молодіжних громадських організаціях : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання» ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2017. 280
5. Нечитайло І. Системно–кодова концепція взаємодії суспільства та освіти : дис. докт. соціол. наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Харків, 2017. с.452
6. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. С.288.
7. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ : Інститут соціології НАНУ, 2015. с.240

ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФРАСТРУКТУРА» ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЙОГО ЗМІСТУ

*Бульба В.Г., доктор наук з державного управління, професор,
ННІ «Інститут державного управління»*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Оробей В.В., доктор філософії з публічного управління та
адміністрування, АО «Трест Жилбуд-1»*

Інфраструктура є складним поняттям, що потребує глибокого теоретичного осмислення, оскільки має широкий діапазон функціонального призначення та гуманітарно–орієнтовану складову. В науковій літературі найчастіше це поняття розглядають з економічної точки зору та досліджують його як каталізатор модернізації територіального простору. Деякі науковці інфраструктуру розглядають ні як самостійну структуру, а як складову соціально–економічного розвитку території. Тож, спробуємо уточнити зміст цього поняття.

Варто відмітити, що поняття «інфраструктура» раніше використовувалось у військовій справі та визначалось як комплекс допоміжних споруд, об'єктів (полігони, склади боєприпасів тощо), що забезпечують бойову здатність війська. Пізніше це поняття стали використовувати в економічній літературі для позначення комплексу обслуговуючих галузей народного господарства. І в першому, і в другому випадку інфраструктура сприймалась, як допоміжне утворення, що створює сприятливі умови для ефективного функціонування основної сфери діяльності, а також вона задовольняє людські потреби.

В ХХ ст. відбувся генезис змістової сутності поняття «інфраструктура», в результаті чого межі цього поняття значно розширились. Так, до складу інфраструктурного комплексу стали відносити інституціональну, виробничу, соціально–побутову, екологічну та персональну складові. За цей час категорія «інфраструктура» стає однією з базисних категорій економіки та позначає певний рух потоків продукції, вантажів, людей, інформації, енергії – все, що є запорукою успішної діяльності економічних підприємств.

Сьогодні поняття «інфраструктура» наводиться в різноманітних словникових виданнях – термінологічних, тлумачних, довідкових, енциклопедичних та інших, у тому числі в галузевих. Однак, досі це поняття сприймається неоднозначно.

Найчастіше інфраструктура розглядається, як сукупність галузей

господарства та видів діяльності, що обслуговують виробничу і невиробничу сфери економіки. З академічної точки зору інфраструктура є життєво необхідною комплексною складовою територією. Такий же зміст вкладається в поняття «інфраструктура» в економічних науках та здебільшого розглядається як комплекс галузей народного господарства (сфера матеріального і нематеріального виробництва), які обслуговують промисловість і сільське господарство» [1]. У такому разі ключовими складовими, що характеризують інфраструктуру, є комплекс галузей матеріального і нематеріального виробництва, що обслуговують економіку певної території. Звідси виокремлюють виробничу (забезпечує ефективну економічну діяльність) та соціальну (забезпечує комфортне життя людей) інфраструктуру.

По-різному розкривається зміст поняття «інфраструктура» і у словниках з державного управління. Зокрема, інфраструктуру визначають як «комплекс обслуговуючих структурних виробничих і невиробничих елементів, що забезпечують реалізацію, функціонування та розвиток певного суб'єкта господарювання» [2], а іноді – як базисну фізичну структуру суспільства або організації, яка забезпечує умови відтворення та надання послуг різного характеру [3]. В одному випадку інфраструктуру розглядають як комплекс елементів, що забезпечує діяльність одного суб'єкта господарювання, в іншому – і як комплекс галузей, і як базисну структуру суспільства (організації), що призначені для надання послуг різного характеру.

Варто відмітити, що в іноземних словниках інфраструктуру трактують саме як базу, що необхідна для функціонування організації (країни, системи). Зокрема, розглядають її як базову структуру організації або системи, що необхідна для її функціонування, особливо вода, енергія та системи спільного користування для зв'язку і транспорту (Сучасний американський бізнес-словник); базові системи і послуги, такі як транспорт та джерела живлення, які країна або організація використовує для ефективної роботи (Кембриджський словник); базова структура або особливості системи чи організації; основні об'єкти та системи, що обслуговують країну, місто або район, такі як системи транспорту і зв'язку, електростанції і школи; військові об'єкти країни (Британський словник) тощо.

Більш у широкому розумінні інфраструктура розглядається в енциклопедичному виданні сучасної України, а саме як «сукупність специфічних форм, методів і процесів, а також різноманітних споруд та комунікацій, що забезпечують загальні умови і нормальне функціонування економічної, соціальної, екологічної та інших галузей життєдіяльності суспільства, його відтворення і розвиток» [4]. Виходячи з цього визначення, інфраструктура є формами, методами, процесами та певними об'єктами. Спільним у всіх вищенаведених

визначень є призначення інфраструктури, що полягає у забезпеченні життєдіяльності, відтворення та розвитку суспільства (організації, системи, території).

Отримані результати свідчать про те, що поняття «інфраструктура» є багатоаспектним та багатофункціональним. Зміст цього поняття розкривається здебільшого в економічній, архітектурній, військовій, державно–управлінській та інших науках. Аналіз наведеного змістовного наповнення поняття «інфраструктура» в довідковій літературі дозволяє виділити певні підходи під час його трактування:

— інфраструктура розглядається як сукупність (комплекс) галузей, які обслуговують народне господарство (виробничу, так і невиробничу сфери економіки; сфера матеріального і нематеріального виробництва);

— трактується як обслуговуюча структура, що забезпечує реалізацію, функціонування та розвиток певного суб'єкта господарювання;

— визначається як база (основа) матеріального забезпечення та створення умов для ефективної роботи зайнятого у виробництві населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічний словник / Й. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. Київ : КОНДОР, 2006. 355

2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.–ред. кол. Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.–ред. кол. : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. Київ, 2011. 692

3. Бульба В. Г. Соціальні функції держави : монографія. Харків : Вид–во Асоціації докторів наук державного управління, 2011. 264

4. Савченко О. В., Ольшевський В. Й., Барановська І. В., Тетіор О. Н., Ковалів І. Р., Стегній О. Г., Куценко В. І. Інфраструктура // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Т. 11. URL : <https://esu.com.ua/article-12489>.

5. Оробей В. В. Публічне управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій України : ди д–ра філософії : 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків: Харк. нац. ун–т імені В. Н. Каразіна. с.281

**КОНЦЕПЦІЯ БАЛАНСУ РЕСУРСНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ ЯК
МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ**

*Воронянський О.В., кани д. іст. наук, професор
Державний біотехнологічний університет*

Сучасна світова політична система перебуває у стані глибокої кризи, яка стає дедалі помітнішою. Це не лише спонукає науковців шукати нові методи дослідження політичних відносин, але й закликає до відмови від концепцій, які не змогли підтвердити свою наукову ефективність при аналізі політичного процесу. Соціальні системи сучасного постіндустріального світу зазнають значних змін. Вони відходять від ринкових механізмів розподілу ресурсів з відкритими можливостями для соціальної мобільності та рухаються до системи, де ресурси і влада розподіляються через адміністративні обмеження та інституційні бар'єри.

У західній політичній думці спостерігається тенденція відмови від лінійного бачення розвитку суспільства, як це пропонували класики на кшталт Гегеля. Натомість вчені все більше звертаються до нелінійних моделей, що підкреслюють важливість конфліктів і соціальних протиріч. Такі підходи розвивалися в працях Теодора Адорно, Іммануїла Валлерстайна, Юргена Габермаса та інших.

У той же час багато українських дослідників досі дотримуються лінійного підходу, згідно з яким суспільство розвивається від тоталітаризму до демократії поступово і передбачувано. Однак дедалі частіше в Україні починають використовувати сучасні підходи, які базуються на урахуванні реалій соціальної конкуренції та нелінійного розвитку.

Ця стаття має на меті стисло викласти концепцію динаміки ресурсного потенціалу комунікаційних мереж соціальних систем. Вона спрямована на аналіз суспільно-політичних відносин з урахуванням конкуренції за обмежені ресурси у суспільствах, де головний акцент робиться на досягненні індивідуальної вигоди. Запропонована методологія ґрунтується на системному аналізі, неоінституціоналізмі та теорії ігор, зокрема, вона враховує принципи нерівноважної динаміки. Ця концепція вже використовується у практичній політології та була впроваджена автором у підручниках і навчальних посібниках при викладанні соціально-гуманітарних дисциплін у школах та університетах.

В процесі еволюції суспільства у ньому виникають різні форми організації, які допомагають підтримувати його цілісність і

функціонування. Основою таких форм є способи розподілу ресурсів і цінностей між соціальними групами, що регулюється через механізми державної влади. Ресурси, будь то матеріальні, інформаційні, культурні чи організаційні, використовуються для розвитку та підтримки соціальної інфраструктури – штучного середовища, в якому функціонує суспільство, і їх обробка та отримання також контролюються через владні відносини.

Коли метою людської діяльності стає не загальне благо, а особистий інтерес, державна влада надає можливість розпорядникам ресурсів використовувати ці ресурси для власної вигоди. Це веде до формування явища, відомого як «владна рента». Оскільки вигода від влади значно перевищує вигоду від ринкових обмінів, сама влада стає об'єктом інтенсивної конкуренції в політичній сфері. Внаслідок цього політичну сферу найкраще аналізувати як багатовимірний простір боротьби між різними групами, які прагнуть контролювати ресурси через державні механізми адміністративного перерозподілу.

Цей простір є динамічним полем сили, що формується під впливом балансу потенціалів різних мереж ресурсозабезпечених груп і їх протистояння з іншими соціальними групами. Політична суб'єктність і статус центрів сили досягаються лише через наявність значних ресурсів і організованість. Організованість передбачає не лише існування певних соціальних інститутів, а й здатність частини суспільства до тривалої колективної взаємодії через ці інститути для досягнення групових інтересів. Оскільки ці інтереси пов'язані з контролем над ресурсами, політичні інститути формуються для управління цими ресурсами і пристосовуються до їхніх змін. Інститути, які не встигають адаптуватися, відмирають або відходять на другий план, як це відбулося, наприклад, із феноменом сюзеренітету в феодальному суспільстві та масовими партіями в епоху постмодерну.

Механізм відтворення влади базується на монополії суб'єкта влади на розподіл критично важливих ресурсів. Якщо у споживача немає альтернатив для отримання необхідних ресурсів, він стає залежним від їх розпорядника і визнає його право на панування. Якщо ж ресурс стає доступним для загального користування, це зменшує його значущість і підриває владні позиції розпорядника. Тому підтримка монополії на ресурси є критично важливою для збереження влади, а підтримка структурної залежності від обмежених ресурсів є ключовим завданням розпорядника.

Структурна залежність виникає через штучне обмеження доступу до важливих ресурсів і можливості їх використання. Соціальні, економічні та політичні інститути визначають правила, за якими члени суспільства можуть використовувати свої ресурси для досягнення важливих цілей. Ті, хто має доступ до ресурсів, часто виявляються

залежними через штучні бар'єри, що обмежують кількість можливих взаємодій для досягнення їхніх інтересів.

Таким чином, владні переваги є цінними, оскільки забезпечують доступ до інших ресурсів – матеріальних, соціальних, культурних і політичних. Влада стає інструментом, що дозволяє зберігати монопольний статус на важливі ресурси. Економічна система постійно формує структуру влади через відносини обміну. Політичні інститути, які формуються під впливом розпорядників значних ресурсів, служать для закріплення особистої залежності і економічного панування. Проголошений принцип рівного доступу до ресурсів і влади в демократичних суспільствах насправді є ілюзією, а насправді існує порядок «обмеженого доступу», що забезпечується ієрархічною системою привілеїв і владною рентою, які підтримують різні елітні групи.

В умовах концентрації ресурсів у руках елітарних груп, адаптація соціальних інститутів до більш жорсткого розмежування соціальних статусів є реальністю, що суперечить принципу лінійного розвитку від несвободи до демократії, закладеному в традиційних підручниках.

Соціальні конфлікти, які виникають у суспільстві, як правило, так чи ынакше пов'язані з доступом до ресурсів. Основна проблема тут полягає в контролі над цими ресурсами, що здійснюється через публічну владу, передусім через державу. Політика стає ареною для боротьби за доступ до ключових центрів влади та ресурсів, що супроводжується постійними конфліктами між різними групами, які мають достатні ресурси для участі у цій боротьбі.

Ці конфлікти, які включають організаційний і інформаційний ресурси, призводять до встановлення певних інституційних правил, що визначають доступ до влади і ресурсів. Ці правила відображаються у державних структурах та правовій системі. Коли відбуваються значні зміни у розподілі ресурсів і сил, це може викликати нові суперечки, які змінюють політичний устрій і права різних груп.

Розуміння цього процесу є важливим для розробки нових підходів до викладання соціально–гуманітарних дисциплін. Використання цієї інформації допоможе створити методології, які сприятимуть формуванню нових спеціалістів, здатних приймати ефективні управлінські та громадянські рішення. Такі рішення можуть допомогти забезпечити сталий розвиток нації та покращення функціонування національної держави.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ АКТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

*Євсєєв Є., канд.іст.наук, доцент, директор Науково–дослідного
інституту Українознавства та козацтва*

Процес формування сучасної української держави, яка від самого початку свого існування позиціонується як національна, вимагає глибокого аналізу проблематики національного суверенітету. У сучасних українських наукових дослідженнях ця тема висвітлювалася у працях таких вчених, як О. Воронянський, В. Гапотій, В. Кремень, М. Розумний, Н. Палієнко, Ю. Таран, А. Ященко та інших. Проте аналіз наявних публікацій показує, що проблема національного суверенітету досліджується переважно з точки зору міжнаціональних відносин, тоді як аспект реалізації нації як колективу громадян, здатних через власну політичну організацію – національну державу – здійснювати колективні національні інтереси, залишається недостатньо вивченим.

Нація, згідно з традиційними підходами українських політологів, розглядається як єдиний суб'єкт політичної діяльності, не враховуючи наявність соціальних груп із суперечливими інтересами. О. Воронянський слушно зазначає, що в українському політологічному дискурсі національний суверенітет часто подається як ідеальна, але не завжди практична концепція, яка не завжди відповідає реальній політичній ситуації.

Тридцятирєохрїчний досвід державного будівництва в Україні показав, що, попри значні інституційні перетворення, рівень розвитку країни знижується, що відображається на ефективності управління соціально–економічними процесами. Постійні конфлікти за контроль над виконавчою владою між Президентом і Верховною Радою, а також між Президентом та прем'єр–міністром, важко вписати в концепцію демократичного транзиту.

Науковий аналіз еволюції української державної влади має не лише академічну, але й прикладну цінність. Перехід до справжньої демократії неможливий без визначення ключових суб'єктів боротьби за владу та їхніх цілей у використанні державних механізмів. Українська політологія традиційно розглядала початок 1990–х років як період протистояння ідеологічних сил: націонал–демократів, які прагнули розбудови національної держави, та комуністів, що намагалися стримати ці процеси. Проте, за дослідженнями О.

Воронянського, на політичній арені вже тоді діяли нові актори – бізнес-групи та адміністративно-владні угруповання, які впливали на перерозподіл ресурсів.

В умовах занепаду радянської держави та її дистрибутивного потенціалу наприкінці 1980-х років в Україні почали формуватися нові бізнес-групи, які, хоча й мали напівлегальний статус і обмежені ресурси, уже вступали у боротьбу за вплив на державні процеси. У період масової приватизації та перерозподілу державної власності почали з'являтися нові джерела ренти – від доступу до перерозподілу власності та контролю над цими процесами. Це означало, що перерозподіл ресурсів державної власності часто носив нелегальний характер, оскільки суперечив тодішньому законодавству. Проте залучення до цього процесу всіх рівнів влади, включно з місцевим самоврядуванням, свідчить про системність цього явища. Саме системний характер цих процесів став одним із визначальних чинників формування політичної системи України.

Одна з ключових функцій демократичної системи полягає у стримуванні монополізації влади однією з фракцій правлячої еліти. Для цього існує поділ на три гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Проте навіть за таких умов у багатьох країнах триває боротьба за концентрацію всіх владних повноважень у руках однієї групи. Україна також не уникнула цієї тенденції.

В рамках демократичного транзиту українська державність та суспільство протягом останніх тридцяти років розглядаються як такі, що перебувають у перехідному періоді від тоталітаризму до демократії. Однак реальний досвід вітчизняного державотворення ставить під сумнів стратегію побудови інститутів, спрямовану на демократизацію. Запозичення зарубіжних форм політичних інститутів не призвело до розширення політичної участі населення, а скоріше, обмежило її. Відсутність дієвих інституційних каналів впливу громадян на прийняття державних рішень спричинила масові протестні рухи 2001–2004 та 2013–2014 років, які отримали назву народних революцій. Проте навіть після зміни влади ключова проблема – брак інституційних механізмів впливу громадян – не була вирішена, що зберігає потенціал для політичної дестабілізації.

Українські політологи зазвичай закликають до вдосконалення демократичних інститутів і покращення їхньої ефективності. Однак рекомендації на кшталт "державна повинна" чи "еліта має" рідко враховують реалії політичної інституціоналізації, яка залежить від розподілу ресурсів і влади між учасниками політичної конкуренції. Існує пряма залежність між концентрацією ресурсів і владою, а також впливом асиметричного обміну ресурсами на владні відносини, що призводить до розшарування суспільства на групи з протилежними інтересами.

Інтереси привілейованих груп, які прагнуть зберегти контроль над суспільно значущими ресурсами, істотно відрізняються від загальнонаціональних інтересів. Тому нація в політичному плані є сукупністю соціальних груп, які мають власну політичну суб'єктність і конкурують між собою за доступ до ресурсів. Відповідно, нація не може розглядатися як однорідний суб'єкт, який має чітко визначену політичну волю та інтереси.

Сучасна наука давно визнала, що необхідність існування державної організації обумовлена наявністю соціальних конфліктів, які неможливо вирішити без насильницьких механізмів. Основою таких конфліктів є боротьба за ресурси, а держава, як головний механізм їхнього розподілу, є об'єктом впливу з боку тих угруповань, які мають достатньо ресурсів для впливу на державні рішення.

Представники дослідницької школи О. Воронянського наголошують, що інституційна стабільність залежить не лише від поточного розподілу ресурсів між суб'єктами політичної конкуренції, але й від попередньої конфігурації інститутів, сформованої на основі попередніх елітних угод. Цей досвід також свідчить, що за відсутності домінуючого актора політичні рішення ухвалюються поліцентрично, без суворої ієрархії влади.

Таким чином, реалізація національного суверенітету є процесом внутрішньої конкуренції за вплив на державну владу. Це означає, що категорія "національний суверенітет" залежить від розподілу влади і ресурсів у суспільстві, а також передбачає існування різних суб'єктів політичної влади всередині нації, включаючи фракції національної еліти та контр-еліти. Політичні еліти, просуваючи свої інтереси через політичну систему, намагаються надати їм загальнонаціональний характер для отримання підтримки більшості населення.

У підсумку, базову функцію національного суверенітету можна визначити як реальне забезпечення прав і свобод громадян національної держави – нації як колективного суверена. Важливо зазначити, що нація не є монолітним суб'єктом політичної конкуренції. Вона складається з різних соціальних груп, які конкурують за доступ до ресурсів. Політичні еліти, просуваючи свої інтереси, намагаються надати їм характер загальнонаціональних, щоб здобути підтримку більшості населення.

Отже, національний суверенітет залежить від розподілу ресурсів і влади в суспільстві. Політичні еліти, реалізуючи свої інтереси, намагаються представити їх як загальнонаціональні для зміцнення своїх позицій у конкуренції за владу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безрук О. О., Денисенко І. Д. Українське суспільство: теорія та практика демократичного транзиту. Сучасне суспільство. 2013. №. 2. с. 13–27.
2. Бунецький Л. В. Особливості і проблеми трансформації інституційної системи в Україні: системний аналіз та світовий досвід. Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка: Сер.: Філософія. Політологія. 07/2011. Вип. 104 . 32–38
3. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі. Сучасне суспільство. 2014. №. 1. с. 15–28.
4. Воронянський О. В. Еволюція системи державної влади в сучасній Україні в контексті концепції патронально–клієнтарних відносин. Державне будівництво. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2012_1_6. (Дата звернення 10.04.2021)
5. Воронянський О. В. Становлення системи державної влади в Україні як результат боротьби груп інтересів. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Питання політології. 2011. №. 18. с. 128–134.
6. Денисенко І. Д. Модернізація України в контексті сучасних політичних досліджень та соціальних практик / І. Д. Денисенко // Вісник СевНТУ. Серія : Політологія. – Севастополь : СевНТУ, 2011. – Вип. 123. – с. 83–86.
7. Калініченко В. В., Воронянський О. В., Калініченко В. В. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. Навчальний посібник. Харків: Оберіг, 2016. 440 с.

УДК 94(477):329.71"1989/2010"

КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКИ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ СТОСОВНО ОСВІТИ ЕТНОСІВ (1990–2000 РОКИ)

*Зеркаль М.М., доктор іст. наук, професор
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*

В умовах збройної агресії вкрай важливою стає проблема наукового осмислення державної, громадської підтримки розвитку мовного простору етноменшин у минулому. Метою і завданням даної розвідки полягають у показі, узагальненні проблем становлення системи вищих органів державної влади щодо освіти етнічних меншин, забезпечення етномовної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл. Деякі аспекти цієї проблеми одержали фрагментарне висвітлення в роботах В.П.Шкварця[1, 327–338], Л.М.Хрящівської[2,

318–321], О.В.Белікова[3, 318–321; 4, 19], В. Наулка, Я. Калакури, О. Курінного, М. Панчука, В. Котигоренка, Д.Табачника, Г. Москаля, В.Вороніна, Р.Чілачави, В.Євтуха [5, 9], Н.Макаренко[6, 15], Т.Пилипенко, Л. Нагорної [7, 111], О. Майбороди, Ю. Римаренка, О. Картунова, Кисельова, А. Колодія, І. Кресіної, В. Лісового, Г. Палій, Ю. Саєнка, Т. Рудницької, О. Реєнта[8, 97], Ю.Лихача [9, 22]. Вони здебільшого присвячені етнонаціональній структурі українського суспільства, сучасному стану етноменшин, освітній політиці держави, особливостям процесів етнічного відродження. Особливе значення мала розробка українськими вченими концептуальних підходів до аналізу в цілому етнокультури як саморегульованої системи, сфери реалізації людських цінностей, теорії етносу тощо. Водночас проблеми етномовної відповідності громадян України, процедури оновлення і удосконалення змісту освіти, формування ефективного механізму діяльності ланок вищих органів державної влади по організації вивчення мов потребували спеціального комплексного вивчення, системного та критичного аналізу.

До таких ланок відносились: Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин; Уповноважений з прав людини Верховної Ради України; Адміністрація Президента України при Управлінні внутрішньої політики; Відділ з питань освіти, культури та охорони здоров'я Кабінету Міністрів України; Державний комітет України у справах національностей та міграції; Державний комітет Автономної Республіки Крим у справах національностей та депортованих громадян при Раді Міністрів АРК; Управління (відділи) у справах національностей, міграції та релігій при обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях; Міжнародна організація з міграції (Представництво в Україні); Український Центр Прав Людини; Відділ етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України; Інститут народознавства НАН України; Центр вивчення проблем народонаселення при Національному університеті "Києво–Могилянська академія"; Інститут держави і права НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України.

Практичне здійснення державної етнонаціональної політики відбувалося на основі спеціальних програм. Зокрема, Державної програми відродження й розвитку освіти національних меншин на 1994 – 2000 роки.

На основі указу Президент України від 9 грудня 1995 р. "Про заходи щодо відтворення видатних пам'яток історії та культури України" була підготовлена Програма відродження таких об'єктів, як мечеть Селіма у Феодосії, костел Іоанна Хрестителя в Мушієве

Берегівського району на Закарпатті, синагога "Золота Роза" у Львові, татарська вежа в Острозі[8, 407] .

Етноспільноти, як суб'єкти етнополітичного процесу, отримали можливість активно формувати освітню політику держави.

Для забезпечення ефективнішого правового регулювання державою етнонаціональних процесів та на виконання Указу Президента України В.Януковича "Про додаткові заходи з облаштування кримських татар, інших осіб, депортованих за національною ознакою, та їх нащадків, які повернулися чи повертаються на постійне місце проживання в Україну" від 14 травня 2010 р., доручення Прем'єр-міністра України М.Азарова від 07.05.2010 р., з урахуванням завдання, визначеного пунктом 22 доручення Президента України від 30 квітня 2010 р. Держкомнацрелігій розробив проєкт Закону України "Про Концепцію державної етнонаціональної політики України". 1 листопада 2010 р. його було схвалено на засіданні Урядового комітету з питань екології, молодіжної політики, культури, спорту і туризму.

Кабінет Міністрів України 15 серпня 1992 р. постановою "Про спеціалізовані редакції для випуску літератури мовами національних меншин України", випуск такої літератури покладав на Державний комітет України по пресі на замовлення Комітету у справах національностей при КМУ.

3 червня 1994 р. Уряд затвердив "Державну програму відродження і розвитку освіти національної меншини на 1994 – 2000 рр.", передбачив розробку концепції освіти національних меншин як складову загальної концепції етнонаціональної політики держави.[8, 407]

Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи, пов'язані з поверненням кримських татар до Кримської АРСР" від 28 січня 1992 р. передбачила утворення Республіканської комісії у справах депортованих народів Криму. На неї покладалися функції щодо координації роботи державних органів України та Кримської АРСР щодо життєзабезпечення депортованих з цієї території. Фінансування заходів мав здійснювати Фонд депортованих народів Криму, утворений постановою уряду 14 березня 1992 р. Політична напруга в Кримській АРСР у той час обумовила ухвалення постанови ВРУ "Про підсумки роботи делегації Президії Верховної Ради України в Кримській АРСР" від 6 лютого 1992 р., яка зобов'язувала КМУ прискорити створення ефективно діючої державної структури для реалізації програми депортованих народів. У цей же період Радою Міністрів Кримської АРСР розробила програму повернення до 2000 р. близько 70 тисяч осіб з числа депортованих.

25 травня 2007 р. Кабінет міністрів України схвалив Комплексні заходи з реалізації державної політики у сфері міжнаціональних

відносин та розвитку культур національних меншин України на період до 2010 року".

Центральним органом виконавчої влади, який безпосередньо опікувався розвитком освітнього простору етноменшин, було Міністерство України у справах національностей, створене Указом Президента України від 26 квітня 1993 р. на базі Комітету у справах національностей при КМУ.

Протягом 1992 – 2001 рр. попередниками Держкомітету було підготовлено понад 70 проєктів нормативно-правових актів, у тому числі 35 постанов Кабінету Міністрів, 18 міждержавних договорів, 10 указів та розпоряджень Президента України.[13, 34] Із восьми підготовлених законопроєктів прийнято лише два. Значна частина їх мала декларативний характер і потребувала суттєвого доопрацювання.

26 грудня 2008 р. Державний комітет своїм наказом обласним державним адміністраціям дав доручення вжити заходів для розробки й ухвалення регіональних програм із розвитку культур національних меншин в областях, в яких такі програми відсутні". Це було зроблено з метою упорядкування роботи в цьому напрямку, підвищенню координуючої ролі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав національних меншин.

Підсумовуючи, зауважимо, що впродовж всього періоду незалежності вищими органами виконавчої та законодавчої влади приділялась пильна увага мовному питанню етнонаціональних меншин.

Сьогодні вкрай важливим є питання створення системи навчання, освіти та виховання етнонаціональних меншин в межах єдиної території України, враховуючи що під час останніх виборів Президента України в 2010р. мовне питання було одним з головних. Регіоналізм в Україні зараз є об'єктивною реальністю. Існуючі територіально-регіональні економічні розбіжності підсилюються новою хвилею європейської економічної кризи, що, поряд з іншими факторами (етнічною структурою населення, історичними традиціями, конфесійною належністю, техногенними розходженнями тощо), відбиваються на особливостях політичних інтересів, освітніх національних школах.

З метою гармонізації мовних відносин центральними органами виконавчої влади розроблено проєкт пакета документів для створення Ради – дорадчого органу з питань мовної політики, яка функціонуватиме при Кабінеті Міністрів України. У структурі Держкомнацміграції було створено сектор з питань розвитку та функціонування мов національних меншин. Аналіз набутого досвіду практичної діяльності системи органів вищої державної влади повинен допоггти у напрацюванні пропозицій щодо практичного втілення міждержавних угод та європейського досвіду в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуманітарно–економічні дослідження: матеріали науково–практичної конференції. – Миколаїв: Вид. відділ МННІ ОНУ імені І.І.Мечникова, 2009. – 408
2. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»:Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць.–Рівне,2010.– 333
3. Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи/ Д.В. Табачник, Г.Г. Москаль, В.М. Воронін та і.н. – К.: Етнос, 2004, – 584
4. Беліков О.В., Белікова Н.Ю., Туренко О. Стан релігійності населення і перспективи розвитку міжконфесійних та етнокультурних відносин в Україні (за даними соціологічного дослідження Донецького державного інституту штучного інтелекту. Травень 2000 року) // Українське релігієзнавство. – 2001. – № 17. – 62–74
5. Беліков О.В. Циганське населення України (XVI – XX ст.). автореф. ди на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 07.00.01 – «Історія України» / О.В. Беліков. – Донецьк, 2003. – 23
6. Євтух В. Українські ідентичності та перспективи взаємодії України з європейськими та трансатлантичними структурами //Наукові записки Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.– Випуск 2 (46).– Київ–2010, –287
7. Макаренко Н. Регіональний вимір національної ідентичності: витоки й модерні виклики (південноукраїнський формат) //Наукові записки Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.– Випуск 3 (47).– Київ–2010, –392
8. Рябошапко Л.Правове становище національних меншин в Україні (1917 – 2000) / Л.Рябошапко. – Львів, 2001. – 484
9. Питання Ради представників громадських організацій національних меншин. Указ Президента України від 22 липня 2000 р. //Офіційний вісник України. – 2000. – №3. – 18–26
10. Волга О. Для національних меншин України /О.Волга //Урядовий кур'єр. – 1992. – 2 жовтня.
11. Голос України. – 1992. – 8 грудня; Голос України. – 1994 – 22 лютого.
12. Міжнаціональні відносини і національні меншини України: стан та перспективи /Р.Ш. Чілачава, Т.І. Пилипенко (упорядник); К.: Голов. спец. ред., літ. мовами нац. Меншин України, 2004, – 384
13. Куц Ю.О. Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект /Ю.О.Куц. – Х., 2002. – 204

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА НАУКОВИХ ЗНАНЬ У САКСОНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ В ЕПОХУ РЕФОРМАЦІЇ ТА КОНФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

*Каріков А., доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Реформація і конфесіоналізація в німецьких землях раннього Нового часу зумовили масштабні зрушення в різних сферах життя. Не стала винятком система вищої освіти. Як Віттенберзький університет – центр Реформації, так і інші навчальні заклади Німеччини зазнали впливу нового руху. Це позначилося на діяльності університетів, що вплинуло на розвиток науки. У конфесійну епоху, зміст якої був тісно пов'язаний з впровадженням реформаційних перетворень у повсякденне життя німецького суспільства, Віттенберзький університет тривалий час продовжував зберігати значення форпосту лютеранства.

Від самого створення Віттенберзький університет зазнав помітного впливу «північного гуманізму». На запрошення саксонського курфюрста Фрідріха до Віттенберга прибули, зокрема, лейпцизький професор медицини Мартін Полліх, видатний ритор Герман фон дем Буше, теолог Йоганн фон Штаупіц, який пізніше став духовним наставником молодого Лютера. Таким чином, Віттенберзький університет завдяки діяльності гуманістично налаштованих викладачів виявився важливим центром науки.

З початком Реформації значення Віттенберзького університету дедалі зростало. До Віттенберга приїздили прибічники Реформації з різних німецьких міст, а пропагандисти нового учення вирушали звідти до інших регіонів. Лекції Лютера та Меланхтона відвідували 400–600 слухачів.

У зимовому семестрі 1523–1524 рр. Меланхтона було обрано ректором університету. Важливу роль у проведенні реформ у Віттенберзькому університеті відіграло звернення Лютера і Меланхтона до територіальної влади, у якому йшлося про необхідність матеріальної підтримки викладачів вищої школи. Новий саксонський курфюрст Йоганн Стійкий підтримав розширення меж академічних свобод університету, одночасно гарантувавши належне матеріальне забезпечення його викладачам за рахунок майна місцевих штифтів (духовних закладів, створених за ініціативи світських правителів), переданого під управління територіальної влади курфюршества. Зокрема, сам Меланхтон здобув не тільки дворазове збільшення заробітної платні (зі 100 до 200 гульденів) а й право читати ті лекції,

які він сам обере, не переобтяжуючи себе теологією. Також було збільшено жалювання Йоганна Бугенхагена та інших кращих викладачів університету.

Зусилля Меланхтона на посаді ректора були спрямовані на реформування навчальних планів усіх чотирьох факультетів Віттенберзького університету. Реформування розпочалося у 1526 р. запровадженням у дію нових навчальних статутів. До 1545 р. вони були розроблені для всіх факультетів і для університету в цілому. Варто зазначити, що на зміст документів, які визначали напрями організації життя і навчальної діяльності Віттенберзького університету, помітно вплинули ідеї лютеранської конфесіоналізації. Зокрема, новий статут теологічного факультету (1533 р.) передбачав побудову навчального процесу на ідейних засадах Аугсбурзького віросповідання. Теологічна доктрина зобов'язувала всіх педагогів дотримуватися «у викладанні чистого, не викривленого євангелічного учення».

Відповідно, Віттенберзький університет першим серед німецьких університетів виявив себе не тільки як регіональний освітній заклад, але й як центр наукового впливу на інші німецькі території. Зростанню популярності навчання у Віттенберзькому університеті серед молоді німецьких територій та іноземних країн сприяли трансформації навчального процесу, що відповідали запитам суспільства раннього Нового часу. За часів лютеранської конфесіоналізації перед інтелектуалами постало завдання прямої участі в поширенні протестантської проповіді, що, по суті, позначило необхідність трансформації їх ідентичності.

Віттенберзький університет з 1535 р. став центром здійснення ординації євангелічних священнослужителів, що також прилучало до нього нових слухачів. Здобуття вищої освіти на теологічному факультеті за часів лютеранської конфесіоналізації постало необхідною умовою ординації священнослужителів. Перед ординацією кандидати на священнослужіння мали скласти екзамен. Філіп Меланхтон, який особисто проводив його у 1549–1555 рр., приділяв головну увагу питанням віровчення: знанню відмінностей між лютеранським та католицьким ученнями, розумінню біблійних засад євангелічної доктрини. Екзамен проводився латиною і тривав не менш години. Як зазначає Л. Стасюк, «у прагненні подолати трансцендентні константи католицької теології, лютеранська ортодоксія розширила межі традиційно–конфесійного нарративу, зробивши наголос на інтелектуальній строгості у сприйнятті раціоналізованих Мартіном Лютером догматичних засад християнства, що спричинило чіткість у наукових і метафізичних підходах у дослідженні теологічних питань» [2, 19].

Позитивний вплив на розвиток Лейпцизького університету в умовах лютеранської конфесіоналізації справив енергійний, гуманістично освічений діяч Каспар Борнер, який у 1539 р. став новим ректором цього навчального закладу. Запрошення до університету в 1541 р. відомого гуманіста й реформатора Йоахіма Камерарія для викладання грецької та латинської мови стало свідченням повороту територіальної влади до підтримки євангелічних ідей. У наступні роки розпочалося реформування системи навчання в цьому вищому навчальному закладі. Матеріальне становище викладачів Лейпцизького університету покращилося, передусім, завдяки регламентації заробітної платні. Найвищою вона була у професора грецької та латинської мови – 300 гульденів на рік; професор грецької філософії отримував 150 гульденів, професор математики – 100 гульденів, інші професори – 50 гульденів. Піклування про гідне матеріальне забезпечення кваліфікованих викладацьких кадрів сприяло досягненню нових успіхів в їх професійній діяльності. Зокрема, у 1543 р. на теологічному факультеті Лейпцизького університету відбулися перші присудження вченого ступеня доктора євангелічної теології. Його було присуджено Вольфгангу Ширмейстеру (останньому пріору домініканського монастиря), ректору Каспару Борнеру, викладачу єврейської мови Бернгарду Циглеру, суперінтенденту Йоганну Пфєффінгєру, який читав курс з тлумачення Біблії, й Андреасу Самуєлю. Ця подія засвідчує прагнення реформаторів зберегти академічні традиції університетської освіти та науки і в умовах конфесійно–політичних перетворень у Саксонії.

На нашу думку, як непрямий показник культурної значущості університетських центрів Саксонії в масштабах німецького суспільства раннього Нового часу може бути визначена кількість книг, що виходилоком у цих містах. Саме Лейпциг і Віттенберг за цим критерієм посідали провідні позиції серед усіх німецьких міст: у Лейпцизі протягом XVI ст. було надруковано 26461 найменування книг, у Віттенберзі – 20511 найменування, тоді як у наступному за цим показником центрі книгодрукування – Нюрнберзі – тільки 11675 назв книг [1, 205].

Отже, за часів лютеранської конфесіоналізації у Віттенберзькому університеті, як і у вищих навчальних закладах, що виникли в часи Реформації, роль наукових знань поступово зростала. Це було пов'язано насамперед із реформами церковної та освітньої системи, у проведенні яких брала активну участь інтелектуальна еліта. Зазначений процес мав універсальний характер для суспільства раннього Нового часу, але саме в євангелічних регіонах Німеччини він виявив себе вперше. Перспективою подальшого дослідження постає вивчення загального впливу Віттенберзького університету на духовну культуру німецького суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каріков А. Лютеранська конфесіоналізація в Саксонії в 1525–1580 рр.: монографія. Харків: НУЦЗУ; ФОП Панов А.М., 2018.
2. Стасюк Л. О. Ортодоксія як детермінанта класичного протестантизму. Вісник Житомирського державного університету. 2013. Вип. 67. Філософські науки. с. 18–21.

УДК 001:303.687

НАУКОВІ ПРОЄКТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Каріков А., доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Суттєвою особливістю розвитку науки є наступність досвіду і знань, єдність традицій та новаторства. Однією з форм її втілення є наукові проєкти, здійснення яких передбачає активність мислення, творчі дискусії та конструктивну критику.

Проєктна діяльність, по суті, неможлива поза постійним пошуком і знаходженням нових ідей. Ідея проєкту, втілюючись у життя, дає змогу розв'язати певну актуальну проблему, створивши певний унікальний продукт або послугу. Для досягнення такої унікальності ідея проєкту повинна мати ознаки креативності (оригінальність, новаторство, впливовість, формування нового), що постають наслідком застосування творчого підходу в межах відповідної проєктної діяльності.

Наукові проєкти (НП) характеризуються тим, що в них порушується «рівноправність» керівників проєктів і функціональних керівників – виконавці підпорядковані, в першу чергу, функціональним керівникам. Належне управління НП – ключова умова досягнення кінцевого результату. Воно повинно носити системний характер, що передбачає контроль ходу реалізації проєкту, виявлення відхилень фактичного процесу від запланованого, коригування дій на будь-якому етапі реалізації проєкту.

У процесі застосування проєктного підходу до наукової діяльності кожне наукове дослідження – це окремий науковий проєкт, що має унікальний результат обмежений час виконання, визначену вартість, певні вимоги до кінцевого результату. Особливості НП – нетрадиційність та трудомісткість, що мають забезпечити отримання нового наукового знання. Наукові проєкти є нетрадиційними, оскільки їхніми продуктами є нові знання, одержані в процесі проведення фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксовані

у формі звітів про науково–дослідну роботу або наукового відкриття тощо. Водночас виконання наукових проєктів – це трудомістка діяльність, в якій більшість часових, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів припадає на проведення наукових досліджень з метою отримання наукових та науково–технічних результатів. Основними виконавцями наукових проєктів є вчені.

Виконуючи дисертаційне дослідження, аспірант вперше стикається з критеріями наукової діяльності, її ідеалами? такими поняттями, як новизна наукового дослідження, його обґрунтованість, значення результатів для теорії і практики, що є базовими нормативами оцінки дисертації. Здобувач прагне досягти внутрішньої єдності роботи, сформулювати новизну пропонованого наукового знання, обґрунтувати його достовірність, тобто намагається дотримати ті критерії, які існують в науці і встановлені відповідними норматив. Наступним досить очевидною ознакою є визначення дисертації як науково–кваліфікаційної роботи. Тобто, з одного боку, вона є підставою для присудження здобувачеві відповідної кваліфікації, а з другого – це наукове дослідження з усіма притаманними йому атрибутами.

До нормативної групи належить також ознака кінцевого терміну виконання дисертаційного дослідження. Нормативним моментом завершення роботи є подання дисертації до дисертаційної ради, після чого будь–які зміни, виправлення або доповнення до тексту дисертації вже не допускаються. Стаття, представлена в науковий журнал, після рецензування може неодноразово редагуватися і поліпшуватися автором, тоді як здана в дисертаційну раду і прийнята до захисту дисертація правці не підлягає.

Доречним постає ставлення до дисертації як до наукового проєкту, оскільки саме проєкту притаманні новизна, закінченість, обмеженість ресурсів, цілісність, стадійність виконання, внутрішня єдність і підготовка відповідної документації. Саме через дисертаційне дослідження проєктна установка у сфері науки помітно посилюється, надає певні технології підготовки проєктів, що реалізуються в різних сферах наукової діяльності людини, зрощуючи знання природних і соціально–гуманітарних галузей науки з технологічними.

Отже, виконання наукових проєктів постає відповіддю на виклики сьогодення. Воно має сприяти колективній діяльності вчених, які виконують їх в єдиному часі та просторі, тим самим набуваючи важливих компетентностей, активізуючи комунікацію, усвідомлюючи власну відповідальність за науку, удосконалюючи творчі здібності.

ЕТИКА МАЙБУТНЬОГО В КОНЦЕПЦІЇ Ю. Н. ХАРАРІ

*Кобелева Д.Л., канд. філо наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет*

У своїй книзі "21 урок для 21 століття" ізраїльський історик та соціальний філософ Юваль Ной Харарі порушує надзвичайно важливе питання про майбутнє людства. Це питання стосується того, чи залишиться людина в тому вигляді, в якому вона існує сьогодні, необхідною для цивілізації майбутнього. Хоча таке питання може здаватися дивним або навіть абсурдним, при детальному розгляді сучасних тенденцій воно набирає цілком логічного підґрунтя.

Сучасне суспільство, ймовірно, стає свідком конфлікту між двома світоглядними парадигмами: гуманізмом і техніцизмом. Ці парадигми розвивалися майже одночасно в епоху Ренесансу та Нового часу і визначали напрямок розвитку людства протягом останніх п'яти століть. Харарі називає цей період "когнітивною революцією". Важливо зазначити, що гуманізм, наука та економіка розвивалися в тісній взаємодії, що, в кінцевому підсумку, призвело до формування сучасної глобальної цивілізації.

Взаєморозвиток цих парадигм відбувався таким чином: гуманістичний світогляд поступово переміщує людину в центр світового порядку. Людина втратила колишні зовнішні орієнтири (Бога, церкву, потойбічні сили тощо) і тепер сама визначає свої пріоритети та формує сенси. Людина більше не слухається нічого, окрім власного розуму і почуттів. Все, що відбувається у світі, має відповідати людині і бути їй корисним.

В останні п'ять століть розвиток науки і техніки відбувався під гаслом "Знання – це сила!". Науково-технічний прогрес сприяв розширенню влади людини над навколишнім світом і зміцнює гуманістичні ідеї. Проте вже в ХХ столітті починає визрівати конфлікт, коли стає зрозумілим, що подальший розвиток науки і техніки ставить під загрозу саме існування людини. Сьогодні гуманістичні цінності, такі як свобода волі і прийняття рішень, опинилися під загрозою.

У цій статті розглядається проблема співіснування людини з інформаційними алгоритмами, які становлять основну загрозу для людської значущості в сучасній цивілізації. Є ймовірність, що техносфера, яка була створена для людини, скоро перевершить її в багатьох аспектах. Хоча ми вже звикли до того, що техніка перевершує нас фізично, з інтелектуальною та моральною перевагою примиритися буде значно важче. Саме тому сучасні філософські

пошуки зосереджені на з'ясуванні, як саме відбуватиметься взаємодія людини і техніки в майбутньому. Чи залишиться людина непридатним пережитком минулого, чи знайде своє унікальне місце в новій епосі?

Харарі зазначає: "Коли штучний інтелект почне приймати оптимальні рішення, наші уявлення про людську природу і життя будуть вимушені змінитися. Люди звикли вважати, що життя – це драма прийняття рішень. Що трапиться з таким поглядом на життя, якщо ми будемо все більше покладатися на штучний інтелект, надаючи йому право вирішувати за нас?" Тобто, як зміниться етика в умовах, коли штучний інтелект почне приймати рішення, які зазвичай вважаються етичними?

Більшість людей вважають, що етичні рішення не підлягають алгоритмам. Але Харарі стверджує, що сучасна техніка також стикається з етичними проблемами і повинна вирішувати їх. Наприклад, як має діяти безпілотний автомобіль в аварійній ситуації?

Однією з основних проблем етики є її відокремленість від реального життя. Наша поведінка часто визначається не етичними нормами, сформульованими філософами, а інстинктами та почуттями, які сформувалися в результаті тисячоліть природного відбору. Ці природні алгоритми є складними обчисленнями, які здійснює наш мозок, але результати цих обчислень часто не відповідають сучасним реаліям. Тому етика, на жаль, не вбудована в наш мозок. Можливо, філософи тепер мають унікальну можливість – програмувати етичні системи. Харарі пише: "Якби Кант, Міль і Руссо вміли програмувати, вони б написали програму для безпілотного автомобіля, щоб він точно дотримувався їх вказівок".

Отже, "теоретична проблема філософської етики перетворюється в практичне інженерне завдання". Це перетворення не вирішує всіх філософсько–етичних суперечок, але може надати етиці практичне втілення. І це буде відбуватися не на рівні переконань і суб'єктивного досвіду кожної окремої людини, а на рівні необхідності та об'єктивності програмного забезпечення.

Сучасні технології, як вже зазначалося, витісняють людину з багатьох сфер зайнятості. Інформаційні алгоритми набагато ефективніше аналізують великі дані і приймають рішення на їх основі, ніж людина. Наприклад, експертні системи в медицині, навігаційні системи або управління виробничими процесами. Проте, ймовірно, в найближчому майбутньому техніка не зможе замінити людину в сфері надання сенсу. Техніка поки що не знає, чого вона хоче і що їй потрібно. Можливо, це питання часу, і в майбутньому техносфера навчиться мистецтву визначення цілей. Але на даний момент це є однією з останніх ознак людяності в сучасній цивілізації.

Отже, філософія має можливість перейти на новий рівень розвитку, перетворившись із дисципліни, яка висуває припущення про

можливі стани речей, на науку з практичним втіленням. Харарі вважає, що суспільство, можливо, вперше отримає можливість притягти філософів до відповідальності за наслідки їхніх теорій. Це ставить перед філософською спільнотою завдання розглянути можливості практичної філософії та її вплив на цивілізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харари, Ю. Н. (2016). 21 урок для XXI века. Кnygu klubas, 336.
2. Харари, Ю. Н. (2018). Sapiens : Краткая история человечества : монография. Москва : Синдбад, 512.

УДК 94(477.62)

БОРОТЬБА ЗА МОВУ ТРИВАС

*Лаврут О.О., доктор історичних наук, доцент
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(м. Краматорськ)*

Мова відіграє різні функції у суспільстві, у тому числі комунікативну, консолідуючу. Вона соціалізує особистість, є складовою суверенітету держави, фундаментом пам'яті. Довгий час українська мова мала другорядний статус. Це стосується радянської доби, особливо другої половини ХХ ст., коли влада здійснювала заходи, спрямовані на русифікацію та знецінення надбань української культури, що мала багатий спадок і потенціал.

Джерелами русизмів був адміністративний тиск, всілякі заборони (що виявлялися у топонімах, зокрема, Белград, Ровно, снаряд), незнання досягнень української мови, відсутність доступу до джерел, так звана «перестраховка», коли автори вживали «безпечні слова», оскільки у пам'яті залишилися ще репресії; у перекладах зустрічалася значна кількість русизмів, у тому числі й у академічних виданнях, енциклопедіях («Дитяча енциклопедія», «Астрономія», «Кулінарія») [2, 112]. Русифікація полягала не лише у вживанні російськомовної термінології, але й вилученні україномовних [1, 235].

Фонетично правопис був порушений, що полягало у вилученні з української абетки деяких літер (ще у 1930-х рр.), ігноруванні, каліцтві мови. Це призводило до того, що рідну мову перетворювали на суржик, на неповноцінний жаргон. У прикрому становищі опинились українські митці, котрі воліли сказати на повні груди красиво, а не могли добирати найдоцільніші мовно-літературні засоби [4, с. 36]. А після приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР почалося викорінення галичанізмів з української мови (так зване «розгаличанення»). Наприкінці 1950-х років українським

радянським письменникам дозволили «любити і шанувати рідну мову» – після «ждановщини». Так була сформульована тема статті головного редактора «Літературної України» Антона Хижняка, котру надрукували 20 травня 1958 р. – «Любімо, шануймо рідну мову!». Тоді ж з'явилися у журналі «Вітчизна» і «Нотатки про мову» Степана Ковганюка, що висловився проти зайвих русизмів в українській мові. Сміливіше заговорили про це на з'їзді письменників України в Києві у березні 1959 р. Тодішній голова Спілки письменників Микола Бажан у доповіді на ньому відзначив: «Перед українським письменником стоїть ... категорична вимога – чистоти мови». Треба зрозуміти, що припиненням братерства мов російської і української є знецінення мовної своєрідності, практика безграмотного «суржика». Взяли під охорону і форму давального відмінка із закінченням *-ові, -еві* та кличну форму, що на сьогодні є вживаною; і «контрреволюційні» слова: «відсоток», «книгарня»; відзначивши, що їх не можна викидати із української мови лише тому, що в російській мові не має таких слов'янських відповідників. А це вже характеризували «пуризм», що його у 1930–х роках викорінювалось як «націоналістичне шкідництво» [4, 64].

Після цього з'їзду почали засуджувати «російсько–український суржик»: «На жаль, працівники радіомовлення і редакції газет, замість доносити до слухачів і читачів неоціненні скарби багатой української мови, виховувати у них почуття мови і прищеплювати любов до рідного слова, часто посилають в ефір і дають на шпальтах газет такий суржик, що стає боляче та прикро». Максим Рильський, взявши участь в обговоренні в «Літературній газеті» з питань мови, зазначив, що йому боляче бачити, що в нашій літературі, особливо у пресі викорінюється форма давального відмінка. Митці висловлювалися і проти непотрібних іноземних термінів [4, 65].

Більші можливості щодо боротьби з русизмами з'явилися після Київської конференції 11 – 15 лютого 1963 р.: вона стала «відгуком» московської, де було висловлене таке побажання: «Згідно з заповітом В. І. Леніна, слід боротися за чистоту, нормативність та досконалість усіх літературних мов народів СРСР». Показово, що доповіді конференції були видані у вигляді збірника під назвою «Про культуру мови» [4, 66]. У повідомленні про цю конференцію 1963 р. зазначено, що учасники її визнали за доцільне запровадити на філологічних факультетах університетів та педагогічних інститутів, на випускних курсах інших факультетів курс практичної стилістики; створити умови для спеціальної підготовки на філологічних факультетах кадрів перекладачів, текстологів, редакторів; підготувати й видати підручники зі стилістики [4, 73].

Саме у сфері лексики найбільше попоралися русифікатори. Постійне вживання російської мови, як «рівноправної» призводило до

неминучого засмічування української мови русизмами, до страти, навіть, чуття мови. М. Рильський писав: «Футболісти наші рішуче відмовились від англійської термінології..., ми можемо здійснювати пуристичні заміри тільки такою мірою, яку дозволяє Москва». З приводу синонімів у статті «Словник і питання культури мов» він зазначав: «Деяким перекладачам з російської чи іншої мови здається, що кожному слову має відповідати тільки одне слово української мови – це не так». Здається сталася ніби продухвина для реабілітації раніше заборонених слів: їх стали вживати поряд із примусово накинутими російськими [4, 71]. Спостерігалися калькування із мови «старшого брата» у всіх сферах, Зросійщувалася і науково–технічна термінологія, наслідком чого стало механічне, сміхотворне продукування слів, застосування маловживаних в українській мові дієприкметників. Тенденції цього процесу спостерігались у власних назвах, новотворах, «блатному жаргоні» [3, 167 – 168].

Мова – засіб демонстрації колишніх образ, джерело політичних змагань за вплив «свої – чужі». У СРСР лінгвістика потрапила у список небажаних наук через погляди, що суперечили ідеолого–офіційним [3, с. 247]. Йшов процес запровадження і розширення російськомовної термінології. Проте на сьогодні, ситуація змінилася і на суспільний простір вийшла справді якісна україномовна продукція: літературна, кінематографічна, музична та інша, яка розрахована на широке коло споживачів не лише в Україні, а й далеко за її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики : монографія. Київ : Світогляд, 2005. 315
2. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ : ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2011. 272
3. Російщення України. Науково–популярний збірник. Київ : Видання Українського конгресового комітету Американської Ради оборони допомоги Україні, 1992. 176
4. Чапленко В. К. Мовна політика більшовиків на Україні в 1950–60 рр. Чікаго : Український Публістично–Науковий Інститут, 1974. 216

РАДЯНСЬКА СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ 1920–Х РР.

*Мельничук М.О., кандидат історичних наук, докторант
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського*

НК – Романюк І.М., доктор історичних наук, професор

Період 1920–х рр. є найбільш інформативно насиченим в дослідженні проблем, пов'язаних із охороною здоров'я населення УСРР. Авторами публікацій з цієї проблеми найчастіше були власне радянські урядовці або ж практикуючі лікарі системи охорони здоров'я. Особливістю історіографії охорони здоров'я населення 1920 х рр. є наявність значної кількості праць, присвячених страховій медицині. Запроваджена постановою РНК УСРР від 10 грудня 1921 р., страхова медицина була визнана основною організаційно–правовою формою забезпечення робітників та службовців упродовж досліджуваного періоду. Теоретичні засади цього інституту були закладені доктором медицини, професором М. Вигдорчиком, який у 1920–х роках опублікував низку фундаментальних досліджень, присвячених страхуванню на випадок хвороби, проблемам касової медицини, інвалідності внаслідок нещасних випадків та професійних захворювань, травмолігічній експертизі тощо. З–поміж з них слід назвати монографічне дослідження, присвячене страхуванню на випадок хвороби.

Окремі брошури та статті в періодичній пресі того часу присвячені проблемі становлення та функціонування підвідділу робітничої медицини при НКОЗ УСРР. Так М. Лукомський у своїй праці розкриває особливості функціонування та перспективи розвитку інституту робітничої медицини.

Загальні питання порядку надання медичної допомоги застрахованим у своїх працях висвітлюють В. Караваєв, А. Штейнберг. Практичну діяльність страхових органів із забезпечення медичною допомогою в Україні описує М. Котляр.

Наступним комплексом проблем, які знайшли своє відображення в літературі 1920–х рр. були питання, пов'язані з розвитком медико–санітарної справи на території УСРР. Найбільший внесок у розробку означених питань здійснили керівник санітарно–епідеміологічного відділу НКОЗ УСРР, майбутній академік, дійсний член Академії медичних наук О. Марзеєв, нарком охорони здоров'я УСРР у 1920–1925 рр., фахівець із соціальної гігієни М. Гуревич та один із

засновників української соціальної медицини, завідувач статистичного відділу НКОЗ УСРР у 1922–1930 рр., професор медицини Томілін. Так О. Марзєєв у своїй праці, опублікованій у журналі «Профілактична медицина», окреслює стан санітарної організації в Україні упродовж досліджуваного періоду. М. Гуревич акцентує свою увагу на стані медико–санітарної мережі на селі. Томілін системно описує санітарний стан України в 1928 р. У своїй праці дослідник подає відомості про фізичний стан населення України; розкриває загальну картину захворюваності, включаючи соціальні та інфекційні хвороби; характеризує санітарний стан населення та його харчування; простежує загальну динаміку основних демографічних показників. Окремим питанням санітарної організації і санітарної освіти в УСРР адресується розвідка В. Крюкова.

Надзвичайно актуальними в діяльності органів охорони здоров'я УСРР упродовж 1920–х рр. були питання, пов'язані з протидією епідеміям та соціальним хворобам. Цій проблематиці присвячуються праці, написані безпосередньо медичними працівниками. На характеристиці конкретних заходів органів охорони здоров'я, спрямованих на подолання наслідків епідемії малярії наголошує Л. Лейзерман. Протидію органів охорони здоров'я соціальним хворобам розкриває В. Бондаренко.

Важливою темою, якій присвячені розвідки означеного періоду, є діяльність санаторно–курортних та профілактичних установ охорони здоров'я. Так загальнотеоретичні та практичні аспекти цієї проблеми представлені у працях І. Баєвського, Б. Мілютіна. Досягнення та труднощі в роботі санаторно–профілактичних установ УСРР, а також перспективи розвитку санаторно–курортної допомоги в Україні розкриваються у праці Н. Борисова. З метою забезпечення ефективності санаторно–курортного лікування колективом дослідників було підготовлено спеціальну підбірку, присвячену розкриттю показань і протипоказань при лікуванні на українських курортах.

У цей час виходять друком праці, що стосуються питань охорони матері та дитини. Скажімо, А. Федотова розкриває проблему абортів та способи боротьби із ними. Цікаву та ґрунтовну працю з охорони матері і дитини, присвячену 30–річчю організації «Крапля молока», підготував у 1927 р. колектив Одеської інспектури охорони здоров'я. В книзі опублікували свої статті 35 провідних лікарів з Казані, Києва, Ленінграда, Москви, Одеси, Харкова, більша частина з них мали відповідні наукові ступені та вчені звання.

Наприкінці 1920–х років з'являються перші історичні нариси. Автором одного із них, що вийшов друком російською та українською мовами, є нарком охорони здоров'я УСРР 1925–1929 рр. Д. Єфімов. У книзі, на основі конкретного статистичного матеріалу, показані успіхи

радянської системи охорони здоров'я в Україні щодо росту санітарної культури та санітарно-гігієнічного виховання населення; оздоровлення праці та побуту; лікувально-профілактичної допомоги робітникам і службовцям; боротьби із соціальними хворобами; охорони матері і дитини; будівництва мережі лікувальних і санаторно-профілактичних закладів.

Загалом серед робіт 1920-х рр. відсутні дослідження, які носять суто науковий характер. Однак, написані переважно лікарями-практиками та працівниками системи охорони здоров'я, вони характеризуються, передусім, професійним розумінням проблеми та використанням широкої джерельної бази. Крім того, автори, на основі власного досвіду, намагалися об'єктивно та без прикрас висвітлювати різні проблеми та невирішені питання у сфері охорони здоров'я. У подальшому саме такі роботи складуть основу для наукового осмислення цієї теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вигдорчик Н. А. Теория и практика социального страхования. Вып. 3. Страхование на случай болезни в России. М.; Петроград: Книга, 1922. 155
2. Марзеев А. Н. Воспоминания санитарного врача: авторський вариант. Под ред. А. М. Сердюка. К.: Деркул, 2008. 287
3. Томілін А. Спроба санітарного опису України. Харків: ЦСУ, 1928. 67
4. Лейзерман Л. Й., Паулі Л. Остання епідемія малярії на Україні // Профілактична медицина. 1929. № 3-4. 27-39.
5. Бондаренко В. Боротьба з соціальними хворобами в радянській республіці. Харків: Державне видавництво України, 1925. 67с.
6. Єфімов Д. Завдання комітетів взаємодопомоги в справі охорони здоров'я на селі. Харків, 1925. 18 с.

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО–КОМУНІКАЦІЙНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Моїсеєва Н.І., Державний біотехнологічний університет
зав. каф. ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально–гуманітарних дисциплін,
доктор економічних наук, професор*

Одним із основних завдань сучасної освіти є поліпшення якості фахової та гуманітарної підготовки спеціалістів, зокрема у сфері сільського господарства, та посилення виховної роботи як важливого напрямку діяльності вищих навчальних закладах. В умовах інформатизації освіта швидко адаптує різні комунікативні практики, які відображають посилення ролі комунікаційних зв'язків у суспільних відносинах. Зокрема, фахівці приділяють значну увагу педагогічній, міжособистісній, управлінській і професійній комунікаціям у сфері освіти.

Загальний базовий тип комунікації в освіті зумовлений концептом масової (індустріальної) освіти, де основним процесом була трансляція стандартизованих знань. Важливим елементом такого типу комунікації є текст, що передає стандарт. Викладач у такій ситуації є тим, хто транслює текст, тоді як студент сприймає його. В цьому контексті освіта є частиною соціально–технологічного світу, де людина подана виключно функціонально, а комунікація редукується до процесу трансляції знань.

Сьогодні, з одного боку, стандарти багато в чому залишаються колишніми, але функції освіти змінюються. Постає завдання створення нового змісту, нових технологій, що вимагає «народження нового» контенту, який потребує відповідних форм. Тому важливо не тільки формувати знання, а й створювати нові форми і технології комунікації. Це вимагає особливих умов комунікації для ефективного «запакування» сенсу в нові форми.

Комунікація між поколіннями в освітньому процесі повинна здійснюватися не шляхом нав'язування стандартів освіченості, а через узгодження нових знань із власним досвідом студента. Актуальним стає суб'єктно–суб'єктна взаємодія, де комунікаційний процес між викладачем і студентом є взаємопроникненням двох культурно–інформаційних і психологічних реальностей. Важливими елементами освітнього процесу є комунікативний простір, що складається з соціальних і професійних комунікацій типів: «викладач – студент»,

«викладач – викладач», «студент – адміністратор», «викладач – адміністратор».

Модернізація освітніх галузей та інтеграція України у світову систему вищої освіти потребують гармонізації професійної підготовки та виховання студентів як взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесів. Комунікативний процес у вищих навчальних закладах має базуватися на чітко визначених цілях і завданнях освіти та виховання студентської молоді, що є основою для формування комплексного підходу до підготовки майбутніх фахівців.

Виховний процес разом із навчальним має забезпечити формування системи гуманістичних цінностей особистості, які є основою її ставлення до прав людини, культури, науки, освіти, мистецтва, етики, моралі та національних особливостей. Важливо акцентувати увагу на цінностях, які формують ціннісну свідомість особистості та сприяють її соціальній відповідальності. Першочерговими завданнями є розвиток поваги до гідності особистості, інтеграція знань у соціальний контекст та підтримка загальнолюдських моральних цінностей.

Досвід вищих навчальних закладів України підтверджує необхідність збереження й подальшого розвитку системного підходу до виховання. В сучасних умовах, коли освіта швидко адаптується до інформатизації та змінюється система соціальних комунікацій, важливо зберігати і вдосконалювати підходи до виховної роботи, яка має стати не просто передачею знань, а й формуванням соціально–активної особистості.

Сучасна вища освіта як процес є взаємодією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Освітній процес постає як форма соціалізації особистості, де мета і форми визначаються соціумом і регулюються державою. Освіта слугує особистісним цілям, забезпечуючи індивіда знаннями, навичками та вмінням ефективно жити в конкретному соціумі. Вона має складну просторово–часову структуру, що включає суб'єктно–об'єктні відносини різних рівнів, і має свій матеріальний та ідеальний зміст.

Освітній процес слід розглядати як систему комунікацій, де важливими є наступні елементи:

- 1) безпосередньо навчання, тобто передача знань, умінь і навичок;
- 2) формальна організація цього процесу;
- 3) комунікації різного змісту і рівня в цьому процесі;
- 4) ролі, інтереси та ідеали основних суб'єктів.

Освітній процес є процесом передачі соціально значущої інформації, структурованим у просторі й у часі, організованим і супроводжуваним постійним відтворенням комунікацій різного рівня.

Сучасна концепція комунікацій у сфері освіти передбачає формування нової суб'єкт–об'єктної парадигми виховання, в якій реалізуються ідеї гуманізму та толерантності. Особливістю сучасного комунікативного процесу є соціально–особистісна парадигма зв'язків, що відзначається гуманістичним наповненням. Це включає акцент на національних і загальнолюдських ціннісних пріоритетах, формування громадянина і патріота, що є важливими для виховання молодого покоління.

Підвищення якості фахової та гуманітарної підготовки спеціалістів, посилення виховної роботи та її роль як важливого напрямку діяльності університету є актуальними завданнями сучасності. Виховання інтелектуальної еліти суспільства має здійснюватися на основі цілеспрямованого формування національно–громадянських засад, професійних знань, умінь та навичок студентів як майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський, О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві / О. В. Воронянський // Сучасне суспільство.– 2020.– Вип. 2 (18).– 37–47.с.

2. Грабар Н. Г. Виховна діяльність бібліотек вищих навчальних закладів у сучасних соціально–комунікаційних умовах: автореф. ди ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Наталя Григорівна Грабар ; Харків. держ. акад. культури. – Х., 2008. – 20 с.

3. Пилипенко Г. Модуси сучасної культури в інформаційному просторі / Г. Пилипенко // Сучасне суспільство. – 2013. – Випуск 1. – 120–128.с.

УДК 316.77:167.2:004.8

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА, НАУКИ ТА ОСВІТИ

*Підгородецька І.Ю., канд.філол.наук, доцент
Державний біотехнологічний університет*

В останні роки мільйони користувачів отримали доступ до потужних інструментів штучного інтелекту (ШІ), що стало значним кроком уперед у розвитку науки і технологій. Штучний інтелект дає змогу автоматизувати виробничі процеси, прискорювати обробку великих обсягів даних, оптимізувати ланцюги постачання, діагностувати захворювання, персоналізувати навчання і покращувати адаптивні системи оцінювання знань тощо.

Проте поряд із цими здобутками виникають і серйозні виклики. Розвиток ШІ ставить перед людством питання про безпеку і конфіденційність його використання, а також вплив на ринок праці та соціальні структури. Непередбачуваність майбутнього розвитку цієї технології викликає занепокоєння через можливі загрози автономного ШІ, нерівність доступу до технологій і потенційну втрату людського контролю над його застосуванням.

Ці питання привертають значну увагу наукової спільноти (Нік Бостром, Йошуа Бенджіо, Стюарт Рассел, Мак Тегмарк), стимулюючи активні дискусії про роль ШІ у сучасному світі, його вплив на суспільство та майбутнє людства.

У фокусі цього дослідження соціальні, методологічні та етичні наслідки впровадження ШІ у різні сфери суспільного життя та шляхи їх подолання.

Штучний інтелект є вершиною інтеграції знань із психології, нейронаук і комп'ютерних наук. Він моделює людське мислення, здатність до навчання та адаптації; впливає на традиційні моделі оброблення інформації та прийняття рішень. Завдяки використанню штучного інтелекту спостерігається значне зростання продуктивності виробництва, упровадження інноваційних технологій тощо.

Однак розвиток ШІ ставить нові виклики перед традиційною наукою, стимулюючи перегляд наукових методологій, підходи до пізнання. Питання контролю та прозорості в системах ШІ є ключовими для науки. Основну увагу варто приділити етиці та філософським дилемам, зокрема питанням відповідальності за дії ШІ. Чи може ШІ стати автономним науковцем, і які філософські наслідки це матиме?

Соціальні наслідки впровадження ШІ стосуються зміни ринку праці, переосмислення соціальних ролей та професійних компетенцій майбутнього, ролі освіти, політичної влади та впливу на суспільні структури. Розвиток ШІ викликає занепокоєння щодо збереження приватності та етичних норм у взаємодії людей із технологіями в соціальному просторі.

Питання контролю, етики конфіденційності, соціальної рівності стають дедалі важливішими в обговоренні майбутнього ШІ. Суспільству важливо адаптуватися до нових вимог і розвивати критичне мислення, яке дасть змогу співіснувати з технологіями ШІ.

Штучний інтелект має великий потенціал для вдосконалення освітнього процесу. У наш час здійснюється оприлюднення значного масиву наукових публікацій; упроваджуються системи розпізнавання тексту; відбувається реалізація програм персоналізованого та адаптивного навчання, що передбачає коригування змісту освіти в межах окремих освітніх компонентів на основі аналізу навчальних досягнень здобувачів освіти; набирає актуальності прогнозна

аналітика, інтервальне навчання, автоматичне оцінювання навчальних досягнень з можливістю аналізу відповідей та надання персоналізованої допомоги; застосовуються віртуальні помічники студентів – чат-боти (ChatGPT, Duolingo, Thinkster, Querium, Alta by Knewton та ін.) [1, 207]. Але активне впровадження ШІ водночас потребує відповідного контролю, щоб уникнути зловживань на зразок плагіату. Запобігання академічним порушенням потребує і технічних рішень (розроблення інструментів для виявлення ШІ-згенерованих текстів), і педагогічних підходів (персоналізація завдань, навчання етики та запровадження усних презентацій).

Отже, штучний інтелект відкриває нові горизонти для досліджень, водночас ставлячи серйозні виклики перед наукою, освітою та суспільством. Важливо забезпечити розвиток ШІ етичними стандартами, контролем і соціальною відповідальністю. Суспільство має бути готовим до співіснування з цією технологією, адаптуючи свої підходи до освіти, науки і праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ШІ. Галицький економічний вісник. 2023. №4 (83). 202–211.с.

УДК 316.346.32–053.9

САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

*Поступна О.В., доктор наук з державного управління, професор,
Національний університет цивільного захисту України*

За даними ООН, частка людей похилого віку (вікова група від 65 років і старше) на Землі у порівнянні з іншими віковими групами постійно збільшується. В 2019 році у світі очікувана тривалість життя жінок перевищила тривалість життя чоловіків на 5,4 роки, у 2022 році розподіл між жінками і чоловіками віком 65 років і старше становить 55,7 % на користь жінок, а до 2050 року очікується, що ця частка дещо знизиться та складе 84,5 %. В цілому прогнозується, що частка людей похилого віку до 2050 року збільшиться до 16 %, що перевищить чисельність дітей у віці до 5 років та практично зрівняється з чисельністю дітей у віці до 12 років. Разом із збільшенням частки людей похилого віку у світі загострюється проблема підтримки їх здоров'я та подальша їх соціалізація. Крім того, загострюється проблема самотності серед людей похилого віку. Її часто розглядають у декількох аспектах – як погіршення психологічного стану людини,

викликаного емоційними переживаннями, зокрема несприйняттям біологічного факту – старіння, адаптування організму до нових умов та змін в його біологічних структурах; як характеристику соціальних зав'язків – відносини з іншими людьми, часто зовнішнє відчуження від людей; як самосприйняття та самопочуття – людина може проживати спільно з іншою людиною (людьми), однак почуватися самотньою, вважати, що вона нікому не потрібна, що зазвичай спричиняє хворобливість, важкий стан старіння.

Самотність часто асоціюється не лише з неминучістю біологічного процесу, а й з невизначеністю. Страх людини похилого віку, особливо після виходу її на пенсію, втратити достатній (постійний, звичний) фінансовий прибуток, особисту незалежність, фізичну та соціальну активність спричиняє емоційний стрес і замкнутість, відчуженість, що й часто призводить до самотності, неможливості прийняти зміни.

Проблематика зі старіння населення на міжнародному рівні вперше була порушена у 1982 році. Тоді Генеральна Асамблея ООН скликала у м. Відень Всесвітню асамблею з проблем старіння. Було підготовлено Віденський міжнародний план дій щодо старіння (далі – План дій). Розглядалися такі питання, як здоров'я, харчування, захист споживачів похилого віку, житло, навколишнє середовище, сім'я, соціальний захист, гарантія доходу і у разі необхідності працевлаштування та освіта. На міжнародному рівні розроблений план конкретних дій в рамках проблеми старіння. Наступними знаковими етапами можна назвати 1991 рік, коли було прийнято «Принципи Організації Об'єднаних Націй для людей похилого віку» – документ, у якому перелічені права людей похилого віку, що стосуються незалежності, догляду, участі, самореалізації, гідності (пізніше, в 1992 році було ухвалено «Прокламацію про старіння» в рамках Плану дій); 1999 рік – проголошення Міжнародним роком людей похилого віку (привертання уваги світового суспільства до проблеми старіння); 2002 рік – в рамках Другої Всесвітньої асамблеї з питань старіння, що проходила у м. Мадриді, прийнято «Політичну декларацію та Мадридський міжнародний план дій щодо старіння», у якій прозвучав заклик до всіх урядів країн змінити ставлення, політику і практику, щоб реалізувати потенціал старіння у новому XXI столітті – надати можливість розвитку, зміцненню здоров'я, забезпечення благополуччя людям похилого віку та створення для цього сприятливого середовища.

Отже, на міжнародному рівні визнано старіння як глобальну проблему та організовано різнобічне її дослідження. З'ясовано, що недостатня кількість соціальних зав'язків людей похилого віку спричиняє соціальну ізоляцію, при цьому широко поширеною формою є самотність, яка викликає соціальний біль внаслідок відсутності

зав'язку. З метою більш глибокого аналізу цієї проблематики в 2023 р. ВООЗ створила Комісію для розвитку соціальних зав'язків. Головною метою цієї Комісії є вирішення проблеми самотності як гострої загрози здоров'ю, просування соціальних зав'язків як пріоритет і прискорення поширення рішень у країнах з будь-яким рівнем доходу.

Слід зазначити, що потрібно розрізняти поняття «самотність» та «усамітнення». Факторами самотності часто є досягнення людиною похилого віку, відсутність партнера, формальність контактів у родині або їх відсутність, руйнування ділових зв'язків, падіння рівня доходу, низький рівень соціальної і фізичної активності, погіршення соціального самопочуття тощо. Тобто самотність є станом людини у системі її відносин з іншими людьми, який може відбуватися незалежно від бажання самої людини. Усамітнення відбувається по волі людини внаслідок її небажання мати будь-які зв'язки з іншими людьми. І в першому, і в другому випадку – це соціально-психологічний стан людини, що зазвичай передбачає соціальну ізоляцію.

Хоча й проблема самотності у широкому розумінні не прив'язана до біологічного віку людини, її статі, національності чи громадянства, однак, у старшому віці вона є більш розповсюдженою, природною й неминучою. Самотність серед людей похилого віку є соціально-демографічною проблемою, яка ще більш загострюється внаслідок динамічного розвитку інформаційного суспільства, науково-технічного прогресу, появи нових інформаційних технологій, що ще більше розділяє покоління – молодь і людей похилого віку. Крім того, незатребуваність людей похилого віку на ринку праці, неможливість мати стабільне достатнє матеріальне забезпечення, пов'язане з падінням рівня доходу, – ці та інші причини не дозволяють адаптуватись до самотньої старості.

В багатьох країнах організовано соціальну роботу з людьми похилого віку, основною метою якої є допомога цій групі населення у подоланні проявів і наслідків самотності, підвищення їх адаптаційного потенціалу. На рівні держави вирішення проблеми не може обмежуватись лише у правовому полі (прийняття нормативно-правових актів, що встановлюють норми соціального захисту різних груп населення) чи в організації соціальної роботи з людьми похилого віку. Є потреба у здійсненні постійного моніторингу ситуації, що склалась із людьми похилого віку, як на рівні держави, так і на рівні територіальної громади; в активізації і мобілізації ініціативних груп серед членів громади, формування волонтерських або інших добровільних організацій, налагодження взаємозв'язку з молодим поколінням; підвищення рівня поінформованості суспільства про проблему самотності людей похилого віку та розроблення стратегії подолання цього соціального явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Population Prospects 2022. Summary of Results. United Nations. New York, 2022. 52 p. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.de sa. pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.
2. Report of the World Assembly on Aging. United Nations. Vienna, 26 July to 6 August 1982. 107 p. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/Resources/VIPEE-English.pdf>.
3. United Nations Principles for Older Persons. Adopted by General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/olderpersons.pdf/>
4. Report of the Second World Assembly on Aging. United Nations. Madrid, 8–12 April 2002. 79 p. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n02/397/51/pdf/n0239751.pdf>.
5. WHO launches commission to foster social connection. World Health Organization. 15 November 2023. URL: <https://www.who.int/news/item/15-11-2023-who-launches-commission-to-foster-social-connection>.

УДК 811.161.2:378.147:37.091.33+81'25

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

*Тихоненко О.В., канд.філол.наук, доцент
Державний біотехнологічний університет*

На сучасному етапі навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» є обов'язковим елементом вищої освіти. Вона викладається для здобувачів різних спеціальностей. Університети розробляють спеціалізовані програми, урахувавши особливості кожної галузі знань, що дозволяє адаптувати викладання до потреб конкретних професій. Однак, попри широке впровадження дисципліни, існує низка проблем, а саме:

- недостатня кількість навчально-методичних матеріалів, які б повною мірою відповідали потребам сучасного ринку праці;
- недостатня інтеграція цифрових технологій у процес навчання, що стає особливо актуальним в умовах дистанційної освіти;
- відсутність практично орієнтованих завдань, які б ураховували специфіку професійних обов'язків здобувачів різних спеціальностей.

Водночас повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 року створило додаткові виклики для викладання української мови за

професійним спрямуванням у більшості вишів. Серед ключових аспектів, що впливають на сучасний стан дисципліни, можна виділити такі:

1. масова міграція здобувачів та викладачів (воєнні дії змусили багатьох покинути свої місця проживання. Це спричинило проблеми з доступом до навчальних закладів, матеріалів та нормального функціонування навчального процесу. Важливою стала організація дистанційного навчання, яка б дозволила підтримувати викладання української мови за професійним спрямуванням навіть у кризових умовах);

2. психологічні наслідки війни (багато здобувачів і викладачів перебувають під сильним емоційним та психологічним тиском через постійні загрози життю та руйнування їхніх помешкань, що знижує концентрацію, мотивацію до навчання та продуктивність у вивченні предметів, зокрема мовної підготовки. Постає потреба у створенні навчальних методик, що враховують психологічний стан здобувачів);

3. виклики в умовах дистанційного навчання (воєнний стан змусив перевести більшість освітніх програм у дистанційний формат. Не всі здобувачі мають доступ до стабільного інтернету та цифрових ресурсів, що суттєво ускладнює навчання, зокрема з таких дисциплін, як «Українська мова за професійним спрямуванням», яка потребує активної взаємодії між викладачем та здобувачами. Інтеграція цифрових технологій передбачає розроблення електронних підручників, навчальних посібників та онлайн-платформ для більш ефективного і гнучкого вивчення мови, що дозволить здобувачам працювати з матеріалом у зручному для них темпі та місці);

4. модернізація навчальних програм (необхідно більш активно впроваджувати проєктні завдання та моделювання реальних робочих ситуацій, які б допомогли здобувачам застосовувати мовні навички на практиці. Це особливо важливо для спеціальностей, де ділове спілкування та ведення документації є критично важливими – менеджери, маркетологи, бухгалтери, управлінці тощо);

5. мовні виклики для переселенців (велика кількість внутрішньо переміщених осіб потребує посиленої мовної адаптації, оскільки вони раніше мешкали в регіонах, де російська мова переважала. Саме для них вивчення української мови набуває додаткової важливості як інструменту інтеграції в нові соціальні та професійні спільноти);

6. зростання потреби в патріотичному вихованні (війна посилила роль мови як елемента національної ідентичності та чинника патріотичного виховання. Викладання української мови за професійним спрямуванням нині набуває додаткового змісту в контексті національної консолідації та захисту української державності. Це вимагає нових підходів до навчання, які б поєднували

професійну складову з елементами національно–патріотичного виховання);

7. *підготовка спеціалістів для відбудови країни* (після завершення війни очікується активна відбудова інфраструктури та економіки України, що потребуватиме кваліфікованих фахівців з різних галузей. Володіння українською мовою на професійному рівні стане важливим для інтеграції в економічні процеси, ведення документації, переговорів та інших аспектів професійної діяльності);

8. *необхідність навчальних програм* для військових, волонтерів тощо (в умовах війни велика кількість громадян займається волонтерською діяльністю, працює в умовах кризового менеджменту або безпосередньо у військових структурах. Це вимагає розроблення спеціальних навчальних курсів з української мови для професійного спілкування в цих сферах. Вивчення мови має враховувати специфіку військової та кризової комунікації, яка є ключовою для ефективної роботи).

Отже, сучасні виклики, пов'язані з воєнними подіями в Україні, суттєво впливають на процес викладання української мови за професійним спрямуванням. В умовах глобалізації та розвитку інформаційних технологій важливо, щоб майбутні фахівці володіли не лише професійними знаннями, але й мовною компетенцією, що відповідатиме вимогам сучасного ринку праці. Необхідність адаптації до нових умов, упровадження дистанційних технологій, урахування психологічних аспектів та потреб переселенців ставлять перед освітньою системою нові завдання. Перспективи розвитку дисципліни містять інтеграцію національно–патріотичного виховання, удосконалення дистанційного навчання та розроблення програм для відбудови країни після війни.

УДК 94(477)

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В ПІВДЕННІЙ КОРЕЇ

*Харламов М.І., доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

Місцева система вищої освіти схожа на системи країн Західної Європи і складається з таких етапів: Бакалаврат (3 роки навчання, виняток – медичні виші, де навчаються 6 років); Магістратура (3–4 роки навчання в залежності від спеціалізації, випускники захищають дисертації, а спеціалісти медичних спеціалізацій складають національний іспит); Докторантура (4 роки навчання з фінальним захистом дисертації).

Важливо зауважити те, що у Південній Кореї до закладів вищої освіти відносять не лише університети, а й професійно–технічні коледжі, педагогічні інститути і духовні семінарії. Південна Корея приваблює студентів з різних куточків світу через безліч причин. І ось декілька з них: 1. Якість освіти. Південна Корея відома своїми університетами, які мають високий рівень працевлаштування випускників та чудову репутацію на міжнародному рівні. 2. Вартість проживання. Якщо порівнювати з іншими країнами регіону, то проживання у Південній Кореї досить недороге. 3. Світові інноваційні компанії. Південна Корея є країною–лідером у сфері технологій. Такі корейські бренди як Samsung, Hyundai є не просто лідерами ринку, а й рушіями розвитку індустрій на міжнародному рівні. 4. Культура. Південна Корея викликає інтерес ще й завдяки своїй різноманітній культурі та традиціям. Навчання і проживання в Кореї дозволяє краще познайомитися з цим. 5. Ріст як популярного осередку серед іноземних студентів. Щороку число іноземних студентів у Південній Кореї лише збільшується. Цьому сприяє і місцева політика. При університетах починають працювати окремі підрозділи, де іноземці можуть вивчати корейську, а також зростає число англійських програм навчання. 6. Високі стандарти життя. Південна Корея – це четверта по величині економіка Азії та один із провідних фінансових центрів світу. Попри нестабільну економічну ситуацію в світі, Південній Кореї вдається утримувати швидкий економічний ріст. Це робить регіон привабливим для життя, роботи та навчання. 7. Відмінні умови для іноземних студентів. Південна Корея створює належні умови для того, щоб кількість іноземних студентів щороку лише збільшувалася. Керівництво держави розробило стратегію, відповідно до якої до 2023 року, заплановано залучити до країни 200 тисяч іноземних студентів. Цьому сприяє відповідна якість освіти, порівняно невелика вартість навчання та проживання, численні стипендіальні програми для іноземних студентів. Варто зауважити, що в Південній Кореї є як безліч державних стипендіальних програм для іноземних студентів, так і стипендії від самих університетів та приватних фондів. 8. Робота під час навчання. Іноземним студентам дозволяється працювати неповний робочий день під час навчального року і повний робочий день на канікулах обраний вами університет без додаткових систем як в інших країнах. Нових студентів у Південній Кореї приймають двічі на рік – у вересні та березні.

Знання корейської мови є перевагою для тих, хто планує вступати в місцеві виші, але також близько 30 % курсів у університетах Південної Кореї викладаються англійською мовою. Одна із переваг навчання у Кореї – це однакова вартість і для місцевих, і для іноземних студентів. Вартість навчання залежить від курсу та університету. Семестр навчання на бакалавраті у державному університеті Південної Кореї обійдеться в середньому 4400 доларів, у приватному – 5800 доларів. Стипендії для іноземних студентів можуть покривати від 30 до 100 % витрат на

навчання. Деякі державні стипендії також покривають витрати на авіаквитки та проживання. Зокрема це передбачено програмою Global Korea Scholarship (GKS).

Що стосується вартості проживання, то за семестр проживання у гуртожитку потрібно заплатити від 300 до 1300 доларів. Такий великий діапазон зумовлений тим, які умови проживання ви оберете: скільки студентів житиме з вами у 1 кімнаті та чи входить у цю вартість харчування. За орендоване житло доведеться платити від 280 до 700 доларів на місяць в залежності від умов. Харчування у їдальнях на території кампусу в середньому обійдеться в 260–300 доларів на місяць. Що стосується доступності громадського транспорту, то за 1 квиток в один бік вам доведеться заплатити близько 1 долара, а місячний проїзний обійдеться вам у 50 доларів.

. 9. Дослідницькі можливості.

Нерідко іноземні студенти зупиняють свій вибір на університетах Південної Кореї ще й тому, що там вони мають всі умови для успішної науково–дослідної роботи. При університетах працюють цілі інноваційно–наукові центри, дослідження яких стають надбанням для індустрій на міжнародному рівні. Наприклад, чого лише вартий ERICA Innovation Park при Hanyang University. Вступні вимоги і сама вступна кампанія в різних університетах можуть відрізнятися, але зазвичай ви можете подати документи напряму в

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчання у Південній Кореї: система освіти, особливості та вартість Mudra. Mudra. URL: <https://mudra.ua/ua/articles/navchannya-u-pvdennj-kore-sistema-osvti-osoblivost-ta-vartst/> (дата звернення: 13.03.2024).

2. <https://studybridge.com.ua/country/pivdenna-koreja/>

УДК 930.85

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАРОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА: МИКОЛА КОСТОМАРОВ

Хорошев О.М., к.і.н., доцент, Національний університет цивільного захисту України

У квітні 2025 року виповнюється сто сорок років з дня смерті видатного українського вченого, історика, краєзнавця, етнографа, педагога Миколи Івановича Костомарова. Це прекрасна нагода, щоб згадати основні події життя видатного науковця.

Микола Костомаров народився в травні 1817 року на Слобожанщині в родині поміщика, капітана у відставці Івана Петровича

Костомарова. Його матір'ю була колишня кріпосна батька Тетяна Петрівна, яка народила сина до шлюбу, тому якийсь час хлопця вважали кріпаком свого батька. Через деякий час всі формальності було улагоджено і шістнадцятирічний юнак став студентом історико–філологічного факультету Харківського університету. Під впливом професора Івана Срезневського Костомаров захопився історією та культурою України. Він працював в архівах, а також ходив по селам, де записував народні українські казки, пісні, думи, захопився краєзнавством. Так сформувався ставлення Миколи Івановича до українського народу як носія демократичних ідеалів. Особливо його захоплював період існування козацтва, Запорозької Січі та боротьби козаків з іноземними загарбниками. Після закінчення університету в 1836 році молодий вчений починає писати літературні твори українською мовою. В їх основу було покладено українські народні пісні та легенди. Продовжує й наукову діяльність. В 1844 році Костомаров захистив першу на Україні дисертацію з етнографічної тематики, присвячену історичному значенню народної поезії. Кілька років молодий вчений викладав історію в ровенській та київській гімназіях, а потім в Київському університеті, продовжував краєзнавчі дослідження.

Костомарова цікавила історія простого народу, «народне життя» [2, 309]. Тому йому були дуже близькими ідеї визволення народу від кріпосного, національного та релігійного гніту. Саме це спонукало його стати одним з засновників Кирило–Мефодіївського товариства та написання його програмного документу «Книги буття українського народу». Після розгрому товариства вченого було вислано під нагляд поліції до Саратова, де він продовжив вивчати історію Національно–визвольної війни українського народу та писав роботу «Богдан Хмельницький». Історик вважав, що саме українському народові притаманний демократизм, який формувався під впливом козащини та втілювався в існуванні козацької республіки. Після 1856 року з нього було знято поліцейський нагляд та було дозволено друкувати свої наукові праці. Костомаров стає одним з фундаторів заснованого в Петербурзі в 1861 році українського журналу «Основа», де публікувалися в тому числі і його праці. Однією з його останніх робіт стало «Українофільство», де історик палко захищав українську мову та літературу. На жаль, через тяжку хворобу в квітні 1885 року науковець пішов з життя.

Таким чином, Микола Костомаров був творчою особистістю, оригінальним та талановитим дослідником та краєзнавцем наукова спадщина якого, як і життєвий шлях, ще очікують глибокого та скрупульозного вивчення та аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костомаров М.І. Богдан Хмельницький. Київ, 2004. 662
2. Микола Костомаров. Віхи життя і творчості. Енциклопедичний довідник. Київ: Вища школа, 2005. 543

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ	3
Баланда А.	
АНТИЧНІСТЬ – ПЕРШОДЖЕРЕЛО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА НАУКИ	3
Бойченко П.	
РОЗВИТОК НАУКИ В ЯПОНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	4
Курганов Р.І.	
ФЕНОМЕН «ОСТГОТСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ КУЛЬТУРУ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	7
Осіння І.О.	
JEREMY MAX FINER'S POST DIGITAL PRACTICING	8
Сміян А.О.	
СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА	9
СЕКЦІЯ 1. ФЕНОМЕН НАУКИ: ФІЛОСОФСЬКІ, СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНІ, СУСПІЛЬНО–ПОЛІТИЧНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ	13
Алексеев О.Р.	
МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ПРООБРАЗ АНТИЧНОЇ СОФІСТИКИ ...13	
Балюк Ю.І.	
НАУКА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ	14
Басюра К.Д.	
ФІЛОСОФ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО МИСЛЕННЯ	17
Батіна Н.Ю.	
НАУКОВИЙ МЕТОД: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗНАЧЕННЯ	20
Бистрай Я.В.	
КОНЦЕПТИ ДУШІ, СВОБОДИ ТА ВОЛІ У НАУКОВО– ТЕОРЕТИЧНОМУ ДОСВІДІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	21
Бисьмак Д.Ю.	
НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І ДЕМОКРАТІЯ	23
Веретеннікова Л.В., Гонтаренко Л.О.	
ВПЛИВ МЕДІА НА ПСИХІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	25
Воронянський Ю.О.	
ЦІННІСНА СВІДОМІСТЬ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО ІНДУСТРІАЛЬНИХ СУСПІЛЬСТВ	27
Вятковський В.Р.	

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	29
Гаранжа В.	
ЕКОНОМІЧНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ	32
Гаркуша	
АНТИЧНІ ФІЗИКИ ТА ПРОБЛЕМА БУДОВИ КОСМОСУ	34
Гнілуша М.І.	
ПРОБЛЕМА ВИЩИХ ЦІННОСТЕЙ У ГУМАНІЗМІ ПРОСВІТНИЦТВА Й ПОСТГУМАНІЗМІ СУЧАСНОГО РИНКОВОГО КАПІТАЛІЗМУ	35
Горишев Д.М.	
ОХОРОНА ПРАЦІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.....	37
Демент Д.М.	
ФІЛОСОФІЯ І СВІТОГЛЯД В ЧАСИ ВІЙНИ.....	39
Єна П.О., Гонтаренко Л.О.	
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЧЕРЕЗ НАВЧАННЯ ТА ЗГУРТУВАННЯ	40
Єсауленко В.	
ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ.....	42
Змієвська А.Ю., Гонтаренко Л.О.	
ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	44
Караваєв М.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ	46
Киба А.	
ОСНОВНІ МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	47
Кирилова Ю.	
ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	49
Коваленко А.	
ОСНОВНІ МОДЕЛІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	51
Коваленко О.	
ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАУКОВОГО ЕТОСУ	53
Котляр Є.Т.	
НАУКОВО–ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПРАВОВОГО ДОСВІДУ ЗА ЧАСІВ ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	55
Кривошея Б.О.	

РОЗПОДІЛ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ДЕРЖАВНИМИ І МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЄС: СИСТЕМНІ ВИКЛИКИ.....	56
Курочкін О.С	
ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ НАУКИ.....	58
Кучеренко А.	
РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ ЯК НАУКОВИЙ ПРОРИВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ.....	60
Лапіна І.Д., Гонтаренко Л.О.	
АГРЕСІЯ ТА АГРЕСИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ.....	62
Литвинов А.О.	
ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕОРІЇ КЛАСТЕРІВ.....	64
Лукашевський А.	
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІІІ НА ПОШИРЕННЯ СТЕРЕОТИПІВ ТА МІФІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	67
Майхровський А.	
ТОМАС ГОББС ТА ТЕОРІЯ СУВЕРЕНІТЕТУ: ВІД СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ДО ВЛАДАРЮВАННЯ.....	69
Малихін В.А.	
ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	70
Марченко М.М.	
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ НАУКОВОГО РОЗВИТКУ В ХХІ СТОЛІТТІ.....	72
Мацкеплішвілі О.О., Гонтаренко Л.О.	
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	74
Маюк А.А., Гонтаренко Л.О.	
ВПЛИВ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	77
Мельник К.В.	
ТІЛО І ТІЛЕСНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ.....	79
Міхеєва В.В.	
КЛАСИЧНИЙ, НЕКЛАСИЧНИЙ ТА ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ЕТАПИ РОЗВИТКУ НАУКИ.....	82
Молчанова К.К.	
ВПЛИВ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ДУМКИ СОЦІУМУ ПРО НАУКУ.....	84

Мороз	
ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА ЯК НАПРЯМОК СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	86
Набока М.	
ЕТАПИ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВІЗМУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАУКИ.....	87
Найпак К.І.	
ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	90
Номеровський А.І.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ.....	92
Орищенко Н.О.	
НАУКОВІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ КУЛЬТУ ПРЯКРАСНОЇ ДАМИ.....	94
Петренко Л.Р.	
КОНЦЕПЦІЯ СВІДОМОСТІ РОБЕРТА КІРКА.....	96
Петреченко О.	
КАТЕГОРІЯ «ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ» В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ.....	99
Пилип'єва Л. Е.	
ЕВОЛЮЦІЯ КУЛЬТУРИ І НАУКИ: ВІД ПОСТМОДЕРНУ ДО МЕТАМОДЕРНУ.....	101
Пономаренко А.	
БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТИ – НОВА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	103
Різникова К. О.	
ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ: ІЗ ЛЮДИНИ–КОНСЬЮМЕРА У ЛЮДИНУ–ПРОСЬЮМЕРА.....	105
Рябов В.Ю.	
ОБРАЗ ПОСТЛЮДИНИ В ТРАНСГУМАНІСТИЧНІЙ НАУЦІ ТА ФІЛОСОФІЇ.....	108
Севостьянова Д., Гонтаренко Л.О.	
ВПЛИВ СНУ НА КОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	110
Сергієнко О.	
АНТИЧНА ШКОЛА НАТУРФІЛОСОФІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ НАУКИ.....	112
Сєдих Т.В.	
КОНЦЕПТ НІГЛІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ФРІДРІХА НІЦШЕ... 	113
Скуридін І.В.	

ПРОБЛЕМА ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ НЕОПАТРИМОНІАЛІЗМУ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	116
Смольнікова В.М.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИТЯЧОГО ВИХОВАННЯ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ.....	118
Соколов А.О.	
ФІЛОСОФСЬКИЙ СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ ТА ЇЇ НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ.....	120
Соломахін Р.	
ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ.....	122
Тимофеева А. О.	
ПРЕКАРІАТ ЯК ТЕРМІН І СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН.....	124
Тимченко О.	
РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ САМООЦІНКИ ДИТИНИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	126
Тряпкін К.Д.	
ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ.....	128
Тюпа І.	
ФОРМУВАННЯ СОЦІО–КОМУНІКАЦІЙНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	129
Філіп'єва М.В.	
ДИТИНСТВО ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ РИС (НА ПРИКЛАДІ ЖАНА МОНЕ).....	131
Худолій А.О.	
КЛАСИЧНА НАУКА НОВОГО ЧАСУ.....	134
Цимбаларь Д.	
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	136
Черкашина А.М.	
ЦИВІЛЬНО–ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ: НОВІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	137
Черкашина В.В.	
ЛЮДСЬКИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА «МАШИННЕ» МИСЛЕННЯ.....	140
Шейко О.В.	
ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ЯК ГАЛУЗЬ ЗНАННЯ.....	142
Шуміленко А.А.	
КОНСЕРВАТИЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА.....	145
Юрець Н.	
ОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО СВІТУ.....	147
Яловенко В.О.	

ВПЛИВ НАУКОВИХ ДОСЯГНЕНЬ НА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТРУКТУРИ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	149
Ярославська М.	
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	151
Яценко О.А.	
ВПЛИВ НАУКИ НА ЕТИКУ, ЕКОНОМІКУ ТА КУЛЬТУРУ.....	155
СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ.....	158
Багацький О.О.	
НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ОБРАЗ ЕПОХИ ЕЛЛІНІЗМУ.....	158
Бондаренко Я.Р.	
ПРОЦЕСИ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	159
Боровков Є.Т.	
ІСТОРІЯ ТА НАУКА: ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ.....	162
Бузіашвілі Г.Г.	
ВПЛИВ ФРАНЦИСКАНСЬКИХ ТА ДОМІНІКАНСЬКИХ ЧЕНЦІВ НА РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ НАУКИ.....	164
Булгакова Т.О.	
НАУКА У СУСПІЛЬСТВІ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ.....	166
Вовк К.	
ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН.....	169
Гаркуша С.С.	
НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ НАПРЯМ РУХУ ОПОРУ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	171
Герасименко Ю.Ю.	
ВІДНОСИНИ ЛЮДИНИ ТА ПРИРОДИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ.....	173
Голубничий І.А., Кабачек В.В.	
ПЕРШІ СПРОБИ РЕФОРМ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОБОТУ ВИШІВ.....	176
Гостева О.О.	
ДИТИНСТВО ЖАКЛІН КЕННЕДІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ США.....	178
Гребенюк О.	

ІННОВАЦІЇ В АВТОМОБІЛЕБУДУВАННІ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ.....	180
Гріда М.В.	
БАЗОВІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ.....	182
Давиденко Д.В.	
ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	184
Дейнеко Ю.	
БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ФЕДОРОВИЧА СУМЦОВА.....	186
Денисенко В.	
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ АВСТРАЛІЇ	188
Драбик А.П., Горобець Е.І.	
ПЕРШІ СПРОБИ ТЕРМІНОУТВОРЕННЯ В ТЕХНІЧНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	190
Коваль О.Ю.	
РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	191
Ковальов В.Є.	
УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ РЕНЕСАНС 20–30–Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	193
Коліщак В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ.....	194
Коржавіна Є.О.	
ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ: ЗМІНИ В ЗНАННЯХ ЄВРОПЕЙЦІВ В ЕПОХУ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ.....	196
Кривонос І.А.	
СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ ФІНЛЯНДІЇ.....	198
Крупський С.С.	
ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В США.....	200
Кубрак М.М.	
ДМИТРО ЯВОРНИЦЬКИЙ В ІСТОРІЇ ХАРКОВА.....	201
Кузіна Н.А., Журило Д.Ю.	
ПРО СПРОБУ ВІДКРИТТЯ ТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ КОРОБОЧКІНА В ХАРКОВІ.....	203
Лисенко К.В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ ГРЕЦІЇ	205
Локотош В.Р., Россоха О.О.	

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШКІЛ ПІДРУЧНИКАМИ ТА НАВЧАЛЬНИМИ ПОСІБНИКАМИ ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНАТУ	207
Лоцман Ю.О., Соломаха О.О.	
ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МОВИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1918 Р.	209
Майорова Т.І.	
ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ	210
Макаренко А.А.	
СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ВИНИКНЕННЯ МОДЕРНОЇ НАЦІЇ В УКРАЇНІ	213
Медяник К.Г., Іванов Д.В.	
ПРО ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ З ПОЛОНУ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	216
Мюллер А.	
НАУКА В АНТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	218
Огданський В.К.	
ПРО БАЗОВІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАУКИ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ ТУРЕЧЧИНИ	220
Осіння І.О.	
НАУКОВА РЕВОЛЮЦІЯ XVII СТ.	222
Пасічник П.Г.	
ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В ІНДІЇ	224
Плевако Д.А.	
РОЗВИТОК НАУКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	227
Полярус Є.О., Карновський І.	
ПЕРШІ КРОКИ ДО УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ ШЛЯХІВ СПОЛУЧЕННЯ	228
Пустовіт Д.В., Пчельнікова Х.А.	
ПРОЄКТ ПЕРШОГО ЖІНОЧОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ХАРКОВІ	230
Рилєєв Д.Р.	
ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В КИТАЇ	232
Сарапін О.	
КОЗАЦЬКА КУЛЬТУРА, ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	234
Саркісов І.Р.	
ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	236
Семенюк О.О.	

ПРО ОСНОВИ НАУКИ ФРАНЦІЇ.....	238
Середа І.І.	
ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЗАБУДОВИ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	239
Склярова А.О.	
ВПЛИВ НОВИХ СТИЛІВ АРХІТЕКТУРИ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО ТУРИЗМУ.....	241
Скоков Г.І.	
АЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ МУСЕЙОН ЯК ЦЕНТР ЕЛЛІНІСТИЧНОЇ НАУКИ.....	244
Стаднік Ю.О.	
ЯКІВ РИЖЕНКО: НА ШЛЯХУ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ.....	247
Старчик А.	
ВПЛИВ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА НОВОГО ЧАСУ.....	249
Стацюк А.	
НАУКА В КРАЇНАХ ТРЕТЬОГО СВІТУ.....	251
Стоноженко Б.	
СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ.....	253
Федякін Б.	
СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО–НАУКОВОЇ СИСТЕМИ КАНАДИ.....	254
Хорошко І.	
ВНЕСОК ХРИСТИНИ АЛЧЕВСЬКОЇ В РОЗВИТОК ОСВІТИ МІСТА ХАРКОВА.....	257
Чен Чже	
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ КИТАЙСЬКИХ ТА ІНОЗЕМНИХ ЗВО.....	259
Чиж В.А.	
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА.....	261
Шейко О.В.	
ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН НАУКИ: ТРАЄКТОРІЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	264
Щедра А.В.	
ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ГУРТОК ЄЛИСЕЯ ПЛЕТЕНЕЦЬКОГО.....	266
Ющенко В.Р.	

РОЛЬ НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ ІСТОРИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	268
Якимчук Д.О.	
НАУКА В КИТАЇ.....	269
СЛОВО НАСТАВНИКА.....	272
Борюшкіна О.В.	
ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПТУ САМООРГАНІЗАЦІЇ ПРИ АНАЛІЗІ ГЕНЕЗИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	272
Бульба В.Г., Оробей В.В.	
ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФРАСТРУКТУРА» ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЙОГО ЗМІСТУ.....	274
Воронянський О.В.	
КОНЦЕПЦІЯ БАЛАНСУ РЕСУРСНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО–ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ.....	277
Євсєєв Є.	
НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ АКТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ).....	280
Зеркаль М.М.	
КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКИ ВИЩИХ ОРГАНВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ СТОСОВНО ОСВІТИ ЕТНОСІВ (1990–2000 РОКИ).....	283
Каріков А.	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА НАУКОВИХ ЗНАНЬ У САКСОНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ В ЕПОХУ РЕФОРМАЦІЇ ТА КОНФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ.....	288
Каріков А.	
НАУКОВІ ПРОЄКТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	291
Кобелева Д.Л.	
ЕТИКА МАЙБУТНЬОГО В КОНЦЕПЦІЇ Ю. Н. ХАРАРІ.....	293
Лаврут О.О.	
БОРОТЬБА ЗА МОВУ ТРИВАЄ.....	295
Мельничук М.	
РАДЯНСЬКА СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ 1920–Х РР.....	298
Моїсєєва Н.І.	

АКТУАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЙНОГО ФАХІВЦІВ У ОСВІТИ.....	ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ ЗАКЛАДАХ	СОЦІАЛЬНО- МАЙБУТНІХ ВИЩОЇ	301
Підгородецька І.Ю.			
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА, НАУКИ ТА ОСВІТИ.....			303
Поступна О.В.			
САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....			305
Тихоненко О.В.			
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ.....			308
Харламов М.І.			
ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ СИСТЕМИ В ПІВДЕННІЙ КОРЕЇ.....			310
Хорошев О.М.			
ДО ПРОБЛЕМИ КРАЄЗНАВСТВА: КОСТОМАРОВ.....	ЗАРОДЖЕННЯ	ІСТОРИЧНОГО МИКОЛА	312

Підп. до друку ...11.24. Формат 60x84 1/16.
Папір 80г/м² Друк ризограф. Умовн.-друк. арк. ....
Тираж ... прим. Вид. № 132/13. Зам. № 670/13.

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023 м. Харків, вул. Чернишевська, 94.